

Gregor Martin Papucsek
Maďarský pomaranč

IKAR

Bezbrehý úvod

Gregor Martin Papucsek
MAĎARSKÝ POMARANČ

Text © 2013 by Gregor Martin Papucsek
Jacket design © 2013 by Viera Fabianová
Slovak edition © 2013 by Ikar

Redigovala Zuzana Reiselová.
Obálku navrhla Viera Fabianová.
Technická redaktorka Helena Oleňová.
Vydalo vydavateľstvo Ikar, a. s., Bratislava v roku 2013
ako svoju 3 772. publikáciu.
Prvé vydanie.
Sadzba a zalomenie do strán PRO 2, a. s., Bratislava.
Vytlačili TBB, a. s., Banská Bystrica.

ISBN 978-80-551-3211-2

Akýže maďarský pomaranč? Veď na obálke je citrón!

No práve.

Sme v päťdesiatych rokoch, vo filme Pétera Bacsóa Svedok z roku 1969, ktorý okamžite zakázali a desať rokov ležal v trezore. Hlavným hrdinom je strážca hate József Pelikán, jednoduchý človek, ale možno sa iba robí. Ako nejaký totalitný maďarský Švejk, také má poznámky počas celého filmu. Od súdruha Virága (Kvetina) zo straníckej centrály dostáva rôzne úlohy, najmä však musí svedčiť vo vykonštruovanom procese. Kým sa učí svoju výpoveď, zahŕňajú ho rôznymi výhodami. Môže napríklad pestovať pomarančovník. Dokonca sa na to pride pozrieť aj vysokopostavený uniformovaný súdruh Bašta. Lenže pomarančovník zostal jalový, nič sa na ňom neurodilo. A tak vynachádzavý Pelikán za zvukov Rákociho pochodu vzácnej návšteve zhora naservíruje citrón.

„Čo to je?“ pýta sa s kyslým úškrnom súdruh Bašta potom, čo zahryzol do prerezaného citróna.

„Pomaranč,“ odpovie strážca hate József Pelikán.

„Pomaranč?“ pochybovačne krúti hlavou súdruh Bašta.

„Áno, nový maďarský pomaranč. Trocha žltší, trocha kyslejší, ale je náš.“

A súdruh Bašta chápano prikyvuje, že áno, sme dobrí.

Takže tak.

Na tento motív – je to trocha kyslejšie (horkejšie), trocha žltšie (červenšie, černejšie), ale je to naše – narážam často, vlastne neustále, odkedy pôsobím v Maďarsku. Preboha, je to už vyše dvadsať rokov! Prvých desať som zhrnul vo svojej pred-

chádzajúcej knižke. Možno sa pamätáte: *Peštiansky perkelt*. Čo spomínam len preto, lebo v tejto knižke, ktorú práve držíte v rukách, ide vlastne o pokračovanie.

Druhý diel? Repete? Recyklácia? Zohriata idea?

Prečo nie?

Veď aj skutočný perkelt je dobrý druhý raz. Ja napríklad ho mám najradšej na druhý deň, keď si do studeného hrnca namáčam mäkký chlieb. Maďari hovoria, a majú stopercentnú pravdu, že aj plnená kapusta je po každom zohriatí lepšia. Alebo segedínsky guláš. Ktorý, medzi nami, nemá nič spoločné so Segedínom-Szegedom. „Segedin“ sa po maďarsky nazýva „sikulská kapusta“, a takisto nemá nič spoločné so Sikulmi, etnikom žijúcim na území dnešného Rumunska, a čo je dôležitejšie, v Sedmohradsku. Maďari ich spomínajú div nie s privretými očami, zasnene. Preto, lebo Sikuli, obopnutí vysokými horami, si po dlhé stáročia zachovali svoju čiročistú maďarskú identitu, hoci ich prapôvod je minimálne sporný. Ich maďarčina je však irečítá. Samotné Sikulsko (celé Sedmohradsko?) zasa akoby bolo kolískou Maďarstva. A prešibanosti! Ak sikulský báčik nie je trocha spomalený a nechápavý, tak v nekonečnej sérii maďarských vtipov má vždy trefný postreh. Napríklad, pýta sa ho syn Áron: – Otecko viete, čo je menšina? – Nie, synak. – Menšina je, keď na jedného Sikula pripadne desať Rumunov. – Hát, toľkých aj treba... Slovom: Sikuli sú skôr symbolom sily, sebazáchovy, súdržnosti, sebavedomia. Maďari v Maďarsku len túžia byť takí. Sikulskí. Dokonalí. Ako sikulská kapusta, ktorá – už som to bol naznačil – nemá nič spoločné so Sikulmi. Oveľa viac so Székelyom, Mihályom Székelyom, slávnym operným spevákom – basistom, ktorý sa narodil v prvom roku 20. storočia. Raz po predstavení bol hladný, reštauráciu pri Opere na Andrásyho bulvári v Budapešti však práve zatvárali, nemali už nič, iba trošku perkeltu a kyslej kapusty. Majstrovi však škvrkalo v bruchu, nuž požiadal, aby všetko, čo majú, zmiešali. Tak vraj vzniklo jedno z najlepších stredoeurópskych jedál. Ako mnohé iné veci v tomto regióne: náhodou. Prečo ho slovenčina posunula

do Segedína, zatiaľ som nevy pátral, ale pracujem na tom. Možno tretí diel môjho gastronomicko-politického glosára sa bude nazývať *Maďarská kapusta*. V ktorej by som niekedy v budúcnosti, možno o ďalších desať rokov hádam mal podrobnejšie rozviesť fakt, ani nie náhodný, rozhodne nie netypický, že Mihály Székely sa nenarodil s týmto priezviskom. Volal sa totiž Spagatner (za druhej svetovej vojny ho pred maďarskými fašistami zachránil priateľ, katolícky farár). Ale uznajte, ako by toto meno vyzeralo na plagáte operného predstavenia Bartókovho Modrofúza? Nehovoriac o tom, že „Spagatnerova“ kapusta by sotva zaznamenala taký úspech vo svete gastronómie.

Všetko je v týchto končinách iné, ako vyzerá? Pomaranč ako citrón, segedínska sikulská kapusta, Székely Spagatner...

Mimochodom, mám rád takéto odbočky, hoci človek niekedy netrafi späť, k pôvodnej línii. Väčšinou na tom ani nezáleží, pretože všetko so všetkým aj tak súvisí. Verím však, že z toho nevzniká guláš! Inak, je ten jazyk čudný! Prečo prepožičiava dehonestujúci podtón slovu guláš, keď je to dobrota nad dobroty? Ani do guláša nejde hocičo, nie je to obyčajná zmiešanina nekvalitných kúskov mäsa.

A politik? V jeho prípade naozaj platí, že nestačí, ak je čestný, musí tak aj vyzeráť. A otočené to platí ešte viac: nestačí, ak vyzerá čestný, čestným aj musí byť! Podobných bonmotov z úst maďarských politikov, publicistov i humoristov mám celú zbierku. Sú motívami i pointami mojich príspevkov v éteri či na papieri. Tu je ich esencia:

Nepovedzte mojej mamke, že som politik, ona si myslí, že som klavirista v bordeli.

Aj politik bol človek, kým ho nezvolili do parlamentu.

Keby sa po parlamentných voľbách niečo zmenilo, určite by ich zakázali.

Politik ľudu: My chceme len vaše dobro. Lud politikovi: My si ho však nedáme.

Politická voľba je ako svadba: je jedno, koho si zvolíš, aj tak sa to skončí zle.

Mám rád volebné kampane, vtedy sú stĺpy plné politikov.

Politik u holiča, a ten sa ho pýta: Púder, alkohol, kolínsku? – Nie, kadidlo...

Aký je rozdiel medzi zrazeným psom a zrazeným politikom? Pred psom je brzdná dráha.

Kedy bude v Maďarsku dobre? Keď policajt perfektne hovoriaci štyrmi jazykmi obíde blondínku s tromi diplomami, aby pomohol Rómovi unavenému od práce nastúpiť do metra číslo 4, ktorým sa bohatí občania a poctiví podnikatelia ponáhľajú na súdny proces s politikom obvineným z korupcie.

Róm sa na druhom svete rozpráva s Kádárom. Bývalý stranický šéf sa ho pýta: Kedy bolo lepšie, za mojich čias, alebo teraz? – Za tvojich čias politici politizovali, robotníci pracovali a Rómovia kradli. Teraz politici kradnú, robotníci politizujú a odo mňa chcú, aby som pracoval.

Politika je ako umývanie okien: skoro prídeš na to, že špina je na druhej strane.

Učiteľ tanca vysvetľuje podstatu nového tanca: Choreografia je mimoriadne jednoduchá – tri kroky dopredu, dva dozadu, jeden krok vpravo, jeden vľavo a potom celý obrat...

Prečo je čardáš najtypickejšie hungarikum? Lebo trocha ideme doľava, trocha doprava, a pritom sme stále na jednom mieste.

Je to – priznávam – zjednodušený pohľad novinára, alebo skôr pospolitého ľudu na politika. V knižke však nájdete aj odpoveď na otázku: Prečo nemáme radi novinárov? Tak si myslím, že je to vyrovnané, vyvážené. A kto čo má rád? Napríklad: *Politik cestuje vlakom, na každej stanici ošúpe pomaranč, osolí ho a vyhodí von oknom. Spolucestujúci to po dvoch hodinách už nevydrží a spýta sa, prečo vyhadzuje pomaranč von oknom. Politik na to s odporom: Prečo? Vy azda máte rád slaný pomaranč?*

No prosím, pomaranč môže byť aj slaný.

Je hádam známe, že pomaranč a oranžová farba sú symbolom vládnej strany Fidesz, ktorej poslanci ešte za „učňovských“ čias v maďarskom parlamente začiatkom deväťdesiatych rokov rozdávali kolegom z iných strán pod veľkou kupolou na brehu Du-

naja pomaranče, najskôr preto, aby ich naštváli. Mohutnou riekou pretieklo odvtedy veľmi veľa vody, no podstata sa nezmenila. Podstata ešte z predchádzajúcej totality či dokonca totalít: ľudia sa radi spoliehajú na vodcu, ktorý by mohol vyriešiť všetky problémy, netreba robiť nič, len čakať, každé štyri roky ísť voliť, a keď doterajší vodca sklamal, zvolíť si iného. Tak to ide už vyše dvadsať rokov aj po „zмене systému“ – Maďari ani nepoužívajú slovné spojenie zvrhnutie totality. Žeby tu ešte bola? Heslá sa však menili. Za Rákosiho platilo (Pelikán-Virág-Bašta): *Kto nie je s nami, je proti nám.* Za „osvietenejšieho“ Kádára, ale až po krutom potlačení všetkého, čo súviselo s revolúciou roku 1956, sa hovorievalo: *Kto nie je proti nám, je s nami.* Po roku 1990 je v móde za každej vládnej garnitúry: *Kto nie je s nami, nie je nikde.*

A tancuje sa onen čardáš – na jednom mieste. Dost groteskne.

V prvom polroku 2011 Maďarsko šéfovalo Európskej rade, hralo však druhé husle. Vláda spájala s touto funkciou veľké nádeje, aj pokiaľ šlo o jej vlastný imidž, hneď bolo jasné, že je to iba druhotné šéfovské miesto, ktoré navyše prináša skôr drinu, pot a len málo slávy. Tobôž, keď vláda „dobrovoľne a so spevom“ vbehla do takej facky, že jej stena dala druhú. Mám na mysli frenetické reakcie na mediálny zákon. Všeobecnou zásadou je, že v klasických demokraciách médiá kontrolujú vládu, a nie vláda kontroluje médiá.

Existuje život aj mimo Európskej únie – to je vyjadrenie maďarského premiéra Viktora Orbána, pravda, spreď vyše desaťročia. Neraz mu to otreпали o hlavu, ale korektné je uviesť, že veta odznela v atmosfére zúfalstva, keď Maďarsko bolo po zvrhnutí totality vzdialené od členstva v Európskej únii neustále na päť rokov! Zmenilo sa to, krajina je už tam, a predsa z času na čas aj teraz počuť z premiérovho okolia výroky spochybňujúce kompetencie Bruselu. V podstate však už prešlo obdobie akéhosi detského vzdoru, a, samozrejme, nikto smerodajný nespochybňuje, že členstvo v Únii je to najsprávnejšie, čo Maďarsko mohlo urobiť.

Teraz, po druhom Orbánovom nástupe k moci, však na Maďarsko v Európe gánia. Krajina sa ocitla pod drobnohľadom po sérii krokov vlády a parlamentu. Spomeňme aspoň niektoré: likvidácia rozpočtovej rady kritickéj voči vláde, ustavičné spory s Národnou bankou týkajúce sa monetárnej politiky, obmedzovanie právomocí Ústavného súdu a typická ad hoc legislatíva... No a na úvod predsedníckej funkcie bonbónik: mediálny balík, v súvislosti s ktorým sa na západ od rieky Litavy píšú a hovoria hrozné veci. Vraj „putinizácia“ Maďarska. Ba priamo „orbani-zácia“! Či: výrazný deficit demokracie! Alebo – preboha! – „Horthy light“? To som zacitoval západné médiá, ktoré si nikdy neodpustia poznámku o prehnanom nacionalizme. Áno, možno ešte dodať, že od 1. januára 2011 môže každý, kto mal občianstvo na území bývalého Uhorska, – ako aj jeho potomok požiadať o maďarské občianstvo. Nejde tu o zákon o dvojakom občianstve, ale o zákon o zjednodušenom prinavrátaní občianstva. Ešteže v maďarčine nejestvuje rozdiel medzi maďarským a uhorským. No čože je to zoštátnenie súkromných peňazí, ovládnutie médií či prisvojenie si občanov iných krajín, keď je tu nová ústava! Ktorá okrem iného velebí uhorskú kráľovskú korunu.

Tieto úvahy zo začiatku roku 2011 sa mi dodnes vidia odvodnené. Aj my na Sever od Dunaja by sme mali trpnúť! Spomeňme si, ako nám bolo ľúto, keď Česká republika na čele Európskej rady mala isté problémy. Minimálne sme s ňou súcitili, alebo sme v súvislosti s Černého výtvarným dielom vyčítali všetkým nedostatok zmyslu pre humor. Škoda, že sa Maďarsko ocitá v takejto paľbe, preškoda, že teraz tu po humore niet ani stopy. Lebo viete: *Kto má humor, všetko vie. Kto humor nemá, všetkého je schopný.*

Zdá sa však, že všetko ide ďalej, po vyšliapanej ceste. Chvalobu! Brusel si svoje pozície nemusí chrániť, jednoducho ich má. Budapešť si mohla nahovárať, že stojí na čele Európy, nebolo to tak. Inak povedané: Dnes platí to isté, čo platilo aj pred desiatimi rokmi – hrať môže hoci aj maďarský virtuóz, vždy to budú druhé husle, pretože partitúru píšú v Bruseli.

Lenže kto bude primášom v Karpatskej kotline?

Po odpoveď by som si odskočil na Istriu. Akože to často robím. Tu som spoznal Bruna. Bruno je Talian, nie však z Talianska, jeho materskou krajinou je Chorvátsko. Presnejšie Istria, kde jeho predkovia žili odjakživa. Lovrečica/San Lorenzo je malá dedinka na Istrii, kúsok južne od mesta Umag, územnosprávne vlastne k nemu patrí. Ľudia sa tu živia predovšetkým turizmom, prenajímajú svoje apartmány, ale ráno čo ráno sa vracajú z mora rybári na starých bárkach zväčša s chudobným úlovkom rýb, ktoré však predsa obohatia stôl domácim i turistom. Tu žije 45 - ročný Bruno so ženou Paolou a s dvoma deťmi, Lorenzom a Iris. Na kraji obce majú veľký dom s apartmánmi. Na dome však nemajú žiadnu tarchu, na čo je Bruno mimoriadne hrdý. Postavili ho z vlastných zdrojov, zarobili si dlhoročnou tvrdou prácou v pohostinstvách a hoteloch v Južnom Tirolsku. Tam sa naučili aj po nemecky. Samozrejme po taliansky hovoria najlepšie, a takmer rovnako dobre aj po chorvátsky, čo je tiež bežné. Len ako pointička: malý Lorenzo sa naučil aj po slovinsky – od suseda. Dvojazyčnosť je tu úplne prirodzená. Zdravotná sestra Vera a automechanik Zlatko zo susedného Sv. Ivana/San Giovanni sem prišli ešte za Tita z Bosny, resp. zo Slavónska a po taliansky hovoria na nerozoznanie od domácich. Podobne Željko, ktorý dlhé roky pracoval v Rakúsku, no on to mal trochu ľahšie, pretože zo Slavónska prišiel na Istriu kvôli žene – vzal si miestnu Talianku Tizianu a majú dcéru Sandru. Mohol by som menovať ďalších mne milých ľudí, ktorých som spoznal počas pomerne častých pobytov na Istrii. Netvrďím, že som prenikol do hlbín duše starých či nových Istričanov, ale pracujem na tom. Pomáha mi pritom aj Marko, moderátor živých, kontaktných relácií umagského komerčného rádia Eurostar. Zhovára sa s telefonujúcimi v takom jazyku, v akom ho oslovia, taliančinu mieša s chorvátčinou úplne prirodzene a ešte nikto neprotestoval, že tomu druhému jazyku nerozumie. A podľa mňa vrchol? V Koperskom rádiu, čo je síce už v Slovinsku, ale stále na Istrii, sedia v štúdiu traja, Slovinka, Talian

a Chorvátka, rozoberajú aktuálne témy pozvoľna. A všetci hovoria svojim rodným jazykom. Bez prekladu. Takže nielen oni traja, ale zrejme aj ich poslucháči sú nie dvoj-, ale až trojjazyční!

Nemám v úmysle rozoberať istrijské staré hriechy, či už talianske, alebo juhoslovansko-chorvátske, nebodaj konflikty taliansko-slovinské, slovinsko-chorvátske či taliansko-chorvátske. Áno, je ich dosť, nehovoriac o tom, že aj v samotnom Chorvátsku jestvuje istý odstup od Istrijčanov. Sú vari iní? Akí? Isté je, že dobrí aj zlí, múdri aj hlúpi, snaživí i leniví, pekní aj škaredí. Ale vrátim sa k Brunovi: on je usilovný, má aj olivový sad, pestuje hrozno, organizuje rôzne zábavy, a keď už nemá do čoho pichnúť, loví v noci sépie a predáva ich. Pri olivovici (áno, jestvuje aj pálenka z olív!), mi rozprával o sčítaní obyvateľstva. V dotazníku bola aj otázka týkajúca sa identity. Na výber boli tri možnosti: Chorvát, Talian, Istrijčan. Sám Bruno sa čudoval, veď Istrijčan nie je národnosť! A predsa neváhal.

Dojal ma týmto priznaním. Na revanš, na znak uznania, úcty a obdivu mu prispôsobujem okrídlenú vetu amerického prezidenta J. F. Kennedyho. *Ich bin ein Istrianer – Ja sam Istrijanac – Som Istrijčan.*

No a ja som pôvodne Mlynčan. Pochádzam zo slovenskej dediny 25 kilometrov od Budapešti, ktorá sa po maďarsky nazýva Pilisszentkereszt a ktorej sa dostalo publicity až-až pre necitlivé, arogantné, hlúpe či amatérske rozhodnutie starostu „vyhnať“ z miestneho Slovenského domu slovenské organizácie, lebo vraj priestory potrebuje pre samosprávu. Miestni Slováci to roztočili, veď v dnešných časoch, keď je celá maďarská scéna vyburcovaná, ak sa Maďarovi kdekoľvek na svete skrívajú čo len vlások na hlave, stala sa do neba volajúca krivda. Nikto však netušil, že z toho vznikne šumný slovensko-maďarský medz štátny konflikt, do ktorého sa zapojili i extrémni politici, normálne vyzerajúci štátnici, prezidenti, vlády, a Mlynky sa stali div nie pútnickým miestom, cieľom politickej turistiky. Výsledkom bola výstavba nového Slovenského domu. V jeho financovaní sa priam pretekali obe vlády. Nemôžem sa zbaviť dojmu,

že tento dom, ktorý dlho ešte nemohol začať fungovať pre zvyčajne „drobnosti“, sa zrodil krčovito, neúprimne. Opäť príklad niečoho, čo je iné, ako vyzerať.

Tu by som spomenul, že v Mlynkoch sa to Papucsekovcami len tak hemží. Nakrátko odbočujem do týchto súkromných vôd iba preto, aby som opäť ilustroval, že to, čo vidno, nemusí byť ono, čím to v skutočnosti je. Jednoduchšie: zdanie klame. Osud tak chcel, že Gregorovia Papučekovia/Papucsekovia sme dvaja (nerátajúc môjho syna). Môj bratranec Gregor je starší, napísal niekoľko kníh po slovensky, je teda jedným z mála slovenských literátov v Maďarsku. Keďže sa narodil skôr než ja, musel som si trocha upraviť meno, a tak som si druhé meno požičal od otca Martina. Môj bratranec ohnivo kritizuje minulosť i súčasnú maďarizáciu, čo postrehli aj na Slovensku, preto ho radi pozývali na tzv. národnárske akcie, no a SNS, keď bola vo vláde, po celom slovenskom internetovom svete propagovala jednu jeho štúdiu, ktorá zapadala do jej ideológie. Opätovne potvrdzujem, že inklinujem k „istrianstvu“, no na Slovensku si dvoch Papucs/čekovcov, z ktorých sa jeden píše s „č“ a druhý má aj krstné meno Martin, poplietli. Slovom: mysleli si, že tú štúdiu som napísal ja. A mnohí moji starí liberálni kamaráti sa na mňa pozerali krivo, radšej stíchli, keď som sa im prihováral. Nehovoriac o maďarských menšinových kolegoch, ktorí ma zatracovali a viacerí na mňa hádzali hady a žaby, ako to výstižne vyjadruje maďarčina. Pravdaže, nie všetci, našli sa aj takí, ktorí si dali aspoň tú námahu, že sa ma opýtali: naozaj si to napísal ty? A potom sa ešte ospravedlnili, že im to vôbec napadlo, ale tie mená... Prevažná väčšina si tú námahu nedala, z čoho súdím, že mnohí horia túžbou niekoho zatracovať, odpisovať, nenávidieť. Nech! Ja sa z toho rehocem. Lebo múdrosť vyvoláva úsmev, dobrá nálada vzbudzuje smiech, nuž a hlúposť spôsobuje rehot...

Hlboko sa ospravedlňujem za túto osobnú odbočku, len mi tak vybehla spod prstov na klávesnici. Inak, svedčí o tom, že človek máva okolo seba i ďalej od seba aj úprimných ľudí. No a niet nad detskú úprimnosť. Mám jeden príklad, ktorým by

som mohol doložiť vzťah jedných Maďarov k druhým Maďarom. Malý Boldizsár je štvorročný hyperaktívny a premúdry syn *Takácsovov* z prízemia nášho domu. Zvyknem ho oslovovať Baltazár, proti čomu nemá námietky, len sa raz spýtal: prečo?

- *Lebo u nás sa to tak hovorí.*
- *Kde je to u vás?*
- *V Bratislave.*
- *Žijú tam Maďari?*

Nepochybne chápete podstatu otázky chlapčeka, ktorý chodí len do škôlky. Určite vie aj to, že 15. marca 1848, keď Petőfi (rodený Petrovič, ale čo už?) roztočil peštiansku revolúciu, pršalo. A vie odrecitovať aspoň *Hor' sa, Maďar, vlast' volá ti*. Lebo to v Maďarsku vedia všetci, čo majú za sebou životné obdobie batoľaťa. Môj kamarát Milan z Bratislavy, ktorý prišiel študovať na „Sorosovu“ Stredoeurópsku univerzitu do Budapešti, mi ďakoval, keď som ho trocha povodil po meste v deň národného sviatku 15. marca. Dopoludnia sme, samozrejme, postáli chvíľu pri Národnom múzeu, kde podľa legendy Sándor Petőfi zarecitoval *Pieseň národa* a taktó nabudený dav tiahol na budínsku miestodržiteľskú radu a jednoducho zvrhol režim. Takže Milan počúval moje učebnicové rozprávanie, pričom neďaleko hulákali extrémisti v bagančiaci. Na schodoch sa totiž trápil so zafúkaným mikrofónom premiér Gyurcsány (o ňom neskôr). Zaviedol som Milana aj na budínsku stranu, k monументu poškodenej medenej delovej gule, teda k pamätníku Árona Gábora, ktorý vyrábala menšie verzie týchto gúľ pre revolucionárov v rokoch 1848-1849. Nuž, do trávniku na kopčeku, kde socha stojí, škôlkari práve zapichovali malé papierové zástavky na hurkových paličkách a učiteľka im rozprávala o časoch, „keď Maďari povstali proti cudzej nadvláde Habsburgovcov“. Na záver detičky zaspievali pesničku *Lajos Kossuth odkázal nám, že sa mu míňa regiment...* A tak ďalej. Slovom: Milan sa mi priznal, že za tento jeden jediný deň pochopil o maďarskej náture, o maďarských emóciách a ich zdrojoch oveľa viac, ako počas celého štúdia histórie na bratislavskej univerzite.

A aby som sa vrátil k svojmu malému kamarátovi Baltazárovi/Boldizsárovi. Takácsovci – tak ako aj ďalšie rodiny s malými či väčšími deťmi v Maďarsku – sa rok čo rok vyberú na dlhšiu či kratšiu cestu do okolitých krajín. Najčastejšie do Sedmohradska, do Klužu, Aradu a ďalších nádherných miest, alebo do karpatského oblúka, no aj na Oravský hrad, do Kežmarku, Levoče, Košíc, Bratislavy. Nič nechcú „pripojiť“ k súčasnému Maďarsku, ako by aj mohli? Len chcú ukázať svojim deťom (a určite aj tie svojim deťom), že to kedysi bola jedna krajina, krásna, veľká, silná. A neberú tú krajinu napríklad nám, Slovákom. Takže pán Takács hneď pochopil, na čo narážam, keď som mu povedal: „Veď aj Rijeka bola naša.“ (Dakedy aj Istria či Dalmácia...)

Čo z toho vyplýva? Dokopy nič. Akurát, že lásku k svojim, k svojej minulosti možno prežívať aj obyčajne, odovzdávať ju potomkom normálne, netreba to vykrikovať na každom rohu. Tobôž nie v parlamente, ako sa v Maďarsku často robí. Aj o tom sú glosy a úvahy v tejto knihe, ktorá chce obsiahnuť dianie v Maďarsku za posledných desať rokov. Nie absolútne všetko, to predsa nejde. Ani nie celkom objektívne, skôr subjektívne, veď to nie je spravodajstvo, nie je to suchá správa, ktorá je svätá. A ako vieme, názor je slobodný.

A môj názor na predchádzajúce desaťročie? Zmiešané emócie, klesajúca dôvera, neraz zdesenie. Silnejúci pocit, že svetlo v diaľke nie je na konci tunela, ale je to protiúdiaci vlak. V jednej rozhlasovej relácii, v ktorej som bol hosťom, ma moderátorka celú hodinu spovedala na tému Maďarsko a na záver mi položila otázku, aké udalosti z môjho tunajšieho pôsobenia zanechali vo mne nezmazateľnú stopu. Nedala mi na rozmyšľanie ani pesničku, tak som si hneď spomenul na úplné zatmenie Slnka 11. augusta 1999. Vždy ho uvádzam na prvom mieste a priznám sa, že aj teraz sa rád vžívam do situácie a atmosféry, akú som prežil v onen deň na brehu Balatonu. Sotva sa Mesiac iba dotkol okraja Slnka, všetci vyšli z vody, sadli si na deku či matrac a akoby šibnutím zázračného prútika každý zmlkol. Alebo skôr

onemel. Tisíce ľudí na brehu v absolútnom mlčaní hľadeli na oblohu. Iste neverili, že má nastať koniec sveta, len vzdávali úctu prírode, zrejme sa pokorne zamýšľali nad pomínutelnosťou sveta. Azda si aj predsavzali, že odteraz budú lepší. Požehnaný stav! Trval však iba niekoľko minút, lebo keď Slnko už-už vystrkovalo prvé lúče spoza Mesiaca, prepukol neuveriteľný jasot: tešme sa, ľudia, sme tu, príroda nám dáva ešte jednu šancu!

Teraz si uvedomujem, že tento hlboký, nezabudnuteľný, jedinečný a vsutku životný zážitok sa odohral v prvej dekáde môjho služobného pobytu v Maďarsku. V druhej je tých nezmazateľných stôp viac, ale sú akési smutnejšie, beznádejnejšie. S výnimkou vstupu Maďarska do Európskej únie. Napríklad brutálne budapeštianske nepokoje. Séria proticigánskych útokov a vražd. Mimochodom, v Maďarsku je výraz Cigán rovnocenný Rómovi, nikto ho neberie dehonestujúco. A ďalej: po uliciach (a potom aj do parlamentu) maširovali pohrobkovia maďarských fašistov. To sú „stopy“, pri ktorých sa človeku nechcelo vtípkovať. Ani neskôr sa normálny humor od srdca akosi nevracal, a tak som neraz bol nútený siahnuť po vitriole, po groteske až absurdne.

A aby to bolo prehľadnejšie, uvediem, ktorá formácia kedy vládla a ako vládla. V rokoch 2002 - 2006 to bola socialisticko-liberálna koalícia na čele najprv s Péterom Medgyessym, toho však už po dvoch rokoch odstránili socialisti a nastúpil Ferenc Gyurcsány, ktorý si v auguste roku 2004 sadol do premiérskeho kresla, hoci v prípade hyperaktívneho človeka to nie je najvyššitížnejšie. V každom prípade sa začala éra komunikačného amoku, a rozprávanie často nahrádza politické činy dodnes. Rok 2004 je zrejme prvý kľúčový z hľadiska dnešného vývoja. Predovšetkým, aj Maďarsko vstúpilo do Európskej únie. Ľudia s úprimnou radosťou nosili do improvizovaného múzea veci z totalitnej éry, ktorých sa chceli definitívne zbaviť. Možno to bola posledná chvíľa, keď sa Maďari usmievali – prinajmenej s úškrnom sa lúčili so svojou minulosťou. Potom liberáli „hekli“ premiéra Medgyessyho, vycúvali spoza neho aj jeho vlastní socialisti a prišiel neuveriteľne talentovaný „pán Ripley“. Už pod

jeho taktovkou sa krajina chystala na referendum o takzvanom dvojacom občianstve, hoci vtedy ešte nikto tušil, či sa to pije, alebo je. Mimochodom, ľudové hlasovanie si vynútila pravicová (?), konzervatívna (?), rozhodne však národne precitlivená opozícia (na podnet anachronického a možno aj anarchistického Svetového zväzu Maďarov), ktorá by si týmto jediným objatím rada bola privinula na hrud' všetkých, čo sa v susedných krajinách cítia len trochu Maďarmi. Socialisti a liberáli to však prezakazili. Strašili národ napríklad tým, že sa do Maďarska nahrnie 23 miliónov rumunských občanov, ktorí všetkých doslova „vyžerú“ z majetku alebo minimálne obsadia miesta pracovným maďarským ľudom. Výsledok: nezaujímam voličov, neplatnosť referenda. Vtedy sa zrejme rozštiepila maďarská scéna definitívne a osudovo. Tu by som datoval štart hektického vývoja, ktorý vyvrcholil na jeseň roku 2006 pouličnými nepokojmi. A tu sa po prvý raz prejavilo Hnutie za lepšie Maďarsko (Jobbik) ako samostatná politická sila. No ešte sme neskončili rok 2004. Vláda bola naoko spokojná, opozícia sa však cítila potupená. Aj bola. Spolu s organizáciami Maďarov v susedných krajinách, ktoré sa po prvý raz takto vehementne, otvorene a bez akýchkoľvek škrupúl zapojili do maďarského vnúropolitického boja. Alebo ich doň zatiahli. Odvtedy sedkajú na vlnách, ktoré za sebou zanechávajú politické strany v Maďarsku. Vlastizrada, zrada národa, prehĺbenie trianonskej traumy, rozjatrenie trianonských rán, nôž do srdca národa, rozpoltenie duše národa – zneli zúfale reakcie tých, ktorí referendum prehrali. Bolí ich to aj dnes, keď vďaka rapídному zákonodarstvu Fideszu po volebnom víťazstve roku 2010 je dvojaké občianstvo realitou.

Vo voľbách roku 2006 („Poondiaty rok“!) sa tieto sily pokúšali o revanš, a takmer sa im to podarilo. Státisícové (ba čo viac: „miliónové“) demonštrácie Fideszu boli impozantné. Ľudia na nich bolo naozaj veľa. Lenže stále nie dosť. A tak sa po prvý raz od roku 1990 stalo, že aktuálna vláda dostala príležitosť na reprízu, voliči ju nechceli vymeniť, opätovne jej dali dôveru. Socialisti s liberálmi zvíťazili, pravica zostala v opozícii. Povo-

lebné ticho však bolo pozoruhodné. Tábor porazených smútil, možno aj slzy ronil, a tí, čo dali hlas víťazom, boli zrazu zarazení: čo teraz?

Nikto nechcel zablokovať budapeštianske mosty, nezvolávali sa protestné mítingy s požiadavkou nanovo zrátať hlasy, nehovorilo sa o masových volebných podvodoch, ako to bolo roku 2002, keď Fidesz – Maďarský občiansky zväz po prvý raz prehral voľby. Takže povolebné ticho. V doterajšej histórii posttotalitného Maďarska každá vláda porazila vo voľbách samu seba. Prvá, Antalova-Borosova nedokázala splniť prehnane očakávania ľudí hneď po zmene politického systému. Druhá, Hornova sa zaplietla do korupčných afér a bola nútená zaviesť silné reštrikcie v podobe Bokrosovoho balíka. Tretia, Orbánova padla v neposlednom rade preto, lebo sponchybovala demokratické inštitúcie, akými sú parlament či verejnoprávne médiá, ale zmätkovala aj v krajskej politike. Nasledovala Medgyessyho vláda, ktorá by teraz bola akiste prehrala tiež, no včas prišiel – možno kúzelník? Nuž a posledná, poldruharočná Gyurcsányova vláda naozaj čarovala, pretože zvíťazila, aj keď v podstate nerobila nič – mám na mysli potrebné reformy, ktoré by nepochybne boli bývali bolestivé. Nateraz možno konštatovať, že volič nepocítil žiadne varovné signály, nemal dojem, že by sa mal mať horšie ako pred štyrmi rokmi. Namiesto toho videl elegantného premiéra, perfektného diskutéra, ktorý sa nehanbí za svoje miliardy a je schopný osloviť aj drobného človeka, hoci tým, že si pred kamerami zaspieva a zatancuje... Áno, zrodila sa mediálna hviezda!

Či to už vyplýva z ľavicovo-liberálnej prevahy v mediálnom svete, alebo nie, protivník, menovite predseda Fideszu Viktor Orbán, zasa nedokázal využiť tieto moderné možnosti, pôsobil skôr kľčovito a najmä jeho odkazy zneli dosť odstrašujúco, neoptimisticky, azda aj zastarano. Najviac sa používalo klišé, že voľby nevyhrali socialisti, ale prehral ich Orbánov Fidesz.

A tu sa na chvíľu hodno zastaviť.

Orbán po predchádzajúcich voľbách až do úmoru opakoval:

„Bolo nás veľa, ale nebolo nás dosť.“ Čo mal teda robiť štyri roky? Snažiť sa o to, aby tentoraz bolo dosť prívržencov na volebné víťazstvo. Vytvoril širokú „strechu“, pod ktorú chcel nahnať všetky takzvané, aj skutočne pravicové sily. Podnikateľov, poľnohospodárov, kresťanských demokratov, najprv odpadlíkov z Maďarského demokratického fóra a potom aj celú túto malú konzervatívnu stranu, na ukážku mal Rómov, robotníkov aj „národne zmýšľajúcich profesorov“, časť radikálnejších krajských lídrov, no a nedištancoval sa ani od krajnej pravice.

Nazdávam sa, že jedným z kľúčových momentov, ktoré viedli k porážke Fideszu, bolo neúspešné referendum o takzvanom dvojacom občianstve pre krajanov v decembri roku 2004. Definitívne vyšlo najavo, že väčšine voličov sú „prehriate“ národné city nesympatické, prinajmenej ľahostajné. Na menšinovú strunu v tejto predvolebnej kampani nikto príliš nebrnká, a ak áno, vyšiel na posmech – vid' reakcie na vicepremiérskeho kandidáta Fideszu Istvána Mikolu, ktorý vykreslil svetlú budúcnosť a trvalé vládnutie vďaka budúcim hlasom príslušníkov maďarských menšín. (Teraz by mu mali za schopnosť predvídať udeliť Nobelovu cenu.) Takzvaná „jednota národa“ sa mala uskutočniť doma a najmä proti domácomu nie protivníkovi, ale nepriateľovi, ktorého sa patrí nenávidieť! Útokov v tomto duchu je neúrekom, na ukážku by som uviedol šokujúci výrok Zsolta Semjéna, šéfa Kresťanskodemokratickej ľudovej strany, ktorá našla útočisko pod spomínanou strechou Fideszu. Povedal, že *ak niekto chce, aby jeho syn získal prvé sexuálne skúsenosti od bradatého ujka, nech podporuje liberálov*. Takéto a podobné prejavy evidentne pôsobili odpudzujúco a nie zužovali, ale naopak, rozširovali tábor liberálneho Zväzu slobodných demokratov. V tejto atmosfére už potom nezabrali ani poznámky na adresu premiéra Gyurcsány: čo vraj od neho možno očakávať, keď jeho manželka je vnučkou totalitného prominenta, a vôbec, prvé politické skúsenosti získal vo Zväze komunistickej mládeže a svoje miliardy zasa nadobudol v mútnych časoch na začiatku deväťdesiatych rokov.

Azda najväčším ponaučením z volebnej kampane roku 2006

bolo, že volič nie je ovca, nechce byť vedený pod jednou zástavou a hoci je citovo silne založený, je schopný aj rozmýšľať, zvažovať alternatívy a trvá na svojom demokratickom práve rozhodnúť sa medzi alternatívami.

Či sa rozhodol správne? Uvidíme o štyri roky – napísal som vtedy predvídavo v povolebnom komentári. A dodal som, že spomínané povolebné ticho je možno aj prejavom zľaknutia. Premiér zatiaľ iba hovoril o reformách, aké Maďarsko za posledných pätnásť rokov nezažilo. Zdravotníctvo, sociálna oblasť, školstvo, daňový systém, no a predovšetkým hospodárenie štátu, okresanie privysokého schodku a zahraničnej zadlženosti. Opäť by som zacitoval svoje klišé (seba a klasikov je povolené citovať slobodne): „To sú kamene, ktoré treba dvíhať... Teraz, s čerstvým vetrom volebného víťazstva za chrbtom, sa do toho možno pustiť. Už včera totiž bolo neskoro...“

To ešte nikto netušil, že premiér Ferenc Gyurcsány o pár dní prizná pred straníckym fórom, že „klamal vo dne v noci“, niekto to nahrá a v septembri to hodí do plácu, médiám. Nasledovalo desivé obdobie, ktoré medzi nezabudnuteľnými udalosťami uvádzam čisto z časových dôvodov vždy až na treťom mieste po zatmení Slnka a vstupe Maďarska do Únie. Tu zatemneli mozgy. Nastal chaos, v ktorom najprv na „spontánnej“ demonštrácii pred Parlamentom extrémisti verbovali ľudí, ktorí potom podpálili budovu televízie, a policajti sa iba prizerali na mieste, politici zasa pri televízore. Nasledovala najčernejšia kapitola maďarskej posttotalitnej histórie: asociáli na ulici, trávník pred Parlamentom ako celoštátna toaleta, nekonečné bla-bla-bla, ale aj seriózne masové zhromaždenia v réžii Fideszu, ktorého líder Viktor Orbán dával ultimáta Gyurcsányovej vláde, že ak neodstúpi, uvidí! Aj sa uvidelo: na Malej okružnej jazdecký policajť mlátil šablňou okoloidúceho, zablúdený gumený projektíl niekomu vystrelil oko, barikáda na peštianskom konci Alžbetinho mosta horela do rána. Ani toto sa nezaobišlo bez trošky humoru. *Dvaja policajti zbadajú v centre Budapešti veľký zhluk. Jeden z nich predvádza, čo sa učil v škole, a vyzýva ľudí, aby sa*

rozišli, lebo tu nie je na čo pozerat. Keď sa nikto nepohne, hodí do davu slzotvorný granát a obuškom rozháňa dav. Potom sa pýta kolegu: No, aký som bol? A ten na to: Bol si profík, len nechápem, prečo si musel vyprázdniť autobusovú zastávku.

Mne sa chcelo plakať, ale nie od slzného plynu, lež preto, lebo moje milované mesto, kde som vyrástol, chodil do školy dvanásť rokov, začal pracovať a vrátil som sa doň, z domu domov, aby som zanietene a ako znalec referoval o tunajšom dianí, teda moja Budapešť spochabela. Zbláznila sa. Páchala samovraždu. Zlyhala. Dokonca sa na jej uliciach objavil aj rozheganý tank. A radikálni fašistoidní futbaloví i politickí ultras vyzývali do zbrane. Zliala sa dokopy zberba s opozíciou. A tá druhá sa od prvej ani nedíšťancovala. Bolo to namierené proti jedinej osobe, ktorá stelesňovala moc: proti Ferencovi Gyurcsányovi. Mal „vypadnúť, zmiznúť“, ako skandovali davy. On to však poondial po druhý raz: nepochopil, o čo ide, a zostal na svojom mieste. Dva a pol roka meškal s demisiou, a tým, v úzkej spolupráci so svojimi protivníkmi, vrhol krajinu do agónie, ktorá neskôr už nebola taká hektická.

Recept na relatívne upokojenie našiel Gordon Bajnai, skromný, tichý, zato rozhodný, hoci iba dočasný premiér. Jeho úlohou bolo doviešť krajinu k voľbám roku 2010. Rok, čo bol vo funkcii, nestačil na to, aby zmyl zo seba, že bol ministrom v Gyurcsányovej vláde. Sám sa označil za prechodného činovníka, v podstate ani nemal ambície, aby sa úspešne postavil proti Fideszu. Valcu, ktorý sa pomaly rozbíhal. A nezastavil sa: razil cestu „kabínkovej revolúcií“, ako Viktor Orbán nazval drvivé víťazstvo svojej strany Fidesz vo voľbách. S 53 percentami hlasov vyše dvojtretinová väčšina v parlamente – to bol výsledok volebného systému. Odvtedy maďarskí vládni politici permanentne hovoria o „dvojtretinovom poverení“. *Apropo, 2/3! Štatistickí vyrátali, že pravdepodobnosť autonehody je úmerná tomu, koľko času človek trávi na cestách. Ak veľa, pravdepodobnosť je väčšia, to je logické. Ale keď jazdíte rýchle, trávite v aute menej času, teda karambol je menej pravdepodobný. Dodatok: tretinu*

havárií spôsobujú opití vodiči, dve tretiny totálne triezvi. Čo z toho vyplýva? Najistejšie je, keď šoférujete opitý a veľmi rýchle.

Druhá vláda Viktora Orbána, omámená úspechom a ničím nebrzdená, sa pustila do roboty. Líder hodnotil volebný výsledok takto: *vítazstvo ako slon*. A neprešiel ani mesiac, toto veľké zviera verné svojmu chýru, v obchode s porcelánom, akým sú slovensko-maďarské vzťahy, začalo rozbíjať. *Smerom k ladovej dobe, Stre-doeurópske tango, Had si hryzie do vlastného chvosta, Bomba s dvoma zápalnými šnúrami* - aj takéto titulky uzreli svetlo sveta v súvislosti s maďarskou novelou zákona o občianstve - zjednodušene: o dvojacom občianstve - a s vehementnou slovenskou odvetou. Jeden zákon za zvýhodnených kritérií dával občianstvo, druhý ho za pomerne nejasných podmienok odoberal. Akurát predmetom oboch bol ten istý človek: menšinový Maďar.

Nebolo by na škodu aspoň stručne vysvetliť, o čom vlastne je maďarská novela, pretože politici si túto tému urvali, a ako to už majú vo zvyku, zahmlievajú a deformujú, čo sa dá. Takže: o maďarské občianstvo môže individuálne (nejde teda o masový, celoplošný akt!) požiadať každý príslušník maďarskej menšiny zo susednej krajiny, ktorý už bol maďarským občanom, ako aj jeho potomkovia, ktorí preukážu istú mieru znalosti maďarského jazyka a väzby s maďarskou kultúrou, a čo je hlavné, nemusia mať trvalé bydlisko na území Maďarskej republiky. Ďalej: ak neznamenajú pre maďarský štát bezpečnostné riziko a majú čistý trestný register.

Budapešť tvrdila, že má nárok na takýto jednostranný krok (ostatné, napríklad zdôrazňovanie národnej spolupatričnosti, zahmlené, ba slzavé oči, keď sa spomínajú „trianonským mierovým diktátom odtrhnuté časti národa“ - to bola iba omáčka a súčasť naftalínového maďarského folklóru). Bratislava si nárokovala eliminovať maďarský jednostranný krok svojím jednostranným krokom a odňať Maďarskom poskytnuté občianstvo tomu, kto oň zo Slovenska požiada. Groteskné je, že obe strany mali pravdu. Dohovor Rady Európy, na ktorý sa toľko odvolávajú, konštatuje, že každý štát má právo určiť, komu a za akých

podmienok poskytuje svoje občianstvo, ale takisto má právo vylúčiť takéto dvojaké občianstvo. A nepekne, ba podlé od politikov bolo, že vyzdvihovali len tú časť, ktorá sa im hodila. Podobne to bolo aj so stanoviskom veľaváženej Benátskej komisie, ktorá v takýchto prípadoch odporúča rokovať, konzultovať. Prax európskych štátov je rôzna: niektoré pripúšťajú dvojaké občianstvo (Rumunsko, Srbsko, Chorvátsko, Taliansko), iné ho jednoznačne vylučujú (Rakúsko). Ozaj! O nekompromisnom odmietavom stanovisku „švagrov“, ako Maďari nazývajú Rakúšanov, sa vôbec nehovorilo. Ich zákaz bol v poriadku?

Kdeže by obyčajný občan čítal medzinárodné dokumenty. Keď sa ho v Maďarsku spýtajú, či dáme občianstvo aj našim pokrvným bratom, jasné, že povie: dajme, veď nás to nič nestojí. A na Slovensku vidí: zase tí Maďari niečo vymýšľajú, ale naši vodcovia stoja na varte, ochránia nás pred útokmi. Nebodaj aj ozbrojenými? - ako sa neštítel rozduchávať vášne prominentný politik v Bratislave, ďalší zasa prirovnával celú záležitosť k rusko-gruzínskemu prípadu, keď Rusi udreli tankami, alebo pripomenul, že sa črtá druhé Kosovo.

Vari všetci spochabeli? Asi áno. Inak by nenachádzali potešenie v tejto perverznej hre. Demonštrovali silu - tu i tam. Jeden z akejsi nadradenosti, druhý v snahe kompenzovať historické krivdy. Slovensko-maďarské vzťahy hádam ani nemohli klesnúť hlbšie. Z toho by mohlo vyplývať, že už bude iba lepšie. No v deň oficiálneho nástupu novej maďarskej vlády sa ešte vyšantili maďarskí vrcholoví politici, a najmä nový vicepremiér dosahoval vrchol, keď na masovom mítingu pred Parlamentom vyhlásil, že *dvojakým občianstvom sa v zmysle verejného práva maďarský národ zjednotil*. Čo to znamená? Ťažko povedať, ale na námestí plnom oslavujúceho davu v eufórii to znelo dobre.

No zbohom! Bolo to ešte pred „trianonským týždňom“ - s parlamentným schvaľovaním „dňa národnej spolupatričnosti“ na úvod a s parlamentným pamätným zasadáním k 90. výročiu Trianonu na záver týždňa. A spomínaný vicepremiér, aj ako minister bez kresla, bude mať na starosti takzvané národné otázky

ešte štyri roky! Možno ho vždy vytiahnuť, nasadiť, dať mu mikrofón, keď bude zle, povedzme, s ekonomikou, v sociálnej oblasti, s nezamestnanosťou. Hoci istú nádej na opačný vývoj poskytuje plán, ba čo viac, presvedčenie, že odteraz bude v Maďarsku všetko lepšie...

Komentátor istého maďarského denníka prirovnával situáciu k tangu. Vášnivý tanec plný napätia v strede Európy? Áno, tango tancujú dvaja. Orbán prijal Ficovu výzvu do tanca, tvoria pekný pár, parket patrí im. Orbán urobil prvý krok, ale Fico vedie. Možno smutne dodať: z tohto „lepák“ nebude.

To boli niektoré moje úvahy z mája 2010, odvtedy Slovensko prežilo intermezzo vlády pravého stredu. Potom sa k vláde vrátil Robert Fico, ale už sám, bez predchádzajúcej koalíciej farchy. Napodiv sa nezačalo iskriť na línii Bratislava - Budapešť, hoci možno len preto, že sa najväčšie problémy zametali pod koberec. V Maďarsku sú vládni politici do istej miery frustrovaní zo Slovenska. Napríklad z toho, že sa na druhom brehu Dunaja darí v ekonomike lepšie. Asi aj preto sa tu pretláča myšlienka, že problémy sú iba so Slovenskom, ostatní susedia sú v pohode, nemajú nič napríklad proti dvojitému občianstvu. Akurát im (povedzme Rumunom) prekáža, keď za asistencie vysokopostavených politikov maďarského štátu chcú v sedmohradskej rodnej zemi uložiť pozostatky spisovateľa a poslanca z obdobia druhej svetovej vojny sympatizujúceho s fašistami a oslavujúceho ich činy. A ešte im prekáža aj permanentné a zrejme cielavedomé oživovanie kultu regenta Miklósa Horthyho, keďže s ním a jeho režimom majú susedné krajiny spojené černejšie (hnedšie) spomienky.

Ale čo povedal strážca hate József Pelikán? *Aj zlé spomienky sú naše spomienky, aj o tie sa treba starať...*

Ďalej by som obdobie, v ktorom stále žijeme, na tomto mieste nerozoberal. Úsmevným, až groteskným veciam sa dostatočne venujem v jednotlivých kapitolkách tejto knihy, ktorá má byť mojím subjektívnym atlasom Maďarska. Bez púdru. Ale aj bez nároku na úplnosť, celistvosť. S úmyslom pripomenúť udalosti, dokresliť ich pozadie, prispieť k ich pochopeniu, hoci

aj takto spätne. Azda s humorom, dakedy vražedným, vitriolovým, aký pestujú aj renomovaní maďarskí publicisti, ktorých dennodenne čítam. Svoje „pero“ vždy majú namierené proti práve vládnucim, hoci tu v Maďarsku boli i sú pokusy napríklad o provládny či protiopozičný humor, čo je rovnaký nonsens. Moje postrehy bolo počuť v éteri, v Slovenskom i Českom rozhlase, v reláciách Štúdio svet a Zápiskník zahraničných spravodajcov, v tlačenej podobe skoro celý jeden rok v denníku Pravda, neskôr v Ludových novinách, týždenníku Slovákov v Maďarsku, o svojich gastronomických a iných výletoch (úletoch?) som referoval v denníkoch i týždenníkoch skôr v Česku, menej na Slovensku. A teraz predkladám výber, v poradí, v akom boli zverejnené. To sa mi zdá najjednoduchšie i najprehľadnejšie.

Aj z týchto mozaikových častí sa skladá Maďarsko, náš sused. Je trocha kyslý, trocha smutný, trocha frustrovaný... Ale je náš.
G. M. P.

2003 • Keby bolo libido v pivnici

Second hand antisemitizmus?

V Maďarsku už pol druhu mesiaca ľudia obliehajú kníhkupectvá. Hľadajú romány ako Bezosudovosť, Kadiš za nenarodené dieťa a iné. Sklady sú už prázdne, ale tlačiarenské stroje sú opäť pripravené vychrliť ďalšie exempláre. Niet sa čo čudovať, veď autorom týchto teraz už bestsellerov je Imre Kertész, ktorý práve prevzal v Štokholme tohtoročnú Nobelovu cenu za literatúru. Až Švédska kráľovská akadémia umožnila Maďarom, aby spoznali jedného zo svojich najväčších spisovateľov.

Imre Kertész je Žid – maďarský Žid, ktorý ako pätnásťročný chlapec prežil peklo vyhladzovacích táborov. A nestačí, že to prežil, ale celý svoj ďalší život o ňom aj písal, neustále, dookola – a vyrovnáť sa s touto témou chystá až vo svojom poslednom románe. Pravdaže, oslavujú ho aj doma. Slávnostné chvíle znesú aj prehnané oduševnenie, že „Kertészovo ocenenie je vlastne ocenením celej maďarskej literatúry a celého maďarského národa“, hoci on sám písanie vždy považoval za svoju najsúkromnejšiu vec. No a maďarské prostredie prispelo k napísaniu románu *Bezosudovosť* len nepriamo – ak vôbec možno označiť za nepriamy podnet totalitný režim, ktorý veselo fungoval v čase zrodu Kertészovho hlavného diela, v roku 1975. Sám Kertész priznáva, že v slobodnejšom západnom svete by bol sotva schopný napísať tento román.

Domáce oslavovanie však nie je bezoblačné – miešajú sa doň disonančné hlasy: pochybovačné. Istý publicista písal o „se-

cond hand antisemitizme“, ktorého protagonisti vyčítajú Kertészovi, že v maďarskom národe živí včítky svedomia. Že tento „antimaďar opäť zvyrazňuje holokaust oproti útrapám, ktoré musel prežiť tento národ“. Podobných reakcií nebolo málo, čo len dokazuje, že istá časť verejnosti stále nedokázala stráviť skutočnosť, že Židov z Maďarska síce odvážali na smrť počas nemeckej fašistickej okupácie, ale za aktívnej spolupráce miestnych úradov, četníkov i súkromných nadšencov, nehovoriac o predzvesti tejto tragédie: o zákonoch, ktoré svet pozná ako „numerus clausus“.

Nemci sa dokázali otvorene pozrieť na vlastnú minulosť alebo sa o to aspoň úporne snažia – azda preto je druhým Kertészovým domovom Nemecko. Tam sú jeho najväčší vydavatelia, tam mu vychádzali diela vo veľkých nákladoch, tam ho uznávali a oslavovali už pred tým, ako získal Nobelovu cenu. Imre Kertész pomohol Nemcom v tomto procese, ktorý by sa mohol nazvať aj očistným, keby sa holokaust vôbec dal očistiť. Kertész otvorene hlása, že holokaust nikdy nepovažoval za konflikt medzi Nemcami a Židmi, Osvienčim a podobné hrôzy vkladá do širších súvislostí, a s nesmiernym smútkom konštatuje, že holokaust sa udial v kresťanskom kultúrnom svete. „Najväčším problémom Osvienčimu je, že sa stal, na čom nemožno nič zmeniť ani v najlepší, ani v najhoršej vôli. Od Osvienčimu sa neudialo nič, čo by tie hrôzy anulovalo či dementovalo...“

Sú to ťažké myšlienky, o ktoré sa však Imre Kertész chcel podeliť so svetom v posledných dňoch, napríklad aj v Štokholme, na otváraní takzvaného Nobelovho týždňa. Okrem iného hovoril o časovom úseku dvadsiatich minút, ktoré ako 15-ročný chlapec strávil v koncentračnom tábore na rampe, kým nepredstúpil pred dôstojníka, ktorý bez mihnutia oka vykonal selekciu a rozhodol o tom, kto pôjde do plynu, a kto zostane nažive. Tam, na rampe, za tých dvadsať minút videl pekné, usmievajúc sa ženy, rozumných mužov a mladíkov plných dobrých úmyslov, ktorí sa snažili prispôsobiť a boli ochotní spolupracovať. Cez tento obraz – samozrejme, už ako dospelý muž – pochopil, že

to bolo potupných dvadsať minút nečinnosti a nemohúcnosti, čo sa potom opakovalo deň čo deň, týždeň čo týždeň, celé mesiace a dlhé roky, aj v inej totalite. Takto bolo možné nazrieť do „techniky hrôzy“ a zistiť, že proti ľudskému životu sa dá obrátiť samotný charakter človeka.

Imre Kertész je prvým maďarským spisovateľom, ktorý dostal Nobelovu cenu. Napriek spomínaným, jasne menšinovým rušivým javom treba oslavovať. Jubilare necesse est, napísal istý publicista, ktorý každého vyzýva na sebareflexiu a konštatuje, že „Osvienčim je vlastou nás všetkých, kde je človek mŕtvou na dovolenke, kde je spisovateľ hrobárom samého seba, kde svojím životom spievame ódu na smrť, aby sme mohli čeliť svojmu osudu, aby sme sa mohli obzrieť bez podvodu, aj keď nie ľahko. Jubilate – Oslavujte! Ak máte odvalu.“

Na záver potešiteľná správa z polovice tohto týždňa: jeden exemplár románu Imreho Kertésza *Bezsudovosť*, za ktorý získal nobelovku, dostane zdarma každý stredoškôlak. Kde? No predsa vo Švédsku... (január)

Puristi v akcii

Maďarskí puristi, bojovníci za čistotu jazyka hľadajú pre všetky cudzie výrazy domácu podobu. Tento zápas je však márný, darmo jazykových strážcov podporuje zákon. Zákon, ktorý platí už takmer rok, no „lehota tolerancie“ (pardon: trpezlivosti) vypršala teraz. Teoreticky by teda už nemali byť žiadne reklamy či nápisy na obchodoch iba v cudzom jazyku, ale aj v maďarčine.

Po Pešti chodia zvláštne dvoj-trojčlenné komandá. Brádzia ulice, sem-tam sa zastavia, pozrú hore, na cechovú tabuľu obchodov, reštaurácií či zábavných podnikov, na malo- i veľkoplošné plagáty. Vytiahnu poznámkový blok, niečo si zapíšu a idú ďalej. O pár dní potom pošlú neumraveným majiteľom či prevádzkovateľom šek: nech zaplatia pokutu.

Priznám sa, že tento obrázok je iba výmysel, výplod mojej

fantázie. Nevidel som žiadne jazykové komandá, no podstatné je, že by už mohli pôsobiť. Prvého januára totiž vypršala lehota, ktorú stanovil zákon na to, aby si všetci uvedomili, že prevažná väčšina obyvateľov Maďarska vie len po maďarsky. Je to síce smutné, ale taká je realita, ktorú treba rešpektovať. Tobôž, ak právo na informáciu v maďarčine už zaručuje aj zákon. Slobodomyselní však tvrdia, že život si tak či tak vynúti poriadok v tejto oblasti. Napríklad keď do zariadenia s veľkým nápisom PUB budú vchádzať ľudia, aby si na recept vybrali lieky, majiteľ aj sám od seba pripíše nad vchodové dvere: KRČMA. Pravda, nemožno vylúčiť, že aj v tomto prípade tu ľudia budú hľadať medicínu, v podobe piva-vína-pálenky.

Faktom je, že keď sa človek prechádza po Budapešti, niekedy nevie, či je naozaj v maďarskom hlavnom meste. Poďme napríklad na Grand Boulevard, pardon, na Nagykörút, po našom: na Veľkú okružnú, ktorá sa tiahne po peštianskej strane od Margitinho po Petőfiho most. Len na kúsku od obchodného centra West End City po známú Peep Show možno naďabiť na Music Factory Record Shop, Change - Geldwechsel, Bahnhof Music Club, Wine Store, Pharmacy, Computer World, Mini Market, Lady Fitness Aerobic, Galaxy Sport a na Blue Eyes Escort Service. To naposledy menované znie azda najexotickejšie. Keby si, povedzme, vidiečan dal tú námahu, a nosil by so sebou malý anglický slovník, zistil by, že ide o Sprievodcovskú službu Modré oči. V meste sa nevyzná, nuž vojde dnu, aby si najal nejakého sprievodcu. Ako prvé zistí, že sú tam výlučne sprievodkyne, ktoré však nemajú až taký veľký záujem chodiť po meste, skôr zájdu do niektorej zo zadných miestností a poskytnúť pri najmenej masáž, ostatné závisí od obsahu peňaženky neznaleho vidiečana. Majiteľ tohto salóna nemieni dať maďarským nápisom jednoznačne najavo, že ide o erotické služby. Argumentuje tým, že zákazníci sú v prevažnej väčšine aj tak cudzinci.

Pri blízkej Peep Show je človek v rozpakoch: musí pripustiť, že tento nápis neodporuje zákonu, pretože „pípujú“ sa už v maďarčine udomácnili. Dôkazom je maďarský jazykový korektor

v mojom počítači, ktorý nepodčiarkuje toto slovo červenou čiarou, púšťa ho ako maďarské. No videl som už aj pomadžarčenú verziu tejto ustanovizne: pipi-show. Pipi znamená v maďarčine kuriatko, ale aj „pipku“. Prevádzkovateľ, samozrejme, nezaručuje, že ak tam vhodíte stoforintovú mincu uvidíte iba mladé mäsičko. Skôr naopak.

Žarty bokom! Úrady a jazykovedci sa naozaj seriózne zamýšľajú nad tým, ktoré cudzie slová sa udomácnili natoľko, že ich netreba na nápisoch a v reklamách prekladať. Napríklad so slovom parlament už dávno nie sú problémy, ani s nápisom Mobil WC, a nie je vylúčené, že výnimku dostane aj polícia, ktorá na autách nebude musieť mať napísané aj Rendőrség, postačí Police. Prečo spájam práve tieto tri veci? Nuž, vyskytujú sa v známom vtípe, ktorý svedčí o tom, že vidiečan má v hlavnom meste problémy aj s maďarskými nápismi. Takže: Starý sedliak príde do Pešti a pýta sa policajta, kde je Parlament, no varuje ho, aby neklamal. „Prečo, niekto vás už podviedol?“ spýta sa policajt. Ujko z dediny sa posťažuje: „Predstavte si, vošiel som do dveri s nápisom Ženy a vysvitlo, že je to záchod.“ (január)

Sex a komunizmus

Sex a komunizmus – takýto štekľivý názov má najnovšia výstava v Budapešti. Iste tušíte, že zo sexuálneho hľadiska inštalácia nie je dráždivá, veď akáže to bola erotika v päťdesiatych a šesťdesiatych rokoch v našich končinách? A tak ani nie je potrebné žiadne vekové obmedzenie.

Nepriateľ je medzi našimi nohami! – takéto heslo sme nemohli čítať na múroch fabrík či pri cestách, ani ho neskandovali na straníckych zjazdoch, zato v skrytej podobe sa ho držali ideológovia komunistického režimu. A keby sa ho boli držali iba oni! Veru, podarilo sa im zasiať semeno pretvárký a falošného ponímania prirodzených ľudských potrieb aj medzi popolitých robotníkov, roľníkov a príslušníkov inteligencie. A po-

darilo sa im vníknúť aj do spálni! Ako ináč možno hodnotiť zúfalý list istej robotníčky, ktorá nejakého súdruha Bihariho žiada o pomoc v súvislosti s manželom, lebo je oplan a sukničkář. Nepopieram, tento exponát zapôsobil na mňa najsilnejšie, pretože svedčí o viere vo všemohúcnosť strany. Škoda, že sa nenašla odpoveď, a tak nevedno, ako súdruh Bihari riešil tieto postel'ne problémy.

Do súkromnej sféry zasahoval štátnosocialistický systém aj zákonom o prerušení tehotenstva, presnejšie, o prísnych a de-honestujúcich kritériách prerušenia. Alebo aj titulmi Matka hrdinka či Zaslúžilá matka – oceňovali nimi ženy, ktoré socialistickému štátu dávali čo najviac detí. Je tu však istý paradox, pretože bez sexu sa ani deti nerodia, aspoň vo väčšine prípadov. No existovali aj pravidlá pohlavného života. Istý Aron Zalkind, mimochodom, Freudov žiak, napísal roku 1926 knihu s názvom *Sexuálna otázka v sovietskej spoločnosti*. Nedá mi z nej necitovať, veď takéto kapitálne múdrosti človek málokedy číta: „Pohlavný život je prípustný len v takej forme, ktorá prispieva k nárastu túžby spoznať kolektívne emócie, triednu organizovanosť, výrobnú-tvorivú a bojovú aktivitu.“ V mojom preklade to znie asi takto: socialistický človek by sa mal pohlavne stykať čo najmenej, svoje tvorivé energie by mal sústrediť na triedny boj a na budovanie komunizmu, alebo: uvedomelý človek šetrí svojou energiou, najmä však emóciami a libidom – v prospech svetového víťazstva socializmu.

Takéto (a ešte oveľa horšie) myšlienky prídu človeku na myseľ, keď sa prechádza medzi exponátmi výstavy. Sú však medzi nimi i také, ktoré svedčia o tom, že zato ľudia mali aj prirodzené, nebodaj hriechne myšlienky. Na tablách a vo vitrínach sa striedajú karty, zápalkové škatuľky či perá s nahotinkami a titulné strany dobových maďarských, sovietskych, východonemeckých časopisov so šťastnými ženami v montérkach. Čipkované podprsenky a priesvitné košielky kontrastujú s obrovskými ružovými antierotickými bombardákmi. Sú tu fotografie z povolenej zábavy na čaji o piatej a z domácich žúrov, kde veru dievčatá neraz

zhadzovali zo seba zbytočné oblečenie. Článok o medzinárodnej konferencii na tému Úloha socialistickej ženy a iný článok o afére istého stranického papaláša v nočnej Budapešti. Strašlivo pôsobiace lekárske nástroje na prerušenie neželaného tehotenstva a vtípné formičky na čokoládu s prehnanými ženskými vнадami. Trocha osvietenejšie sedemdesiate roky prezentujú akty z menej čítaných časopisov. Čo vám budem rozprávať: najerotickejšie je dievča v pančuchách, opreté o trabant. Sú tu aj ukážky pornografických časopisov, ktoré sa pašovali zo Západu, a colníci ich zhabali na hraniciach, aby nad nimi mohli slintať oni. Nejaké exempláre sa predsa len podarilo dostať spoza železnej opony, o čom svedčí originál železnej skrine, akiste z robotníckej pre-zliekarne, s dverami vytapetovanými holými babami.

V konečnom dôsledku výstava vyvoláva skôr úsmev, je to ironický pohľad, akási ďalšia veselá rozlúčka so zašlými časmi, ktoré ostro kontrastujú s dnešným ničím nehateným prezentovaním nielen erotiky a sexu, ale aj rôznych typov aberácie hoci aj na televíznych obrazovkách. Našťastie naši predkovia zrejme našli zdravú rovnováhu medzi oboma extrémami. Veď keby naši dedkovia a babky, a potom aj rodičia boli schovávali svoje libido do pivnice, neboli by sme tu. (február)

Cez pontón do Európy

Kampaň pred referendum o vstupe do Európskej únie sa v Maďarsku dostala do takzvaného mobilizačného či oduševňujúceho štádia. Stáva sa však, že sa splietajú veci k sebe nepatriace, respektíve protikladné, ako napríklad žlté hviezdíčky päťcípe i šesťcípe, fanúšikovia nepriateľských futbalových klubov Ferencvárosu a Újpeštu, tvrdý raper so spevákom uslintaných sladčakov a podobne. No a oba brehy Dunaja spojili vynachádzaví propagátori pontónovým mostom.

Hneď sa vám musím priznať, že minulý víkend som jednoducho nemal štyri voľné hodiny na to, aby som vystál rad. A tak

som sa na zástupy naozaj státisícov ľudí pozeral iba z horného nábrežia pri Parlamente. Bol to originálny nápad: postaviť pontónový most medzi Pešťou a Budínom a nazvať ho Mostom Európy. Išlo, pravdaže, o reklamu Európskej únie, respektíve vstupu Maďarska do nej. Hneď sa však našli frfloši, že vraj naposledy stavali pontónový most v Budapešti po druhej svetovej vojne Rusi, a aj teraz to vyzerá rovnako, navyše ľudia cez neho prechádzali ako ovce – v podstate teda ide o stavbu komunisticko-nostalgickú, s tým rozdielom, že ovčí národ chce teraz do EÚ.

Toto je však skôr úsmevný argument otvorených oponentov vstupu Maďarska do Únie. Zákernejší spôsob zvolili v takzvaných skýtskych predajniach, ktorých je po Budapešti niekoľko. Treba vedieť, že krajná pravica živí teóriu, podľa ktorej Maďari pochádzajú vlastne zo Skýtov, čiže majú jednu z najstarších svetových kultúr. Ale to je teraz vedľajšie. Medzi rôznymi predmetmi, ako je revizionistická literatúra, mapky „veľkého Maďarska“ a pod. sa teraz objavil odznak: okrúhly, s tmavomodrým základom, uprostred s nápisom: EU – NIE. Dookola na okraji sú žlté hviezdičky, na prvý pohľad just také ako na vlajke Európskej únie. Až na druhý pohľad človek zistí, že tie hviezdičky sú síce zlatožlté, ale nie päť-, lež šesťcípce. Akékoľvek vysvetľovanie je asi zbytočné...

Bez munície však nie sú ani prívrženci vstupu. Centrálna nádacia na organizovanie pozitívnej kampane prišla hneď s niekoľkými novými nápadmi. Zaumienila si, že spojí čierne s bielym, horúce so studeným, nebo s peklom – slovom: absolútne protiklady. Vyrobili veľkoplošné plagáty a televízne šoty, v ktorých vystupujú protichodne zameraní ľudia z jedného fachu. Napríklad službukonajúci vetroplach komerčnej televízie Győzike a prvá dáma maďarského herectva Marika Töröcsiková. Alebo hádam najnápaditejší, ale predsa len komerčný televízny šoumen Sándor Friderikusz a doyen klasického, až staromódneho moderovania Tamás Vitray. Či dvaja hlavní fanúšikovia futbalových klubov Ferencvárosu a Dózsú Újpest, ktorí sa počas vzájomných zápasov týchto klubov pravidelne, a najmä brutálne

pobijú. No a sú tu dvaja speváci, najväčší maďarský, povedal by som, gangstrovský raper a symbol uslintaných sladkých piesní, aj oni, rovnako ako divadelníci, televízne osobnosti, futbaloví fanúšikovia z dvoch protihľých brehov, otvorene hovoria, že sa líšia zásadne, v podstate nemajú nič spoločné. Avšak tentoraz sú zajedno v tom, že chcú vstúpiť do Európskej únie, a preto v referende 12. apríla povedia áno.

Obdivujem organizátorov tejto finálnej kampane, že dokázali hoci na jeden šotík či billboard spojiť také rozličné osobnosti. Ale ani oni nie sú všemocní. Jeden nápad im nevyšiel. Chceli totiž spoločne vyfotografovať všetkých premiérov, ktorí úradovali od zmeny politického systému roku 1990 a mienili tým symbolizovať, že vstup krajiny do Únie je ovocím ich spoločného snaženia. Takže na jednom plagáte sa mali objaviť (s výnimkou nebohého Józsefa Antalla) Péter Boross, Gyula Horn, Viktor Orbán a Péter Medgyessy. Jeden z nich však nebol ochotný ukázať sa v spoločnosti ostatných. Hádajte ktorý! (*marec*)

Aristid, Tasilo a Sv. Štefan

Vlak neraz býva symbolom našej cesty do Európskej únie: len ho nezmeškať, naskočiť naň ešte včas, aby nám neušiel, aby sme sa neocitli na nejakej zanedbanej stanici pánu bohu za chrbtom! V Maďarsku sú so smerovaním tohto vlaku spokojní, nečudo, veď tento týždeň, náhodou to bolo v utorok 1. apríla, sa na „mašínistu“ zahral priamo komisár Európskej únie Günter Verheugen. Čo s tým má Aristid a Tasilo alebo Svätý Štefan?

Dobre sa mal bruselský komisár v maďarskom hlavnom meste. Dostal aj prezent, takzvaný budapeštiansky balík, od primátora. Netvrďím, že to bol úplatok, skôr išlo o dodatočné „všimné“ na znak vďaky. V dohľadnom čase dostane tento balíček každý člen Európskej komisie. Čo v ňom je? Napríklad album o krásach Budapešti, ďalej takzvaná Budapest-kártya, s ktorou možno cestovať a navštevovať rôzne kultúrne usta-

novizne zadarmo, čiže Verheugen sa bude musieť vrátiť, a takisto ešte musí prísť kvôli tomu, aby mohol využiť permanentku do Lukács-fürdő, do najznámejších termálnych kúpeľov, kde sa liečia rôzne choroby, azda aj žalúdočné. Na tento účel, teda na liečbu tráviaceho traktu slúži aj guľatá fľaša najznámejšieho maďarského horkého líkéru Unicum. No a nakoniec je tu cédečko s Lisztovou Uhorskou rapsódiou. Ale to iba mimochodom. Rozhodne sa končí rapsodické obdobie, a nielen Maďarov v Európskej únii, ale aj iných „únijčanov“ v Maďarsku čakajú samé dobroty.

Pravda, nie každý občan z terajších členských štátov, dokonca ani nie každý komisár sa môže zahrať v Maďarsku na „mašiništu“. Bola to iba Verheugenova výsada, ktorý sa najprv povozil po Západnej stanici, čiže na chýrnej Nyugati, ktorej konštrukciu stavala ešte Eiffelova kancelária. Nuž, driečny rozširovateľ únie vyskúšal na nástupišti, medzi koľajnicami elektrický vozík – viete, taký, na akých vozievajú poštu, batožinu a podobne. Trocha vyzeral komisár komicky, no evidentne ho to bavilo a spôsobovalo mu nesmiernu radosť, že nikoho nezrazil. Bola to dobrá predzvesť, pretože potom presadol na vlak, ktorý pri Komárome prešiel po trase obnovenej s pomocou Európskej únie. Dokonca si aj vyskúšal, ako sa riadi lokomotíva. Vďaka novučíčkým koľajniciam mohol frčať smerom na západ 160-kilometrovou rýchlosťou, a nie iba osemdesiatkou, ako predtým, čo sa do úpravy trate zapojila Únia.

Hodno dodať, že zrýchlené tempo by nebol vydržal starý, nostalgický salónny vozeň, v ktorom sa kedysi vozieval János Kádár. Spomínam to aj preto, lebo tento muzeálny kus bol pri odchode vlaku z Budapešti súčasťou súpravy, ale rozheganú kraksňu pri Komárome odpojili. Pravdepodobne to bol aj symbolický akt definitívneho skončovania s komunistickými časmi. Nemožno však vylúčiť, že Kádárov vagón odpojili po tom, čo sa Verheugen dozvedel, že v ňom nakrúcali scény filmu Vražda v Orient-Expresse. Tento rýchlik teda pretínal vzduch smerom na západ. A komisár sa v ňom stretol aj so zástupcami pospoli-

tého ľudu: s farmármi, dôchodcami, študentmi, odborármi. Každého povzbudzoval, že v Únii bude Maďarsku lepšie, pravda, nie hneď po vstupe, ale časom vraj príde aj prosperita. Mimoriadne dobrú náladu na tejto „imidžovej jazde“ stupňovali podaktorí európski byrokrati z Verheugenovho sprievodu rôznymi poznámkami. Jeden takýto eurokrat cynicky, či skôr sebaironicky, no rozhodne v prvoaprílovej nálade podotkol, že tento vlak je ako samotná Európska únia: pohýna sa pomaly, nikto nevie presne, kam sa uberá, a nie je si istý, prečo v ňom cestuje... Pre poriadok však dodal, že nakoniec celá súprava určite dorazí bezpečne do cieľa. Inak, dve tretiny Maďarov tomu veria.

Možno dodať, že si to tak želal už prvý uhorský kráľ svätý Štefan, keď ohňom a mečom presadzoval západnú kresťanskú vieru. Apropos! Aristid a Tasilo cestujú vo vlaku. Nakuknú do kupé, v ktorom sedí iba šedivý starec. Aristid hovorí: Tasilo, veď je to Svätý Štefan! Tasilo: Čo si blázon, veď ten zomrel pred tisíc rokmi! Vtom vojde do kupé ďalší starec a od radosti skríkne: Štefan, tisíc rokov som ťa nevidel! (*apríl*)

Magor, rováš, ručanie

Mnohí pozorovatelia dávajú do súvislosti hektiku na maďarskej vnútro politickej scéne práve s tropickým počasím, keď občas zovrie aj politikova hlava. Vyhýbajme sa však politikom, sú nebezpeční, radšej hovorme o zázračnom jeleňovi, siedmich staromaďarských náčelníkoch a o nemenej starom runovom písme. Kto sa tu zmagoril?

Tak pozor! Magor má v maďarčine a najmä v maďarskej národnej mytológii úplne iný význam než v slovenčine. Magor bol jeden z dvoch synov praotca Nimróda (Ménróta). Druhý bol Hunor. Títo dvaja bratia, teda Hunor a Magor raz naháňali nádherne urasteného jeleňa. Neulovili ho, avšak na tejto dvojtýždňovej poľovačke objavili krásny kraj, v tom kraji krásne dievčatá. Usadili sa tam a, samozrejme, množili sa a množili.

Keď ich už bolo priveľa, rozhodli sa, že sa rozdelia. Hunor aj so svojim kmeňom išiel na západ (viď Attilovo vyčíňanie), Magor zostal na východe. Možno tušíte, že Hunorovi potomkovia boli Huni, Magorovi zasa Maďari.

Túto krásnu legendu o zázračnom jeleňovi som musel krátko vykresliť, lebo Magor sa opäť objavuje. V reáli. A v podobe nového hnutia, ktoré si stanovilo cieľ presvedčiť obyvateľov Maďarska, aby kupovali maďarské výrobky. Názov hnutia je Magor, čo naznačuje, že organizátori siahli po veľmi starých koreňoch. Emblematickou figúrou hnutia je známy herec Mátyás Usztics, ktorého bolo okrem divadla najčastejšie vidieť na rôznych publičných demonštráciách národne silne orientovaných organizácií. „Mám to rád, lebo je to Magor“ – znie heslo na embléme hnutia, na ktorom je zobrazený aj Staromaďar Magor. Ide o ochrannú značku, nalepia ju na tovar – na víno, pálenku, čokoládu, mäsové výrobky a podobne -, ktorý je čisto maďarský. Ako sa dalo čakať, národne pomerne odrodilá časť tlače spochybňuje význam takýchto akcií, pretože čo už môže byť v našom globalizovanom svete čisté! A robí si posmech z toho, že sa na „magorskom“ zozname ocitlo aj kindervajce...

Slovenský význam slova „magor“ určite možno prisúdiť otcom mesta Sátoraljaújhely (po našom Nové Mesto pod šiatrom) na východe, na našich spoločných hraniciach. Uzniesli sa totiž, že sa musia naučiť runové písmo. Ide o znaky vyryté do dreva či kameňa, ktoré vraj používali starí Maďari, čiže ide o staromaďarské písmo. Pod heslom späť ku koreňom sa teda členovia mestskej rady budú učiť toto písmo. Zatiaľ nie je jasné, kto ich vyskúša – možno agilný primátor, ktorému táto myšlienka vyletela z hlavy. A opäť sa ozvali odnárodnené médiá a hľadajú pohnútky. Tu musím spomenúť, že runa, čiže vyrytý znak, sa po maďarsky nazýva „rovás“. Z čoho by mohlo vyplývať, že Sátoraljaújhelyčania majú zrejme veľa na rováši – v tomto prípade je maďarský a slovenský význam výrazu totožný. Hľa, ďalšia vec, ktorá nás spája! Pričom aj „magorstvo“ môže byť nadnárodné...

No ale o histórii národa sa nepatrí žartovať! A tak nie je vylú-

čené, že tentoraz sa zosype lavína kritiky zo strany národne orientovanej tlače na najnovší film. Zhodou okolností tiež siaha do dávnej minulosti, keď sa staromaďarské kmene ešte iba túlili po rozľahlých stepiach. Hlavnými hrdinami sú siedmi maďarskí kmeňoví náčelníci – v Maďarsku ich mená vysype každý žiačik hoci aj o polnoci: Álmos-Előd-Ond-Kond-Tas-Huba-Töhötöm. Niekde pri Volge sa zobudia po premulatovanej noci – bola to rozlúčková slávnosť predtým, ako sa chystali hľadať novú vlasť. V stave po opici však zistia, že všetci Maďari už odišli. Pre siedmich náčelníkov sa začína cestovanie v čase: stretnú Tatárov, Turkov, Rusov, Nemcov a tisícročné putovanie sa končí v súčasnosti, keď konečne nájdu svoj národ, hoci si mysleli, že je už stratený. Historická komédia *Maďarský vandrovník* sa zrodila v dielni režiséra, ktorý prednedávnom dosiahol frenetický úspech s filmom *To je Amerika!*, kde pranieruje opičenie sa po Západe.

Maďari predsa len majú vrejší vzťah k jeleňom než k opici. Svedčí o tom už v úvode vykreslený príbeh o zázračnom jeleňovi, ale aj výsledky medzinárodnej súťaže vo zvláštnom odbore, akým je lákanie jeleňov, čo je vlastne napodobenie jelenieho ručania. Nedávno v Nemecku získal zlato na tejto kontinentálnej prehliadke maďarský poľovník. Ako sa priznal, už od detstva imituje zvuky, ktoré vydáva jelení býk túžiaci po jelenici. Bravo!

Mal by som istý návrh, no nesúvisí s maďarskou históriou, lež oveľa viac s našou spoločnou prítomnosťou a s ručaním nielen jeleňov. Možno to nie je ani taký zmagorený nápad: čo keby sme zorganizovali súťaž v imitácii zvukov iných zvierat. Napríklad rýb. (*júl*)

Mosty nie sú na vine

Poznáte ten vtíp, keď myš a slon prechádzajú cez schátraný most, ten sa zrúti a dole v priepasti slon hovorí myši: Nepovedal som ti, aby sme prešli po jednom? Nuž, tento možno trocha bradatý žart mi prišiel na myseľ, keď som sledoval dianie na svojom pôsobisku.

Mosty sa síce nerúcali, hoci cez ne prechádzali bytosti rôzneho kalibru. Kto z nich bol slon a kto myš? – posúďte sami.

Dosť dávno pôsobím v Maďarsku, všeličo som videl, ale to som ešte nezažil, aby jeden a ten istý objekt odovzdali do prevádzky dva razy. A keby len dva razy – raz opozícia a raz vláda! Mám taký dojem, že legendárny uhorský kráľ Ladislav Svätý sa minulý týždeň obracal v hrobe. Viete, to bol ten panovník, ktorý v tretej tretine 11. storočia mimoriadne prísne trestal prívržencov pohanskej viery, ohňom a mečom presadzoval kresťanské zvyky, napríklad dal upalícovať toho, kto v nedeľu nechodil do kostola, ďalej chrabro bojoval proti Kumánom, no a vykonal mne mimoriadne sympatický čin: jednoducho pripojil k Uhorsku Chorvátsko a, samozrejme, aj kus mora.

Toľko možno trocha nehistorický výlet do dávnej minulosti. Ladislavovo meno je najnovšie zvečnené v podobe mosta cez Dunaj, ktorý postavili pri meste Szekszárd dobrých sto kilometrov južne od Budapešti. Prirodzene nemohli ho postaviť z večera do rána, nejaký čas tá robota trvala. Most začali budovať ešte za predchádzajúcej (Orbánovej) vlády, ktorej sa však nepodarilo predĺžiť svoj mandát. Nastúpili noví páni a most dokončili oni. Ide však o taký dôležitý objekt, na ktorom si možno stavať aj slávu. A tak sa stalo, že zorganizovali slávnosť pri hotovom moste prívrženci predchádzajúcej vlády, bol tam aj expremiér a predniesol šumný prejav, za aký by sa nemusel hanbiť ani fungujúci predseda vlády. Viktor Orbán povedal, že pravicová opozícia, na čele s ním, by mala konečne hľadať cesty aj k tým ľuďom, ktorí za ňu vo voľbách nehlasovali – rozumej: k ľavici. O dva dni odovzdali most oficiálne, teda za účasti súčasného premiéra, a toho najnovší objekt tiež inšpiroval vyriečiť rôzne pamätne veci. Péter Medgyessy napríklad oznámil, že škôlkari dostanú obedy bezplatne, alebo že stavebné predpisy treba upraviť a vypínače umiestniť nižšie, aby na ne mohli dočiahnuť aj deti.

Slovom: Most Ladislava Svätého pri Szekszárde odovzdali dvakrát. Neviem, či sa mám rozosmiať, alebo kvitovať tento novátorský čin, eventuálne ho odporúčať aj iným krajinám a iným

politikom, povedzme, pri odovzdávaní diaľničných úsekov či tunelov, ktoré tiež nevznikli akoby šibnutím čarovného prútika. Na um mi prichádza vtip s Američanom, ktorý sa po Budapešti vozí taxikom. Obdivuje Reľazový most a pýta sa taxikára: Čo to je? – Reľazový most. – Ako dlho ho stavali? – Dva roky. – Ó, u nás by ho boli postavili za rok. – Taxikára poriadne našťve Američanova nadutosť. Keď prídu k Parlamentu, Američan sa opäť pýta: Čo to je? – Taxikár odvetí: Neviem, ráno to tu ešte nebolo.

A tým sme sa posunuli vlastne do hlavného mesta, kde je mostov až deväť. Z nich najkrehkejší je Alžbetin, ktorý sa minulý týždeň stal miestom hlavných vnútropolitických udalostí. Áno, ujíma sa pojem „mostová politika“, avšak sotva má pozitívny význam, oveľa viac pejoratívny. Vlni Alžbetin most sľaby spontánne zablokovali rôzne elementy, ktoré žiadali znovuzrátanie hlasov odovzdaných v parlamentných voľbách a, samozrejme, voľby označili za podvod, pretože v nich pravica o pár tisíc hlasov prehrala. Vtedy „okupantov“ rozohnala polícia nie príliš jemnými metódami, čo už malo byť prejavom diktátorských chůfok nových ľavicovo-liberálnych vládcov. Na prvé výročie „bitky o most“, na minulý piatok zvolali vlašajší „viťúzi“ spomienkové zhromaždenie pod heslom „Prebuď sa, Maďarsko!“ Polícia zasa pod heslom „lepšie sa báť, ako sa zľaknúť“ vyslala také sily, že japonský turista vedľa mňa jednoducho fotografoval v domnienke, že zvečňuje štvrtojúlovú policajnú prehliadku, a nie nejakú protivládnu demonštráciu. Nuž, nestalo sa nič nečakané, protestujúci pokojne mohli nadávať na čokoľvek a aj predavač odznakov s predtrianonským „veľkým“ Maďarskom a inými suvenírmi si prišiel na svoje. To isté sa zopakovalo večer, s tým rozdielom, že demonštrujúca masa už bola niekoľkotisícová – prešla po Alžbetinom moste, potom zahla k Parlamentu a pred ním sa zhromažďovala. Rečníci opäť vyjadrili smútok nad Trianonom, zatracovali zradcovskú vládu, daktorí nevyhlásili ani použitie zbraní, ale ich výzvy sa stratili vo vetre na obrovskom námestí. Tvrdé jadro z tejto demonštrácie sa na druhý deň, v sobotu objavilo opäť na Alžbetinom moste, lenže

teraz na vonkajšej strane železného kordónu. Zátarasý chránili totiž pochod homosexuálov a lesbičiek cez centrum mesta pri príležitosti dňa proti homofóbi. Ono tvrdé jadro ich napadlo, našťastie iba slovne a formou transparentov. Na jednom bol takýto nápis: „Zmiznite, až po Hegyeshalom sa ani nezastavte!“ Ako je známe, Hegyeshalom je hraničný prieťah do Rakúska a jeho názov obsahuje aj slovo „shalom“, čo vtípní autori textíka aj patrične zvýraznili.

Takže pri spätnom pohľade na mosty v Maďarsku som bezradný, akosi strácam orientáciu, lebo som si doteraz myslel, že mosty by mali spájať – ak nič iné, tak aspoň dva brehy. Túto svoju základnú úlohu aj plnia, ony na vine nie sú – to ľudia ich tlačia do polohy absurdnej. Ako keď sa rozprávajú dvaja blázni. Prečo sa nemožno na Refázovom moste bicyklovať? – Lebo nemá pedále. – A na Alžbetinom moste? – Ty hlupák, ten nemá ani reťaz. (júl)

Čerstvý rybár (halász)

V Maďarsku zúri boj – zápas, ktorý sa vždy na začiatku leta obnovuje rok čo rok. Proti sebe stoja tri kľúčové regióny krajiny – oblasť pri rieke Tise, južný tok Dunaja a Balaton. No a predmetom sporu je rybacia polievka: kde sa varí najlepšie halászlé, ako po celom svete poznajú túto maďarskú špecialitu. Zatiaľ vedú pri-dunajskí majstri, hoci nie je ťažké mať iný názor...

Halászlé je v Maďarsku ako politika či futbal – každý sa v tom vyzná a každý má vlastný recept. Preto podľa môjho názoru nemožno hovoriť o „maďarskom halászlé“, hoci najrôznejšie publikácie pre turistov vyhlasujú toto jedlo za ozajstné hungarikum, čiže za maďarský unikát. Odborné knihy zvyčajne rozlišujú tri základné druhy – pritisský-segedínsky, pridunajský a balatonský, čo je, ako som už bol naznačil, výrazné zjednodušovanie celej problematiky.

V meste Baja pri Dunaji, blízko srbských hraníc sa konávajú

v tomto čase rok čo rok majstrovstvá Maďarska vo varení halászlé. Býva to však skôr ľudová veselica, v rámci ktorej na hlavnom námestí postavili tentoraz dvetisíc, opakujem: dvetisíc kotlov. Niekoľko desiatok kilometrov severnejšie, presne v tom istom čase, som si aj ja postavil svoj kotlík a usporiadal som halászlé párty pod holým nebom. Nahováral som si, že som takto aj ja účastníkom celomaďarskej prehliadky. U seba som jednoznačne vyhral ja – lebo som bol jediným kuchárom, ale aj preto, lebo moji hostia-stravníci nechali na spodku kotlíka iba kúsok trpasličieho zubáča. Nevládali, chudáci.

Veď áno: jedným zo základných znakov dobrého halászlé je, že ho musí byť veľa. Okrem toho sú potrebné tri, povedal by som, rovnocenné suroviny: samozrejme ryba, potom cibula a červená mletá paprika. Z rýb je najdôležitejším, základným druhom kapor, ale možno k nemu priradiť všetko, čo pláva v maďarských riekach a jazerách. Paprika by si zaslúžila osobitný príspevok, nateraz len toľko, že musí byť nefalšovaná maďarská, kvalitná, čerstvá, nehorká, a predovšetkým ohnivo červená. Polievka hnedkastej, nebodaj žltkastej farby ani nie je halászlé! – hovoria odborníci, teda aj ja.

Tých expertov je naozaj veľa – azda každý chlap. Pretože varenie halászlé je predsa chlupská robota. A ťažká. Svedčí o tom aj zásada, že stojac pri kotle človek nepotrebuje hodinky. Nemusí merať čas, koľko sa už tá ryba varí. Stačí, ak si dá každých, povedzme, desať minút malý špricer, čiže strek. Po šiestom je halászlé isto-iste hotové, dá sa jesť, no a potom už možno seriózne začať aj víno piť: červené či biele...

Mnohí podceňujú halászlé z mesta Baja. Aj ja som náchylný na takýto postoj, pretože tam sa s tým nebabrú: všetko dajú do kotla naraz, a na záver do polievky vrhnú aj cestovinu, takzvané zápalkové slíže. Som však človek liberálny a celkom dobre si viem predstaviť, že keď sa minie šťava, rybacie mäso je dobré s onými rezancami, dokonca ako dezert by som určite privítal takéto slíže posypané orechmi. Tento druh halászlé sa nazýva „mlynárske“ – varievali ho vodní mlynári a obohacovali ho ces-

tovinou preto, aby nakrmili celý zástup pomocníkov. Tak to bolo aj pred týždňom v meste Baja, kde za víťazov vyhlásili vyše desaťtisíc ľudí...

Balatské a segedínske halászlé je dosť podobné čo do spôsobu prípravy – aj ja sa ho pridržiam. Podstatou je výroba takzvanej základnej šľavy – vznikne tak, že po opražení cibule uložíte do kotla rybacie „drobky“ a hlavy, prípadne menšie rybky, zalejete vodou, aby pokryla mäso, pridáte, samozrejme, aj červenú mletú papriku, pokrýjanú zelenú papriku a paradajky. Varíte túto masu, kým sa vám chce, alebo kým stačíte so špricermi. Pamätáte sa, hodinky nepotrebuje! Nuž, tento vývar potom prepasírujete cez sito, čím vznikne hustá, ikrovitá šľava. Tú opäť dáte do kotla a na chvíľu do nej ponoríte kusy rybacieho mäsa, prípadne celé menšie rybky, ako je už spomínaný trpasličí zubáč. K hustote prispievajú v záverečnej fáze ešte vnútornosti, mlieč a ikry. Samozrejme, halászlé musí byť štiplavé – niekto dáva priamo do kotla drobné čerešňové papričky, iní zasa vyrábajú svoju vlastnú pikantnú pastu tým spôsobom, že asi v dvoch decilitroch šľavy odobratých z kotla rozvaria guľaté čili papričky a podávajú osobitne v šálke.

No a na záver trocha jazykovej etymológie. V každom inom jazyku sa jedlo, o ktorom sme teraz hovorili, nazýva rybacia polievka. Jedine v maďarčine má názov rybárska – halász je totiž rybár. No a v niektorých reštauráciách, pravdepodobne z nevelmi dobrej znalosti nemčiny, uvádzajú na jedálnom lístku nie „fischsuppe“, ale fischersuppe“. Kroniky zaznamenali prípad, keď sa istý vtipný Nemeц v reštaurácii pri Balatone opýtal, kedy toho fischera-rybára chytili, či je ten halász vôbec čerstvý. (júl)

Po čom túžia prostitútky?

Jednou z hlavných tém tohto horúceho leta v Maďarsku bol osud prostitútok, ktoré statočne bojovali za svoje práva a v závere sezóny sa aj dočkali satisFAKcie: súd totiž rozhodol, že miestne

úradu sú povinné vyznačiť pre ne pracovisko, teda takzvané pásma tolerancie, kde je prostitúcia trpená. Dievčatá sú nadšené, vrhli sa do všelijakých príprav a kujú plány do budúcnosti.

Lady sa prelomili – či je to dôsledok hektických horúčav, neviem, isté však je, že o obecných samosprávach, ktoré na svojom území povolili prostitúciu, možno hovoriť v množnom čísle. Ani si nepamätám, ktorá z nich bola priekopníčkou, zrazu je tu IV. obvod hlavného mesta – Nová Pešť, potom XV. obvod, a najnovšie chýrne mesto Kecskemét...

Súbežne s týmto vývojom rozvinulo zástavu nové Hnutie za Maďarsko bez prostitúcie. Div nie denne vydáva vyhlásenia a stanoviská. Vyzvalo napríklad predstaviteľov štátu, aby vyšli s farbou von: súhlasia s prostitúciou a jej inštitucionalizáciou? Medzi zakladateľkami hnutia – lebo sú to zväčša ženy – je ekonómka, sociologička, politologička, historička, pedagogička i právnička. Konštatujú, že prostitúcia je ťažká diskriminácia žien, pričom v diskusiách o tejto téme vzniká dojem, že sú iba dve alternatívy: pouličná prostitúcia alebo verejné domy. Nie! Neslobodno vytvárať ani pásma na sexuálne služby, a neslobodno ani vypovedať takzvanú newyorskú zmluvu, ktorá zakazuje verejné domy. No a trestať netreba prostitútky, ktoré sú diskriminované, ale ich klientov! – to je hlavné heslo amazoniek z protiprostitútskeho hnutia.

Mohol by som povedať, že to je ich túžba. Ale či možno klientov označiť en bloc za vyvrheľov, kriminálnikov, skazených ľudí? Akiste nie. Aj oni túžia po niečom, čo normálnym spôsobom nemôžu dostať, lebo sú napríklad škaredí, chorí, starí, mladí, beznádejne sklamaní či v manželskom zväzku zahorknutí, osamelí. A čo s klientkami? Rozmáha sa totiž aj mužská prostitúcia – rôzne internetové stránky a inzertné noviny sú plné ponúk gigolov. Chcem tým len naznačiť, že problém je oveľa komplikovanejší, než aby sa vyslovovali jednostranné alebo zjednodušené súdy. Pravda, všetci sa zhodujú v tom, že organizátorov prostitúcie, mafiánov a štrícakov stíhať treba!

V centre pozornosti však stále stoja prostitútky. Ony by rady

stáli na ulici. Teoreticky – a pri dodržiavaní istých pravidiel – by aj mohli: umožňuje im to takzvaný antimafiánsky zákon z roku 1999, ktorý mestským, obvodným a obecným samosprávam predpisuje povinnosť vytvoriť takzvané zóny tolerancie, kde je povolené ponúkať sexuálne služby, ak o ne jestvuje záujem. Základným pravidlom je, aby dievčatá neštrichovali v trisotetrovom okruhu okolo škôl, kostolov, nemocníc, verejných budov, obchodov či kultúrnych inštitúcií. Doteraz, keď si dievčatá samy našli takéto miesto, úrady proti nim zakročili, odvoľávajú sa na protesty miestnych obyvateľov alebo na to, že v blízkosti býva nejaký zahraničný diplomat, ako sa to stalo v takzvanej lepšej lokalite na Ružovom pahorku v Budíne. Pred mesiacom však Organizácia prostitútok v Maďarsku – lebo aj také niečo existuje – vyhrala v hlavnom meste súd. Obvody musia zostaviť zoznam ulíc a priestorov, kde prostitúcia nie je, alebo naopak: kde je povolená. Lenže sa nemožno čudovať ani činovníkovi či starostovi na obvodnom úrade: keby vyznačil zónu, miestni obyvatelia by mu to zráтали alebo by ho o štyri roky jednoducho nezvolili. Ale keď takéto priestory nevyznačia, prostitúcia je povolená všade, kde nie je zakázaná.

Začarovaný kruh! Prostitútky sa však po spomínanom súdnom rozhodnutí aktivizujú. Svoje mapy majú zhotovené dávno a teraz chodia po úradoch, rokujú s policajnými predstaviteľmi, slovom: kujú plány na pokojnú a nerušenú prácu. Kupujú mobilné toalety, umývárne, nádoby na odpadky, dokonca sa vytasili s návrhom, aby chránené zóny boli vyznačené tabuľami či iným spôsobom. Priznám sa, moja predstavivosť je príliš obmedzená: netuším, aké piktogramy by mohli vyjadriť zákaz prostitúcie.

Rovnako som skeptický vo veci ambiciózných plánov prostitútok, hoci som ochotný vyjadriť svoje sympatie. Menovite s tým, že sa mienia zúčastniť na konkurzoch o peniaze z Európskej únie – na rekvalifikáciu. Vraj je medzi nimi obrovský záujem ukončiť si základné vzdelanie, získať maturitu, vyučiť sa za kozmetičku, kaderničku, kvetinárku, manikérku, pedikérku. V niektorej budúcej slobodnej zóne chcú vytvoriť do-

škoľovacie stredisko. Hľa, po čom túžia prostitútky! Po obyčajnom, normálnom živote.

Mimochodom, túto hlavnú tému leta teraz zatláča do úzadia lotománia: výhra sa kopí a kopí, a tento víkend dosahuje už dve a pol miliardy forintov. Ľudia sú z možnosti, že nezískajú túto sumu a z túžby po nej pomaly zúfalí. A tak sa zrejme zrodila odpoveď na otázku: Kto je najväčšia prostitútko na svete? Predsa loto, pretože ňa celý týždeň dráždi a v sobotu ti tiež nedá nič. (*august*)

Z čoho dostal Teller porážku?

Ako sa stal Edward Teller hlavným aktérom malicherných vnútropolitických sporov v Maďarsku? Ako naletel najčítanejší a najdôveryhodnejší denník na podvrh, alebo: ako chcel vytĺcť kapitál z listu, ktorý ani nenapísal svetoznámy fyzik maďarského pôvodu? No a na koniec: musí byť tlač v niečích službách? Sú to ťažké otázky, ani odpoveď na ne nie je ľahká.

„Zlé správy z domoviny“ – pod týmto titulkom priniesol denník Népszabadság list, ktorý krátko pred svojou smrťou sformuloval Edward Teller, otec vodíkovej bomby. Významnou mierou prispel k pádu komunizmu, lebo vždy presvedčil práve aktuálneho, najmä však republikánskeho amerického prezidenta, že má zbrojiť a donútiť tak súpera v studenej vojne, aby sa snažil dobehnúť USA a rútil sa tak do ekonomického krachu. Konzervatívce a antikomunista do špiku kostí. Do rodného Maďarska nebol ochotný prísť dovedy, kým boli pri moci komunisti. A teraz, pár dní pred smrťou, napíše list pre denník, ktorý v špeciálnom pojmosloví podaktorých súčasných opozičníkov býva označovaný za postkomunistický, alebo prinajmenej za blízky socialistickej strane, čiže „dedičom štátostrany“. Tieto prívlastky sú, pravdaže, archaické, ale v Maďarsku stále módne. Népszabadság, hoci si zachoval svoj názov z bývalého režimu (Sloboda ľudu), sa sám kvalifikuje iba ako celoštátny denník. Pravici

vôbec nie je naklonený, no traduje sa, že ostrou kritikou prispel k pádu Hornovej ľavicovo-liberálnej vlády. Ďalšie okolnosti na obranu objektívnosti tohto naozaj najčítanejšieho denníka sa mi nateraz nežiada uviesť.

Vráťme sa k spomínanému listu. Teller v ňom podrobuje kritike maďarskú pravicovú opozíciu, ktorá sa vraj správa skôr ako vnútorný nepriateľ, okrem iného vzbudzuje dojem antisemitizmu, lebo sa, napríklad, netešila, keď Imre Kertész dostal Nobelovu cenu za literatúru. Teller sa neteší z toho, že v maďarskom verejnoprávnom rozhlase môžu každú nedeľu odznieť anarchisticke, štvavé a rozvratné poznámky známeho extrémneho publicistu. Pre súčasnú maďarskú opozíciu nelichotivé a tvrdé slová. Lenže!

Lenže takýto list Teller nikdy nenapísal! Darmo sa Népszabadság ospravedľňuje a vysvetľuje veľmi komplikované okolnosti, za akých list získal. Faktom zostáva, že sa tento renomovaný denník stal obeťou podvrhu, alebo, čo je ešte horšie, skočil po ňom v snahe zasadiť úder politickej pravici, ktorá je v opozícii. Népszabadság sa zapojil do dlhotrvajúcej a neskutočne ostrej politicko-mediálnej borby, a vyšiel na posmech, zdiskreditoval sa sám. Denník na náprotivnej strane, Magyar Nemzet, to robí takmer deň čo deň, keď prináša neoverené informácie a z desiatky dokumentov o údajných podvodoch vládnych politikov je pravdivý maximálne jeden. Neuvádzam to na obranu Népszabadságu, chcem iba naznačiť, že na maďarskom mediálnom fronte niečo veľmi zapácha. Byť v závoze politickej strany, pracovať na politickú objednávku, ba čo viac: robiť politiku, to sa predsa v demokratickom systéme nevypláca...

Inak, postavu Edwarda Tellera už raz zneužila aj pravica. Bolo to vlani na jar, medzi dvoma kolami volieb. Na námestí pred Parlamentom sa zišlo pod réžiou Fideszu a podľa tvrdenia fideszáckych politikov – pol druhu milióna ľudí. Na tomto zhromaždení prečítali Tellerov list, ktorý vychválil vládu Fideszu. Vysvitlo, že takýto list uznávaný vedec nikdy nenapísal, avšak vtedy Teller dodatočne odkázal do Maďarska, že keby mohol,

dal by svoj hlas Viktorovi Orbánovi. Nuž, teraz, po afére Népszabadságu už nemôže odkázať nič, pretože medzitým zomrel. Dostal porážku. Že zo sledovania vývoja na maďarskej vnútro politickej scéne, to sú iba nechutné dohady: mal totiž 95 rokov. (september)

Definitívny koniec trabantov v Maďarsku

Dôverný, až dojímavý je vzťah Maďarov k týmto „dederónskym“ výtvorom. Nostalgia sem, nostalgia tam – socializmus bude minulosťou vtedy, keď zmiznú z maďarských ciest „papierové jaguáre“.

V ostrej zákrute sa prevalí do priekopy dlhá limuzína, americký vodič vystúpi, zapáli si cigaru, mykne plecom a povie si: „Moja týždňová mzda!“ O chvíľu sa to isté stane s mercedesom, vystúpi nemecký šofér a odplúje si: „Moja mesačná mzda!“ Trocha neskôr sa rúti do zákruty trabant, takisto sa vykotí, vystúpi z neho rozzúrený Maďar, trieska si hlavu o asfalt a zúfalo plače: „Moje celoživotné úspory!“ Američan a Nemec reagujú takto: „No vidíte, nemali ste si kúpiť drahé auto!“

Táto historka by dnes už neplatila, no za hlbokého socializmu patrila trabant spolu s chatkou pri Balatone naozaj k vytúženým cieľom, k výsledkom celoživotného snaženia maďarského človečička. Bol symbolom blahobytu, no pomerne relatívneho. Socializmus už tašiel, a teraz je rad na trabantoch. Zmizne aj posledný – zapáchajúci – dych komunizmu...

Všetko nasvedčuje tomu, že tentoraz už neujdú likvidácii. Ak len do nich nenamontujú katalyzátory. Lenže katalyzátor vyjde aj na päťdesiat tisíc forintov (zhruba osemtisíc korún), a najčastejšie celé auto nestojí toľko. Lehota na úpravu uplynie roku 2005: s najväčšou pravdepodobnosťou to bude aj rok konca trabantov v Maďarsku.

Pokusov aspoň znížiť počet áut s dvojtaktným motorom už bolo v Maďarsku niekoľko. Práve pred desiatimi rokmi vymyslela samospráva hlavného mesta sľubný program proti týmto dy-

miacim kasničkám. Ponúkala viacero riešení. Prvým bol už vtedy katalyzátorový projekt, v rámci ktorého mali majitelia zaplatiť iba polovicu nákladov. Druhou možnosťou bolo trabant odovzdať a získať tak zvýhodnený úver na iné menšie a lacnejšie auto. No a tretí nápad sa zdal najvtipnejší: po zošrotovaní trabanta mal majiteľ dostať permanentku na všetky dopravné prostriedky v Budapešti na dva roky.

Tieto, povedal by som: dobrovoľné riešenia utrpeli totálne fiasko. A tak vláde nezostalo nič iné, než siahnuť po donucovacích prostriedkoch. Roku 2001 bol prijatý zákon, podľa ktorého za štyri roky musia zmiznúť z maďarských ciest dvojtaktné motorové vozidlá. Nielen trabanty, ale aj wartburgy a barkasy. Podľa najnovších údajov ich je v Maďarsku stále trisťtisíc! Nečudo, že moja dcéra, keď sme prišli do Budapešti, si myslela, že trabanty sa vyrábajú v Maďarsku.

Prečo o tom hovorím? Náhodou sa mi dostali do rúk inzertné noviny, v ktorých je celá príloha o kúpe a predaji áut. No a dobrá polovica všetkých inzerátov sa týka trabantov a iných dvojtaktov. Ľudia sa ich chcú zbaviť.

Obyvatelia Trabantolandu sa teda lúčia s týmito nehrdzavejúcimi autami. Nemajú to ľahké, veď im urobili nejednu službu. V šesťdesiatych a sedemdesiatych rokoch ich vozili cez víkendy na Balaton, koncom osemdesiatych rokov, po vypuknutí slobody cestovania zasa dovážali na nich z Viedne chladničky. Teraz pôsobia už groteskne a sú znakom skôr biedy, chudáctva než blahobytu. Pred pár dňami som na parkovisku videl vedľa seba stáť trabant a špičkové športové Audi TT. Bolo to na zaplakanie, ale ja som sa usmial: hľa, aké extrémny je schopný vyprodukovať jeden a ten istý národ!

Keby ste náhodou zašli do mesta Vacov, určite by vašej pozornosti neušiel farbami Európskej únie namaľovaný modrozltý trabant na dunajskom nábřeží. Vystavili ho na jar a zostane tam presne do 1. mája 2004. Ani o deň dlhšie. Ísť do Únie na trabante, to je preda nemožné! – taký je asi symbolický význam tejto inštalácie.

Až na zopár fanatikov Maďari už nie sú hrdí na svoje trabanty. Do zabudnutia upadol aj istý poslanec, ktorý pred Parlamentom pravidelne kýval do kamery, keď vystupoval z trabanta na dôkaz toho, že on je zástupcom pospolitého ľudu. Veru, dávnejšie platí prirovnanie, že trabant je ako milienka: dobre, že ju máš, ale na verejnosti sa s ňou nepredvádzaš. A teraz už zostáva iba tá milienka. Práve čítam najnovší prieskum veľkej medzinárodnej firmy na výrobu prezervatívov: vraj Maďari už predbehli v počte milostných afér aj Francúzov. Ale to je téma na ďalšie rozprávanie. (október)

Hungarian Tony

Robiť reklamu krajine svojich predkov sa odhodlal veľmi známy americký herec. Maďarsko stále nie je spokojné so svojim imidžom vo svete a zúfa, že ho turisti nezaplavujú masovo. V minulosti už machri na túto oblasť zorganizovali rôzne kampane. Posledný, najpamätnejší nápad je spojený s dopravným označením: štvorcová tabuľa, na modrom základe veľké biele písmeno H malo každému pripomenúť Hungary. Ten, kto to vymyslel, je vraj v nemocnici. Súčasní „imidžmejstri“ prišli s niečím úplne novým, prevratným, v čom sú aj zárodky humoru.

Malý Bernard prišiel na svet v New Yorku pred sedemdesiatimi ôsmimi rokmi. Jeho rodičia tam odišli len krátko predtým z východomaďarského mesta Mátészalka, kde starý Schwarz bol krajčírom a Schwarzová mala malý obchod. Zo synčeka vyrástol veľký fešák, mal aj herecký talent a stal sa hollywoodskou hviezdou. Každý na svete ho pozná predovšetkým ako člena dvojice hudobníkov, utekajúcich pred mafiou v ženskom oblečení so ženským orchestrom, najmä však so speváčkou, ktorú hrá Marilyn Monroe. Akiste už viete, že ide o film Niekto to rád horúce. Naším človekom nie je Jack Lemmon, ale ten druhý. Ako Bernard Schwarz sotva mohol urobiť hereckú kariéru, a preto ho poznáme pod menom Tony Curtis.

I am Hungarian! – zvolal na budapeštianskom letisku Ferihegy, keď prišiel. Odvtedy si už rozšíril slovnú zásobu a hovorí, že je „Maďžar“, miluje „gujášleves“, „palačinta“ i „salámi“, najmä však „maďžar láňok“, čiže maďarské dievčatá. A keď ich dostane – myslím na guláš, palacinky a salámu –, nadšene ďakuje: „Nařon kőszőnőm“.

Takže Tony vie, kam prišiel, čo nebolo celkom isté, keď vystúpil z lietadla. Mal totiž na sebe šľapky, krátke nohavice, koženú bundu a veľký kovbojský klobúk. Neskôr vysvetľoval, že prišiel priamo z Las Vegas, kde sú aj teraz horúčavy. No mnohí pochybovali o Curtisovej orientačnej schopnosti najmä preto, lebo sa vyjadril, že miluje Maďarsko pre jeho prívetivosť, energiu a humor. Veční podrývači však pripomínajú práve opak: nevráživosť, slabnúce výkony hospodárstva, no a stratu zmyslu politikov pre vtipnoty.

Tony Curtis sa však nedá odradiť: kade chodí, tade hlása svoje vysoké libido, jednoducho vychvaľuje krásu maďarských dievčat a žien. (Len v zátvorkách poznamenávam, že jeho, v poradi už piata manželka sa pritom len zhovievavo usmieva.) Prezrádza, že keď mal dvadsaťtri rokov, bolo to tri roky po druhej svetovej vojne, deväť mesiacov boli milenci s Marilyn Monroe a že pobozkal oveľa viac žien, než má Maďarsko obyvateľov, vraj by nebol dobrým farárom, a so ženami strávil najlepšie chvíle svojho života, pravda, aj najhoršie. Humorom teda srší neuveriteľne: keď má pred sebou mikrofón či kameru, nikdy nezabudne na svoje poslanstvo: „Veľa sa smejte, lebo život nie je až taký vážny.“ A sústavne sa nahlas smeje aj on, žoviálne rozdáva autogramy a teší sa z toho, že ho na ulici každý spozná.

Veď to! Spoznali by ho kdekoľvek na svete. A práve preto je teraz v Maďarsku. Agentúra pre turistiku ho angažovala do troch tridsaťsekundových spotov, ktoré majú propagovať Maďarsko na najsledovanejších televíznych kanáloch na celej zemeguli. A keď Tony Curtis povie, že „oplatí sa to vidieť“ – akože Maďarsko –, tak je možno reálne očakávať, že sa čoskoro začne nával turistov. Isté prekvapenie akiste spôsobí Tonyho

priznanie, že je maďarského pôvodu, avšak ženy, a najmä Američanky takzvaného horného stredného veku, ktoré za týmto bonvivánom stále šalejú, sa určite hneď pozrú na mapu, kde je tá malá krajina. Americkí dôchodcovia nielen radi cestujú, ale na to aj majú, ľudia starší ako 55 rokov mŕňajú na cestovanie 270 miliárd dolárov ročne. A sú ochotní objavovať hoci aj exotické kúty sveta, akým Maďarsko z pohľadu spoza oceána nesporne je.

Tony Curtis robí túto službu veľmi rád a zadarmo, nežiada žiadny honorár. Chodí si po krajine, a kým nezačne nakrúcať, vyhľadáva stopy po Schwarzovskej rodine. Pozrel si už budapeštiansku synagógu, bol aj v tržnici, kde chcel dať svoj klobúk za štangľu salámy, no dostal ju do daru. Okolostojacich potom on obdaroval známym vtipom. Rabín je zhrozený, keď vidí Schwarza vstupovať do synagógy s odhalenou hlavou, a karhá ho: Vieš, aká je to preveľká vina, prísť do chrámu bez klobúka? Je to ako keby si sa vyspal s priateľovou manželkou. Schwarz sa uškerí a povie: Už som to, rabín, vyskúšal – nie je to to isté!

Nuž, zdá sa, že Tony bude veľmi dobrým maskotom Maďarska! (*október*)

2004 • Veselo do Únie

Peniaze, petardy, prsnatá Pandora, paplón a peep šou

Šťastný nový rok – takto pozdravujeme každého v prvých dňoch nového roka. Najčastejšie to myslíme úprimne, hoci sa už nezamyslíme nad tým, čo je šťastie. Sú prípady, keď spojenie medzi šťastím, respektíve nešťastím a peniazmi je evidentné. Nevieť, či všetkých päť, ale zopár „pé“ v tomto rozprávaní bude, napríklad: petardy, pomôcky pri sexuálnej osvete, no a prsnatá Pandora...

Najväčšie šťastie v minulom roku mal neznámy výherca historického jackpotu v lote. Mohol by mať vyše 5 miliárd forintov, keby sa už konečne prihlásil. Ešte to však neurobil, a tak mi napadlo, či náhodou nestratil víťazný tiket. Možno práve takto bude žiť šťastne: nemusí sa skrývať a celé noci uvažovať o tom, čo bude robiť s takou horibilnou sumou. Celkovo však – pravdepodobne – platí stará známa pravda, že peniaze sú nešťastím, len keď je ich málo.

Nuž, peniaze možno získať rôznym spôsobom. Chudák Rumun chcel pred Vianocami prepašovať do Maďarska veľké množstvo petárd a predáť ich na čiernom trhu. Bol zrejme neinformovaný, pretože v Maďarsku – prvý raz v histórii – práve povolili predaj pyrotechnických pomôcok potrebných na patričné oslávenie Silvestra. Náš pašerák petárd nemal šťastie – alebo predsa? Výbušné tyčinky ukryl do nohavíc. Pozorný colník si však všimol, že má rázporok vydutý oveľa viac, než by bolo normálne. Nariadil osobnú kontrolu a ako šidlo z vreca, tak sa vykľuli petardy z pašerákových spodkov. Len si pomyslíte: čo

keby tie vecičky boli vybuchli ešte vtedy, keď boli uložené v nezvyčajnej skrýši?! Nebol by to zážitok sexuálny!

No a to sme už zablúdili na klzký terén. Aj keď sex je súčasťou nášho každodenného života. Výchovu v tejto oblasti berie ministerstvo sociálnych vecí a rodiny veľmi vážne, hoci peniaze tu tiež hrajú istú úlohu. Desiatky miliónov forintov mieni rezort venovať pri tejto osvete na potrebné pomôcky, medzi ktorými nechýbajú ani umelé mužské a ženské – orgány. Verejné obstarávanie je už v plnom prúde – viem to, lebo mi istý podnikateľ prezradil, že pracovník ministerstva sa u neho informoval, či by balík nevyšiel lacnejšie, keby sa šetrilo na materiáli a spomínané pomôcky by boli menšie. Finančná úspora by však bola zanedbateľná, a tak sa zdá, že všetko bude vyrobené, kúpené a zoradené do jednotkových balíkov v takej veľkosti, aký je stredoeurópsky priemer.

Jednoznačne nadpriemerná je však Pandora. Toto umelecké meno má dvadsaťjedenročná dievčina, ktorá sa ako prvá dostala do tretej série reality šou na jednej z komerčných televíznych staníc. Začala sa pred Silvestrom takým istým spôsobom ako predošlé dve: diváci mohli vybrať z troch kandidátov predstavených pred kamerami. Takto to bude pokračovať dovtedy, kým v izolovanej a kamerami husto vystrojenej vile nebude štrnásť ľudí. Pandora mala šťastie, pretože súťažila s dvoma chlapcami a oproti nim nesporne prezentovala výrazné prednosti. Nie v intelektuálnej rovine. Ja odhadujem jej miery na 100 – 65 – 90. Takže pred chlapcami vyhrala o prsia. Pandora sa v skutočnosti volá Judit, čo som sa dozvedel na druhý deň, keď o nej vyšli najavo ďalšie informácie – nielen to, že je fotomodelka, tancovala v talianskych nočných lokáloch a chodí do hereckej školy. V televíznom štúdiu zamlčala, že pred kamerami už – hm! – stála, najmä však ležala v rôznych polohách: hrala totiž v pornofilmoch. Teraz bude pol roka zavretá vo vile medzi sústavne bežiacimi kamerami a spolu s ďalšími trinástimi mladými ľuďmi bude súťažiť – o čo iné? – o peniaze. Dokopy o sedemdesiat miliónov forintov – z toho dvanásť miliónov v hotovosti, v balíku

je najnovšie Alfa Romeo, rozľahlý dom a dve luxusné cesty do zahraničia. Režiséri veľmi rýchle zistili, že nie intelektuálne debaty zvyšujú sledovanosť tohto typu televízneho programu, ale to, čo sa deje pod paplónom. Tieto očakávania má splniť prsnatá Pandora. Musím povedať, že doteraz nesklamala a svoju „skrinku“ by otvárala a otvárala ...

Táto verejná peep šou potrvá päť mesiacov. Na tom, že cez vianočné a novoročné sviatky každý Maďar sledoval televíziu denne šesť hodín, mal veľké zásluhy aj tento program, ktorého štart bol frenetický. Prvá sa tam dostala pornoherečka, druhý takzvaný chippendale-chlapec, tretí zasa vytetovaný, holohlavý aroganták a tak ďalej. Čiže ani jeden z aktérov sa v civilnom živote nevenuje – povedzme to jemne – výskumu činnosti mozgu. Ich rozhovory a hádky sú primitívne a malicherné, najviac však pije krv spomínaná herečka s umeleckým menom Pandora: ustavične plače, že sa na ňu všetci pozerajú cez pornografickú prizmu, a žiada každého, aby ju najprv spoznal, až potom vyslovoval sudy. O jej duchovné hodnoty však nateraz nemá záujem nikto.

No a tento program pozerajú denne dva milióny divákov – nariajú kritici, sociológovia a iní výskumníci, ktorí pochovávajú dobrý vkus národa. Ja by som však mal pre nich radostnú správu: osem miliónov ľudí sa na to nepozerá. (január)

Korunová kauza

Nosili ju na hlave, zakopali, vykopalí, zachraňovali, unášali, prevážali, v americkom sejfe strážili, vrátili, uložili v múzeu a nateraz „odpočívajú“ v maďarskom Parlamente. Zrazu sa však ocitla nad Bratislavou, pravda, iba v laserovej podobe a len na silvestrovske-novoročnú „noc obratu“. Kto bol vtedy v našom hlavnom meste, už zrejme tuší, o čom bude reč: o uhorskej kráľovskej korune, ktorá by predsa mohla byť aj naša. Alebo nie? Máme v tom zmätok, nie sme si celkom istí, či vidíme jasné kontúry „korunovej kauzy“.

Málokto v Maďarsku si prvého januára pripomenul štvrté výročie „prevozu“ takzvanej svätoštefanskej koruny z Národného múzea do Parlamentu. Pritom to bola udalosť veľkolepá. Čítajúc dobové reportáže, až žasnem nad takými pasážami, ako napríklad: „... státisícový dav zašumel, keď sa na schodoch objavila svätá koruna v sklenenej truhlici, ako Šípková Ruženka, ktorá sa z dlhého spánku prebúdzala do nového života...“ Táto akcia zmobilizovala celý národ. Či aj nadchla, to je už otáznе. Väčšinu ľudí určite, veď vtedajšia vláda vytvárala na to vhodnú atmosféru politikou symbolov, ktorej relikviami boli: Svätý Štefan, tisíročná štátnosť, no a najmä kráľovská koruna. A tá nepatrí do múzea, ale priamo do „domu vlasti“, čiže do Parlamentu, ktorý je – paradoxným spôsobom – symbolom demokratickej republiky...

Túto „drobnosť“ nafúkli iba liberáli a zdôrazňovali: „Duchu republiky protirečí, keď vláda odvodzuje svoju identitu a predestináciu z mystickej ideológie, vymyslenej len pre kráľov panujúcich z Božej vôle.“ A ďalší citát od slobodomyselných: „Znovuobjavenie koruny slúžilo konzervatívnym stranám a heterogénnej pravici, prebúdzalo nostalgiu po Veľkom Maďarsku (rozumej: Uhorsku) a pocit nadradenosti zmiešaný so sebaľútosťou.“

To bolo pred štyrmi rokmi. Odvtedy si korunu a korunovačné klenoty uložené pod parlamentnou kupolou pozreli státisíce ľudí, najmä školáci z celej krajiny, a aj spor okolo umiestnenia tejto relikvie utíchol, hoci súčasná, od predchádzajúcej ideologicky úplne odlišná vláda uvažuje o tom, či by nemali previezť korunu na Budínsky hrad a vystaviť ju v rámci expozície prezentujúcej dejiny Uhorska-Maďarska. Takzvaná korunná rada však funguje, aj keď nescelo, miesto v nej má prezident republiky, predseda Ústavného súdu, predsedníčka parlamentu, premiér a prezident Akadémie vied.

Vravím, štvrté výročie si tu sotvako pripomenul. O to väčší záujem vzbudila laserová uhorská kráľovská koruna vznášajúca sa nad Bratislavou na Silvestra. A podaktorých podnietila

k uneseným reakciám. Napríklad predsedu Svetového zväzu Maďarov, čo je teraz takzvaná občianska organizácia degradovaná na úroveň spolku, ktorý ani zo štátneho rozpočtu nedostával peniaze. Predseda predsa prehovoril „v mene svetových Maďarov“, nadšene uvítal chrabrosť bratislavských radných pánov, a zároveň varoval, aby sa Slováci nesnažili korunu „ukradnúť“ či vyvlastniť, ako to urobili s dvojkrížom a trojvrškom (viete, Tatra-Matra-Fatra)...

Pravicovo-opozičný denník Magyar Nemzet, z ktorého neraz tečie vyššie už spomínaná „naftalínová“ ideológia, tiež uvítal laserovú šou nad bratislavským Starým Mestom v osobitnom komentári, pravda, využil to na útok proti vládnym silám v Budapešti – tým vraj prekáža učenie o svätej korune, pozerajú sa na ňu ako na zastaranú feudálnu rekvizitu a nepravdivo tvrdia, že zobrazenie koruny kdekoľvek, hoci aj na maďarskom krajskom preukaze, uráža citlivosť susedných národov. A hľa, Bratislavčanov to neuráža, naopak: pochopili, že v historickom symbole sú ukryté tvorivé a úrodné sily. Takto teda uvažuje spomínaný pravicový denník. Z náprotivnej strany politickej palety, Népszabadság, sa takisto inšpiroval bratislavskou svetelnou korunou, avšak v inom duchu. Pripomína aj násilnú maďarizáciu a nečuduje sa, že táto intolerancia viedla k rozpadu „ríše pod svätoštefanskou korunou“. Podstatné je, že po dlhých desaťročiach dištancovania sa od spoločnej histórie vidieť na slovenskej strane zárodok opačného prístupu, pretože oná história bola naozaj spoločná (a nie len maďarská)... No a v Európskej únii stratia zmysel aj trianonské hranice, oproti čomu je premietnutie historického symbolu na oblohu nad bývalým korunovačným mestom vlastne maličkosťou. Bratislava-Pozsony-Pressburg nechce živiť nostalgiu, no myslí úplne vážne, že sa chce stať dôležitým kultúrnym centrom znovuzjednotenej Európy – uzatvára úvahu ľavicovo-liberálny denník.

Čo sa mňa týka, môžem vidieť korunu kedykoľvek, keď zjdem do parlamentu, kde sa zväčša hádajú poslanci republiky. Zakaždým okolo nej prejdem a vidím tam turistov z celého

sveta, ktorí sa so záujmom pozerajú na tento krásne vypracovaný klenot uložený v sklenenej truhlici, no sotva si spomenú na Šípkovú Ruženku. (január)

Samoobslužné sochy

V Maďarsku sú večne problémy so sochami historických osobností. Aktuálne sa diskutuje o pamätníku Pála Telekiho, dvojnásobného predsedu vlády v medzivojnovom období v minulom storočí. Bol antisemita, alebo protifašisticky zameraný národnik? Kým odpoveď na túto otázku bude obojaká – a taká navždy zostane –, sotva sa nájde zhoda medzi jeho prívržencami a odporcami. Vzťahuje sa to aj na iné postavy z dávnejšej i blízkej minulosti. Isté riešenie na prekonanie tejto schizofrénie tu však existuje. Či je seriózne?

Naďabil som na výstižnú karikatúru. Na podstavci stojí postava bez hlavy, presnejšie, pomocou veľkého kolesa možno hlavu vymieňať. Meno na pamätníku takisto možno pomocou kľuky pretáčať, podľa toho, či tam chceme mať Jánosa Kádára, Mátyása Rákosiho, Pála Telekiho, Miklósa Horthyho a ďalších. Je to teda akýsi samoobslužný pamätník. Hľa, geniálne riešenie pre všetkých, výsostne demokratické a liberálne: nech si každý nastaví svojho hrdinu, na ktorého chce spomínať! Ja by som si tento nápad – sochu na želanie – dal patentovať na celom svete, alebo prinajmenej v našich končinách, kde majú sochy predsa len pohnutejší osud.

Daktoré (napríklad Stalina roku 1956) rozhnevaný dav rúcal, iné sa dostali na okraj Budapešti do špeciálneho parku, akéhosi skanzenu komunistickej éry (ktorý sa, mimochodom, stal turistickou atrakciou). Ďalšie sú obliate červenou farbou – tak pochodil blízko Parlamentu Mihály Károlyi, prvý prezident samostatnej Maďarskej republiky, ktorý po rozpade monarchie koketoval s totalitnou Republikou rád. Môžeme sa však vrátiť aj do staršieho obdobia. Napríklad na koniec 19. storočia, čiže do „starých zlatých mierových čias“, keď na počesť príchodu starých Maďarov do Karpatskej kotliny pred tisíc rokmi, postavili

takzvaný Miléniový pamätník – s najvýznamnejšími uhorskými kráľmi. Postavili tam aj sochu Márie Terézie, no o pár desaťročí neskôr, keď skulptúry odviezli na renováciu, cisárovná-kráľovná sa už na piedestál nevrátila, zostala v depozitári.

Nuž ale vráťme sa k súčasným úvahám Maďarov o vlastných dejateľoch. Aktuálne sa diskutuje o Pálovi Telekim, ktorému chce postaviť sochu hlavné mesto, hoci primátor sa chystá toto rozhodnutie vetovať. Predsedom vlády bol dva razy: hneď po Trianone a potom, v rokoch 1939 – 1941. Za jeho pôsobenia sa zrodil vôbec prvý takzvaný numerus clausus na svete, ktorý Židom obmedzoval prístup do istých profesií. Stál pri zrode druhého i tretieho balíka protižidovských zákonov. Teleki akiste netušil, že takéto právne normy povedú priamo do nacistických vyhladzovacích táborov. Mal však zlé predtuchy z toho, že sa Maďarsko príliš zaviazovalo na strane Hitlera – na znak nesúhlasu s takýmto vývojom si strelil do hlavy a zanechal list, v ktorom sa sám označil za vinníka a konštatoval, že „sme stáli na strane lotrov“. Telekiho postava sa mohla opriať legendou protinemeckého a pronárodného postoja preto, lebo u politikov takéto gesto priznania vlastnej viny nebýva zvykom.

Vo Francúzsku prežíva kult kráľov, ktorým hlavu odťali, ale aj tých, ktorí tie hlavy dali odťať. Niečo podobné v našich končinách zatiaľ nie je možné, a tak zostáva realizovať nápad v úvode spomínaného „samoobslužného“ pamätníka. (február)

Prasacia cesta

Bravy, svinky, prasatá hrajú zrazu prím v záujme vylepšovania imidžu či už jednotlivých politikov, alebo celej krajiny pred vstupom do Európskej únie.

Krochkal som od smiechu, keď som sa dozvedel, akým štvorminútovým animovaným filmom prispieva Maďarsko do štyridsaťminútovej „reprezentačnej“ skladačky desiatich nových členských štátov Európskej únie. Celý projekt vymysleli v Holandsku:

mladí filmári z „desiatky“ mali nejakým spôsobom vyjadriť svoje predstavy o európskej integrácii. Nuž, víťazný maďarský film má názov Cesta prasaťa. Príbeh sa odohráva niekde v maďarskej puste. Gazda vezie choré prasiatko do nemocnice na motorke. Minie sa mu benzín, a tak s ním na rukách zastavuje okoloidúce autá. Vezme ho nemecký šofér. Jeho auto však na neasfaltovanej ceste zapadne do blata. Nemeč a maďarský gazda vystúpia, horko-ľazko auto vyslobodia, ale zdá sa, že prasiatko pripútané na pravé predné sedadlo už nežije. Obaja sú smutní, no po chvíľke vysvitne, že prasa dýcha. Rýchle naskočia do auta a ufu-jazdia, dúfajúc, že nie je neskoro, ešte je nádej. Za nimi zostáva blato a maďarská krajina. Či sa nakoniec podarí prasiatko zachrániť, nevedno, pretože príbeh má otvorený koniec. Režisér však nikoho nenecháva v pochybnostiach: vysvetľuje, že spolupráca maďarského gazdu a západniara je možná. Inak: chcel urobiť ironický film, jeho túžbou je, aby sa ľudia smiali...

Hovorím, ja sa už teraz zadúšam od smiechu, najmä keď si predstavím, ako je od bahna zasvinené prasiatko pripášané v nemeckom luxusnom aute. Lepší prvoaprílový žart si ani neviem predstaviť. Alebo je moja fantázia obmedzená?

Asi áno, pretože na prasací nápad skočil aj – inak nie príliš vtipný – maďarský premiér. Chce zaviesť nový zvyk. Čo zvyk – rituál! Ako v Amerike, keď na Deň vďakyvzdania zachraňuje prezident moriaka, alebo v Španielsku kráľ Juan Carlos býka. V Maďarsku usúdili, a dokazuje to aj v úvode spomínaný animovaný film, že národným zvieraťom je prasa, to treba ratovať. Takže predseda vlády sa zaviazal, že každoročne prvého apríla zachráni jedno prasa, dokonca o tejto amnestii vystaví aj príslušný dokument. Tento pochabý nápad pochádza od vtipného moderátora obľúbenej mládežníckej komerčnej rozhlasovej stanice. S predsedom vlády sa dohodol dokonca v priamom vysielaní ešte v polovici marca.

Premiéra však trápilo niekoľko vecí. Napríklad, aké mu dajú meno? Moderátori sa s premiérom dohodli, že prasa, ktoré preňho pripraví, nazvú Dežo. Koľko bude mať chvostov? –

znela ďalšia otázka hlavy vlády. Tu musím dovysvetliť, že slovo „chvost“ (farok) má v maďarčine aj iný význam. Dôležité to je kvôli určeniu pohlavia prasaťa, aby vedeli, či to bude dievča, alebo chlapec. Vraj má jeden chvostík, vyberú malú ošipanú. Nakoniec sa ešte dohodli, že amnestia bude platiť iba rok. Prečo? Predseda vlády Maďarskej republiky uvádza tento hlavný dôvod: „Chyba je tá, že z prasiatok sa časom stávajú veľké svine...“

Nuž, dokonale pripravená prvoaprílová akcia bola nakoniec okyptená. Premiér totiž na ňu neprišiel, mal vo štvrtok popoludní oficiálne rokovanie. Zato prasa vybral na diaľku, pochádza z Novohradu, kam sa však nevráti, lebo mu našli miesto v peštianskej zoologickej záhrade, kde bude dostávať kukuricu a orechy, a bude mať osobného zverolekára. Bude si žiť ako prasa v žite... Takže aj imidž je ako-tak zachránený, hoci podryvačská opozícia chcela oslabiť význam tohto historického činu konštatovaním: „V Amerike sa zachraňuje moriak, v Maďarsku zasa sviňa.“

Mohla by to byť pointa, ale je aj lepšia, priamo zo života.

Mám vo vysokých vládnych kruhoch svoje zdroje, ktoré mi dôverne prezradili príčinu, prečo Péter Medgyessy odriekol účasť na verejnom omilostení prasaťa. Vraj sa s ním nechcel vyfotografovať. Predišiel tým známej trápnej situácii, do ktorej sa dostal pred desaťročiami Nikita Sergejevič Chruščov. Vybral sa na návštevu kolchozu, zašiel aj do ošipárne, kde ho fotoreportéri nasnímali. Na druhý deň sa v novinách objavila fotografia s textom: „Generálny tajomník medzi ošipanými. Súdruh Chruščov je tretí zľava.“ (apríl)

Skládka minulosti

„Máte nejaké predmety, ktoré by ste neradi zobrali do Európskej únie? Ak áno, nezahodte ich, ale prineste, a my ich vystavíme!“ Túto originálnu akciu vymysleli v Budapešti, kde sa ľudia, veru, masovo zbavujú starých nepotrebných vecí, nech je to aj kúsok ich minulosti.

Trvalo by pomerne dlho, keby som vymenoval všetky predmety, ktoré priniesli obyvatelia Budapešti na túto zvláštnu skládku. Som nútený iba paberkovať medzi týmito haraburdami, lebo ich je nesmierne veľa. V zásade však platí, že Maďari sa zbavujú nepotrebných vecí s úsmevom, a akciu budapeštianskej radnice k vstupu do Európskej únie pochopili ako recesiu.

Tak hneď udrie do očí prenosný televízor značky Junost' – poznáme ho aj my z bývalého Československa. Úsmev vo mne vyvoláva pohľad na tranzistorové rádio Sokol, ktoré bolo v sedemdesiatych rokoch socialistickou hi-fi vežou, len ho bolo treba postaviť na šamlík. Starý banický lampáš asi neukazoval svetlo na konci tunela – vysvitlo, že to je oproti idúci vlak. Červený telefón, symbol úzkeho a dôverného spojenia medzi členmi straníckej „verchušky“, tiež bol súčasťou temnej minulosti. Vôbec: z komunistickej éry je tu najviac predmetov, ako keby až vstup do Európskej únie znamenal koniec oným časom. Je tu olejomalba Lenina, Stalin a Kim Ir-sen v koženom obale, otec národa z čias kultu osobnosti Mátyás Rákosi vo forme medeného reliéfu, hymna Sovietskeho zväzu v textovej i platňovej podobe. Potom zápisnica zo straníckej schôdze vo fabrike Spojené žiarivkárne z 20. septembra 1961, vyznamenania ako Rad červenej hviezdy za vynikajúcu prácu. A výtlačky maďarských denníkov, ktoré oznamujú: po prvé – smrť Leonida Brežneva s dvojdným oneskorením (písal sa 12. november 1982), a po druhé – skonotca „gulášového komunizmu“ Jánosa Kádára dňa 7. júla 1989. Ani to nebolo tak dávno! Na svetelné roky vzdialené sa však zdajú časy, keď lístok na budapeštiansku električku – ďalší exponát – stál iba jeden forint. Na porovnanie: dnes vás vyjde na 140 forintov.

Tento zvláštny zber organizuje mladý, 23-ročný Péter, ktorý je presvedčený, že ľudia sa nechcú zbavovať ani tak týchto starých predmetov, ako skôr obsahu, ktorý symbolizujú: „Sú to skameneliny, a je veľmi dobré a zaujímavé sa na ne pozeráť. Avšak nie sú to iba skameneliny, čiže ľudia nepriniesli len nenávidenú minulosť, ale aj nenávidenú prítomnosť.“

Však to: veľkú skupinu nepotrebných vecí tvoria aktuálne predmety. Páči sa mi aparátik pre nedoslýchavých, na vylepšenie sluchu. Človek, ktorý ho priniesol do tejto zbierky, cítil potrebu pridať aj komentár, znie takto: „Odvzdávam ho, lebo nechcem počuť, ako sa naši politici v parlamente hádajú“.

Osobne som prítomný, keď dve ženy prinášajú svoj exponát. Hovorja, a ja to tiež vidím, že je to tablo – hárok papiera s nalepenými fotografiami niektorých novinárov a takmer kompletnej súčasnej vlády. Ony, akože dve panie, by nechceli zobrať do Únie práve aktuálnu vládnucu politickú a mediálnu garnitúru.

Mne sa najviac páčia apolitické predmety, spomeniem aspoň niekoľko. Dvere z trabanta, ktorý narobil a stále spôsobuje v Maďarsku nesmierny zápach, kus odlúpnutého asfaltu ako symbol výmoľov, ktorých je v Budapešti na tisíce. Dôvtipný motorček-vysávačik na omrvinky na stole zrejme znamená, že by sme sa nemali uspokojiť s málom, no vybitá batéria z auta je pesimistickejšia, nehovoriac o pasci na myši. Nuž a plienka? – možno ju chápať ako narážku na to, že v Únii budeme patriť medzi batolaťá, lezúňov a novorodeniátka, ktoré sa z času na čas poondia, aby som citoval nášho jazykového mága, nebohého Blahoslava Hečka.

Ani môj sprievodca Péter nevie, či stačí priniesť predmety, a minulosť bude fuč: „Pozrite sa, ha-ha-ha... nemyslím si. Ľudia tieto predmety za posledných štrnásť rokov nevyhodili, mali ich v byte na policiach. Prečo ich doteraz uchovávali?“

Je to zásadná otázka, no nateraz je hádam oveľa dôležitejšie – a presvedča ma o tom aj táto originálna budapeštianska výstava –, že s minulosťou treba skončovať s úsmevom. (*máj*)

Môžete mi...

Neviem, či ste si všimli v bitlsáckej pesničke Žltá ponorka – asi uprostred, keď počuť akúsi vravu – vložku v češtine, ktorá znie takto: „Můžete mi vylízat!“

Nuž, niečo podobné znamená gesto so zdvihnutou rukou, vytrčeným a nadol otočeným palcom. Pomerne často ho používajú motoristi. Nie však elegantní páni, akým maďarský premiér rozhodne je. Péter Medgyessy evidentne nezvládol situáciu: v meste Šopron rečnil na záverečnom zhromaždení pred eurovoľbami, ale skupina provokatérov ho jednoducho vyrušovala – vykrikovala a pískala. Na záver prejavu sa predseda vlády poďakoval svojim priaznivcom, no smerom ku skupinke odporcov zdvihol ruku, a päť s vysunutým palcom otočil k zemi. Táto nevedná príhoda sa stala iba pár hodín pred moratóriom na kampaň, takže široká verejnosť o nej počula až po uzavretí volebných miestností. A tak sa už nikdy nedozvieme, aký vplyv by bolo malo toto gesto na volebné výsledky, ktoré boli pre premiérovu stranu aj tak neradostné. Deň po voľbách, sa v parlamente predseda vlády darmo vyhovárал, opozícia ho označila za obscénneho.

So Šopronom súvisí aj ďalšia nepekná udalosť. Vyrábajú tu známy a obľúbený druh piva: „soproni ászok“, čiže ležiak. V znamení tohto moku usporiadali v sobotu, deň pred voľbami, pívny festival v mestečku Jászapati, kde žije hojná rómska populácia. Niektorí rozoslali miestnym obyvateľom listy, v ktorých bolo 400 forintov (necelých 70 korún), no s príslubom ďalších päťtisíc na ruku, keď budú hlasovať za socialistov. No a samozrejme s pozvánkou na veselicu, kde sa bude pivo liať potokom – zdarma. Bola to pravdepodobne provokácia, no vyšetrovanie priniesie výsledok, až keď to už bude z hľadiska eurovoľieb nezaujímavé.

Výrazná časť voličov zostala v nedeľu doma, a mám také podozrenie, že to súvisí s omámením – z piva. Dva dni pred eurovoľbami totiž usporiadali po celej krajine „pívnu olympiádu“, v rámci ktorej sa dalo hlasovať – nie perom, ale pohárom. Išlo o súťaž medzi pohostinstvami, a v tomto prípade nemal každý pivár iba jeden hlas, ale hocikolko – jeden krígel, jeden hlas. Čiže: v ktorej krčme sa vypilo najviac piva, tá bola vyhlásená za víťazku. Vyhrala piváreň Don Vito vo Visegráde, kde za tri ho-

diny odovzdali 5 000 „hlasov“, lebo „športovci“ vypili 2 500 litrov čapovaného piva. Údajne sa nadvihla aj hladina Dunaja pod visegrádsym kopcom, hneď oproti Nagymarosu...

Pointou tejto akcie bol – okrem pozdvihnutia kultúry pitia piva – megaprojektor, veľkoplošný televízor, ktorý získala víťazná piváreň. Jej štangasti môžu v týchto dňoch nehatene hľadať majstrovstvom Európy vo futbale.

Mimochodom, v nedeľu večer, po uzavretí volebných miestností musela riešiť podstatná časť populácie v Maďarsku vážnu dilemu: pozeráť sa na zápas Anglicko – Francúzsko, alebo na výsledky volieb. Kto prepínal, mohol zmeškať kľúčové momenty. Peoplemetre ukázali, že voliči si zvolili vzrušenie z futbalu. (*jún*)

Prečo nemáme radi novinárov?

Túto otázku si kladie knižočka z pera jedného z najznámejších maďarských publicistov. Ide o ďalší diel seriálu, ktorého jednotlivé časti sa venujú príslušníkom súkromných bezpečnostných služieb, bankárom, podnikateľom, čašníkom, pripravuje sa pokračovanie o advokátoch, policajtoch, lekároch, učiteľoch i politikoch. Mám rád vitriolový humor. Aj keď ide o novinársku obec.

Xenofóbny sprievodca – taký bol názov edície istého londýnskeho vydavateľstva. Každý zväzok hovoril o tom, prečo nemáme radi tú či onú náciu. Samozrejme, nejde o hlásanie nenávisťi proti komukoľvek, skôr o vykreslenie slabostí daktorých národov. V Maďarsku už vyšiel preklad tohto, v skutočnosti empatického sprievodcu o Američanoch, Nemcoch, Talianoch, Francúzoch, Japoncoch a Číňanoch, no a z anglického originálu prevzali aj knižku s titulom Prečo nemajú radi Maďarov?

Spomínam to len preto, lebo isté maďarské vydavateľstvo ukradlo túto myšlienku a venuje sa jednotlivým profesiám. Najnovšie vyšla knižka Prečo nemáme radi novinárov? Musím poznamenať, že ju napísal môj starý kamarát, publicista z najčítanejšieho denníka. Ešte v roku 1991 sme spolu uviazli v Lubľane,

bola pod blokadou, a na nálet juhoslovanských bombardérov sme čakali v pivnici hotela, kde boli nekonečné zásoby pivá-vína-pálenky. Vtedy sa naše priateľstvo utužilo...

Volá sa László Rab. Jeho priezvisko znamená v preklade „väzeň“, a vždy som si o ňom myslel, že je väzňom svojej fixnej idey vylepšovať imidž novinárskej obce. V podstate sa o to snaží aj teraz, hoci by sa na prvý pohľad mohlo zdať, že ide o nemilosrdnú kritiku do vlastných radov.

Tak tu máme najprv desatoro novinára, z ktorého vyberám. Prvé prikázanie znie: Píšeme len pravdu, ale kto vie, čo je pravda? Alebo piate: Keď sa ťa počas kampane politik pýta, ako sa máš, buď opatrný! A deviate: Nestačí, keď si dobrý novinár, musíš tak aj vyzerať...

No hneď narazíme na zásadnú otázku: Prečo nemáme radi novinárov? Lebo oni sú novinári, a my nie. Čo však nie je dosť trefná odpoveď, pretože takto by sme mohli neznášať aj kozmonautov. Rozhodne platí, že tak ako kozmonauti, ani novinári nie sú jednakí, hoci väčšina ľudí si myslí opak. Jestvujú však základné typy. Z nich najnovší a najmodernejší je ten, ktorý sa prihlási do niektorej reality šou. Ak je to žena, stačí ukazovať do kamier porsie, ak muž, tak polonahé svalnaté telo, a keď z tej televízie vyjdú von, okamžite idú do médií ako hotoví novinári a vrhnú sa do „šóbiznisu“ – najprv sú iba známymi začiatočníkmi, no čochvíľa dostanú samostatnú reláciu, a keď do nej pozývajú podobné rýchlokvasené celebrity, úspech je zaručený.

Sú tu potom „stratení géniovia“, ktorých nikto neuznáva, hoci si myslia, že to, čo doteraz napísali, sa nedá prekonať. „Ležiaci policajti“ je prekážka na asfalte, ktorá núti vodiča spomaľiť – jestvuje aj taký typ novinára-redaktora: vždy sa sústreďuje na otázku, prečo daný článok nie je dobrý, prečo ho nemožno zverejniť, prečo treba talentovaných kolegov utopiť, slovom, brzdí všetko dobré.

Osobitná kapitolka je venovaná pagáčikom. Vraj najlepšie na tlačových konferenciách bývajú práve pagáče. Na rozdiel, povedzme, od amerického novinára, ktorý pobehuje hore-dole, ma-

ďarský žurnalista získava informácie posediačky na tlačovke, pričom pojedá pagáče. Sú politici, ktorí si myslia, že tým novinárom jednoducho treba niečím zapchať ústa. „Túry s maslovým chlebom“ – to je zasa špeciálny výraz v maďarskom novinárskom žargóne pre také cesty do zahraničia, ktoré platí pozývateľ a zväčša sa na nich hoduje – tešia sa mimoriadnej obľube. No a do tretice o potrave pre novinárov: možno si všimnúť, že pred Vianocami sa množia reportáže od rybníkov, kde chovajú kapry, alebo z rôznych závodov, kde sa vyrábajú najmä klobásy, salámy a šunky...

Toľko aspoň krátko z knižočky, je poučná a možno prispeje aj k lepšiemu pochopeniu ľudí, ktorí deň čo deň „krmia“ novinárov – rôznymi správami, nebodaj hlbokými myšlienkami. Na záver by som ešte zdôraznil, že ide o röntgenovú snímku maďarskej žurnalistickej pospolitosti, čiže akákoľvek podobnosť s touto fajtou v iných krajinách, je vec náhody. (júl)

Užitočná osihotenosť

Teploty, chvalabohu, tento týždeň stúpili, a tak sa vytvorili vhodné podmienky na také masové podujatia pod holým nebom, akým je aj takzvaný Ostrov v Budapešti, kde sa schádza mládež z celej Európy. Vysoké teploty však nebývajú priaznivé pre politikov – napätie v hlavách stúpa, voda v mozgu vrie, a v takýchto horúčkách zvyčajne skysne aj uhorková sezóna. Sú tu však riešenia pre ľudí, ktorí nesú zodpovednosť za štát, národ a podobné veci.

Maďarské mamičky a maďarskí oteckovia – a spolu s nimi aj mnohí rodičia z okolitých krajín – sa trasú: prežije ich ratolesť bez ujmy týždňový neprestajný happening, kde pivo tečie potokom, objavujú sa drogy, spí sa kade-tade po zemi, v lepšom prípade v stane, kde je voľnejší aj sex... slovom: soderma a gomora?

Nuž, takýto bol obraz Sziget-festivalu v predchádzajúcich dvanástich rokoch, zodpovedne však môžem vyhlásiť, že nič také sa nedeje, alebo ak áno, iba v miernej forme. Prípúšťam pritom,

a moje, už dospelé deti ma o tom stále presviedčajú, že podstatou tohto festivalu je odviazať sa, utiecť pred prísnyim rodičovským dohľadom, užiť si s priateľmi neviazane, vypočuť si dobrú hudbu. Týždeň spolubytia je potrebný – také bolo heslo festivalu dlhé roky. Nikdy sa nestalo nič mimoriadne, a keď sa mladí vyburia, pokojne a spokojne sa vracajú domov, kde si opäť natiahnu masku slušného synáčka či dcéry. Alebo nosia masku počas festivalového týždňa? Nech je to akokoľvek, podujatie je už dávno kultové, treba sa tam objaviť, treba tam ísť...

Sziget, čiže Ostrov sa festival nazýva preto, lebo miestom jeho konania je bývalý starobudínsky ostrov, kde boli kedysi lodenice. Je tam priestor na desiatky pódíí, pred ktorými sa môžu tlačíť tisícky ľudí. Mal by padnúť rekord: tohto roku by sa malo tlačíť na tomto osihotenom kúsku Budapešti až 350-tisíc ľudí, a rátajúc všetkých doterajších dvanásť ročníkov, organizátori očakávajú už trojmiliónteho návštevníka.

V každom prípade festival vstupuje do serióznejšieho veku, a ak to v minulosti bolo miesto menej tradičného masového spoluzitia mladých ľudí, teraz sa už hovorí o kultúrnom podujatí, ktoré podporuje aj politika. Dokonca sa tam nanucuje: ministerstvá majú šiatre podľa svojho zamerania a chcú mladých zabávať. Napríklad rezort obrany postavil nefalšovanú kasárenskú kantínu, no ak si niekto nedá pozor, môžu ho odvieť za vojaka v náborovej či verbovacej kancelárii. Príde aj parlament – aspoň v podobe futbalového mužstva poslancov, ktorí vraj na rozdiel od svojho pôvodného pracoviska, kde berú aj platy, teda na rozdiel od parlamentu budú ochotní so zástupcami mládeže diskutovať, a nie sa iba hádať.

Jedni politici majú čerstvé nápady, lebo prišli z dovolenky odpočinutí, druhí sa zasa vytasia s niečím únavným, lebo sa letovať ešte iba chystajú. Napríklad premiér sa vrátil pekne opálený z Malorky a hneď oznámil, že nie je vládna kríza. Keby nebol nič povedal, akiste by sa o kríze ani nehovorilo, no takto sa okamžite začali špekulácie o páde vlády alebo o výmene na niektorých postoch. Podaktorí ministri, pravdaže,

využili neprítomnosť ich šéfa a naznačili, že eventuálne by odišli z čela rezortu. Boli však umravení, nech si počkajú, kým sám premiér nebude považovať čas za vhodný na zmeny. Ten sa, mimochodom, blíži. Avšak opozícia – veď to je jej úloha! – začala kuť železo, kým sa zdalo horúce, a už-už vykresľovala chaos, neporiadky, krízu, krach, slovom: sodomu a gomoru. Ako na festivalovom Ostrove...

Lenže, hovorím, na Szigete vládne skôr dobrá nálada, súlad a porozumenie voči všetkému, čo len na svete existuje. Tolerancia. Tu sa možno napríklad aj zosobášiť a hneď rozviesť, pričom rekvizity potrebné na svadobnú noc poskytuje istý výrobca gumenej ochrany zdarma. Takže príležitostné spojenectvá – aby som nepovedal, že koalície – môžu zostať bez následkov. A tak sa núka riešenie pre vyhecovanú a rozháranú politickú scénu. Čo keby si politici tiež vymysleli svoj Ostrov? Odišli by sa baviť spolu, vypustiť paru, mohli by sa tiež vyburíť nehatene! Bolo by to vynikajúce pre nich samých (nikto, žiadny volič by ich pritom nerušil), a mohla by si aspoň na týždeň oddýchnuť aj krajina.

Hľa, osihotenosť vôbec nemusí byť na škodu! (*august*)

Vínne festivaly Budína a Pešti, spojte sa!

Aké je najlepšie víno? Ako sa má v pomerne krátkom čase niekoľko druhov vína piť, presnejšie, iba ochutnávať? A čo k nemu pasuje? Guláš? Keď áno, aký druh guláša? Sú to pomerne ťažké, až filozofické otázky. Hrdinsky im čeliť bolo možné až na dvoch vínných festivaloch v Budapešti. Jeden, takpovediac panský, hore na budínskom Hradnom kopci, druhý, skôr plebejský, na peštianskom Manifestačnom námestí. Zmätok z hojnosti!

„Bor“ znamená po maďarsky víno, „borász“ je vinár, ale „Bor-Ász“ je už vínne či vinárske eso. No, a takýchto es bolo zhromaždených dobre vyše sto okolo bývalého uhorského kráľovského paláca (dnešnej Maďarskej národnej galérie) nad Dunajom, odkiaľ je úchvatná panoráma. My sme tu však kvôli

vínu, ktoré vyčarí na tvár úsmev, vynesie na povrch tie najlepšie ľudské vlastnosti: napríklad vládnuť a vnútorný pokoj. Ten vyžaruje aj z „vinárskeho esa“, ktorého som si – priznávam: svojvoľne a plánovane – vybral. Volá sa József Bock a je z Villányu, od južných hraníc Maďarska, kde je pôda vulkanická a vplyvy až mediteránne. Tunajšie, a najmä Bockove vína patria v Maďarsku medzi najdrahšie, ale v tomto prípade je pomer medzi cenou a kvalitou adekvátny.

József Bock ma zasnúva do svojich „koštovacích“ zvykov. Keď už teda on vníma rôzne druhy vína pomocou chuťových orgánov, robí to plynule, nepretržite, až na konci, okolo desiatej-jedenástej večer zakotví pri barikových vínach, dozretých v dubovom sude, a už sa nevracia k „obyčajným“ vínam.

Postrehli ste slovo „plynule“? Vraví to odborník, prečo by som to mal ja, iba budúci znalec, spochybniť? Musím povedať, že som sa na Budínskom hrade vyškolil na pomerne vysokej úrovni: nepretržite pochodujem od jedného dobrého vinára k ešte lepšiemu. Nech mi prepáčia všetci ostatní – z Egeru, zo Szekszárdu, z Badacsonyu či Nagyréde so štekľivým rosé alebo s chichotavým chardonnay, ale ich osobitne nespomeniem. Nech mi odpustia aj tokajskí výrobcovia, u ktorých som sa tentoraz ani len nezastavil. Ťahá ma to späť k Józsefovi Bockovi, ktorý – ako každý vinár – samozrejme, má vlastnú filozofiu. Pomerne prostú: „Najdôležitejšie je, aby som vyrábal veľmi dobré vína, aby boli dobré v každej situácii, aby boli zo zrelého hrozna, ostatné je vecou technológie. Chcel by som vyrábať z roka na rok lepšie vína,“ zveruje sa mi slávny majster, ktorý je presvedčený, že tento ročník bude mimoriadne dobrý. Laicky poznamenávam, že ho bude škoda predávať. Nezaprie sa však ani obchodník, pretože hovorí: „Najlepšie víno je predané víno.“ Na túto sentenciu si aj štrngneme.

A je čas poberať sa, noc je hlboká, a keď slnko bude opäť vysoko na oblohe, musím byť na druhom, konkurenčnom vínnom festivale. Vínná dedina – tak sa nazýva usporiadaný štvrorrad drevených stánkov na šírom peštianskom námestí, kde po-

núka víno hádam dvesto výrobcov – možno menej známych, ako sú tí na Hradnom kopci, zato statočných. Nemám panské maniere a nepodceňujem ani ľudovejšiu formu ochutnávania vína, lenže kto by vládol s plným nasadením dva dni za sebou koštovať a koštovať?! Keby boli tieto dve podujatia aspoň týždeň od seba! – takto si hútam pri pohári, v ktorom je oveľa viac sódy ako vína. Ajáj, peklo horí, treba ho hasiť, dokonca mi napadne kacírka myšlienka na „liečivé pivo“. Ale koho nevidím? Laci báčiho! Azda najznámejšieho maďarského kuchára, s ktorým som už raz varil, niekde v maďarskej puste guláš z takzvaného sivého hoväda. Aj teraz sa číní okolo dvoch veľkých kotlov, sála z nich vôňa omamná. Čo za fantastickú korheľskú potravu zasa Laci báči vymyslel?

„Je to z byvola, pochádza z Hortobágyu, cibúľa je z mesta Makó, paprika z Kalocse, červené víno Kadarka zasa zo Szekszárd. A čo je ešte v kotle? Sú tam gaštany, hríby kuriatka a trocha čučoriedok. Tak z tohto bude nezabudnuteľný byvolí perkelt.“

Celé Maďarsko do toho Laci báči vložil. Keby som bol mal tento perkelt včera na Hrade, do rána odtiaľ neodídem. Ako si tak „tunkujem“ – vytieram veľkým kusom mäkkého bieleho chleba poslednú šľavu z taniera, mám sto chutí zakričať: „Vínne festivaly Budína a Pešti, spojte sa!“ (*september*)

Víťazi a porazení

Víťazi sú všade tam, kde sú porazení. Alebo naopak? Zamýšľajú sa nad touto filozofickou otázkou, dospievam k záveru, že jestvujú aj takí porazení, ktorí sú zároveň víťazmi – a naopak.

Napríklad Péter Lékó – je porazený či víťaz? Má iba 25 rokov a takmer sa stal tento týždeň majstrom sveta v šachu. Úradujúceho šampióna, Rusa Kramnika počas štrnástich partíí tlačil k múru, väčšinou viedol o jeden bod, no tú poslednú partiu prehral, a pri vyrovnanom stave 7 : 7 mu majstrovský titul ešte nepatrí. Musí sa pokúsiť najbližšie. Lékó je zatiaľ iba taký dobrý ako Kramnik

– nie je najlepší. No čo, má pred sebou celý život, preto hovorím: času má dosť, šachy sa nehrajú rýchle, a nejestvuje ani rýchlokvasený šachista, cesta na samý vrchol trvá dlho. Rýchlo sa človek môže stať iba politikom, tvrdí môj maďarský kolega, ja však nemienim tentoraz odbočiť do sveta politiky.

Teda ten Péter Lékó poriadne rozbúšil maďarské srdcia. A publicistov podnietil k dvojakým úvahám. Jedna skupina zúfa nad večnou kľatbou, dokonca prirovnáva situáciu k finále majstrovstiev sveta vo futbale roku 1954 v Berne: maďarský „zlatý mančaft“ vtedy prehral s Nemcami. Druhá skupina však upriamuje pozornosť na to, že byť na druhom mieste na svete – v hocičom – je povznášajúci pocit. Nadšene píše o „mozgovom potenciáli“ národa. A o tom, že trpezlivosť prináša hoci Nobelovu cenu, veď spisovateľ Imre Kertész musel čakať na toto ocenenie – alebo ak chcete: víťazstvo – minimálne 25 rokov. Aspoň štvrt storočia neúnavnej literárnej práce musel vyvinúť aj Péter Esterházy, aby získal po nobelovke hádam druhé najprestížnejšie literárne ocenenie. Odovzdali mu ho pred necelými dvoma týždňami vo Frankfurte, v „hlavnom meste knihy“: cenu nemeckých vydavateľov – Cenu mieru. Bol pri tom výkvet nemeckého kultúrneho i politického života, po jeho ľavici sedel na slávnosti nemecký prezident. Akurát z Maďarska tam bol iba štátny tajomník ministerstva kultúry. Ale hovorím: do sféry politiky teraz neodbočíme.

Známa speváčka Sarolta Zalatinayová prijíma svoju porážku, čo jej osud, presnejšie súd udelil. Tri roky väzenia za finančné podvody: požičala si peniaze na štúdio, desiatky miliónov, no nedokázala ich vrátiť, bola naivná, podviedli aj ju, a teraz musí pykať. Finančník oveľa väčšieho kalibru však zostáva na slobode. Ide o Gábora Princza – tento týždeň sa začal proces s bývalým prezidentom bývalej Postabanky. Za jeho éry banka skrachovala, „rozťiekli sa“ miliardy: na sponzorovanie športových klubov, divadiel, spevákov, ale aj na zvýhodnené úvery novinárom i politikom...

A zasa sme pri politike, hoci mojím zámerom bolo naznačiť, že život jestvuje aj mimo politiky. Zdá sa, že nie. Zostaňme teda tu, tým skôr, lebo tento týždeň vypukla aj v tejto oblasti

ľudskej činnosti poučná aféra. János Zschlag je mladý socialistickej politik, bol „predsunutou päšťou“ svojej strany v tom zmysle, že sa vždy postavil pred kamery, keď bolo treba odpovedať na útoky opozície alebo len tak zaútočiť na opozíciu. Slovom: bol až rádioaktívny. Minulý týždeň na spomienkovej akcii na obeť holokaustu však urobil osudovú chybu. Ako čakal, kým bude môcť prehovoriť k zhromaždeným, žartovne sa rozprával s kolegom. Bola strašná zima a kolega poznamenal, že pred šesťdesiatimi rokmi muselo byť strašne zima aj židovským obetiam teroru. No a na to Zschlag povedal: „Im už teda nebolo zima“... a zachichotal sa. To všetko nahrávala kamera spravodajskej televíznej stanice Hír TV, o ktorej každý vie, že je hlásnou trúbou opozície. Scéna, ako si mladý politik robí žarty na účet obetí holokaustu, sa potom objavila v každej televízii. Aféru ututlať sa nepodarilo, a ani to nikto nechcel. Stala sa zvláštna vec. Zschlag sa ospravedlnil na verejnosti, priznal, že je asi neskúsený, a teraz počúvajte: vzdal sa aj svojho poslanckého mandátu. Vôbec nikto sa ho nesnažil podržať, najmä nie jeho vlastná strana. Tá – zdá sa – skoncovala s historickou tradíciou, ktorú maďarský jazyk vyjadruje takto: „ide o šteňa nášho psa“, čiže ho treba chrániť za každú cenu. Nie! Vznikol nový precedens. A z úst novozvoleného predsedu socialistickej strany, ktorý je, možno ani nie mimochodom, ministrom kultúry, odznela tiež priam historická veta: „Nerozvážnosť a hlúposť nemá stranícku príslušnosť“.

Hľa, žeby stále platil môj obľúbený bonmot známeho maďarského humoristu: situácia je síce beznádejná, avšak nie zlá. (október)

Koniec tuleňom, metru a iným švejkovinám

Tretieho novembra 2004 prepustili zo zväzku maďarskej armády do civilu posledného vojaka povinnej základnej služby. Je teda koniec historickým z kasárenského prostredia a šikanovaniu? Asi

áno, avšak „švejkoviny“ nebudú chýbať z inej, nemenej dôležitej oblasti ľudskej činnosti: z politiky.

Poslušne hlásim, v celej krajine, kde je vojenská posádka, dostrihali obrovské centimetre na verejných priestranstvách. Strihačmi boli zväčša známe osobnosti, politici, herci, speváci, ale aj vojenský velitelia. Týmto mazáckym zvykom sa lúčilo Maďarsko s povinnou základnou vojenskou službou a prechádza na dobrovoľnú, profesionálnu armádu.

Spolu s väčšou časťou mužskej populácie aj mňa teraz zalieva vlna spomienok. Nie že by som mal zvlhnuté oči, veď čas strávený v armáde dodnes považujem za stratený, ale predsa: zostali aj milé a smiešne spomienky. Bolo to ešte v mojom „predchádzajúcom“ živote (keď som bol ešte maďarským občanom), od konca sedemdesiateho siedmeho roku som šesťnásť mesiacov musel stráviť v maďarskej, vtedy ešte ľudovej armáde v „anjelskej koži“ (ako maďarčina láskavo prezýva uniformu).

V pamäti mi zostal napríklad „tuleň“. To je slangový názov hnusnej handry, ktorou nováčikovia utierali dlhokánsku kasárenskú chodbu. Nie však obtočenou na drevenej paliči! Kdeže! Pekne rukou, zohnutí až po zem, ľahajúc „tuleňa“ zľava doprava. Nesmel byť príliš mokry, pretože robil šmuhy, a vtedy vtipný strážmajster Marosi perlil: „Máte štráfkovaného tuleňa?“

„Metro“ zasa bol spôsob pomerne prijateľného šikanovania. Nováčik musel loziť štvornožky po spálni a pod každou posteľou hlásiť názov stanice budapeštianskeho metra, pekne v poradí. Ja stáby peštiansky frajer som s tým nemal problém, ale vidiecki chlapci veru absolvovali trasu „metra“ donekonečna.

Celkom rád si spomínam na svojho „čičkáša“, čiže pucáka či pucfleka. Mal ho každý starý mazák 150 dní pred odchodom do civilu. Jeho úlohou bolo hlásiť sa u mňa deň čo deň s nožničkami v ruke a pýtať si povolenie odstrihnúť jeden centimeter z pôvodne poldruhametrového, ale postupne sa skracujúceho krajčírskeho pása. Vždy som ho odmenil kávou či kolou, za čo bol nesmierne vďačný.

Mohol by som pokračovať – každý bývalý vojak má podob-

ných zážitkov plné vrece. Podstatné je, že odteraz už tieto historky jednoducho nebudú, čím dnešní mladíci akiste stratia veľa, veď čo budú rozprávať pri pive synom a vnukom? Získajú však mesiace plodného a zmysluplného života. Takto uvažovali aj politické strany a poslanci, keď rozhodovali o zrušení základnej vojenskej služby: výpadok z tvorivého, aktívneho pracovného procesu, čas strávený v kasárňach je neproduktívny, škodí zdraviu, najmä duševnému, a vôbec neprispieva k zvyšovaniu občianskej uvedomelosti mladých ľudí...

Lenže najsmiešnejšia kasárenská príhoda je šuvijs oproti parlamentnej procedúre. Ani Švejk, do maďarčiny preložený ako „driečny“ vojak, by nedokázal spôsobiť grotesknejšiu situáciu. Predstavte si, že zhoda jestvovala v zrušení vojenskej služby a vytvorení dobrovoľníckej profesionálnej armády, no predpokladom bolo schválenie zákona aj o zrušení vojenských odvodov a teda aj vojenských správ. Nenašla sa však v parlamente dvojtretinová väčšina – opozícia podkúrila vláde a hlasovala proti. Prečo? Lebo. To je súčasť maďarského politického folklóru. Poslušne hlásim, že narukovať už teda nemusí nikto, zato lekársku prehliadku a vojenský odvod absolvovať treba – ak nenájdu múdri otcovia vlasti nejaké riešenie. Pravdepodobne sa rehoce celé NATO, hoci podobné švejkoviny sa diali zrejme odjakživa. Inak by Jaroslav Hašek nebol napísal túto – mnou tentoraz voľne citovanú – vetu: Nemôže byť každý múdry, herr oberlajtnant, blbci musia byť výnimkou, pretože keby bol každý múdry, na svete by bolo toľko rozumu, že by z toho každý druhý človek úplne zblbol. (*november*)

Riziká: pálenka, fajčenie, hus

Život je plný hrozieb – nemusíte ísť do vojnovnej oblasti, stačí, ak sedíte doma a pijete-fajčíte-prejedáte sa. Nuž, pri úvahe o týchto rizikách som upadol do hlbokej dilemy. Ako s tým súvisí napríklad posteľ, horúce stehná a čítanie?

Viete, čo je „ágyaspálinka“, čiže „postel'ná“ pálenka? Ani ja som netušil, hoci si nahováram, že maďarčinu ovládam slušne. Najprv som popustil uzdu svojej fantázii a predstavoval som si, že ide o pálenku, ktorá sa pije v posteli alebo si ju podaktorí alkoholici berú do postele namiesto ženy. Po krátkom stopovaní na internetovej stránke som však zistil, že ide o pálenku, ktorá má podstlané, čiže dozrieva spolu s rôznymi prídavkami. Napríklad skutočná, pravá a nefalšovaná maďarská pálenka máva takéto podstielky: orechy, šafran, aníz, klinčeky, borievky, rozmarín, kmín, dumbier, mäta, šípky atď.

Spomínam to preto, lebo opäť je v Budapešti medzinárodný veľtrh Foodapest – vtipne spája anglické slovo food (pokrm) s názvom maďarského hlavného mesta. No a hlavnou hrdinkou tohoročnej prehliadky je pálenka. Organizátori mienia podporiť kultúrne pitie pálených liehov, čo nie je ľahké, keď uvážime, že Maďari majú chýr vinárskej nácie. Veď aj maďarčina vyjadruje slovo prepitné ako „na víno“, hoci heslo: „Alkohol vraždí, ohlupuje a vrhá do biedy“ je všeobecne známe. Škodlivosť oboch pijatík – vo veľkom množstve – je teda dokázaná, hoci proti tomu možno bojovať. Ako? Tak, že keď človek číta o rizikách pitia, prestane – čítať.

Riziká má aj fajčenie, to je jasné. Upozorňujú na ne veľkými čiernymi písmenami formulované hrozby na cigaretových škatulkách. A na tých maďarských možno vidieť – ak teda niekto ešte neprestal čítať – hádam najširšiu škálu varovaní v celej Európe. Samozrejme už hrubý čierny rám pôsobí stáby smútočné oznámenie. Najbežnejšie nápisy aj vyjadrujú pravdepodobnosť, že fajčiar veru bude potrebovať takéto oznámenie: „Fajčenie môže spôsobiť smrť“, alebo „Fajčiari umierajú skôr“. Tieto textíky sú, povedal by som, informatívne: fajčiar vie, čo ho čaká, môže sa na to pripraviť, prípadne celý proces urýchliť. Do podrobností zachádzajú nápisy typu: „Fajčenie spôsobuje smrteľnú rakovinu pľúc“ či „Fajčenie uzatvára artérie, spôsobuje srdcový záchvat a krvácanie do mozgu“. Takže nestačí, že pôjdem na onen svet, ešte mi dopredu povedia, na čo umriem! No textári

tiež naznačujú aj to, že ohrozené môže byť aj dieťa, ktoré sa ešte ani nenarodilo – keď fajčí tehotná žena. Takisto skôr na ženy apeluje nápis: „Fajčenie podporuje starnutie pokožky“. No nie sú ušetrení ani muži. Najprv nastane situácia, keď: „Fajčenie poškodzuje spermie a zoslabuje ich oplodňovaciu schopnosť“, potom však čaká muža hotová tragédia, pretože: „Fajčenie spomaľuje krvný obeh a spôsobuje impotenciu“.

Fantáziu takéhoto muža potom sotva poštekli obrovský nápis na zásobovacom furgóne, ktorý jazdí v týchto dňoch po Budapešti. „Čakáme vás s obrovskými prsami a horúcimi stehnami.“ Uf, niečo také otvorené a nehanebne vyzývavé som ešte za bieleho dňa nevidel premávať po uliciach! V jeden deň som sa vybral za týmto autom, sledoval som ho cez desiatky križovatiek, a len som nestíhol prečítať, o čo vlastne ide. Alebo som v podvedomí dúfal, že ma čakajú na konci cesty vrele zážitky? Priššie to na účet novinárskej zvedavosti. A tak som sa dostal až do dediny blízko Budapešti, na hydinovú farmu, kde nakladali do auta gagotavú zver. Vtedy som si mohol prečítať aj drobnejší text pod už citovaným sloganom – išlo o lákanie do istej reštaurácie s husacími špecialitami...

Ja osobne považujem za neférové, že na rozdiel od pitia a fajčenia nikomu ani na myseľ nepríde, aby napísal na jedálny lístok takýto text: „Konzumácia pečenej husi zvyšuje v krvi cholesterol, ktorý upcháva cievy, spôsobuje ťažkosti, až zlyhanie srdca.“ Do hrubého čierneho rámu by malo patriť najmä varovanie pred husacou pečťou pripravenou na kope husacieho sadla, čiže na podstielke. Ako v úvode spomenutá pálenková špecialita. Ide o ťažké otázky v tomto hodovacom období. Lukulské typy majú síce na ružiach ustlané, ale čoskoro príde pôst!

Ako v mnohých podobných dilemách, človeka orientuje židovský humor. Keď raz po suchom období hrozil hladomor, rabín v jednej dedine okamžite nariadil pôst. Rabín v susednej dedine však usporiadal obrovské dínom-dánom. Vysvetľoval to jednoducho: Keby sme sa stále postili, pánboh by si mohol myslieť, že môžeme žiť aj bez týchto dobrôt. (november)

2005 • Kto je v svrabe?

Aj politik bol človek

„Politik musí vedieť povedať, čo sa stane zajtra, na budúci mesiac, na budúci rok – a potom musí vedieť vysvetliť, prečo sa to nestalo“. Tento citát *Winstona Churchilla je mottom knihy, ktorá má názov Prečo nemáme radi politikov? Vyšla tesne pred Vianocami v Maďarsku ako ďalšia časť seriálu o predstaviteľoch rôznych profesií. Vôbec v nej nejde o burcovanie proti zástupcom ľudu, skôr o zhozbievavý pohľad na politiku, ktorý je tiež iba človek...*

Áno, „aj politik bol človekom, kým ho nezvolili do parlamentu“! Tento vitriolový bonmot v knižke nie je, pochádza z mojej bohatej zbierky podobných výrokov na adresu maďarských politikov. Mám ich habadej aj o novinároch, čím by som chcel pripomenúť, že v edícii *Prečo ich nemáme radi?* pred rokom vyšla humorná analýza našej profesie, čo som nezamlčal, takže sa mi zdá logické, že vás teraz zavediem aj do sveta profesie z náprotivnej strany.

Klamú politici? Sú ako veterný kohút? Sú darmožráči? Vyznajú sa vôbec v niečom? Tak sa pýta autor v jednotlivých kapitolách, pričom osobitne píše o štýle, odeve a správaní sa tohto človečenského druhu, ktorý ľudia naraz neznášajú i obdivujú.

S tým je spojený aj najväčší paradox modernej politiky: na začiatku a v polovičke totalitných režimov politikov často zbožňujú, kým v demokracii ich na začiatku, v polovičke i na konci mandátu vždy neznášajú. Z čoho však nevyplýva, že diktatúra je lepší systém. Rojalistický poriadok, to je niečo iné, veď:

Prečo majú včely kráľovnú? Preto, lebo keby mali vládu, zahynuli by od hladu...

Ako sa rodí, ako vzniká politik? Najčastejšie tak, že sa na dráhu politika niekto vydá. Prečo je potom ochotný pracovať denne šesťnásť hodín, prečítať tisíce strán rôznych predlôh, predsedieť stovky porád, prečo znáša, že ho pred širokou verejnosťou pravidelne označujú za hlupáka, jeho podobizeň na plagáte dočarbú, oči vypichnú. Prečo radšej nečíta Tolstého či Chandlera, nechodí do kina, neprechádza sa s deťmi či s vnúčatami, alebo sa nevyvažuje len tak na slnku? Povedzme ministerský plat nie je zlý, aj mercedes je dobré auto – ale až natoľko?

V tejto súvislosti knižka konštatuje: napriek opačnému zdaniu väčšina politikov skutočne má idey – chce spasíť svet, alebo minimálne vlasť. To je už iná vec, že túto spasiteľskú šancu často nedokážu využiť.

Klamú politici? Povrchná a veľmi nespravodlivá je táto hádanka: „Ako vieš, že politik klame? Tak, že hýbe hubou.“ Nie, politik neklame, len nehovorí (vždy) pravdu. Churchill sa priznal sám: „Áno, človek sa často potkne o pravdu, potom však vstane a ide ďalej“. A je tu aj druhý extrém: keď politik hneď povie, čo mu príde na myseľ, čiže povie pravdu, nič iné, než pravdu – vtedy zväčša príde katastrofa na politickej scéne. Takže nehovorenie pravdy musíme v prípade politikov hodnotiť ináč. Okrem toho: nech si ľudia o nich myslia čokoľvek, v podstate im veria, svojmu obľúbenému určite viac ako vlastným očiam.

Vyznajú sa vôbec v niečom? Nuž, v tom sa politici podobajú novinárom, hoci akékoľvek prirovnanie predstaviteľa oboch profesií považujú za dehonestujúce. Doba polyhistorov dávno pominula, a tak sa aj politik musí pred istými informáciami uzatvoriť, musí svet zjednodušovať, inak bude neschopný rozhodovať a konať.

Politik vie, že ho ľudia potrebujú, že túžia po tom, aby ich niekto viedol, a politici sú predsa nato, aby nás viedli. Z toho vyplýva, že politici chcú len naše dobro. A keď ich úsilie niekto nepochopí, vinia predovšetkým novinárov, že vraj dezinterpre-

tujú a dezinformujú. Stáva sa, keď politik za nepochopením vidí sprisahanie, no najhoršie je, keď sa urazí na celý ľud... No väčšinou je spokojný s podporou ľudu, na jeho mítingy totiž chodia len jeho prívrženci, ktorí ho zbožňujú.

Tieto a podobné príklady by mali odôvodňovať, prečo nemáme radi politikov. Z knihy skôr vyplýva, že náš odpor voči nim nie je až taký silný. Prečo by sme im inak podliehali počas predvolebných kampaní? K celej pravde patrí, že vtedy neznáme ich protivníkov.

Mne je však – a teraz už nehovorím o knihe – najsympatickejší trocha hanblivý, nie až taký sebaistý, skôr vajatajúci poslanec, ktorý sa ešte v ranom štádiu demokracie vytasil s touto okrídlenou vetou: „Nepovedzte mojej mamke, že som politik, ona si myslí, že som klavirista v bordeli.“ (január)

Tárajmetrom proti komunikačnému amoku

Môže politiku nahradiť – komunikácia? A keď politici rozprávajú, veľmi veľa rozprávajú, je to dobré? Kto ich počúva? A kto ich berie vážne, keď sú slová devalvované? Alebo nie sú? Majú byť radšej ticho, ako to niekedy odporúčajú jeden druhému? Rozhodne sa mi páči nová maďarská jednotka miery: tárajmeter.

Maďarsko ohrozuje slovné cunami! Takú záplavu rečí som už dávno nezaznamenal. Politológovia vysvetľujú, že už nie činy sú podstatné, ale slová: kto čo hovorí, čiže samotná komunikácia sa pozdvihla na úroveň politiky, ba čo viac, nahrádza ju. Z tohto hľadiska je výstižné, čo povedal vodca opozície Viktor Orbán v športovej hale – na „peštianskych Pasienkoch“ na adresu vlády, ktorá vraj iba siahodlho tára, dokonca to možno aj merať. „Hantaméter“ je maďarský názov novej mierky. Dlhो som rozmýšľal, ako ho preložiť, až som sa dopracoval k tárajmetru.

Ale aby som aj ja iba netáral, poďme ku konkrétnym príkladom, povedzme, z posledných dvoch týždňov, keď si politici uvedomili, že sa po dlhom zimnom spánku začína politická se-

zóna, a s hrôzou zistili, že do parlamentných volieb zostáva už iba pätnásť mesiacov!

Vládni socialisti oslavovali 15. výročie prerodu svojej strany, z ktorej názvu onoho času vynechali prívlastok robotnícka. Bol to milý míting, najmä premiér Ferenc Gyurcsány bol vo forme, veď bol medzi svojimi. A tak si mohol dovoliť odkázať úhlavnému protivníkovi, Orbánovi, že ak chce hovoriť o deficite rozpočtu, nech radšej zavrie ústa. Lepšie by bola sedela výzva: Zavri hubu!, no až do takýchto hĺbok sa komunikácia ešte nedopracovala. Gyurcsány chcel byť aj vtipný, a keď sa ho spýtali na futbalový výsledok Maďarsko – Saudská Arábia 0 : 0, chválil maďarských chlapcov, ktorí v hrdinskom zápase dosiahli so saudskoarabskými teroristami remízu. Pár dní z toho boli fukoty, arabskí diplomati v Budapešti zaprotestovali, vzápätí sa premiér ospravedlnil, a tým bola vec vybavená.

Hneď nato sa ako blesk rozšírila správa, že Gyurcsány zachránil jedno vidiecke dievčatko, ktoré utieklo z domu kvôli zlému polročnému vysvedčeniu. Predstavte si, dieťa sa dostalo až do Budapešti, dokonca do budínskej vilovej štvrti a úplne náhodou sa motalo okolo domu predsedu vlády. Dodnes nie je jasné, či ho našiel sám premiér, alebo jeho žena, či telesný strážca – je to zahalené do dobrotivej hmly. Faktom je, že dievčatko prenocovalo u Gyurcsányovcov, až na druhý deň ho dopravili domov premiérskou limuzínou. Neopatrne tlače okamžite vyhlásila pre politikov súťaž: kto čo dokáže nájsť? Poznámam, že v budínskych vrchoch po dvadsaťštyrihodinovom pátraní polícia našla skupinu dôchodcov, ktorí sa nechceli stretnúť s premiérom – iba zabľúdili.

Počas týchto fukotov nelenil ani expremiér, chodil po vidieku i po hlavnom meste, počúval hlas ľudu – chystal sa totiž na hodnotenie stavu krajiny. Neopatrne utrúsil vetu, ktorá sa mu stala osudnou. Povedal, že mladí ľudia z vidieka mali väčšie šance dostať sa na vysokú školu za Kádára, rozumej: za totality. A on ako chlapec z dediny by dnes sotva mal doktorát z práva, bol by traktoristom, možno agronómom, z čoho vyplýva, že te-

raz, za vlády ľavice a liberálov, je všetko nanič, všetko sa iba zmenšuje, scvrkáva. Tí na vládnej strane sa toho chytili a zakaždým pripomínajú, že „traktorista Orbán má nostalgiu za starými časmi“. Tohto biľagu sa nezbavil ani po spomínanom výročnom hodnotiacom prejave, v ktorom podozrivo často spomínal „ľud z panelákov“, dokonca proti privatizácii nemocníc argumentoval tým, že ich postavili za socializmu z peňazí pracujúceho ľudu, dnešných dôchodcov, a ako tí k tomu prídu, aby ich vláda jednoducho predala?

Nuž, situácia sa stupňuje, dvaja hlavní kohúti chytili komunikačný amok: kikirikajú hlasno, ale smetisko zostáva iba jedno. Ako to povedal Orbán? „Najneskôr roku 2006 budú parlamentné voľby.“ Veď to. Hlboký, naozaj hlboký zmysel dostáva vtip, ktorý zaplietol do svojho hodnotenia Orbán. Slepý klavirista sa pýta hluchého bubeníka: Už tancujú? Ten odvetí: Prečo? Už hráme? (február)

Poetické hodnoty

V Maďarsku majú za sebou „poetický“ týždeň. Tisíce ľudí recitovalo v divadlách a školách, usporiadali maratón básní, rozhlas a televízia vyhlásili súťaž v prednese a galaprogram vysielali v priamom prenose... To všetko na okružle, sté výročie narodenia Attilu Józsefa, ktorého podobizeň sa objavila na tričkách, zápalkových škatulkách, známkach i na jubilejnej desaťforintovej minci. Žeby ľudia prahli po skutočných hodnotách?

Žijeme vo svete, v ktorom vládnu televízne reality šou. Ich aktéri sa stávajú idolmi, pričom často nevedia vyriešiť jedinú normálnu vetu bez toho, aby technici nemuseli prekryť každé druhé slovo pípaním. To je zrejme posledný znak hanblivosti, pretože po fyzickom násilí na obrazovkách má čoraz väčší priestor aj verbálne násilie.

A tu zrazu, hoci len na pár dní, zaplavia éter slová, ktoré hrejú pri srdci, hlásajú odpor proti násiliu, vyvolávajú spomienky

na matku, na inú milovanú ženu, vzbudzujú pochybnosti o zmysle či spôsobe života a pobádajú zamyslieť sa nad minulosťou-budúcnosťou, vyjadrujú túžby, radosť i svetobôľ... Útrapy, z ktorých sa stala univerzálne platná – poézia!

Asi také je básnické dielo Attilu Józsefa, ktorý v prvej polovici minulého storočia žil iba tridsaťdva rokov, tvoril v medzivojnovom období, zmietaný neistotou a natoľko zmätený zo svojej geniality, že roku 1932 skočil pod vlak. Deň jeho narodenia, 12. apríl, je v Maďarsku Dňom poézie, pokiaľ mi pamäť siaha. Teraz to bolo sto rokov, čo prišiel na svet. Preto tá záplava pekných slov.

V budínskej základnej škole na Filierovej ulici – rozmenili na drobné hádam celú maďarskú poéziu. Všetkých štyristo žiakov a učiteľov totiž pekne za sebou recitovalo básne od rána do večera – vytvorili nový rekord. Tento recitačný deň otvoril, dokonca sám predniesol básničku minister kultúry.

Podobnú akciu usporiadali na mnohých ďalších miestach v Maďarsku, aj v takzvanom robotníckom obvode Budapešti, kde mohol vojsť do domu kultúry ktokoľvek, do maratónu sa zapojili žiaci i dôchodcovia a nikomu neprekážalo, keď dakto predniesol vlastné verše.

Maďarský rozhlas spolu s divadlom vo Veszpréme zorganizovali veľkú recitačnú súťaž, ktorej finále potom vysielala v priamom prenose Duna-televízia, čiže z éteru zneli básne niekoľko hodín. Veľmi úspešná bola akcia istého herca, ktorý sa podujal v budapeštianskom Novom divadle predniesť (nielen prečítať, ale naozaj zarecitovať) všetky básne Attilu Józsefa. Sála bola nabitá, záujemcovia div neviseli aj na lustroch.

Mne osobne nebola cudzia ani akcia niektorých hostinských v IX. budapeštianskom obvode, vo Franzstadte, kde Attila József vyrastal v mimoriadne chudobných pomeroch. V jednej zo svojich najznámejších básní vykresľuje túžbu byť bohatým a dať si raz husacie stehno s „kuglerom“, čiže kuglofom... Nuž, teraz sa to splnilo, aj keď nie básnik, ale jeho obdivovatelia spojili v reštauráciách duchovnú i telesnú potravu. Poézia kombinovaná s husacinou a sladkým koláčom? Nno, jedna báseň...

Ono to však vždy vzbudzuje podozrenie, keď sa niečo robí kampaňovito. Aj teraz: Attila József „tiekol z vodovodu“. Je nádej, že aspoň trocha poézie presiakne aj do každodenného života? Neviem. Viem len toľko, že brak pripúta k obrazovkám milióny ľudí, ktorí napríklad na jednej z komerčných televíznych staníc týždeň čo týždeň s napätím sledujú reálny život rodiny bohatého rómskeho speváka. Ktorých najviac zaujíma, či jednotlivé „megahviezdy“, s kým, kedy, v akej polohe, a ak áno, prečo nie?

Slovom: som skeptický, nedôverčivý, hoci nie som až taký starý. Zmietam sa v pochybnostiach. Úfňosť ma však celkom neopúšťa a pripúšťam, že stále platí: situácia je síce beznádejná, avšak nie zlá. (apríl)

Zlaté kura – trocha oškľbané, ale naše

Čo majú spoločné medveď, lev, labuť a iné vznešené zvieratá – s kuraťom? Predsa všetky symbolizujú nejaký filmový festival a filmovú cenu. O kurati ste ešte nepočuli? Nič to: teraz budete. V Budapešti totiž vyhlásili laureátov Zlatého kuraťa. Ako sa podarilo spojiť hydinu s filmovým umením? A vôbec: ako sa stáva z gumeného kuraťa zlaté?

Maďarsko žije už niekoľko mesiacov v horúčke gumeného kuraťa. Viete, je to taká pískajúca hračka zväčša pre psy. Komerčná televízna stanica RTL-Klub totiž vymyslela, že večerné filmy bude avizovať a propagovať sympatický mládenec, ktorý drží v ruke takéto gumené kura, láska ho a stláča, pričom hovorí pomerne smiešne veci o danom filme, presviedča ľudí, prečo by si to či ono mali pozrieť, no a na záver šotu vždy dodá: „Podľa mňa.“ Už aj z toho sa stal okrídlený výraz, mladí si ho osvojili a používajú ho aj vtedy, keď sa nehodí. Takže hračkárstva a predajne s pomôckami pre zvieratá permanentne zápasia s nedostatkom gumených kuriat – slovom: z gumenej kury sa stalo kultové zviera.

Tolko som musel uviesť na úvod, aby bolo jasné, prečo sa najnovšia maďarská filmová cena, akýsi maďarský Oscar nazýva Zlaté kura.

Už spomínaná televízna stanica si zaumienila, že vyhlási súťaž o najlepši – divácky! – film z posledných ôsmich rokov. Prečo práve ôsmich? Preto, lebo komerčné televízne stanice presne toľko rokov pôsobia na maďarskom mediálnom trhu, a dá sa povedať, že pomerne veľkoryso sponzorujú nové maďarské filmy, sú ich koprodukčnými partnermi. Čo je chvályhodné. Samozrejme, ťažko im vyčítať, že chcú na tom zarobiť, takže ich logá vidno na konci filmov, ktoré majú šance byť komerčne úspešné a ľudia sa na ne hrnú do kina. V Maďarsku je meradlom takéhoto úspechu stotisíc divákov. A práve takéto filmy sa mohli nominovať do súťaže. Hlasovať sa dalo cez internet, pohľadnicou či esemeskou. Prvú dvadsiatku zúžili potom na päťku kandidátov (ako pri Oscarovi) a početná porota, pozostávajúca z odborníkov i laikov, na záver vybrala víťazný film. Plus osobitnými esemeskami bolo možné hlasovať aj za najlepšieho herca.

Udelili teda dve Zlaté kuratá. Mimochodom, cena je presnou kópiou onoho gumeného kuraťa, len je pozlátené. Mne pripomína hydinu, ktorá visievala za hlbokého socializmu v niektorých mäsiarstvach. Podobný pocit majú aj iní, preto hádam najväčší maďarský šoumen, ktorý udeľovanie cien celebroidal, Sándor Fábry poznamenal: „Zlaté kura. Trocha chudé, trocha strhané, trocha ošklbané, ale je naše. Maďarské kura.“

Znalci maďarského filmového umenia vedia, že ide o narážku na kedysi zakázaný film Pétera Bacsóa *Svedok*, kde hlavný hrdina vypestuje maďarský pomaranč, ktorý je však ako citrón, a on povie: „Trocha žltší, trocha kyslejší, ale je náš.“ Nuž, podobne dopadol aj šouprogram, ktorý vysielala RTL-Klub vo štvrtok v noci naživo. Plno kiksov! No nakoniec, kto nešiel spať s kurencami, mohol sa dočkať aj výsledkov.

Károly Makk, svetoznámy doyen maďarského filmu oznámil, že v kategórii najlepši herec zvíťazil Róbert Koltai. Podľa mňa

zaslúžene, veď v posledných rokoch ako režisér i ako herec sa podpísal pod celý rad divácky úspešných filmov. Napríklad: *Nikdy nezomrieme*, alebo *Ministrova nevera*.

Teraz by sa patrilo niečo porozprávať o piatich kandidátskych filmoch na Zlaté kura. Nemám však priestor, tak ich aspoň vymenujem: *Sklenený tiger*, *Nejaká Amerika*, *Ministrova nevera*, *Maďarský vandrovník*, no a nakoniec víťazný...

Oscarový kameraman a režisér *Bezsudovosti* Lajos Koltai oznámil, že medzi divákmi i kritikmi najobľúbenejším filmom bola *Kontrola*, čo je frenetický príbeh revízorov v podzemí, v metre. A treba dodať, že žne úspechy na rôznych festivaloch po celom svete.

S producentom tohto filmu je spojený aj trapas na galaprograme. Keď preberal cenu – Zlaté kura a k tomu 50 miliónov forintov od RTL-Klubu – ďakoval každému, najmä však hlavnému sponzorovi, komerčnej televíznej stanici TV2, „krvavej“ konkurencii kanálu, ktorý vymyslel a zorganizoval udeľovanie cien. Dovtedy tiché obecenstvo pozostávajúce z ľudí od filmu začalo zrazu hlučne tliekať. Žeby zo škodoradosti?

Zdá sa, že ani maďarská „oscarová“ ceremónia sa nedokázala zbaviť starej kliatby. Ako to povedal šoumen Fábry? „Zlaté kura. Trocha chudé, trocha strhané, trocha ošklbané, ale je naše. Maďarské kura.“

Aspoň podľa mňa. (apríl)

HUN-cústvo

Huni nemajú iba hrdinskú minulosť, čaká ich aj svetlá budúcnosť. Kde sa ponevierali uplynulých 1500 rokov? Predsa v Karpatskej kotline alebo, ak chcete: v Hunnii. Prečo nedali o sebe vedieť? Lebo mali strach. A prečo sa ozývajú a vystupujú za svoje menšinové práva teraz? Lebo.

„Celoštátna volebná komisia overila podpisy pod ľudovou iniciatívou, ktorá sleduje uznanie a zaregistrovanie hunskej men-

šiny v Maďarsku. Navrhovatelia priložili 2 381 podpisov, pričom na to, aby sa parlament venoval tejto téme, stačí tisíc...“

Tak teda: urobil sa prvý vážny krok, aby sa Huni stali v Maďarsku oficiálne uznávanou menšinou. Akiste nie je náhoda, že sa to stalo v prvom januárovom týždni, totiž siedmy deň roka má meniny Attila. A ako je známe, Attila bol kráľom Hunov, ktorého fajnoví a zhýčkaní Rimania považovali za barbara a dali mu prezývku Bič boží. Attilovský bič veru šľahal po celej Európe, keď sa hunské hordy prehnali na západ. Keď však kráľ roku 453 zomrel, Huni ho ešte pochovali v zlatej truhle, a vzápätí sa rozptýlili.

Po poldruha tisícročnej prestávke sa Huni prvý raz ozvali koncom deväťdesiatych rokov, ale to bola vtedy ešte iba hrstka. Roku 2001, keď bolo v Maďarsku sčítanie obyvateľstva, do kolónky „národnosť či jazykové a kultúrne spoločenstvo“ už sto ľudí napísalo: Hun. No a teraz pozbierali takmer dva a pol tisíce podpisov. Ak to bude takto pokračovať, pomaly všetci budeme Huni. Inak, najznámejší Hun tvrdí, že hunská krv tečie v žilách každého, kto žije v Karpatskej kotline, dokonca sa vraj dá dokázať aj genetická spojitosť s predkami z Attilových čias. Neverili by ste, ako sa volá spomínaný hunský šéf! Novák – Imre Josua Novák. Keď sa ho opýtajú, vysvetľuje iba druhé krstné meno – Josua. Čiže Ježiš, a pretože Ježiš bol podľa neho tiež aspoň polovičný Hun, aj krstné meno Josua môže byť hunské. Je to jednoduché. A odkiaľže prišli Huni do našich končín? Z Číny, ale nie je vylúčené, že z tichomorských ostrovov, kde mali svoju ríšu už v šiestom tisícročí pred naším letopočtom. Josua Novák je inak kňazom Svätej cirkvi Hunov a rektorom Slobodnej univerzity plnosti svetla (ak som to dobre preložil) a pôsobí v malom byte v Starom Budíne.

Odtiaľ chce vyraziť na maďarskú scénu, a čo je pozoruhodné: má šance. Aspoň teoreticky. Pretože: čo hovorí zákon o menšinách z roku 1993? Oficiálne uznáva trinásť menšín, no nezatvára dvere ani pred ďalšími. Podmienkou je, aby menšina žila na území Maďarska aspoň sto rokov. To Huni spĺňajú, ani s „vedo-

mím identity“ nemajú problémy, avšak ťažko môžu splniť ďalšiu požiadavku, ktorá hovorí o vlastnom jazyku, kultúre a tradíciách. Ale keď pod spomínanú ľudovú iniciatívu zozbierali oveľa viac podpisov než bolo treba, parlament sa téme venovať musí.

Netrpezlivo a napäto očakávam debatu najprv v kompetentnom parlamentom výbore, potom aj na plenárnej schôdzi. Akiste sa vynoria i staré teórie o príbuzenskom vzťahu Hunov a Maďarov, čoho „dôkazom“ je známa legenda o Zlatom jeleňovi, ktorého naháňali dvaja bratia, Hunor a Magor. Hunorovi potomkovia boli Huni, Magorovi zasa Maďari. Tak je to napísané v legende...

Josua Nováka, hoci sa hlási za potomka Hunora, pokojne môžeme vyhlásiť za magora, s malým em. Priamo to o ňom nepovedali, len naznačili podaktorí šéfovia regulárnych menšín v Maďarsku, ktorí hunskú iniciatívu označili za hlúpu a demoralizujúcu. Vraj by sa pretrhlo vrece: mohli by sa ozvať Kelti, Góti, dokonca Vizigóti, ba aj Avari, nespomínajúc už Púnov, ktorí sú evidentne príbuzní Hunov.

Novým Hunom sa vyčíta, že nemajú žiadne dôkazy o existencii svojho jazyka. Celkom s tým nesúhlasím, pretože podľa mňa jestvuje zopár pozostatkov, ktoré sa uchovali v jazykoch národov žijúcich v Karpatskej kotline a plne vystihujú aj charakter dnešných Hunov. Konkrétne mám na mysli na slovo: HUN-cúťstvo. (júl)

Ako rozvíriť búrku v šerbli?

Stodvadsať hodín, ktoré spasia – no, nie svet, ale aspoň politickú scénu v Maďarsku? Možno trocha šokujúca, v každom prípade však záhadná otázka. Ide o nápad zorganizovať univerzitný – a univerzálny – kurz pre politikov. Trval by 120 hodín, a po ňom by mali byť politici plne kvalifikovaní.

Právnická fakulta univerzity v meste Pécs otvára v novembri trojmesačný kurz pre politikov. Otca myšlienky a ve-

dúceho tohto školenia, docenta historických a politických vied Csabu Horvátha podnietili prieskumy verejnej mienky, podľa ktorých v Maďarsku vyše 80 percent ľudí nie je spokojných s politikmi. Takže záujemcovia sa môžu zapísať a zúčastniť na teoretických i praktických hodinách. Predmety by boli tieto: ústava, parlamentarizmus a samosprávny systém, hospodárenie štátu, sociálne a etické „súvzťažnosti“ politizovania. Tréningy by sa dotkli týchto okruhov: rétorika, schopnosť rokovať a riešiť konflikty, udržiavanie kontaktov s médiami. Organizátori rátajú s prihláškami poslancov parlamentu i samospráv, aj aktivistov politických strán. Kurz sa skončí skúškou. Absolventi dostanú diplom. A ešte jedna vážna drobnosť: výučba je prísne stranícky neutrálna, poznatky môže získať ktokoľvek, nezávisle od toho, s ktorým ideovým smerom sympatizuje...

Nuž, toľko správa, na ktorú som naďabil v pécsských mestských novinách. Podľa seriózných novinárskych zásad, ktoré sa snažíme dodržiavať, správa je svätá. Ale názor je slobodný! Takže ak dovoľíte, pokračoval by som v tomto smere, veď fakty som už uviedol v úvode.

Apropo, Pécs je po našom Pätkostolie, čo spomínam len preto, lebo mi hneď prišlo na myseľ, či absolventi kurzu budú mať všetkých päť „pé“. A či ich už majú tí, ktorí fungujú v špičkovej politike dennodenne a nepomýšľajú na žiadne školenie. Hm! Budem teraz veľmi mierny: trocha rétoriky, schopnosti riešiť konflikty, alebo vôbec komunikovať – to by sa im veru zišlo. Veď čo robia? Konsenzus nehľadajú. Je to ako v zoologickvej záhrade. Riaditeľ chváli, že sa mu podarilo dosiahnuť vrchol konsenzu, lebo dal do jednej klietky leva a barana. A keď sa ho spýtali, či naozaj nie sú žiadne problémy, direktor odvetil: s levom nie, ale barana treba z času na čas vymeniť...

Takže by sa najradšej „požrali“, povedzme, aj v parlamente. A často to robia. Na vlastné oči som videl túto scénu. Predsedníčka sa zúfalo snaží udržať poriadok, no opozičné výkriky jej to nedovoľujú. Hanba, ako sa správate v parlamente – zvolá

ešte, no ďalšia nahrávka sa mi nepodarila, lebo mi z rúk vypadol mikrofón. Hneď som si spomenul na maďarskú hádanku: Aký je rozdiel medzi politikom a ovcou? Kým politik vie bééékať, ovca by nikdy nedokázala politizovať...

Poznamenávam, že podobných scén bolo v parlamente v minulých rokoch neúrekom. Pamätný je bonmot z jednej predvolebnej kampane: „Kto nedokáže v ťažkých časoch rozviriť búrku v šerbli, nie je súci za politika.“

Prichádzam na to, že v podstate sú tu stále „ťažké časy“, politický petting je permanentný, a je jedno, či zostávajú do volieb štyri roky, alebo štyri mesiace. Veď už aj neznámy klasik ľudového humoru povedal, že „keby sa po voľbách čokoľvek zmenilo, určite by ich zakázali“.

Ono sa však niečo predsa mení: z maďarskej politickej scény sa vytráca humor, čo je hrozivé, pretože – aby som citoval ďalší, večne živý slogan ešte z prvej polovice deväťdesiatych rokov: „Kto má humor, všetko vie, a kto humor nemá, všetkého je schopný.“ Preto mám zásadnú pripomienku k študijnému plánu kurzu pre politikov v Pécsi: nie je v ňom predmet „humor“. Veď aj ten sa dá pestovať!

Alebo nie.

Keď si však sami politici nedokážu uľahovať zo seba, mali by nastúpiť na scénu humoristi. Lenže v Maďarsku sú aj oni zaradovaní do politických táborov, dokonca sa zrodil žáner, ktorý by som nazval protiopozičným politickým humorom. Nonsense!

Nečudo, že sa všetci tvária urazene. Ako v lesnej republike zajko, ktorý sa sťažuje ježkovi, že už viac nebude ministrom. – Prečo, niečo ste pokazili? pýta sa ježko. – Ách, nech to parom vezme, tá prekliata tlač a opozícia, táto krajina si nás vôbec nezaslúži, odvetí zajko. – Sme teda v svrabe? podpichuje ďalej ježko. Zajko na to: Nno, my ani nie, ale krajina!

Tento „bájkový svet“ sa mi žiada uzavrieť všeobecne platným konštatovaním môjho mäsiara z trhu pri Moskovskom námestí: V obchode s porcelánom je každý slon rovnaký. (*september*)

Nech žije maďarsko-mongolské priateľstvo!

Podme na Džingischánovho koňa a na husacie oškvarky s mladou cibul'kou! Kam? Do reštaurácie s tajuplným názvom...

Maďarská jazyková polícia je akosi nečinná, pretože na priečelí stále je tabuľa s nápisom Mongolian Barbecue. Názov by to mohol byť aj groteskný. Veď uvážte: barbecue, teda na rošte po americky, a tu mongolské, podávané formou švédskych stolov v maďarskom hlavnom meste? Nuž: medzinárodný guláš.

„Často mávame z názvu zábavné problémy... podaktorí hostia totiž hľadajú šikmookého mongolského majiteľa. No keď sa človek poriadne vyspí, nemá nikdy úzke oči,“ hovorí jeden zo šéfov tohto podniku, s ktorým sme tak trocha menovci. Volá sa totiž József Gregorcso. Nie je to echtočné maďarské priezvisko. Ide o potomka slovenských obrancov niektorého hradu na Horniakoch za tureckého vpádu, hoci nie je vylúčené, že bojovali už proti Tatárom. Túto líniu, ktorá by mohla viesť priamo k dnešnej mongolskej reštaurácii, pán Gregorcso nepotvrďuje. Priзнаva, že podobný podnik videl kedysi v Londýne a zapáčila sa mu jeho filozofia.

Človek sem príde, keď je veľmi hladný, a až keď mu už prestane škŕkať v žalúdku, môže filozofovať. Ako prvá pomoc nikdy nesklame zopár kúskov husacích oškvarkov či studá kačacia pečeň s mladou cibul'kou. Je to zároveň prvá „korčuľa“ pod pivo či víno, ktoré sú v neobmedzenom množstve v cene. Skoro by som zabudol, že zaplatíte pevnú sumu a konzumovať môžete nehatene. V týždni cez obed je to približne 10 eur, večer a cez víkendy zhruba 17 eur. Ogabať vás nemôžu. Ani nechcú, o čom svedčí široká škála kvalitných, dakedy prekvapujúcich či prinajmenšom nezvyčajných jedál.

„Koňa môžem vždy odporučiť“, hovorí šéf, pričom má na mysli koňacinu, a priam sa rozplýva o sladkastom steaku v štipľavej omáčke s červeným vínom. Slovom: je to fantastické. Mojm favoritom je však Džingischánov kôň, čo sú pásy kon-

ského mäsa naložené v zelenine alebo v kumyse, čo je kvasené kobyľie mlieko. Muflónie medailóniky patria tiež medzi delikatesy, no človek neje každý deň ani jahňacinu, kráľika či kozacinu. To všetko tu je, samozrejme, popri tradičnej hydine či bravčovom mäse v najrôznejších podobách.

A teraz vlastne prichádzame k podstate. Štrnásť druhov mäsa je naložených v rozličnom páci v surovom stave. Človek si naberie na tanier podľa chuti, môže pridať aj zeleninu, a postaví sa k pultu, za ktorým sa šikovný kuchár vrtí pri veľkej, horúcej kovovej platni. Podáte mu tanier so surovým mäsom, on vašu porciu položí vedľa ďalších porcií iných ľudí, vám len oznámi číslo... Môžete tam aj postávať a pozeráť sa, ako sa to všetko pečie-smaží, alebo keď je mäso hrubšie, ako ho kuchár zaťaží starou žehličkou. No a potom zakričí vaše číslo, naloží hotové mäso a zeleninu na čistý tanier a už si môžete ísť sadnúť k stolu... a potom opakovať tento obrad, až kým neprasknete. Muži by si však vždy mali nechať miesto na niečo špeciálne.

„Prepelície vajička pomáhajú jednak proti vypadávaniu vlasov, no hlavne zvyšujú mužnosť, je to mongolské afrodisiakum,“ láka ma môj polovičný menovec. Tu v mongolskej reštaurácii sa však chlap musí prejaviť pri stole, najmä ak je okrem spomínaných špecialít nachystaný aj na domáce chute. Môže ich mať: guláš, rybacia polievka, plnená paprika sú v ponuke tiež, nehorviac o dezerte ako šomlói halušky, hoci šéf József Gregorcso má isté obavy, čo sa týka budúcnosti maďarskej kuchyne, je totiž ťažká, čo sa vraj dnes nenesí.

Nečudoval by som sa, keby v tejto reštaurácii mali zoznam slávnych ľudí, ktorí sa sem vracajú pravidelne. Nemajú. „Pre nás sú najslávnejší obyčajní, bežní ľudia, ktorí prídu aj s deťmi, aj so starou mamou a dedkom, ktorí nezabúdajú, odkiaľ prišli, a v nedeľu u nás prejavujú úctu rodine.“

Už som sa rozhodol. Najbližšie veľké rodinné posedenie budeme mať u potomka slovenských turkobijcov, v Mongolskej reštaurácii, pri maďarskej husacine. (október)

Stripkvíz

Erotika je osvedčenou pomôckou pri propagovaní rôznych výrobkov. Reklamy na pracie prášky, autá, nápoje, sladkosti, jogurty, zmrzlinu – a neviem ešte na čo – bývajú neraz naturbované menšou či väčšou dávkou sexuálnych narážok. Ale že aj hospodársku politiku možno predať erotikou, to som ešte nepočul.

Muzika nás naladí správne. Nemal by som okolkovať, hoci trocha predohry predsa musíme absolvovať. Zoznámte sa – ešte nie s hlavnou aktérkou, lež s novým slovným výtvorom: stripkvíz. Ide totiž o spojenie striptízu a kvízu. Už toto samo osebe je vzrušujúce – nie? Nevšedný nápad vyšiel z dielne istej reklamnej agentúry, ktorá už získala od vlády nejednu objednávku a zrejme sa týmto klipom na svojej internetovej stránke chcela odvdčať. Lebo všetci z okolia vlády teraz popierajú, že by s tým mali niečo spoločné, nebodaj žeby to boli objednávali! Nie, ide o podarený prejav samoiniciatívy. Údajne. Ale nápad je to geniálny!

Keby sme chceli len takú rýchlovku, ide o nasledujúce: na obrázku sa objavuje odetá dievčina a vedľa nej rôzne otázky. Zakaždým, keď na ne odpoviete správne, vyzlečie si kus odevu. Dokopy na štyri etapy je celkom nahá...

Ale poďme na to pomalšie. Takže podhráva sa hudba, na obrazovke je, samozrejme červený krúžok s osemnástkou, akože len pre dospelých, ale je tam najmä Szilvia, zatiaľ oblečená, a vyzýva mužov, aby sa dali zatiahnuť do hĺbín maďarskej ekonomiky. Dajme sa! A tak je tu prvá otázka: Ktorá z týchto siedmich krajín bola najviac konkurencieschopná roku 2004 – Grécko, Maďarsko, Portugalsko, Slovensko, Poľsko, Taliansko či Španielsko. Jemné cinknutie sa ozve až vtedy, keď kliknete na správnu odpoveď, teda na Maďarsko.

Szilvia si vyzlečie blúzku, sukňu si necháva, aj vrch ružových plaviek. A hneď je tu druhá otázka: V ktorej krajine je nezamestnanosť najnižšia? V Česku, Maďarsku, Poľsku, Slovensku či Nemecku? Ak je človek šikovný, zbaví Szilviu sukne tým, že klikne opäť na Maďarsko.

Nasleduje tretia otázka, z ktorej už priam dýcha dusivá erotika: Kto bol v posledných desiatich rokoch najrýchlejší v raste ekonomiky? Česko, Poľsko, Nemecko, Francúzsko, Maďarsko či Slovensko? Tu ako správny patriot kliknem na Slovensko, ale Szilvia ma odmieta čudným zvukom. Asi jej škŕka v brušku, no túto odpoveď nechce stráviť, zrejme to nie je jej erogénna zóna. Aby som sa dostal ďalej, musím ťuknúť na Maďarsko. „Bingo, si fantastický!” hovorí mi Szilvia. Za odmenu sa zvrtné, a keď je už otočená, podprsienka je preč. Fúha! Ako prekladá ruky! Ako sa veľavravne usmieva: nože pod' bližšie. Cítim, že už niet cesty späť, sotva prečítam poslednú otázku „Vieš, ty môj génus, čo vzrástlo v Maďarsku od roku 2002 o 40 percent? Štátny dlh, inflácia, dane, alebo priemerná mzda?” Jasný, že štátny dlh! Vrchanie. Preboha, hádam nie priemerná mzda? Ale áno, áno, áno! Podľa Szilvie som neskutočne dobrý, je zo mňa priam zmyslov zbavená – a zbavuje sa nohavičiek. Nahá, chrptom obrátená mi ešte stačí povedať, že mi gratuluje, že bola mimoriadne uspokojená mojimi odpoveďami, že bolo dobré sa so mnou hrať a spolu vnikáť do tajov maďarského hospodárstva.

Nuž, toľko trval náš krátky, najmä však imaginárny liaison so Szilviou. Mohol by som byť na ňu nahnevaný, veď mi nedala – vždy správne odpovede, len ma chcela omámiť. Našli sa totiž odborníci, ktorí všetko vyrátali a vytasili sa s protiargumentmi o stave maďarskej ekonomiky: vraj nie je všetko také ružové, ako to prezentuje Szilvia.

Podľa mňa je hlúposť takto sa hádať so striptérkou a brať ju seriózne. Veď Szilvia je iba virtuálna! A čo úspechy maďarskej ekonomiky? (*november*)

2006 • Poondiaty rok

Víťazko

Keď, povedzme, o sto rokov budú písať historici o prvej dekáde 21. storočia, akiste ju nazvú obdobím reality šou. Ťažko povedať, čo podnecuje milióny divákov, aby sledovali činnosť skupiny ľudí v nejakej klietke, je však jasné, že komerčné televízne stanice a hlavných hrdinov takýchto „kukárni“ poháňa vidina peňazí. Kde je kultúra? Pod zadkom istého škaredého zvieraťa... Ktorého?

Győzö je po našom Vítazoslav či Viktor. Zdrobnenina tohto maďarského krstného mena znie Győzike, čo by som preložil ako Víťazko. No a presne takto sa nazýval vlašajší, takmer celoročný seriál, v ktorého zvučke boli rómske motívy, čo nie je náhoda. Náš hrdina – Győzö Gáspár alias Győzike – je totiž Róm, spolu s dvoma peknými Rómkami člen známej speváckej skupiny Rom-antic.

Nuž, spomínaná reality šou sledovala od minulého februára dianie v rodine Gáspárovcov, každý týždeň v stredu z toho urobili hodinový zostrih na komerčnej televíznej stanici RTL-Klub. Scény s rozbíjaním tanierov a revom boli bežné, Víťazko bol tučný, vkuse hrešil, žena hysterka, deti zhýčkané... časté však boli aj uzmierenia a prejavy lásky k deťom, vtipné hlášky. To všetko sa udialo v dome v mestečku Balázské Ďarmoty neďaleko slovenských hraníc, kde Gáspárovcovia žijú. Proti gustu žiaden dišputát, takže nebudem kritizovať červenú maľovku v obývačke, ružovú spálňu alebo extrémne zariadenie, len poznamenávam, že nejde o cigánsku chatrč, lež o domisko na stračej nôžke,

z ktorého sála bohatstvo.

Treba o tom urobiť hodinový program každý týždeň, celý rok? Súkromná televízia usúdila, že treba. A vyšlo jej to nad očakávanie! Medzi dvadsiatimi najsledovanejšími televíznymi programami roku 2005 bolo až deväť relácií zo seriálu Víťazko! Boli diely, ktoré videlo 2,7 milióna divákov!

Estéti krúčia nosom a hovoria: teraz je už jasné, že takzvané reality šou vypustili džina z fľaše, a na takej úrovni, že človek by sa najradšej stal fľašou džinu. Takýmto a podobným názorom kontruje postoj, podľa ktorého nešlo o nič viac a o nič menej, než o profesionálne vyrobený zábavný program.

A národ sa zabával! Aj keď často soptil, že čo to je za idiotizmus! A tu je jeden z momentov súčasného sporu v médiách. Rómske organizácie tvrdia, že Győzike zhadzoval celé toto menšinové spoločenstvo. Seriózni kritici však tvrdia, že rómska lúnia nebola až natoľko zvýraznená – o to väčšmi bol prezentovaný kultúrny suterén, nezávislý od farby pleti.

A čo hovorí náš Víťazko? Vraj keď priťahoval v priemere okolo dvoch miliónov divákov, tak svoju úlohu splnil. Aj naplnil kasu komerčnej televízie. To by mohlo byť v poriadku. Zle by bolo vtedy, keby sa všeobecne platnou a uznávanou normou stala táto úroveň, na ktorú má maďarčina výstižný ľudový výraz. S prepáčením, nasleduje doslovný preklad: pod žabou riťou. Tentoraz zvíťazil Győzike-Víťazko.

Nie je načase biť na poplach? (január)

Pišta Szabó a banánová šupka

István Szabó – ľudí s takýmto menom som našiel len v budapeštianskom telefónnom zozname takmer tristo. Bežné, rozšírené, všedné maďarské meno. Jestvuje však jeden jediný István Szabó, ktorý získal Oscara za najlepší zahraničný film. Bol to Mefisto, pred ním a po ňom nakrútil ďalšie skvosty. Filmový režisér István Szabó je ikona maďarskej kultúry vo svete a bol

všeobecne rešpektovanou modlou aj doma. Akiste ste postrehli slovíčko „bol“. Prečo len bol? Nuž, vyšlo najavo, že v kritických rokoch po revolúcii 1956 slúžil ako agent vtedajšej vnútornej rozviedky... Čo teraz?

Dovoľte mi zacitovať istého poslanca spred štrnástich rokov, z obdobia, keď v Maďarsku bolo módou vydierať či umravňovať politických protivníkov rôznymi spismi od bývalej estébé. „Hľa, nikdy si nemôžeme byť istí, čo prinesie – minulosť!“

Veru nie! Teraz je v Maďarsku senzáciou, že minulosť straší aj v prípade slávneho režiséra. Nie je zanedbateľná okolnosť, že s podrobnosťami sa nevytasil on sám, ale prišli vo forme odhalenia v istom týždenníku: so všetkým, čo k tomu patrí, aj s úryvkami z agentských správ. Istvánovi Szabóovi nezostalo nič iné, než vysvetliť, ako sa to stalo. Pomerne dehonestujúco dopadli dva-tri rozhovory, ktoré v tejto súvislosti poskytol médiám, aj verejnoprávnej televízii. Priznal sa, že okrem spolužiaka na filmovej akadémii chcel v oných krvavo-búrliivých časoch zachrániť predovšetkým seba: „Cítil som strach, čo dnes nedokáže pochopiť nikto. Lebo pre dnešnú mládež je rok 1956 taký ako pre nás Doberdo. Nevedia, aká bola atmosféra.“

Áno, vyhrážali sa mu, že nebude môcť doštudovať, a on chcel robiť filmy. Aj ich mohol potom nakrúcať, a vraj sa ani spolužiakom neskrivil vlas na hlave, čiže: písal síce správy, ale nikomu neublížil. „Som nútený povedať, že vtedy, roku 1957, nech hovorí ktokoľvek čokoľvek, som sa inak rozhodnúť nemohol.“

Prečo sa však neodhalil sám, povedzme po roku 1990, keď jeho životné dielo by ho bolo dodatočne aj keď nie ospravedlnilo, tak určite nejakým spôsobom oslobodilo. „V podstate som všetko povedal vo svojich filmoch, od *Dôvery*, cez *Plukovníka Redla* až po *Sunshine*,“ hovorí Szabó. A teraz, po čase, sme všetci múdri. Aj ja si uvedomujem, že každý jeho film je o tom, ako sa jedinec prispôsobuje práve aktuálnej, zväčša totalitnej moci, spomeňme si na *Mefista* alebo napríklad na tri generácie židovskej rodiny Sonnenscheinovcov.

Szabó však vesluje v nebezpečných vodách, keď div netvrdí,

že ide o sprisahanie proti nemu, že ho chce niekto znemožniť aj pred svetovou odbornou verejnosťou, práve teraz, keď každoročný festival maďarských filmov otvárali jeho najnovším dielom. A tak sa ozývajú hlasy: Možno dodatočne, po päťdesiatich rokoch ospravedlniť velikána, môže mu poskytnúť rozhrešenie jeho filmová tvorba? Prečo by mala? pýtajú sa jedni. Má naše sympatie aj teraz, hovoria druhí, medzi nimi najmä Szabóovi kolegovia, umelci, z ktorých vyše stovky dokonca podpísalo podpornú deklaráciu.

Záverečná skladba najnovšieho Szabóovho filmu *Príbuzní* – kuplet z medzivojnového obdobia – sa volá Joj, ale sa tá banánová šupka šmýka. Samotný film je o korupcii na maďarskom vidieku v tridsiatych rokoch minulého storočia – s jednoznačnými narážkami na dnešné pomery. A na slávnostnej premiére sa nestal žiadny incident, bola to demonštrácia podpory Istvánovi Szabóovi.

Ovácie a ovácie, prišiel aj politický výkvet na čele s premiérom, ktorý v prejave nazval Szabóa familiárne Pišta... (február)

Blázni sľubujú a radujú sa

Načo sa týždeň pred prvým kolom parlamentných volieb v Maďarsku venovať súťaženiu politických strán o hlasy pospolitého ľudu? Radšej hovorme o bláznoch! Ale čo už? Sľuby sa sľubujú, blázni sa radujú...

Aj maďarčina používa celý rad prísloví, porekadiel či úsloví spojených s prvým aprílom a celým mesiacom. Napríklad: aprílový blázon, májový somár. To znamená, že jeden je ako druhý, jeden za osemnásť, druhý bez dvoch za dvadsať.

„Aprílový“ je synonymom po prvé žartovného, po druhé pochabého.

Zoberme prvú verziu. Akísi telefónni bežári majú v posledných dňoch žartovnú náladu. Zvoní mi pevná linka a povedomý hlas ma presviedča o dôležitosti nejakej voľby. Ja, reku, chce

mi niečo predať. Už-už začnem protestovať, ale mám takú skúsenosť, že týchto dilerov si treba najprv vypočuť. Čoraz známejší hlas mi hovorí, že oni – šajnu nemám kto – trpezlivo čakali štyri roky, ale už toho bolo dosť, a keď mám v sebe štipku solidárnosti, budem zajtra, 2. apríla pri Parlamente. Rád by som sa opýtal, čo tam bude, budú piecť voľa? Hlas si však hovorí svoje. Zisťujem, že komunikujem s automatom, respektíve by som rád komunikoval. No a ten hlas! Veď to je Viktor!“ Lanári ma na masový míting! Skladám slúchadlo. V tom mi zazvoní mobilný telefón. Hneď si preverím, či ide o živého človeka. Ide. Tiež je vraj od nejakých prieskumníkov a je zvedavý, či budem v sobotu na Andrásyho bulvári. Vravím: pravdepodobne, veď každý deň tadiaľ prechádzam. Vraj s kým, s koľkými ďalšími ľuďmi prídem, pretože republika je ohrozená. Pýtam sa, nebodaj by niekto chcel kráľovstvo? Preboha, len nie staré Uhorsko? Začína habkať a ja ho v tom momente prekuknem. Urazene vypnem mobil, lebo ten hlas mi vôbec nebol známy – rozhodne to nebol Feri.

A vôbec: predsa som si zaumienil, že o volebnej agitácii písať nebudem. Je 1. apríl, a čokoľvek by som povedal, mohlo by vyznieť žartovne, tak, že to nemyslím vážne. Nie ako tí, čo sa v týchto dňoch vyžívajú v čarbaní. Po celej Budapešti vidím obrovské i menšie plagáty, na ktorých sa usmievajú ujovia a tety. A predstavte si, div nie všetci majú úzy. Najnovším trendom je primalovať na plagátové tváre bajúzy. Aby som bol presný, sú to skôr fúziky, len pár čiernych chlupov pod nosom, viete, aké nosil istý rakúsky maliar natierač, ktorý potom spáchal samovraždu v berlínskom bunkri. Takže vôbec to nie je smiešne, ale čo, keď je to v móde.

V móde je aj odovzdávanie nových úsekov diaľnic. Tento týždeň otvorili 25-kilometrový úsek pod Balatonom, ide o autostrádu smerom do Chorvátska, no kým by ste sa začali tešiť, že sa vám výrazne skracaje cesta k Jadranu, pripomínam, že dlhý pahorkovitý úsek po hranice bude hotový až koncom budúceho roka. Trocha skôr, pravdepodobne už v máji odovzdajú dobrých

50 kilometrov od Budapešti smerom na juh, k mestu Dunaújváros. Poznamenávam, že ide o meškanie, pretože tento úsek chceli dokončiť už teraz, v apríli, dokonca na Veľkú noc, ale nie je hotový, chýba ešte asfalt i vrstva pod ním.

Nemôžem sa zdržať a musím dodať, že kratučký diaľničný úsek smerom na Viedeň odovzdávali roku 2004 s veľkou slávou, aj keď nebol hotový: strihali sa pásky, pivo-víno tieklo potokom, no a piekol sa vôl. Aj vtedy bolo tesne pred voľbami.

Pardon, bol som ako ranný dážď, ženský plač, panská láska, zajačí chvost a aprílová chvíľa, čiže svojho predsavzatia som sa držal veľmi krátko. Bol som pochabý – ako apríl. A keď sa to už stalo, môžem si uľaviť a pokojne referovať o vnútornom obežníku maďarskej verejnoprávnej televízie. Vedenie nariadilo moderátorom všetkých relácií, ktoré sa odvysielajú prvého apríla, aby nepoužívali slovné spojenie „deň bláznov.“ Odôvodnilo to tým, že predsa tento víkend vrcholí predvolebná kampaň. Akiste chcú šéfovia televízie odvrhnúť čo i len tieň podozrenia, že súhlasia s okridlenou vetou istého mysliteľa, podľa ktorého: „Postav za seba všetkých bláznov a môžeš sa dať zvoliť za čokoľvek.“ (apríl)

Ako maďarský puli oblizoval Putina

Denník je intímny žáner, no v dnešných internetových časoch sa rozšírila móda takzvaných blogov, a bloger je človek, ktorý si píše takýto denník na internete – nie pre seba, naopak, pre široké masy. Keď si blog píše politik, môže rátať so zvýšenou pozornosťou, pravda, nadhadzuje to mnohé otázky. V Maďarsku si od istého času vedie internetový denník aj premiér. Hm!

„Tamás takmer vyvolal v parlamente škandál. Sedel v lóži, skladal z papiera lietadlo a už-už ho chcel hodiť do pléna, ale Klára mu v tom zabránila...“

Tamás je desaťročný premiérov syn, jeho mamička Klára je teda manželka premiéra a poburujúca udalosť sa mala stať

práve v momente, keď otecko a manžel Ferenc skladal v Národnom zhromaždení sľub. Túto story viem z Gyurcsányovho blogu, kde sa predseda vlády venuje otázke, či je politik zákonite osamotený. Odpoveď znie: nie, najmä ak má milú rodinku a jej najmladší člen je schopný vyvieť hoci aj takú lotrovinku.

„Po práci sme si s prezidentom Putinom pokecali“ – to je môj ďalší obľúbený záznam, z ktorého som sa dozvedel, že hlava ruského štátu bola aj na súkromnej návšteve u Gyurcsány. Vraj psík Toto z toho vôbec nebol hore zipsom a jednému z najmocnejších mužov na svete oblizol tvár, čo Putin znášal veľmi dobre, lebo má doma troch labradorov. Maďarský puli – viete, to je taký malý, zväčša čierny ovčiarsky pes so srstou až po zem – teda puli Toto takto vošiel do svetovej politiky.

Dúfam, že sa mi podarilo vystihnúť niečo z atmosféry Gyurcsányovho blogu, ktorý je jedným z komunikačných kanálov predsedu vlády od konca januára tohto roka. Až tak často by som ho nečítal, keby sa nebolo stalo, že o výskyte vtáčej chrípky v Maďarsku sa krajina dozvedela takisto z tohto denníka, a nie z oficiálneho oznámenia.

Nové fórum komunikácie premiéra s ľuďmi a ľudí s premiérom je už jednoducho zabehané, funguje, a zdá sa, že je aj efektívne. Napríklad v tom zmysle, že Gyurcsányov protivník vo voľbách Orbán je známy amatér vo svete počítačov a internetu, na svojej webovej stránke má iba oficiálne oznamy či prejavy – nič osobné. A preto vraj prehral voľby. V dnešnom svete má intímnosť väčšiu váhu, kontakt cez denník vyvoláva ilúziu, že sa bratáte s predsedom vlády, ste členom-členkou jeho fanklubu. Je to ako s bulvárnymi médiami, tam presakuje zväčša citové politizovanie. Takto možno zhrnúť jednu skupinu názorov na Gyurcsányov blog. Druhú predstavuje istý známy estét, podľa ktorého: „Ak je vo svojom denníku úprimný, nie je politik, ale amatér“.

Kritických hlasov je viac, najmä preto, lebo vraj hrozí, že z blogu sa stane Gyurcsányov vestník, ktorý obchádza a predbieha úradné a vážne oznámenia – ako to bolo v prípade vtáčej

chrípky. Dennodenne navštevuje stránku šesť až deväť tisíc ľudí – z nich reaguje asi tisícka. Sú medzi nimi hanbliví či úctiví, čo oslovujú Gyurcsány „pán premiér“. Prevažuje však familiárne oslovenie ako „milý Ferenc“, „Ferike náš“ či „milý náš Feri“. Z toho už môžete tušiť, že reagujú jeho priaznivci a tí mu držia palce, súhlasia s ním, obdivujú ho, ba zbožňujú.

Až na zopár výnimiek sa premiér venuje svojmu blogu denne asi pätnásť minút, a to tak, že svoje myšlienky nahrá na diktafón, sekretárka ich prepíše a jeden z poradcov text uhladí. Reakcie potom upravuje prevádzkovateľ internetovej stránky, ľavicová mládežnícka nadácia, ktorej skratka je améba. Ozaj, to je aj hra, keď musíte na štvorčekovom papieri protivníka obkľúčiť a zahatať mu všetky únikové cesty – tak sa „stravuje“ améba. Premiérovi neprajníci sa pravidelne aj ozývajú, že taká je celá jeho politika – všetko požiera. No a podľa nich „to nie je komunikácia, ale manipulácia“...

Ja by som to tak nepostavil, hoci je jasné, že mne je ľahko, som iba kibic, len pozorujem maďarskú scénu a nedám sa strhnúť emóciami. Takže Gyurcsányov blog je pre mňa jednoducho nový zdroj často relevantných informácií.

Zato by som bol rád videl, ako malý maďarský psík oblizuje Putinovi tvár. (jún)

Reštika v zoo

Zoologická záhrada nie je miestom, kam človek chodí za dobrým jedlom. Lenže čo, keď má práve 140 rokov (myslím zoo, a chce „chytiť“ návštevníkov aj cez žalúdok, navyše pomocou menu, ktoré pripomína „staré mierové časy“ z konca 19. storočia? A čo je „klödör“?

„Mimoriadna akcia! Nočná návšteva zoologickej záhrady!“ – počúvam v rádiu a hneď som nedôverčivý, veď v noci väčšina zvierat spí... No keď ma lákajú aj na špeciálne menu, nemôžem odolať. Stačí sa prebiť cez neuveriteľné húfy ľudí, ktorí veria,

že aj v tme uvidia opice-slony-tulene-žirafy a podobne. Mňa tento večer zaujímajú predovšetkým kačice, no nie v jazere plávajúce, lež na tanieri ležiace.

Už som v Jaskyni – tak sa štýlovo nazýva reštaurácia v zoologickej záhrade. Na druhej strane je naozajstná jaskyňa, kde bývajú ľadové medvede, ktoré – vedel som to! – nevidno v tme ani v bielom kožuchu. Jedálny lístok je pomerne skromný, zato lákavý.

Šéf reštaurácie István Nagy mi vysvetľuje, že zoologická záhrada práve oslavuje 140. výročie založenia, bolo to teda roku 1866, potom nasledoval zlatý vek monarchie. Chceli trochu oživiť nostalgiu a ponúkajú jedlá, pripomínajúce tie časy.

Vývar z volského chvosta, špikové kosti s čerstvým chrenom. Viedenský tanier – čiže jemne uvarená hovädzia roštenka s kopolou zeleniny. Prasiatko s chrumkavou kožou. Samozrejme, teľací paprikáš s haluškami. To sú len niektoré ukážky, ale som už spomínal, že mňa tento večer zaujímali skôr kačky. Divá verzia tejto zveri je tu v podobe polievky – kyselkavej, zatrepanej, s niekoľkými druhmi bylín. Znamenitá. Potom: pečená kačica. S čím, s akou prílohou? Višňovú kašu si ešte viem predstaviť, ale čo je „klödör“? Donedávna to nevedel ani István Nagy: „Bolo to dlhé pátranie, pretože listujúc v starých receptoch, narazili sme na mäsové jedlo, pri ktorom bola poznámka: podávaj s klödörom.“

Nakoniec našli kuchársku knihu z 19. storočia a vysvitlo, že to nie je žiadny zázrak. Keď som to uvidel na tanieri, uškrnul som sa. Veď ide o obyčajné žemľové gombolce, čiže knedle – stredne veľké, z haluškového cesta, do ktorého sa vmiešajú na kocky pokrúpané, buď do mlieka namočené, alebo opražené kúsky žemle. Pravda, patrí tam aj pokrúpaný čerstvý d'umbier a petržlenová vňať. Tá kombinácia! S kyselkavou višňovou kašou, no a s na jemné plátky pokrúpanou, na jazyku sa priam rozplývajúcou pečenou kačicou! Symfonická básň!

Šéfkuchár však chce vystrúhať poklonu českým a slovenským špecialitám. Má rád knedle a nevie si predstaviť lepšie jedlo ako strapačky s čerstvou bryndzou.

Nuž, jedno je kuchárske umenie, druhé: realita. Mám na mysli na podnikateľské prostredie v Maďarsku. Cítim, že sa István Nagy okúňa, nevie, ako by to povedal, no život podnikateľa v oblasti služieb, najmä v pohostinstve, je dnes ťažký. Veď ľudia míňajú viac peňazí vtedy, keď ich majú vo vrecku. Ale keď si spomenú na účty za plyn a elektrinu, návštevu reštaurácie si rozmyslia. Situácia však nie je až taká zlá.

„Mám skúsenosť, že tradície v tejto oblasti sa už nedodržiavajú. Mladí ľudia zrejme ani nepoznajú klasickú reštauračnú kultúru, uprednostňujú rýchle občerstvenie, za čo môžu aj ich rodičia. Zanedbávajú totiž rodinné akcie, atmosféru spoločných nedeľných obedov, keď pri stole sedí aj babička s dedkom a preberajú sa rodinné záležitosti. Hoci v Maďarsku jestvuje početná majetnejšia, povedal by som, meštianska vrstva, ktorá si môže dovoliť dvakrát do mesiaca zájsť na večeru do dobrej reštaurácie.“

Dodávam, že napríklad do Jaskyne, kde však bude najbližšie podobná akcia na 150. výročie zoologickej záhrady, čiže o desať rokov...

Dúfam, že dovtedy zostanú v jazere nejaké kačky. (júl)

Katastrofa – keď aj médiá, aj hovorcovia mlčia

Takmer týždeň po svätoštefanskom sviatku v Maďarsku stále hľadajú pravého vinníka katastrofy so štyrmi mŕtvymi, ktorú spôsobil fakt, že na vyše miliónový dav pri Dunaji udrel orkán. Mohli by sme povedať, že vyčíňa ďalej, pravda, už neberie obeť, ale presúva sa do politickej roviny. A maďarské médiá sú opäť vo forme, prinášajú „senzačné“ odhalenia, hľadajú toho, na koho by sa to všetko mohlo zvaliť, oslovujú rodinných príslušníkov obetí, prinášajú na obrazovkách slzy a zimomriavky. Ale kde boli po deviatej hodine večer, v nedeľu 20. augusta?

Pozerám sa na televíziu, počúvam zvuky z amatérskeho záberu: ľudia majú strach, blíži sa búrka, chceli by sa skryť, nemajú kam, bezhlavo utekajú. Pár hodín predtým ešte obdivne dvíhali

hlavy k nebesám, teda na oblohu, kde brázdili vzduch lietadlá v rámci leteckej šou. Najväčší dojem zanechali dva Boeingy 737, ktoré najprv po jednom, potom tesne vedľa seba preleteli iba dvesto metrov nad mestom, v línii Dunaja. Takmer sa dotkli kupoly Parlamentu. Potom malé športové lietadlá predvádzali neuveriteľné kúsky, okrem iného prelietavali popod Refázový most. No, tesnota!

Podľa mňa pokúšali osud. Na moste totiž už bola uložená pyrotechnika, svetelné bomby a obrovské petardy, ktoré mali večer vybuchovať. Davy na oboch brehoch rieky tlieskali a pískali na znak obdivu, híkali od vzrušenia. Táto paráda prebehla bez problémov.

A ľudia sa ďalej zbierali dav, tlačnica, vystávanie v dlhočiznom rade na pečenú klobásu a pivo. Mnohí si už ráno obsadili miesta, odkiaľ by bol najlepší pohľad na večerný ohňostroj.

Minimálne každý desiaty obyvateľ krajiny bol tam, pri Dunaji. Ostatní sedeli doma a chystali sa pozerať na ohňostroj v televízii. Je to tradičná, veľkolepá a očakávaná atrakcia, ktorú vysielajú v priamom prenose všetky celoštátne televízie.

Aj ja som si zvolil túto formu, ale až potom, keď som videl už pol hodiny pred začiatkom ako sa valili po oblohe hrozivé čierne mraky.

Takmer zároveň s prvými petardami a delobuchmi sa ozvala aj príroda, kamery všetkých televíznych staníc sú „zasypané“ kvapkami dažďa, zo svetelnej parády postupne nebolo vidieť vôbec nič. Dve stanice to aj vzdali, ukončili priamy prenos a o trochu skôr začali vysielat' vopred naplánovaný program: verejnoprávna jednotka kreslený film o pôvode maďarského národa, dvojka rockovú operu o kráľovi Štefanovi, jedna z komerčných zasa hlúpu veselohru o siedmich trpaslíkoch. Druhá komerčná zostala na varte do konca, v štúdiu „komentovali“ ohňostroj až traja, s prepáčením, vyškierali sa a špiritizovali o tom, prečo atrakcia hapruje a čo asi tam, v dave pri Dunaji robí sanitka... Keď dohoreli a dosvietili posledné petardy, lúčili sa s úsmevom: zostaňte s nami!

Nečudo, že sa národ vrhol na internet – nikdy v histórii nebola taká návštevnosť na sieti, tam však kolovali neúplné, neoverené, z druhej a tretej ruky prevzaté, niekoľkokrát otočené informácie. Ale vráťme sa k televízorom. Tam to bol úplný nihil – nič. Žiadna stanica neprerušila svoj program, až po hodine bežali na spodnej časti obrazovky titulky o počte mŕtvych, a keď prišli na rad mimoriadne spravodajstvá, bolo to skôr habkanie, asi nefungovali ani čítačky, obrázky nikde, ale hlavne to bolo svedectvo o tom, že tí, čo mali poskytnúť spravodajstvo, zlyhali, od nich sa nikto nedozvedel, čo sa stalo, kam sa obrátiť o pomoc, kde nahlásiť svojich stratených blízkych, žiadať ďalšie informácie.

Profesionáli boli ochromení. Profesionáli? – pýta sa môj starší kolega, kedysi známy televízny moderátor, skúsený, múdry, zdržanlivý, objektívny, uvážlivý. Asi pre tieto svoje vlastnosti už nerobí v žiadnej televízii – nie je potrebný. Namiesto neho a jemu podobných sú v móde fešandy čítajúce text z mašiny alebo v teréne pracujúci reportéri, ktorí odrapocú naučený text plný klišé či podstrkujú mikrofón jednej i druhej strane, aby to vyznelo, že konfrontujú rôzne postoje, pričom ani sám reportér, ani divák často nevedia, o čo ide. Nepomôže im ani záplava hovorcov, ktorí sú inak veľmi ochotní, dokonca sa ozvú, že by sa k tomu či onomu radi vyjadrili. V nedeľu večer však mlčali aj hovorcovia.

Čo ak namiesto názorov treba sprostredkovať fakty, presné, pohotovú informácie? Vtedy, tak ako sa to stalo v nedeľu večer, všetci, ktorí sa čľapotajú v detskom bazéne médií, sa zrazu sa utopia v hlbokéj vode...

Aby sa po funuse opäť vynorili, otriasli zo seba vodu, trochu sa nadýchli a išli ďalej v starých šľapajach. (august)

Horí, horí! Televízia...

V Budapešti niekoľkotisícový rozvášnený dav obsadil budovu Maďarskej televízie... Vráťme sa však k udalosti, ktorá bola iskrou, konkrétne k nahrávke, v ktorej premiér Gyurcsány priznáva, že

v minulých rokoch, a najmä na jar v kampani pred parlamentnými voľbami klamal a podvádzal voličov.

„Bola to najdlhšia a najtemnejšia noc v histórii tretej maďarskej republiky“ – to som citoval premiéra Gyurcsányu, jedného z hlavných „hrdinov“ tohto príbehu. Noc z 18. na 19. septembra bola naozaj dlhá, pre mňa sa vlastne vôbec neskončila, rovnako sú na tom zrejme aj moji kolegovia novinári: keď sa dejú takéto veci, na spánok treba zabudnúť.

Zabudnúť na zahmlené oči, fanatické vyrevúvanie, opojenie podaktorých účastníkov ataku však nemôžem, stále mám z toho zimomriavky. Dovoľte malú odbočku: bol som ako novinár v Lubľane, keď sa začala vojna v starej Juhoslávii, kde som pred niečo vyše pätnástimi rokmi prežil prvý a doteraz posledný letecký poplach vo svojom živote. Pripúšťam, že časová vzdialenosť zjemňuje spomienky, ale v noci zo včera na dnes to bolo horšie.

Precvičovanie hlasiviek: evidentne rozohnený demonštrant cituje z Petőfiho revolučnej básne: „Hor sa Maďar, vlasť veľí ti, tu čas, teraz abo nikdy“ – takto znejú známe verše v preklade Jána Smreka. Aj teraz chceli mnohí navodiť revolučnú situáciu, pričom akúsi próbu absolvovali už pred Parlamentom, kde sa večer zišiel desaťtisícový dav. Dav, ktorý zostal akosi bez vodcu, hoci rečníci sa našli. Napríklad známy radikál István Csurka alebo Mária Wittnerová, hrdinka revolúcie roku 1956, vtedy ju odsúdili na smrť a teraz tiež patrí k najradikálnejším politikom, mimochodom, sedí v parlamente, je poslankyňou opozičného Fideszu. To ona povedala, že „opäť je revolúcia“...

A už sme pred budovou televízie, kde dav reve známe „Ria-Ria-Hungária!“. Prešiel sem od Parlamentu s jasným cieľom obsadiť budovu a prečítať v priamom prenose pomerne zmätené vyhlásenie, ako sa to robieva počas revolúcií. Hlavný tón však už udávajú naozajstní extrémisti – skandovaním známych riekaniek či už z kontroverzných futbalových zápasov, alebo z iných demonštrácií, povedzme, radikálne národne ladených, akou bola aj nedávna akcia pred našim veľvyslanectvom v Budapešti.

Dokonca aj niektoré osoby a obsadenie sa zhodovali – myslím tým šéfa Mládežníckeho hnutia 64 stolíc Lászlóa Torockaia, ktorý akciu proti televízii podnikol.

Bolo počuť aj ovácie, keď niekto strhával z budovy zástavu Európskej únie, a pískanie, keď polícia použila slzotvorný plyn. Ale bol to len chabý pokus urobiť poriadok, tvrdé jadro asi 100 – 150 ľudí sa rozvášnilo ešte viac, a už horeli autá, lietali zápalné fľaše, pivočné fľaše, agresivita narastala, policajti sa museli stiahnuť, a čo potom robili vandali vo vnútri budovy, to som videl ráno v televízii: zničené a rozkradnuté kancelárie, ohorené múry, všetko rozhádzané...

Už v noci som si uvedomil, že udalosti sníma jediná televízia – spravodajská stanica Hír TV, štáby nevyslali alebo nemali odvalu vyslať veľké komerčné stanice. Všetky televízie, dokonca aj CNN, preberali snímky od Hír TV. Jej štáb nikto neobťažoval, lebo je známe, že patrí opozícii, poskytuje priestor predovšetkým protivládny politikom a ich názorom, a na demonštrácii išlo predsa o vyjadrenie nesúhlasu s vládou a osobitne s premiérom Gyurcsányom. Aj rozhlasoví kolegovia akoby sa hanbili za svoju robotu – slovom: v tom rozdivočenom prostredí zástupcov médií akosi nemali radi.

Predsa sa však našiel mladík, ktorý bol ochotný povedať niečo na mikrofón. Dvíha klobúk pred tými, ktorí tomuto ľudu otvorili cestu do televízie, lebo to, čo urobili, je neuveriteľné. Možno to nazvať vandalizmom, ale aj mimoriadne veľkou odvahou – vraví teda jeden z demonštrantov.

Moje pocity najlepšie vyjadril známy mladý politológ Gábor Török, ktorý bol večer hosťom v spravodajskej relácii Maďarskej televízie a z budovy sa potom celé tri hodiny nemohol dostať von spolu s predsedom parlamentnej frakcie opozičného Fideszu a s podpredsedom socialistov, bývalým ministrom obrany, teda s naozaj vysokými politickými šaržami, ktorým polícia neposkytla žiadnu ochranu. „Mimoriadne na včerašom dni bolo to, že nikde na svete – hovorím o demokratických, dobre fungujúcich krajinách – sa nemôže stať, aby radikálna skupina ľudí vy-

konala čosi také neslýchané a obsadila budovu verejnoprávnej televízie“.

Aj Gábor Török, rovnako ako ja bol zdesený z nemohúcnosti a nečinnosti polície.

Predtým však, v nedeľu popoludní, vyvolal zdesenie premiér Gyurcsány. Úryvky z jeho prejavu ešte z mája tohto roku niekto poslal všetkým médiám a tie potom prinášali obsiahle citáty. Napríklad tento:

„Evidentne sme klamali pol druhu až dva roky. Bolo úplne jasné, že to, čo hovoríme, nie je pravda. A štyri roky sme nič nerobili, pravda, okrem toho, že na konci sme vytiahli naše vládnutie z fekálií...“

Preklad nie je celkom presný, v závere premiér použil vulgárnejšie slovo. Bola to rozbuška, začiatok konca... Čoho? Vtedy to ešte nikto netušil. (*september*)

Vtipná revolúcia '56

V Maďarsku si práve pripomínajú 50. výročie revolúcie proti totalite sovietskeho typu. Bola však potlačená za pomoci sovietskych tankov, stovky ľudí popravili, tisíce uväznili, desaťtisíce emigrovali. Nech však bol stalinistický režim akokoľvek krutý, revolúcia akokoľvek svätá, následné represie akokoľvek tvrdé, Maďarov, a najmä Budapešťanov humor neopúšťal.

Päťdesiate roky minulého storočia hodnotia súčasníci ako zlatý vek peštianskeho humoru. A tak nechápem, prečo v uplynulom pol druhu desaťročí prevládal na oslavách revolúcie v päťdesiatom šiestom prehnaný patetizmus. Keď sa „herci“ na politickej scéne zúrivo hádajú o dedičstve revolúcie, to je podľa mňa väčšia dehonestácia ako zopár vtipov. Veď čo je na tom, keď sa pospolitý ľud pozerá na svoju históriu aj s humorom? Mimo chodom, typicky horkastý, a najmä na dnešné pomery ako ušitý je tento bonmot: Ako budú učebnice dejepisu opisovať 23. október 1956? – To bol ten významný deň, keď si Maďari rozumeli...

Dosť však bolo úvodného vysvetľovania, poďme na vec.

Olympiáda v Melbourne sa konala práve počas maďarskej revolúcie. Na návrh maďarskej delegácie rozšírili počet disciplín – okrem hodu kladivom zaradili aj hod kosákom...

Veru, kosák a kladivo aj červené hviezdy padali neúrekom a zvalili aj mohutnú Stalinovu sochu na najväčšom budapeštianskom námestí. Čižmy „veľkého, milovaného vodcu“ však pár dní ešte zostali na mieste. Okamžite sa zrodil vtip, podľa ktorého si ako prvý na Mikuláša vyložil čižmy Stalin. Alebo: Čo bude na mieste Stalinovej sochy? – Fontánka – aby tí, čo doteraz lízali, si mohli aj vyplachovať. A ešte jeden vtip z tohto radu, trocha drsný. Rozprávajú sa dvaja priatelia. Jeden zvestuje, že mu zomrel švagor. Ako, veď nebol chorý! – Ale, stal sa poslednou obeťou socializmu, zvalila sa na neho Stalinova socha.

Tých posledných obetí bolo, pravdaže, oveľa viac, nechýbali medzi nimi ani deti, mnohé z nich vzali do rúk aj zbraň. Peštiansky „šrac“, čiže chalan, je dodnes symbolickou postavou revolúcie. Upaľuje po ulici takýto, asi 13-ročný chlapec, ovešaný ručnými granátmi, v ruke so samopalom. Okoloidúci sa ho pýta: Čo je, chlapče, idú Rusi? – Čoby Rusi, mamička ma naháňa.

A vraj revolúcia preto nevypukla v lete, lebo deti boli v pionierskych táboroch. Aj Rusi prišli v noci preto, lebo si mysleli, že deti spia. No a neskôr, keď už bolo po všetkom, Sovietsky zväz posilnil svoj kontingent v NDR pretože tam prišlo na prázdniny tisíc maďarských školákov.

Čo sa vlastne stalo na jeseň roku 1956? Imperialistické mocnosti chceli zničiť mierumilovné, socializmus budujúce Maďarsko, avšak veľký Sovietsky zväz ich predbehol. Bratská pomoc prišla z východu na tankoch, ktoré spôsobili strašné pustošenie. Kohn stojí na rozstrieľanej ulici a vzdychne si: Keby som nevedel, že budujeme socializmus, myslel by som si, že je vojna. Aj pre cudzinecký ruch sa zrodil nový slogan: Navštívte Budapešť, mesto krvavých kúpeľov! Po potlačení revolúcie sa šíril vtip, že najväčším fakirom medzi novými politikmi je János Kádár, pretože sa opiera o 200-tisíc ruských bajonetov.

Kádárovský režim dlho nemal opozíciu aj preto, lebo desaťtisíce Maďarov emigrovalo na Západ. Aj na túto tému vzniklo veľa vtipov. Napríklad: Ako sa rozpráva múdry Maďar s hlúpym Maďarom? Predsa po telefóne z Viedne. Cynickejšia je nasledujúca kategorizácia Maďarov: prvú skupinu tvoria hrdinovia, ktorí v revolúcii padli, druhú zbabelci, ktorí emigrovali, no a tretiu dobrodruhovia, ktorí zostali doma.

Jestvuje ešte jedna skupina, tí, ktorých uvrhli do väzenia. Tu sa hodí aj táto anekdota: Sudca vychádza zo súdnej siene a hlasno sa smeje. Kolega sa ho pýta, čo sa deje. – Počul som vynikajúci vtip. – Povedz mi ho. – Čo si blázon, veď teraz som zaň vyrubil trest tri roky väzenia.

Veľavravný je prípad Grúna, ktorý chce po roku 1956 vstúpiť do komunistickej strany, žiada však predtým isté záruky, a tak sa pýta tajomníka: Určite ma neodvlečú do Osvienčimu? – Zbavte sa už tej mory, neodvlečú. – Ani do Mauthausenu? – Nie! – Ani do Bergen-Belsenu? – Prestaňte už, nikam vás nezoberú! – Beda mi, budem musieť skapať tu!

Našťastie väčšina Maďarov, revolúciu, následné represálie i konsolidáciu prežila, ale to je už iná kapitola histórie peštianskeho humoru. (október)

Svätec Puskás?

Vo veku 79 rokov zomrel v Budapešti Ferenc Puskás. Odišla legenda, ktorá sa stala ikonou Maďarska predovšetkým vďaka výkonom na futbalovom trávniku. Poznajú ho milovníci futbalu azda na celom svete. Mnohí ľudia, ktorí nemajú potuchy o Maďarsku, vedia aspoň to, že Puskás je – teraz už bol – Maďar. A čo doma, v Maďarsku? Bezvýhradné zbožňovanie, do ktorého sa však z času na čas zamiešali aj politické pohnútky.

Na roky najhlbšej totality si Maďari spomínajú so slzami v očiach a so zimomriavkami na tele. A do prvej polovice päťdesiatych rokov pripadol vrchol Puskásovej kariéry, a najmä

gól storočia v zápase storočia. Tú scénu som za posledný týždeň videl a počul aspoň stokrát: sme vo Wembley, je september 1953, tesne pred anglickou bránou Puskás dostáva prihrávku, beží, nie, letí na neho Wright, ale Puskás ľavou nohou potiahne loptu dozadu, Wright popri ňom preletí, lopta zostáva na Puskásovej ľavačke, ale iba sekundu, aby potom letela prudko do anglickej brány. V každej učebnici o futbale je táto scéna vykreslená do najmenších podrobností. Sám Puskás spomína: „Deväťdesiat rokov anglickí králi doma neprehrali, my sme ich však porazili v pomere 6 : 3 a ja som strelil gól, aký nestrelil možno nikdy nikto.“

Tak to je esencia, do ktorej je zhustená neuveriteľná séria maďarskej futbalovej reprezentácie od roku 1950 do 1956, keď z vyše päťdesiatky zápasov prehrala iba jeden – finále majstrovstiev sveta v Berne s Nemeckom v päťdesiatom štvrtom. Túto čiernu kapitolu však teraz nechajme bokom.

Vo svetovej sláve maďarských futbalistov sa radi kúpali vtedajší hlaváni na čele s Mátyásom Rákosim, ktorý ani nežiaril na to, že okrem kultu jeho osobnosti jestvuje aj puskásovský kult. Veru, takzvaný zlatý mančaft bol najtvrďšou valutou, najlepším vývozným artiklom totalitného komunistického režimu a dokazoval „nadradenosť socializmu nad skazeným a úpadkový kapitalizmom“.

„Puskás bol majorom ľudovej armády, čo však súviselo s tým, že hral za vojenský klub Honvédu“, spomína legendárny rozhlasový reportér György Szepesi. Hovorí, že Puskás si obliekol uniformu majora iba vtedy, keď šiel niečo vybavovať k vrchnosti – nie pre seba, ale pre kamarátov. Hoci aj prijatie na právnickú fakultu. Mihály Farkas bol v tých časoch ministrom obrany, všetci z neho mali strach, veď bol pánom života a smrti. Keď sa raz bol pozrieť na tréning reprezentácie, žartovne povedal, že najbližšie si oblečie Puskásov dres s číslom 10 on. Legenda si na to dovolila povedať, že ministrom môže byť ktokoľvek, kým Puskás je len jeden.

Takýchto príbehov koluje neúrekom. Slovom, Puskás bol

frajer nielen na ihrisku, ale aj v živote. A možno tu treba hľadať pohnútky, ktoré ho viedli k tomu, že sa po revolúcii v roku 1956 nevrátil zo zahraničného turné domov. Emigroval. V Španielsku, v drese Realu Madrid potom opäť získal svetovú slávu. V Maďarsku však bolo kacírstvom hoci len napísať či vysloviť jeho meno. Napríklad, 2. apríla 1958 hral budapeštiansky Vasas semifinálový zápas o Pohár európskych majstrov na štadióne Bernabeu. Real Madrid zvíťazil 4 : 0, a na druhý deň sa v maďarskej tlači objavila rarita: v zostave španielskeho mužstva boli uvedení iba desiatich hráči, Puskás tam nefiguroval, hoci strelil štvrtý gól, a medzi strelcami uvádzali noviny akéhosi nejestvujúceho Marsala.

Za Kádárovho režimu bol teda Puskás jednoducho vyobcovaný. Tento stav trval do roku 1981, vtedy mohol prísť domov prvýkrát po dvadsiatich piatich rokoch. Zo začiatku bol režim v rozpakoch, ale keď si uvedomil, že Puskása naďalej možno „predávať“ vo svete ako najlepšie „maďarský tovar“, mohol chodiť, kedy chcel, a v slnečných lúčoch, ktoré zo seba vyžaroval, radi sa „opaľovali“ mnohí prominenti. Nakoniec im ani to nepomohlo, režim padol a Puskás sa rozhodol vrátiť konečne domov. Roku 2000 ho previezli do nemocnice a odvtedy iba zriedka opustil posteľ. Medzitým pomenovali po ňom Népstadion, kde na jeho počesť usporiadali medzinárodný galazápas, ktorého výnos sa však niekde „stratil“. Štát neprejavil záujem ani o jeho „relikvie“. Až teraz, keď zomrel, opäť zosilnel puskásovský kult a nabral, mám taký dojem, aj isté nezdravé rozmery. Napríklad jeho pohreb. Rodina sa s ním chcela rozlúčiť ticho, skromne. No „niekto“ vymyslel iný scenár: telo vystaviť na štadióne, štátny smútok, státisícový smútočný sprievod prakticky cez celú Budapešť, po Svätoštefanskú baziliku, kde ho uložia na večný odpočinok...

Ako nejakého svätca či panovníka.

Ale ktovie? Možno si to tento kráľ futbalu aj zaslúži. (*november*)

Veselé Vianoce

Bezdomovci v luxusnom hoteli, okrúhle ženské vnady, päťcípá červená hviezda na vianočnom stromčeku, vlk a jahniatko... Vianoce sú predsa aj veselé.

Zvolil som si ťažšiu cestu pospomínať na ľudí, na ich osudy, na situácie a nálady, ktoré som pekných pár rokov vykresľoval v predvianočnom, koncoročnom období. Koho alebo čo vybrať? Ako to mám ladiť? A vôbec: je takéto opakovanie vhodné? Vychádzam však z toho, že „opakovanie je otcom nezabudlivosti“ ...

Nezabudnem na situáciu, keď v najväčšom budapeštianskom podchode zorganizovali vianočnú petičnú akciu za odvolanie parlamentu. Ľudia stáli v rade, aby mohli pridať svoj podpis, veď každý mal príčinu byť nespokojný. Azda s výnimkou otrhaného, špinavého ujka bezdomovca, ktorý si myslel, že tu na Vianoce budú zadarmo rozdávať víno a teraz spisujú mená záujemcov.

Záujemcov bolo viac pri inej príležitosti, ale luxusný hotel Le Meridien v samotnom centre Budapešti pripravil vo svojich priestoroch, v reštaurácii Le Bourbon, večeru len pre dvadsiatich piatich bezdomovcov. Ľudia z ulice boli vyštafirovaní, čistí, ani nie hluční a mimoriadne im chutilo, aj keď ich nehostili sviatočným menu pre solventných turistov. Servírovali francúzsku cibulovú polievku, no druhý a tretí chod už bol maďarský. Veď francúzsku kuchyňu nemusia mať radi všetci. Jeden z nich sa pochválil, že tu večeria už druhý raz v živote. Pred niekoľkými rokmi dostal jedlo v cele predbežného zadržania – v tejto budove totiž sídlilo budapeštianske policajné riaditeľstvo. Teraz mu vraj chutilo oveľa viac. A aj hotel si urobil reklamu...

Geniálnym reklamným ťahom „obdaroval“ chodcov istý obchodný dom, ktorý práve v predvianočnom zhone oslavoval svoje desiate výročie. Vo veľkých výkladoch na poschodí mohol pozorný chodec zazrieť niečo ako pánsky oblek, ale s dlhými plavými vlasmi. Najprv padá sako, potom kravata, zošmyknú sa aj nohavice, nakoniec košeľa a hľa, zrazu tam stojí, vrtí sa,

vyzývavo hýbe bokmi, vystavuje dlhé stehná, krúti hlavou kráska iba v spodnej bielizni. A koketuje s ľuďmi dole na chodníku, vytrvalcov obdaruje pársekundovým odhalením poprsia. Slovom, tie pahorky a ohyby nie sú z papiera či uz melej hmoty, figuríny sú krv a mlieko – angažovali totiž sedem strip-térok z budapeštianskych nočných lokálov. A človeku napadne priam filozofická myšlienka: aké dôležité môže byť v živote obchodného domu – *ale aj v našom!* – to, čo je okrúhle. Či je to výročie, alebo ženské vnady...

Takže s okrúhlymi tvarmi problémy nie sú, zato sú s hviezdami, najmä s tou päťcípou, červenou. V Maďarsku je zaradená medzi symboly totalitnej moci a nemožno ju vystavovať len tak. Preto, keď v juhomaďarskom meste Pécs ozdobili vianočný stromček na námestí aj ligotavou, sýtočervenou nafukovacou hviezdou, ktorá navyše mala päť pravidelných cípov, istý konzervatívny poslanec žiadal jej okamžité odstránenie. Vraj ide o „urážlivú snahu prepašovať do sviatočnej nálady nostalgiu za starými, komunistickými časmi“. Mimochodom, stromček sponzorovala americká tabaková firma, ktorá dodatočne priznala, že „neprejavila dostatočnú politickú prezieravosť“ a, samozrejme, červený „luftbalón“ v tvare hviezdy dala odstrániť. Tak sa skončila malá maďarská groteska.

Groteskní mi pripadajú aj dnešní maďarskí politici, ktorí sú ako vlnajšia prskavka: mali by iskríť, ale iba škvŕcia. Dokonca len vrčia na seba aj v tomto predvianočnom období tak ako celý rok... Kde sú staré zlaté časy zo začiatku deväťdesiatych rokov, keď stačilo iba družne si zanadávať do komunistov! Všetci to robili, a oprávnene, pretože v každom tábore sa našli bývalí červení. Aspoň v tom bol konsenzus. Dnes si takýto súhlas-súlady predstavujú, ako už spomínaný riaditeľ zoologickej záhrady, ktorý hrdo ukazuje návštevníkovi, že vlka a jahniatko zavreli do jednej klietky, sľaby krásny príklad konsenzu. „Fantastické! A naozaj s nimi nemáte žiadne starosti?“ – pýta sa hosť. „Nie, s vlkom žiadne! Len jahniatko treba z času na čas vymeniť.“ (*december*)

Pesnička roka, tank roka...

Koncom roka sú bežné rôzne hitparády, ankety – na celom svete sa vyhlasuje súťaž o udalosť roka, o politika roka, o čin roka, s prepáčením: o blbosť roka a tak ďalej. V Maďarsku bol rok 2006 hektický – bolo dvoje volieb, parlamentné i komunálne, čo býva pomerne „srandovné“ obdobie v živote každej krajiny, navyše sa vzápätí sám premiér priznal, že podvádzal a klamal, po čom nasledovala ešte väčšia veterná smršť, než aká vyčíňala 20. augusta počas tradičného ohňostroja.

Maďari majú za sebou „poondiaty“ rok! Prepáčte za výraz, ktorý by sa mohol zdať vulgárny, ale nie je. Z úst politika odznel oveľa horší, len ja som s tým mal problém pri preklade. Ale k tomu dospejeme postupne. Zatiaľ iba pripomínam, že hľadáme v rôznych kategóriách najlepšie tohtoročné „izé“, čo v preklade znamená „oné“...

Pesnička roka je jasná: je ňou jarný predvolebný mobilizačný šláger socialistickej strany Igen, igen! (Áno, áno!) Pritakáva v nej socialistickej zbor, ktorý – aspoň v pesničke – tvrdí, že nebude stáť, keď môže aj vykročiť, nedokáže zastaviť dážd, ale roztvorí dáždnik áno, nechce siať vietor, no keď príde búrka, podá ti pomocnú ruku, a tak ďalej, a tak ďalej... nuž a pointa: Maďarsko, Maďarsko, poď smelo za nami...

Ajaj! Vtedy ešte nikto netušil, že po víťazných voľbách sa premiér v návale úprimnosti prizná. A keď to vyjde najavo – to je už jeseň – bude z toho kucapaca. Ako povedal sám premiér Ferenc Gyurcsány, nemal príliš na výber. Prečo? Preto, lebo... A tu mám problém. Ktorý výraz sa dá použiť na verejnosti? Spomenul som si však na jazykového mága Blahoslava Hečku, ktorý napísal geniálny hádam desaťminútový text s rôznymi obmenami toho istého slova. A toto slovo sa naozaj hodí takmer na všetko. Znie: poondiať. Takže Gyurcsány sa priznal, že v predvolebnej kampani klamali ráno, klamali večer, klamali na všetkých vlnách. „Slovom, poondiali sme to!“ Tak to je jednoznačná *hláška roka*.

A následky? Pouličné nepokoje, z ktorých vzišiel *tank roka*. Dvadsiateho tretieho októbra istý bojovník nasadol do vystaveného muzeálneho kusa, naštartoval ho a vydal sa na dvestometrovú púť proti policajným jednotkám. Zastavil len preto, lebo sa mu minula nafta. Stalo sa to presne päťdesiat rokov po tom, čo v Maďarsku vypukla protitotalitná revolúcia.

Tým by som ukončil hitparádu udalostí politického charakteru. Veď aj bežný život priniesol katastrofy. Napríklad tradičný ohňostroj na svätoštefanský sviatok 20. augusta bol doslova tragický. Vo veternej smršti, až orkáne zomreli štyria ľudia, len preto, lebo nikto nemyslel na miliónový dav ľudí pri Dunaji. Nebolo pre nich úniku, čo by som kvalifikoval ako *nezodpovednosť roka*.

Možno by sanitku potreboval aj ten, kto vymyslel anketu na názov najnovšieho, ešte nepostaveného mosta ponad Dunaj na sever od Budapešti. Čert ho ber, tak či tak je to „*sranda*“ roka. V internetovom hlasovaní totiž dlho viedol americký herec Chuck Norris, čo si všimli aj svetové médiá a ťažovali si z Maďarska. Na vrchol to doviedol takisto Američan, najznámejší zaoceánsky televízny humorista Stephen Colbert, ktorý to zorganizoval tak, aby najviac hlasov dostal on. Objekt sa však predsa len nebude nazývať Colbertov most, čo poskytuje istú nádej, že ľudia, ktorí o tom rozhodujú, nie sú až takí spochabení.

Na záver som si nechal Ferencu Puskása, ktorý celý svoj život naprával renomé Maďarska. Keď tento slávny Maďar odišiel do futbalového neba, pripomínal sa zápas Maďarska s Anglickom vo Wembley z roku 1953, slávne víťazstvo v pomere 6 :3 a Puskásov *gól storočia*.

Celkovo by sme však uplynulých dvanásť mesiacov mohli vyhlásiť za *rok vlastných gólov*. A tak nezostáva nič iné, než sa tešiť, že sa konečne už končí. Zabudnime? (*december*)

2007 • Všade dobre. Aj doma

Maestro môže, aj chce!

Dávno nezažilo Maďarsko taký úspešný týždeň! Celý svet obdivuje dvoch maďarských matematikov, ktorí objavili geometrický tvar doteraz nejestvujúci, ďalej je tu maďarský animovaný film nominovaný na Oscara v poslednej päťke, no a mláďa nosorožca zároveň maďarské i svetové.

V toľko obdivovanom Hollywoode uzreli svetlo sveta tohtoročné nominácie na Oscara a v kategórii animovaných filmov sa v najlepšej päťke objavilo aj dielo maďarských tvorcov. Hneď môžeme pripomenúť, že kreslený film *Mucha* už získal túto zlatú sošku roku 1981. Rok nato bol najvyššie ocenený István Szabó za *Mefista*, čiže teraz je tu šanca, že by sa počet maďarských Oscarov mohol rozrásť na tri.

Je tu teda najnovší animovaný hit. V malej, slabo osvetlenej akoby šatni sedí pri stolíku Maestro – tak sa film aj nazýva. Je to zatiaľ neidentifikovateľný vták. Evidentne má po predstavení, alebo je prestávka? Umelec sedí pred zrkadlom vo fraku. Zo steny sa vysunie harmoniková ruka a postupne uvoľňuje majstrovi motýlika, vyťahuje zo šuplíkov šminky a kefy, pripraví nápoj so slamkou, evidentne sa snaží uvoľniť nášho speváka. Lebo ide o speváka! Maestro sedí a hýbe iba zobákom – veď ruky nemá, no tvári sa ako slávny umelec. Všetko za neho robí spomínaná vysunutá ruka, ktorá zrazu začína upravovať líčenie, opäť uviaže motýlika, opraňuje frak, starostlivo odloží drobné škatuľky – úplne tak, ako keby sa prestávka končila a Maestro

mal ísť opäť na scénu. Ruka ho aj chyť odzadu a posúva smerom von. Otvoria sa dvere, zvonka sa vovalí oslepujúce svetlo reflektorov z javiska. Vtedy sa už tikanie zrýchľuje, áno, treba ísť na scénu a opäť ohúriť netrpezlivé obecenstvo. A zrazu sa vták pomocou harmonikovej ruky vysunie na výslnie: „Kukuk-kukuk-kukuk!“

Ohurujúca pointa! Veď je to iba kukučka z hodín! Sme to my? Ktorí sa tvárimo ako majstri sveta? Pritom máme akurát hlas a sme vlastne bezvládnym telom, ktorým manipuluje z pozadia tajomná ruka?

Nuž, hlbšiu analýzu si nechajme na potom, keď Maestro získa toho Oscara. A keď nie, stále tu zostáva ďalšie veľdielo, úplne nové geometrické teleso, o ktorého existencii doteraz matematici nevedeli. Uvedomujem si, že o takomto telese je ťažšie rozprávať ako o animovanom filme, no predsa musím priblížiť podstatu. Ide o tvar pripomínajúci akúsi scvrknutú zemľu, deformovanú guľu. Má jedinečnú schopnosť: nech tento predmet položíte akokoľvek, vždy sa vráti do tej istej polohy. Je to ako detská hračka „keljfeljancsi“ – „vstávajjanko“. Viete, postavička, ktorú môžete stlačiť do ležiacej polohy, ale vždy sa postaví vďaka ťažidlu vnútri. Lenže v novoobjavenom geometrickom telese nie je žiadne ťažidlo, je to homogénna hmota, len vďaka svojmu tvaru sa vždy dostane do tej istej polohy. Matematici tvrdia, že je to stelesnenie nestabilnej rovnováhy. Objav je to nesmierny, preto sa toto maďarské teleso pripomínajúce pancier niektorých druhov korytnačiek objavilo na titulnej strane najprestížnejšieho svetového matematického časopisu a dvaja autori sú nesmierne populárni v odbornom svete. Žeby z toho kukala nobelovka? Inak, naposledy bol maďarský vynález na titulnej strane tohto časopisu roku 1979 – bola to Rubikova kocka. Vieme, aký úspech mala!

Aký život bude mať najnovší prírastok v budapeštianskej zoológickej záhrade, to neviem, ale určite dobrý, prinajmenej preto, lebo je prvým tvorom tohto druhu na zemeguli. Na svet prišiel 58-kilogramový. Nečudo, veď je to nosorožča. A raritou je, že sa narodilo po umelom oplodnení. Pritom rovnako, ako je známa

matka, je aj otec známy – žili spolu 25 rokov. Prečo potom neprirodzený spôsob oplodnenia? Páči sa mi vysvetlenie ošetrovateľa v zoo: „Rodičia sa poznajú, ide o dvoch nosorožcov, Easyboya a Lulu, ktorí sa dali dokopy veľmi mladí, ešte roku 1983. Preto sa správali skôr ako priatelia či súrodenci. Čiže neprejavili o seba navzájom žiaden záujem takého druhu, v dôsledku ktorého by sa mohol narodiť malý nosorožec prirodzenou cestou.“

Ponaučenie? Dakedy sa musíme tváriť, že sme svetoví, inokedy nie, lebo sme naozaj svetoví, no a keď sa nám do toho nechce, dovoľme iným, aby nám pomohli. Ale stále nepoznám odpoveď na otázku: Čo je horšie, chcieť a nemôcť, alebo môcť a nechcieť? (január)

Zase zabíjačka?

Je to tu opäť! Mám na mysli zabíjačkovú sezónu. A v Maďarsku sa znova ozývajú hlasy, či takú dobrú domácu zakáľačku náhodou nezakazuje Európska únia. Hlavný veterinár varuje, že ak darujete hoci kus klobásy, už vlastne obchodujete, a platia iné pravidlá. Maďari však div nie jednotne protestujú, dvíhajú hlas, a tí, ktorí to mali naplánované, veru sa tých dobrôt nezrieknu. Smutné sú z toho akurát bravy.

Dežo – to je v Maďarsku najbežnejšie meno prasaťa, ktoré je zrelé „pod nôž“. Teraz sú toho plné médiá, no resumé každej diskusie znie: Deža možno zabiť doma. Zachvacuje ma déja vu, pretože naposledy vznikli takéto obavy pred vstupom do Európskej únie. Že vraj: či možno svine kŕmiť pomyjami. A že zakáľačka je hotový horor. Na dvore naháňajú neraz potrunďení chlapi vystrašení a vrieskajúce prasa, keď ho chytia a horko-ťažko pritnú na zem, objaví sa človek s veľkým nožom, pichne ho do krku, pričom domáca tetka zbiera do nádoby a mieša rukou vytekajúcu krv, to aby bolí krvavničky, potom sa nevinné zviera rozpitve, rozporciuje, narobia sa jaternice, klobásy, tlačienka, pečienka, ovar... No hrôza! Ale fajnová.

Sfajnoveli, pravda, aj bravy, lebo od vstupu do EÚ už nežerú toľko nebezpečného potravinového odpadu, povedal by som, že preto aj skrachovala pomyjová mafia. Tak by to mohlo byť v poriadku. A môžeme si byť istí, že domáca zakáľačka je azda už posledná forma prípravy potravín, o ktorých presne vieme, z čoho pochádzajú.

Ale odkiaľ pochádza najnovšia panika? Na vine je hlavný veterinár, ktorý kritické chvíle, akou bola napríklad vtáčia chrípka či mor hoviad, zvládnuť. Teraz však hodil do pľacu riešenie, proti ktorému sa búria milovníci dobrej zabíjačky. A nielen preto, lebo nápad je z Rumunska.

„V Maďarsku sú stále v kurze domáce zakáľačky, je to bežná prax,“ priznáva Miklós Süth, no hneď upozorňuje na isté bariéry: „Vznikajú vtedy, keď bravčové výrobky okoštuje nielen rodina, ale napríklad aj sused. V tomto prípade už ide o verejnú konzumáciu, takže zviera by sme nemohli zarezať na dvore.“

Ajaj! Keby to naozaj zakázali, vypukla by revolúcia!

„Ako možno proti tomu vystupovať európskym spôsobom? Predsa založiť síce nie jatky, ale takzvané zakáľáčkové miesta. Chúďa zviera by nezabíjali na dvore, ale povedzme jedna dedina či viacero dedín by vytvorilo spoločný zakáľáčkový priestor, kde by každý priviezol svoje tučné prasa a tam by ho humánnym spôsobom omráčili, v hygienických podmienkach nechali vykŕvacať a vzápätí by si polky prasaťa bolo možné zobrať domov.“

V Rumunsku plánovali niečo podobné pred vstupom krajiny do Únie v prehnanej snahe vyhovieť prísny predpisom. No a maďarský hlavný veterinár chce túto prax udomáčniť! Zatiaľ však zožal iba výsmech a hanu. Dokonca z toho vznikla politická otázka, keď sa istý opozičný politik spýtal ministra pôdohospodárstva: naozaj chcete zakázať domáce zakáľačky? A už-úž sa chcel postaviť na tribúnu na námestí, aby predniesol ohnivú reč za záchranu oškvarkov, prerastenej alebo iba nasolenej hrubej slaniny, slovom, v záujme všetkého, čo je pravé, nefalšované sedliacke...

Sedliacky rozum naozaj hovorí, že načo tu robiť pravidelné fukoty okolo zakáľáčiek, keď nás západná Európa zaplavuje

mäsom pochybnej kvality, neznámeho pôvodu, po záručnej lehote, ako to bolo v Maďarsku v predvianočnom období. A vôbec: dovtedy je dobre, kým je čo zabíjať.

Apropo. Dvaja dedinčania sa rozprávajú ponad plot: – Hej, susedko, zakáľali by sme, zišla by sa nám pomoc. – A čo potrebujete, nôž? – Nie, brava... (január)

Koleso času stojí, marxizmus žije – zub času hryzie?

Najväčšie presýpacie hodiny sveta stoja na najväčšom budapeštianskom námestí. Doslova stoja, neukazujú plynutie času, zasekli sa, premokli, unavili sa...

Toto Koleso času postavili pred vstupom Maďarska do EÚ s tým, že každý rok na Silvestra ho pretočia, aby sa jemný granulát mohol opäť presýpať zhora nadol. Mala to byť atrakcia priťahujúca turistov z celého sveta. Niečo ako eifelovka. Zatiaľ však Pešťania neprejavili dostatok humoru a nenašli Kolesu času vhodnú prezývku (ako Parížania: „železný úd“), skôr v ňom vidia symbol zbytočnosti, ktorý má 60 ton a stál 300 miliónov, pričom nefunguje, slovom: ide vraj o „esenciálne maďarské dielo“. Teraz ho ponúkajú komukoľvek za mierny poplatok, pravda, udržiavať ho v chode bude stáť nemálo peňazí, no rozobrať, zbúrať, odviezť ten okrúhly mramor by vyšlo na ešte viac. Mimochodom, verejné priestranstvo, kde hodiny stoja, sa od 23. októbra minulého roka nazýva námestím Päťdesiatšestkárov (na počesť revolucionárov spred päťdesiatich rokov). Predtým to však bolo akési bezmenné námestie, kde pred pádom komunizmu usporadúvali vojenské prehliadky, a najmä prvomájové sprievody, na ktorých volávali na slávu („Éljen!“) marxizmu-leninizmu.

Marxizmus vyvoláva dodnes ostré debaty, najmä potom, čo prezident Maďarskej akadémie vied pred pár dňami toto učenie vylúčil z radu vedeckých hodnôt a kvalifikoval ho ako „odsúdené na smrť“. Ozvali sa ľavicovo silnejšie orientované osobnosti,

ktoré to uviedli na pravú mieru: vraj pádom štátneho socializmu stratil svoju silu ako legitímna ideológia nie marxizmus, lež marxizmus-leninizmus! A vôbec: „Pán prezident akadémie by sa mohol pamätať na skutočné hodnoty marxizmu, veď bol členom stranického výboru v 13. budapeštianskom obvode.“ Asi to bolo príliš dávno, ešte za socializmu.

Socializmus by chcel v istom zmysle znovunastoliť istý občan (známe sú iba jeho iniciály: K. K.), ktorý ešte koncom minulého roka inicioval referendum o tom, aby v pohostinstvách výlučne vo vlastníctve štátu či miestnej samosprávy čapovali pivo zadarmo. Vážne! Celoštátna volebná komisia, ktorej úlohou je posúdiť, či vôbec možno začať petičnú akciu za vypísanie ľudového hlasovania v akejkoľvek otázke, vydala seriózne stanovisko: v tomto prípade nie, nemožno. Dupľovaný K. sa však nevzdal a obrátil sa na Ústavný súd, ten by sa mal vyjadriť ešte tento mesiac. Už vidím, ako aj talárový zbor formuluje odmietnutie: zoštátnenie krčiem a zavedenie bezplatného piva by nastolilo pivný socializmus, čo by sa rovnalo nielen zastaveniu, ale priam vráteniu kola času.

A čas, ako je známe, sú peniaze. Podľa maďarského príslovia peniaze „hovoria“ a pes šteká. Pes, ktorý šteká, nehryzie. Z toho teda vyplýva, že čas nehryzie. Tak prečo sa hovorí „zub času“? (január)

Koniec kádárizmu v Maďarsku?

Bol som na dražbe rôznych predmetov z pozostalosti Jánosa Kádára. To bolo ešte roku 1993. Pešťania sa len tak hrnuli do auly múzea, každý si chcel niečo kúpiť a odložiť staby spomienku na staré časy. Mnohí si vtedy mysleli, že až tri roky po zmene systému (takto v Maďarsku nazývajú rozlúčku s totalitou) patrí Kádár naozaj k minulosti, a môže sa nehatene budovať nový svet. Nuž, bol to omyl, situácia je prinajmenšom stále nejasná: kto chce s tým skončiť definitívne a kto zachrániť niečo z „dobrotivého štátu“ aj pre budúcnosť?

Je tu napríklad rozsiahla slohová práca premiéra Gyurcsány, ktorá vyšla v piatok ako príloha v ľavicovom denníku Népszabadság. Nastavuje zrkadlo: rozoberá cestu, ktorá viedla k súčasnemu neradostnému stavu, tu zasadí silný úder pravici (ktorá je „antikapitalistická“ a „antiglobalistická“), tam zasa priznáva chyby ľavice i vlastné (kamufľáž, balamutenie, naozaj sme to poondiali). Pozornosti však neušli ani pasáže o tom, že ľavica sa musí konečne dištancovať od kádárovskej politiky (nie však od ľudí, ktorí žili v tom režime), musí sa toho dedičstva zbaviť.

Je to dosť odvážne, pretože „otcovia“ a „dedovia“ ešte žijú a tvoria významnú časť voličskej základne vládnucej strany. A hrozí, že tá prejde k náprotivnému taboru pravice, kde najnovšie hlásajú všemohúcnosť štátu, ktorý by sa mal postarať o ľudí, nemal by povoliť, povedzme, súkromné zdravotné poisťovne, mal by vystúpiť proti zderskej obchodnej politike nadnárodných spoločností a podobne. Takto sa vytvára nová väčšina (ľudový či národný front?), o ktorej zasa hovoril v sobotu vodca opozície Viktor Orbán.

„Nemožno sa napchávať šiškami a zároveň chudnúť,“ takto argumentuje ľavicový denník v prospech gyurcsányovských reforiem a proti orbánovskému populizmu. Kto sa má v tom vyznať? Úlohy sa vymenili?

Zmätení sú všetci. Aj Rómovia. Jednu rómsku osadu niekde pánubohu za chrbtom navštívil minulý týždeň aj premiér Gyurcsány. Televízna kamera zachytila, ako radí miestnym chudákovi: „Treba ísť pracovať, aj ja musím pracovať!“ Vzápätí vošiel do jednej chatrče, odkiaľ za dodnes nevyjasnených okolností vyšiel zdravý. Nie náhodou sa oživil starý vtíp: Róm a Kádár sa stretnú na druhom svete, Kádár sa pýta Róma, kedy sa mu žilo lepšie, za socializmu, alebo dnes? A ten odvetí: „Za tvojich čias politici politizovali, robotníci robili a Rómovia kradli. Teraz politici kradnú, robotníci politizujú a odo mňa chcú, aby som pracoval“...

Niečo sa však viditeľne mení: nadávať na politikov možno naozaj bezbreho, dokonca demonštranti môžu vykrikovať oplzlé slogany aj pri dome či byte politikov. Povedal to prezident László

Sólyom, keď ho požiadali o vyjadrenie k minulotýždňovému zhromaždeniu pred budínskou vilou premiéra: politik a ktorýkoľvek verejný činiteľ musí zniesť väčšiu dávku hoci aj neoprávnenej kritiky ako obyčajný človek, a niekedy nemožno zabrániť ani tomu, aby táto kritika vnikla aj do jeho súkromnej sféry.

Za Kádára to teda možné nebolo, takže predsa sú tu zárodoky „zmeny systému“, aj keď si politici stále myslia, že národ je „ovčí“ (ekvivalent nášho „holubičieho“). Či je to naozaj tak, neviem, ale aj „pospolitý ľud“ má svoju zbraň – humor, dakedy krutý. Napríklad, keď sa pýta, aký je rozdiel medzi politikom a ovcou, a hneď aj odpovedá: kým politik vie béekať, ovca by nikdy nedokázala politizovať. (január)

Pažravý štvrtok

Maďari majú za sebou „veľkú žranicu“ – samozrejme, neprejedli sa do takej miery ako v známom francúzskom filme. Také niečo sa v reštaurácii stať nemôže. Ale húfne sa hrnuli vo štvrtok do pohostinstiev, aby sa dobre najedli. Prečo? Lebo v rámci celoštátnej akcie okolo 700 reštaurácií ponúkalo všetko, čo má na jedálnom lístku, za polovičné ceny. Táto gastronomická udalosť je spojená s rozbehnutím domáceho turizmu.

Pred týždňom súťažili v istej reštaurácii dvaja muži. Jeden sa volá László Fekete, je najsilnejší muž v Maďarsku. Druhý, János Sebeők je zasa extravagantný filozof, ktorý sa vyznačuje aj tým, že je chudý ako trieska. Samozrejme, nebolo pochyb, kto zje viac kuracích stehien. Pomer bol nakoniec desať k jednému za daný čas, a pravdaže, vyhral silák, ktorého hlavným životným krédom je: Radšej nech umriem od zvýšenej hladiny cholesterolu, ako od hladu.

Bola to akcia, ktorá mala upozorniť na takzvaný pažravý štvrtok, hoci by sa možno hodil skôr výraz „maškrtný“. Ale ľudové zvyky sú často veľmi úprimné, a tak deň po Popolcovej strede, keď sa už mal začať veľký pôst, ešte povolili poslednú

veľkú, dokonca povinnú hostinu, ktorej cieľom bolo pojesť všetko, čo zostalo z fašiangových sviatkov. A maďarský ľudový jazyk používa na to výraz „pažravý“, takže zostaňme aj mi pri tom, no zbavme ho pejoratívneho podtónu.

Práveže pozitívny signál mieni vysielat' hlavný organizátor, Maďarský turistický zväz, ktorého prezident Ákos Niklai povedal: „Pozoruhodná je päťdesiatpercentná zľava v reštauráciách. Majú takto možnosť predstaviť svoje služby, prípadne aj takým spoločnostiam priateľov či rodinám, ktoré si to inokedy nemôžu dovoliť. Títo ľudia majú možnosť skúsiť, aké je to, zájsť do reštaurácie, ako ich tam prijímajú, ako majú zaobchádzať s jedálnym či nápojovým lístkom.“

Takže je tu aj istý výchovný element! Podstata je však iná.

„Z hľadiska marketingu a podnikateľských zámerov to bola úspešná akcia už vlni, keď sme vyhlásili pažravý štvrtok po prvý raz. Maďarský turistický zväz si každoročne vyberie nejakú hlavnú ideu, teraz to bude predovšetkým takzvaný zelený turizmus, čiže chodenie do prírody. Minuloročnou hlavnou témou bola gastronómia a víno a na tom sme postavili celú komunikáciu,“ hovorí najvyšší šéf únie, ktorý dodáva, že vlnajšie polovičné zľavy boli také úspešné, že niektoré reštaurácie akciu predĺžili na niekoľko dní.

Treba však dodať, že sa ozvali aj pochybovačné hlasy. Vraj v oblasti maďarskej gastronomickej kultúry je situácia katastrofálna. Vraj maďarská kuchyňa, to je už iba legenda, veď prečo nie sú vo svete také chýrne aj maďarské reštaurácie ako francúzske, talianske, japonské či čínske? Nedostať kvalitné suroviny, mäso mnohí nevedia rozporciovať tak, ako treba, vytrácajú sa tradičné koreniny a chýbajú aj fajnsmekri, ktorí sa vo svete jedál a nápojov vyznajú – plačú teda podaktorí odborníci. Nemyslia si, že takéto celoštátne podujatie ako pažravý štvrtok má zmysel.

Podľa mňa nemajú pravdu a väčšina hostinských s nimi tiež nesúhlasí. Tento rok sa totiž do akcie zapojilo oveľa viac reštaurácií, než vlni. Prečo sa im to oplatí? Predsa prázdna stolička je najdrahšia stolička! Aj keď iba jeden deň poskytujú výraznú

zľavu, je nádej, že ľudia sa vrátia alebo aspoň odporučia danú reštauráciu svojim známym. Okrem toho nie je zanedbateľné, že všetky náklady na propagovanie akcie berie na seba turistický zväz. A jeho prezident, Ákos Niklai sa netají ani úmyslami pomôcť trocha aj domácemu turizmu.

„Sme ešte pred sezónou, takže našim cieľom je osloviť domáce obyvateľstvo a prehovoríť ho, aby si v týchto dňoch zašlo niekam zamaškrtiť.“

Nie tak extrémne ako v úvode spomínaný silný muž a jeho vychudnutý súper, ale striedmo. No častejšie! Už sa aj chystá na máj deň otvorených vínnych pivníc v rámci takzvanej smädnej stredy. A ja uvažujem o tom, ako „pozlátiť“ celý týždeň. Začínať by sme mohli perkeltovým pondelkom... (február)

Úsmev človeka pod električkou nemusí byť úprimný

„Kordógate“ pokračuje nehatene. Zásadnou otázkou je, či kovové zábrany pred peštianskym Parlamentom chránia poslancov pred rozvášneným davom alebo pokojnú masu pred rozhnevanými poslancami. Tak či tak, na vyjadrenie dištancu je niečo potrebné: kordón, mreža, zábradlie, zátarasa, zábrana, plot či železná opona. A keď niečo treba zbúrať, nech je to radšej samotný Parlament!

Kronikár s úžasom registruje nápady, ktorými by bolo možné zahatať Dunaj (nebol by potrebný dolný stupeň ku Gabčíkovu). S najšokujúcejšou myšlienkou sa vytasil minister-kancelár: teroristi sa chystajú obliehať Parlament, napadnúť politikov, absolvujú už aj výcvikové streľby (majú kuše, praky a možno aj gumipušky), avšak kovové kordóny ochránia „ctený dom“ pred každou podobnou hrozbou. V tlači sa rozšírili správy, že o tento maďarský antiteroristický patent prejavili záujem dokonca Američania. Vraj antikordónové komando z Fideszu sa už chystá odstrániť zábrany, ktoré oddeľujú od seba protiídúce prúdy na diaľniciach, a keď sa dostane opäť k moci, dodá ich do krízových oblastí.

Geniálna sa mi videla myšlienka vytvoriť na námestí ihrisko s pieskoviskom, preliezačkami, hojdačkami. Hrozilo by však, že poslanci dezertujúci z nudných plenárnych zasadaní by okupovali tieto objekty, hádzali by si do očí piesok, „preliezali“ by si cez rozum a „vyhojďali“ by jeden s druhým tu, pred nevinnými deťmi.

Vytvoriť verejný park s ozdobným kovovým plotom – to bol ďalší nápad s kľúčovým elementom, aby sa park na noc zatváral. Len na prvé počutie sa mi zdala pochabou myšlienka vybudovať na námestí pred Parlamentom podzemnú garáž. Podrývači sa ozvali hneď, tvrdiac, že hlbšie už klesnúť nemožno. Ale keď zvážime, akým tempom sa stavajú takéto podpovrchové objekty (napríklad nová trasa metra), na dlhé roky by bolo takto možné držať davy ďaleko od Národného zhromaždenia.

Maďarská vynaliezavosť a tvorivosť (viď trinásť laureátov Nobelovej ceny) však nepozná hranice, medze ani kordóny.

A toto je hlavná udalosť uplynulého týždňa!

Zástupcovia demonštrantov, ktorí na jeseň strávili na trávniku a pod krímkami pri Parlamente vyše sto dní a nocí, a aj potom sa márne pokúšali dobyť do budovy, teraz v sobotu vošli do tejto svätyne bez prekážky, hoci nie naraz, lež v 25-členných skupinách. Ako turisti! Okrem normálneho sprievodcu ich sprevádzali vo zvýšenom počte aj uniformovaní príslušníci parlamentnej stráže, ktorí však nemuseli zasahovať ani vtedy, keď obávaní demonštranti obklúčili svätoštetfanskú korunu umiestnenú pod kupolou. Iba slávnostne prisahali, že budú verní svätej korune, vlasti a národu, a že sa budú snažiť nastoliť kontinuitu ústavného poriadku. Následne slávnostne vyhlásili, že vôbec nemajú v úmysle násilím či so zbraňami v ruke vniknúť do Parlamentu, veď problémy majú s politikmi, a nie s kupolovitou budovou, mimochodom, secesnou, no mnohí si ju pletú s recesnou.

Ozaj, viete, prečo je na Parlamente kupola? Kto už videl cirkus s plochou strechou!

A predsa: aký je rozdiel medzi cirkusom a parlamentom? V cirkuse múdri ľudia robia hlúposť, v parlamente hlupáci mudrujú...

Možno sa smiať!

Hoci úsmev človeka pod električkou nebýva vždy úprimný.
(február)

Aziatov do Maďarska!

Ktorú ázijskú náciu by Maďari prijali najradšej? Túto, len na prvý pohľad prekvapujúcu otázku položil čitateľom najoblúbenejší maďarský internetový portál. Hneď na úvod musím poznamenať, že je to podryvačské, do všetkého zaparájúce, všetko zhadzujúce a provokatívne, no predovšetkým všetko s humorným nadhľadom sledujúce médium, a presne splňa to, čo vyjadruje môj favorizovaný bonmot: Situácia je síce beznádejná, avšak nie vážna.

Vážne sa však vynorila možnosť „importu“ milióna ľudí z Ázie. Vraj istá tajná štúdia vlády píše o tomto riešení ako o ceste, ktorá zmierni demografickú mizériu (veľkí národnári to vo vznešených, zato zúfalých prejavoch zvyknú vyjadriť takto: „Míňa sa Maďarstvo!“). „Fatálny omyl, odporujúci záujmom maďarského národa“ – takto v prvom pohnutí reagoval predseda parlamentnej Kresťanskodemokratickej ľudovej strany, ktorý celý pokútny plán odhalil, pričom poukázal na to, že národ sa nemnoží preto, lebo vláda nepodporuje rodinu.

Rodinu aj všetkých predkov spomínaného politika posielali do teplejších krajov podaktorí vládni činovníci, jeden sa dokonca vyjadril, že údajný presídľovací projekt „je hovadina, absurdita, a strašenie ľudáckeho lídra je súčasťou politického folklóru s dôsledkom lekárskej diagnózy“. Vzápätí však vyšlo najavo, že takýto plán naozaj jestvuje, hoci nie na úrovni vládneho rozhodnutia, lež zatiaľ v prípravnej štúdii odbornej skupiny, no nešlo by o presun milióna ľudí, ale iba niekoľkých stovák v rámci legálnej migrácie. Ale to už v tomto štádiu bolo nepodstatné.

Podstatu problému sa snažil spomínaný internetový portál odhaliť anketou. Keď už, tak koho z Ázie by privítali Maďari (presnejšie: iba čitatelia tejto stránky)? Ako pomôcku uviedli

redaktori aj krátke popisy jednotlivých národov. Afganci – nosia zložitý turban a samopaly typu Kalašnikov, Filipínci – trocha španielski, veľmi katolícki malí Malajci, Indovia – hovoria najsmiešnejším anglickým dialektom, Kazachovia – nedávno jazdili na koňoch, no dnes to už nie je typické, Turci – raz tu už boli, no teraz majú nagélované vlasy, Číňania – čokoľvek na svete vyrobia najlacnejšie... atď.

Lacná sa môže zdať poznámka, že aj Maďari prišli z Ázie, tak prečo by nemohli prijať hoci aj milión ľudí z tých ďalekých krajov? Mimochodom, nedávno zverejnená štúdia istého seriózneho genetika na základe dlhoročného skúmania génov z ľudských pozostatkov v staromaďarských hrobách konštatuje, že do Karpatskej kotliny prišlo v 9. storočí veľmi málo originálnych Maďarov, ktorí sa pri putovaní a hľadaní vlasti zmiešali s Turkami a tu, na mieste zasa so Slovanmi. Pôvodná ázijsko-maďarská pokrvná línia po matke je dnes prítomná už iba v 5 percentách populácie – taký je zdrvivý záver.

A závery hlasovania na internete? Najviac ľudí by prípadne prijalo zopár Japoncov (pretože „školáčky v minisukniach a podnikateľia by zrejme podnietili rast populácie a podnikatelia s pracovnou mániou pozdvihli ekonomiku“), ale väčšina si myslí, nech zostanú všetci tam, kde sú. Webová stránka používa veľavravné maďarské úslovie: Aziati nám chýbajú tak, ako „tót-skemu“ (rozumej: slovenskému) oknárovi padnutie na hubu.
(február)

Hviezdy absolútne, bulvárne, charizmatické a vyhasnuté

Kto je absolútny komunista? Ten, kto si na zuby dá urobiť namiesto korunky červenú hviezdu...

Táto malá „šutka“ mi prišla na myseľ voľaktorý deň, keď peštiansky súd vyrubil pokutu vo výške 120-tisíc forintov (v prepočte asi 17 tisíc korún) predsedovi Robotníckej strany Maďarska Attilovi

Vajnaiovi. Permanentne, raz na ulici, inokedy v televíznej relácii, aj v súdnej sieni si totiž pripínal na hrud' červenú päťcípú hviezdu. Vo verdikte stojí: „mohol tým uraziť citlivosť širokých vrstiev spoločnosti“. Podaktorí radikáli z druhej strany, vyznávači hnedej či čiernej farby teraz Vajnaiovi navrhujú, aby emigroval do Severnej Kórey. Keby niekto nevedel, červená päťcípá hviezda je v Maďarsku zaradená medzi symboly totalitnej moci a je zákonom zakázané sa ňou vystatovať, na verejnosti ju ukazovať.

Na verejnosti ukazovala svoje vnady Zsuzsa Demcsák(ová), ale to bolo dávnejšie, keď ešte bola modelkou. Robila to síce decentne, ale teraz sa vyťahujú staré pikantné fotografie preto, lebo táto krásna žena bude od budúceho pondelka hovorkyňou maďarskej vlády. Nedávno ju zamestnávala jedna z dvoch celoštátnych komerčných televíznych staníc ako hviezdnu moderátorku, v poslednom čase bola na materskej dovolenke a písala si aj internetový denník. V jednom zázname opisuje kalváriu hľadania jasličiek: tu boli deti špinavé, tam mimoriadne zlé, inde zasa posypané kiahňami, no strašné, a nemala to ľahké ani s hľadaním takého detského ihriska, kam chodia so svojimi ratolesťami dobre situovaní rodičia. Toto všetko na ňu teraz vyťahujú voči vláde neprajnícke médiá. Vypátrali, že jej manžel udržiaval obchodné styky hádam s najväčším mafiánom, ktorý teraz čelí obvineniam na súde. Ajaj! Do nástupu na pozíciu hlavnej komunikátorky má ešte týždeň, no bulvárne útoky ju nezlomili, veď aj ona vyrástla v „bulvári“ a je obrnená, čo viem z jej najnovšieho záznamu do blogu. Podľa mňa je nádejná, pretože na rozdiel od doterajších zvyklostí si priznala chybu a za neokrôchané a antisociálne vyjadrenia o jasličkách a ihriskách sa ospravedlnila, verejne požiadala o rozhrešenie.

S rozhrešením však vôbec nerátal najvyšší maďarský katolícky vojenský cirkevný hodnostár, poľný biskup Tamás Szabó, preto jednoducho požiadal pápeža, aby ho uvoľnil z funkcie. Svätý otec mu aj vyhovel, čiže príčina musela byť naozaj závažná. Oficiálne sa píše o „osobných dôvodoch“. Médiá však vypátrali, že sa chce oženiť, dokonca si plánuje zobrať za ženu vojačku

z ministerstva obrany. Obaja sa angažovali v tzv. katolíckom charizmatickom hnutí. Niečo také sa stáva málokedy, povedal by som, že v Maďarsku si podobný prípad ani nepamätajú, no zaľúbený biskup sa predsa nestal „hviezdou“ v bulvárnych médiách. Žeby jestvovali hranice, kde sa nevkusný bulvár končí?

Končiť musím smutne. Zomrel maďarský herec Attila Kaszás, ktorý mimochodom pochádzal zo Šale. Rokov mal iba štyridsaťsedem, no úloh za sebou nespočetné množstvo. On si naozaj zaslúžil „titul“ hviezda v tom najlepšom zmysle slova – bol populárny a zostal prirodzený, kamarátsky, ja som sa s ním raz rozprával dokonca aj po slovensky. Praskla mu v mozgu žilka, lebo ju mal od narodenia narušenú. Keď sa neurochirurga, ktorý sa ho snažil udržať pri živote, spýtali, či sa táto porucha vôbec dala zistiť napríklad pomocou CT, povedal, že sotva. Tak ako sa proti niečomu takému brániť? – znela ďalšia otázka. A odpoveď? Prežiť každý deň tak, aby ste sa tešili zo života. (marec)

Karcsi, Gyuri, Zsazsa, Tony, Johnny... a Sarko

O týždeň už bude viať maďarská zástava vo vesmíre, presnejšie, na medzinárodnej vesmírnej stanici. Vezme ju tam ďalší z doteraz nie príliš početných vesmírnych turistov Charles „Karči“ Simonyi. Dvadsať rokov bol blízkym spolupracovníkom šéfa Microsoftu Billa Gatesa, on vymyslel počítačové programy Word a Excel. Teraz vynaloží 20 miliónov dolárov zo svojich peňazí na to, aby videl Zem „zhora“. A aby vzal so sebou maďarskú vlajočku, na znak toho, že na svoje korene nezabudol.

Nezabúdajú ani Maďari doma: ostro sledujú vo svete každého, komu koluje v žilách hoci len kvapka maďarskej krvi, alebo jeho predkovia pochádzajú z Maďarska (či Uhorska). Z aktuálno-politického hľadiska sú momentálne najzaujímavejší tí, ktorí sa vydali na dráhu politika v „cudzích krajinách“. Keď už sme pri tejto téme, nemôžeme zabudnúť na filmárov bratov Kordovcov a Georgea Cukora, hercov Tonyho Curtisa či Zsazsu

Gaborová. Ďalej na mágov z finančného sveta Georgea Sorosa, Andrewa Sarlosa, na otca eura Andrása Lámfalussyho. Zoznam by bol rozhodne okypťený, keby sme nespomenuli trinástich laureátov Nobelovej ceny (ktorí vynášli všeličo, od hologramu až po vitamín C a „mali prsty“ aj v atómovej bombe) či otca vodíkovej bomby Edwarda Tellera. Keď tu bola na jar roku 1993 britská kráľovná, niekto vypátral, že stará mama jej starej mamy, čiže pra-prastará matka Alžbety II. bola Claudia Rhédeyová zo Sedmohradska.

Za siedmimi horami a siedmimi dolami – za oceánom – žije najviac politikov s maďarskými koreňmi. Celé Maďarsko držalo palce Johnovi Kerryemu, keď o Biely dom bojoval s Georgeom W. Bushom, len preto, lebo jeho stará mama sa narodila v Budapešti. Mocný člen Snemovne reprezentantov Tom Lantos detto. Dlhoročný guvernér štátu New York George Pataki rád chodieval do mestečka Mátészalka, odkiaľ išli objaviť Nový svet jeho starí rodičia. Na južnej časti amerického kontinentu dosiahol vrchol, hoci nakoniec zle dopadol, paraguajský prezident Juan Carlos Vasmosy, jeho familia bola ešte Vámosi. Dlhý je aj rad známych politikov, ktorí mali vzťah k Maďarom cez svoje manželky. Napríklad americký balkanológ Richard Holbrooke sa ženil v Budapešti. Izraelský expremiér Ariel Saron ich mal až dve. Len jednu mal celý život Raymonde Barre, niekdajší prezident Francúzska.

Francúzi sa teraz môžu tešiť na takú hlavu štátu, ktorej maďarské korene sú nesporné. Konečne som sa dopracoval k Nicolasovi Sarkozymu. Najnádejnejší prezidentský kandidát sa však príliš neteší z toho, že neprajníci vyťahujú jeho pôvod. Celé húfy francúzskych novinárov už navštívili obec Alattyán na severe Veľkej maďarskej nížiny. Úprimne povedané, neviem, prečo tak vychytili túto dedinku, veď sa tam nikto zo Sárközyovcov ani len nenarodil, akurát Nicolasov dedo tam mal kúriu a otec Pál tam chodieval na prázdniny. Miestni nadšenci na čele so starostom a jedinou babkou, ktorá vôbec videla nejakého živého Sárközyho, však radostne rozprávajú o tom, akí to boli úžasní ľudia. Keď som sa s nimi zhováral na mieste, aj mňa tak-

mer zachvátilo nadšenie, no do reality som sa vrátil – kde inde? – v miestnej krčme. Šenkár pomerne flegmaticky vyjadril názor, že mladú generáciu už takéto staré príbehy nezaujímajú, a má vôbec „Sarko“ potuchy, kde je táto dedina? Veď ani po maďarsky nevie! Zato, poznamenal muž za cínovaným pultom, prajeme mu, aby zvíťazil, nezávisle od nás...“ (marec)

Janičiari a d'auri, alebo Únos zo serailu

Videli ste alebo čítali maďarskú klasiku Jágorské hviezdy? Je to príbeh o obliehaní jágorského (Eger) hradu Turkami, samozrejme hrdinskí Maďari objekt ubránia a bojovníkov s vrkočmi a ohnutými šablami donútia ustúpiť. Jedným z hlavných hrdinov, negatívny, je jednooký turecký „agent“, ktorý jednoducho kuje úklady, neustále sa mieša do deja, aby znepríjemnil život pozitívnym hlavným hrdinom, milencom Gregorkovi a Evičke. V Maďarsku vie každé dieťa staršie ako desať rokov, že tento Jumurdžak naháňal maďarské detičky, aby ich uniesol do Turecka, kde z nich mali vychovať janičiarov...

Ja nič týmto nechcem naznačiť, len som si na Jumurdžaka spomenul v súvislosti s desaťročným chlapcom, ktorý sa volá Karcsi Mehmet Tüysüz, a práve na Veľkú noc ho dopravili do Maďarska z Turecka, kam ho prepašoval pred tromi rokmi turecký otec. Ten sa rozviedol s maďarskou manželkou, problematický bol jeho styk s dieťaťom, tak ho raz zobral na prechádzku a už sa s ním nevrátil, vídali ich potom niekde pri Istanbule. Úsilie matky dostať dieťa späť bolo dlho márne, darmo súdy v oboch krajinách vyniesli tento verdikt, turecké úrady hľadali otca-únoscu akosi pomaly, vraj ho nemohli nájsť, no odmena vo výške päťtisíc eur nakoniec niekoho predsa podnietila k tomu, aby tureckej polícii oznámil presné miesto jeho pobytu. Starého Mehmeta teda chytili a medzitým už desaťročné chlapča zasa dopravili späť do Budapešti dosť nečakane.

Nečakal nikto, že Karcsi nebude chcieť ani len prehovoriť po

maďarsky, na tlačovej konferencii na letisku sa cítil evidentne zle, matku ani nechytíl za ruku a dokola opakoval po turecky, že sa chce vrátiť k oteckovi. Mama, zúfalá, v prvom pohnutí prisľúbila, že ak chlapec nebude schopný „preorientovať sa“ a začleniť sa do pre neho cudzieho prostredia, pustí ho späť k otcovi. Je to dráma pre otca, aj pre matku, ale najmä pre chlapca, keďže sa môže stať „miestom nárazu“ dvoch kultúr, ktorých pravidiel sa navzájom často vylučujú. Takto uvažujú aj mnohé komentáre maďarskej tlače, vidiac v kauze širšie dimenzie, div nie stelesnenie otázky, s ktorou zápasí aj Európska únia v súvislosti s prijatím Turecka. Ak sa z d'aura (kresťana) stal janičiar za tri roky, koľko bude trvať opačný proces? A vôbec: je oboje nemožné?

Nemôžem sa tu trápiť nad touto otázkou, lebo sa chcem vrátiť k maďarsko-tureckému priateľstvu, ktoré medzi prvými narúšal Jumurdžak, a ako vidíme, dodnes to tlie. Pritom v dobrotivej, takmer pol tisícročnej vzdialenosti je tých 150 rokov, ktoré strávili Turci v našich končinách. Historické uzmierenie teda už nerobí problém, no aj tak je dojímavý spoločný park na juhu Maďarska, v mestečku Szeged. Onoho času miestny hrad obliehali vojská sultána Süleymana, bránili ho junáci Mikuláša Zrinského, ktorý v zúfalosti a beznádeji volil výpad z hradu, a tým istú smrť. Teraz tam dobrých desať rokov stojí obrovská busta oboch veľikánov. A porobu pripomínajú už iba detské riekanky, ľudové piesne, sem-tam nejaké mešity a džamije či turecké kúpele, nejaké opery, no a príslovia a úslovie, ako napríklad „turecká kliatba“, „turecké hospodárstvo“, alebo najznámejšie, ktoré sa okrem slova janičiar presunulo aj do aktuálnych politických vzťahov: „poturčenec horší od Turka“. (apríl)

Lopta je guľatá, tráva zelená (susedova vždy zelenšia)

Miesta, s ktorými sú spojené veľké maďarské národné tragédie, sa teraz rozšírili o Cardiff. Spomeňme však niektoré predchádzajúce, aby sme mohli plasticky vyjadriť súčasnú bolesť a smútok.

Muhi (Tatári), Moháč (Turci), Trianon (okypťená krajina)... Marseille (debakel vo futbale od Československa, „poťá“ gól z polovice ihriska). No a najnovší „világoš“: hlavné mesto Walesu – velenie UEFA neprisúdilo Maďarsku (a Chorvátsku) právo usporiadať Majstrovstvá Európy vo futbale roku 2012!

Prichádza mi na myseľ slovinský prezident Milan Kučan, ktorý po vyhlásení „samostojnosti“ krajiny 25. júna 1991 večer vyriekol slávnú vetu, že „Noc je na snívanie, zajtra príde nový deň“ (aj prišiel v podobe juhoslovanských tankov). Chcem tým len povedať, že snívať je povolené, ibaže prebudenie býva dakedy kruté. Pekný to bol sen, ten maďarský! Nové štadióny, diaľnice, letiská, hotely, príliv kapitálu, obrovský boom. Utešovali sa: „My sme porazili Angličanov vo Wembley 6 : 3, my sme dali svetu Puskása... čiže my si to zaslúžime (úplne ako v istej reklame na dámsku kozmetiku). Nehovoriac o tom, že naša prezentácia bola najlepšia, aká len môže byť v celom vesmíre!“

Apropo, vesmír! Minulú stredu tam ešte krúžil americký miliardár maďarského pôvodu Charles Simonyi, a predstavte si, stretol sa v nebi s Puskásom, ktorý odkázal dole do Cardiffu, aby sa neopovážili rozhodnúť zle. Tento zinscenovaný dialóg bol vraj súčasťou maďarsko-chorvátskej prezentácie. Maďarský hlavný koordinátor Tamás Gyárfás po vynesení verdiktu horko poznamenal iba toľko: „Keby sme boli vyhrali, nápad, že Puskás hovorí z neba, by bol geniálny. Teraz sa však môže vynoriť otázka, ktoré hovädo to vymyslelo. V prvom prípade by sa boli usmievali, teraz sa nám však rehocú.“

Bantujú nás opäť, hnusáci akísi, naši neprajníci, mafiáni, podvodníci – kričia teraz podaktorí futbaloví činovníci v Maďarsku, typicky hľadajúc príčiny tohto debakla niekde mimo. A nie doma, kde je „amortizovaná“ (to je sebakritický výraz jedného ligového futbalistu) nielen politika, ale aj futbal. Vraj celá futbalová scéna by sa mala radšej pripravovať na jubileum: roku 2012 to bude práve štyridsať rokov odvtedy, čo sa maďarská futbalová reprezentácia zúčastnila na takomto šampionáte naposledy!

No a čo, že v onej slávnej prezentácii sa objavili nové štadióny a celá tá paráda len na počítačovej grafike – virtuálne. A zatiaľ boli aj peniaze na vysnívané ME len virtuálne. Preto si seriózní ekonómovia vydýchli: Panebože, ďakujeme ti, že si to takto vyriešil, veď by sme boli zadĺžili budúce generácie! Menej seriózní opoziční politici vetria ďalšiu príležitosť kopnúť do vlády („Feri, zase si to poondial!“). Komentátori v žartovnej nálade navrhujú, aby Maďarsko kandidovalo na niektorú z najbližších zimných olympiád. A čo ľud, ten „prekliaty ľud“? Nikto sa nechystal vyjsť do ulíc oslavovať prípadné víťazstvo v Cardiffe. Teraz je väčšina vlašná, rozhodne preto musím poopraviť svoje tvrdenie z úvodu, lebo s výnimkou niektorých funkcionárov nikto necíti smútok nad ďalšou „národnou tragédiou“. Každý len lakonicky konštatuje, že susedov trávnik je vždy zelenší. Najmä keď ten „náš“ je vyschnutý. (apríl)

Tanky, lienky, pochabé myšlienky

Odišiel človek, ktorý bol Maďarom mimoriadne milý. Napriek tomu, že bol Rus! Ospravedlnil sa totiž za to, čo v Budapešti napáchali sovietske tanky roku 1956. S tankami pritom mal skúsenosti aj on, veď pomocou nich „nastolil demokraciu“ vo svojej obrovskej krajine.

Prišiel sem na jeseň 1992 a v parlamente predniesol naozaj ľudský prejav. Priznal sa, že ho maďarské hlavné mesto dojalo, toľko krásy, také nádherné pamiatky nevidel vraj nikde. „A toto sme my zničili? Je mi to od srdca ľúto!“ povedal Boris Jel'cin pred maďarskými poslancami. Stal sa však malér. Predstavte si, že po týchto historických vetách zostalo takmer ticho, tleskala iba socialistická frakcia (ktorá však ako dedička starého režimu bola po zmene politického systému scvrknutá). Práve sa pokazilo tlmočnické zariadenie a väčšina otcov i matiek vlasti ruštine jednoducho nerozumela. Samozrejme, všeobecný a dlhotrvajúci potlesk – trocha oneskorene – prišiel, no aj tak si potom vte-

dajšia vládna pravica uťahovala z ľavice, že hľa, „zo psa nikdy nebude slanina“ a že „starí súdruhovia ešte po rusky nezabudli“.

Nezabudol som ani ja na túto príhodu, tým skôr, lebo aj pre mňa je tak trocha nostalgický. Práve som začínal ako budapeštiansky spravodajca, a nestačil som mykať hlavou, aké maléry napáchala vtedajšia nová garnitúra. Napríklad vtedajší minister obrany Lajos Für navrhoval vybudovať v Maďarsku proti neprajníckemu okoliu „kruhovú obranu“ (niečo ako „do tankoch“). Preto ho spomínam teraz, lebo sa pred pár dňami ozval: aj on si zaspomínal na oné časy a vyslovil ľútosť, že v Maďarsku na začiatku deväťdesiatych rokov nezaviedli diktatúru, aby ukázali tým, čo „tyranský režim prevádzkovali štyridsať rokov“, aké to je. Vraj by bolo stačilo iba na dva rôčky, hovorí teraz exminister. A ja len pripomínam bonmot, ktorý som si zapísal v tých časoch: Politik môže byť smiešny dvojakým spôsobom – náročky alebo nechtiac...

Nechcel by som tento materiál presoliť politikou, preto prejdem ku (kedysi) rovnako vzrušujúcej Ilonke Stallerovej, ktorá tieto dve témy, politiku a sex, spájala v celom svojom doterajšom živote. Bola aj parlamentnou poslankyňou (pravda, v Taliansku), no nie tým si získala slávu, lež pornografickými filmami. Cicciolina, lebo o nej je reč, teraz vydala ďalší diel svojho životopisu s názvom Z lásky a z donútenia. Opisuje, ako ešte za hlbokého socializmu (ako chyžná v jednom budapeštianskom hoteli) sa dostala do osídien tajných služieb. Mala vraj nadväzovať „úzke kontakty“ s cudzincami, aj ich nadväzovala a písala o tom správy pod značkou Lienka. To bolo jej krycie meno u maďarskej obdoby eštébé. Podarilo sa jej však „odletieť“ do Talianska, kde kapitalistickú spoločnosť potom rozvracala už spomínanými snímkami a radikálne ľavicovou politikou v parlamente: vždy ukazovala na verejnosti zásadne iba ľavý prsník! Dnes je už skonsolidovaná, vraj keby sa narodila znovu, chcela by byť archeologičkou či huslistkou. Má na to šancu, stala sa totiž budúcou a verí v prevetľovanie (možno bude skutočná lienka). Šírenie tohto učenia považuje vraj za svoje nové poslanie.

Apropo. Túto hlášku poznáte? Kto má pocit, že plní poslanie, toho treba poslať preč. (*apríl*)

Demokracia cintorínov, alebo Čí duch opäť straší?

Smiešnych vecí je stále menej. Mám na mysli také, ktoré človeka úprimne rozosmejú, alebo iba skrivia ústa do ironického úškrnu, nebudaj vyvolávajú nutkanie na vitriolovú, hoci aj nadsadenú poznámku. Žartovať už akosi nie je v móde v Maďarsku (pravda, ak nerátam narážky na spodnú časť tela, čo však býva iba chabá náhrada). Všetko je vážne, ako zápal slepého čreva! Pritom trochu nadhľadu, humoru by tejto krajine nezaškodilo. Lebo, ako to povedal neznámy autor bonmotov, ktorého rád citujem, kto má humor, všetko vie, ale kto humor nemá, všetkého je schopný.

Všetkého sú schopní tí, ktorí zhanobili hrob Jánoša Kádára. Ako aj on bol všetkého schopný, keď dal onoho času popraviť Imreho Nagya a pochovať ho dokonca dole bruchom do neoznačeného hrobu. Teraz sa predsa dostáva do popredia obraz Kádára ako skromného dobráka, ktorý mal síce najradšej krumpľovú polievku, no vybudoval gulášový socializmus. Trabant, chatka pri Balatone, stodolárový devízový prídel, trochu slobodnejší humor, o niečo viac tovaru v obchodoch, ako navôkol, v ostatných barakoch toho istého tábora. V prevažnej časti kádárovskej éry platilo heslo: kto nie je proti nám, ten je s nami. A kto nebol proti, bola to naozaj drvivá väčšina, mal akú-takú istotu, že bude mať z čoho zaplatiť účet, povedzme, za plyn, ba čo viac, mohol si zo spoločného šlohnúť čokoľvek, aby zvýšil blaho svojej rodiny.

Vravím, nostalgia po Kádárovi tlela už aj doteraz, ale po zhanobení jeho hrobu zrazu prepukla úplne. Tí, čo ukradli jeho lebku a ďalších pár kostí, a na blízky panteón robotníckeho hnutia nasprejovali, že „Vrah a zradca nemôže odpočívať vo svätej zemi“, urobili medvediu službu, pretože Jánoš Kádár je živší než kedykoľvek za uplynulých 17 rokov. Spomínam si na nebohého Józsefa Antalla, prvého premiéra po zmene systému,

ktorý musel prikročiť k radikálnym zmenám, a tie viedli na začiatku deväťdesiatych rokov k prudkému poklesu životnej úrovne obyvateľstva. O ňom sa hovorievalo, že sa mu podarilo dosiahnuť za dvadsaťštyri mesiacov to, čo Kádár nedokázal za tridsaťdva rokov: ľudia si obľúbili socializmus.

A keď ich už spomíname, Kádárov i Antallov hrob bol v posledných rokoch najnavštevovanejší, každý deň na nich sú čerstvé kvetiny. Oba ležia na Kerepešskom cintoríne, kde sú pochované najznámejšie osobnosti maďarskej histórie. Aká náhoda: národný cintorín je na Fiumejskej (Rijeckej) ceste, ktorá dostala názov po meste, kde sa Kádár narodil! Aká irónia osudu: oba pamätníky sú od seba vzdialené len na pár desiatok metrov! Mimochodom tu, v tejto časti parku je parcela „päťdesiatšestkárov“, ktorí prišli o život v protitotalitnej revolúcii roku 1956, alebo ich dal popraviť práve Kádárov režim, a akoby kameňom dohodil, je udržiavaná parcela sovietskych vojakov, ktorí „padli v boji za záchranu socializmu a demokracie v Maďarsku roku 1956“.

Hľa, aké protichodné osudy, koľko ľudí, ktorí za svojho života stáli na opačnej strane barikády! A tu ležia v jednom – podzemnom – priestore, div nie vedľa seba. Tomu sa hovorí demokracia cintorínov. A tá bola teraz narušená. Hanebne, primitívne, úboho, vandalsky, nedôstojne, hrubo, hororovým spôsobom. Čí duch teda opäť straší? (*máj*)

Rodinný kruh alebo Likvidácia maďarských Bielikovcov

Žila 48 rokov, bolo o nej počuť každý týždeň, dokopy 2 500 ráz. Poslednýkrát minulý štvrtok. Stratila sa nenávratne a definitívne – z éteru, pretože ide o Rodinu Szabóovcov, o najdlhšiu rodinnú ságu v histórii Maďarského rozhlasu (nevymenili ich za Kováčovcov ako u nás Bielikovcov na Králikovcov).

Bolo vraj už načase, lebo napríklad podľa komunikačného oddelenia verejnoprávneho rádia „mydlová opera o drobných ľuďoch z kádárovskej éry sa už vyčerpala“, navyše jej počúvanosť

oproti začiatkom výrazne klesla. Čo už? Pred takmer polstoročím sotva bola televízia a aj rozhlas bol len jeden! To nič! Čo funguje a je obľúbené – chápete? – treba zrušiť!

Vzrušenie spôsobuje v Maďarsku osud ďalšej rodiny, ktorá v pri pôstnej, očisťovacej kúre takmer vyhynula. Matka to neprežila, našli ju už mŕtvu, pričom vyšlo najavo, že predtým stratila veľa krvi, lebo potratila, pravdepodobne od dobrovoľnej hladovky. Dvojročná dcérka mala sotva šesť kíľ, otec kosť a koža, myseľ zatmenú, tiež od hladovania. V celom byte, do ktorého vnikli policajti násilím, nenašli ani omrvinku, chladnička zívava prázdnotou, takže to bola dobre naplánovaná akcia, ktorá nemala nič spoločné s nejakým tajomným sektárstvom, len niekomu aj v tomto prípade ruplo v hlave.

V hlave to nemal v poriadku ani 50-ročný muž, ktorý vo svojom byte držal ako rukojemníčku vlastnú matku a vyhrožoval sa jej zabitím. Policajné video mohlo vidieť celé Maďarsko: protiteroristické komando sa spúšťa zo strechy paneláka, hádže dnu zvukový granát, vnikne do bytu cez okno, steperí pomúteného chlapa a starkú vyslobodí. Pointa je, že špeciálna jednotka musela zasahovať proti tomu istému mužovi už druhý raz, vlni v novembri ohrozoval matku nožom. V jeho prípade je diagnóza jasná: ťažká schizofrénia. Prečo bol potom na slobode?

Na slobode je však oveľa viac psychicky narušených ľudí, a nemám na mysli bežných maniakov, ale skutočných nemocných s chorobopisom. V rámci reformy zdravotníctva sa totiž ruší najväčšia psychiatrická liečebňa v krajine, pacienti teraz nevedia, kam sa majú chodiť liečiť, a tak radšej k lekárovi ani nejdú. Približne dve tretiny týchto ľudí sa „stratili“ – konštatoval to parlamentný výbor pre zdravotníctvo, ktorý zasadal štýlovo v spomínanom „žltom dome“ (nažlto sú namaľované v Maďarsku všetky psychiatrie). Nieкто navrhol, aby poslancom navliekli zvieracie kazajky, ale, hovorím, nemocnica sa ruší a nenašlo by sa miesto pre matky a otcov vlasti.

Vlastne som trochu odbočil od pôvodnej témy. Nemyslíte si však, že sa v uplynulom týždni odohrali iba rodinné tragédie! Do

podujatí na Deň výzvy (Challenge Day) sa totiž zapojili aj celé rodiny. Mňa najviac zaujala snaha utužiť vzťah otca so synom v jednej dolnozemskej dedine: výzvu pre nich znamenali dve debny piva, ktoré vypili vospolok za hodinu. Sú to známi beťári, pretože, spomínam si, pred pár rokmi v dvadsiaty tretí májový deň zorganizovali preteky v tlačení taligy. V káre sedel raz jeden, raz druhý, a kmitali medzi horným a dolným šenkcom. Matka sa iba smiala tejto pochabosti a tešila sa, že sa nenarúša rodinný kruh.

Apropo. Mám vo svojej bohatej zbierke grafitový nápis zo steny toalety jednej krčmy. Neznámy maďarský mudrc si zafilozofoval takto: „Rodinný kruh je do seba sa vracajúca zakrivená línia, ktorej každý bod je rovnako vzdialený od rodinného šťastia“. (máj)

Tocsikovej tortúra alebo Totálny trolejbus

Maďari si mohli opäť pripomenúť osobu Mártu Tocsikovej. Už už by bola zapadla do zabudnutia, no maďarská justícia, ako v uplynulých jedenástich rokoch už neraz, postarala sa o to, aby sa o nej hovorilo zas. Tentoraz to však už nevyvolalo žiadne vzrušenie ani vo verejnosti, ani na politickej scéne. Súdny verdikt znie: Tocsiková musí vrátiť štátu vyše 800 miliónov forintov aj s úrokmi. Provízia za transakciu, ktorú riadila, sa totiž nezhodovala s dobrými mravmi.

Bolože to sústo pred vyše desaťročím! Trocha zjednodušene išlo o to, že obecné samosprávy mali nárok na podiel z privatizácie podnikov na ich území. Dokopy mal štát vyplatiť desiatky miliárd forintov, lenže kompetentná privatizačná agentúra nemala naplánované. Obce mali na výber: buď sa budú súdiť, a peniaze dostanú niekedy v roku 3000, alebo sa uspokojia aj s nižšou sumou, ale hneď. Toto riešenie sa zapáčilo privatizačnej agentúre natoľko, že poverila právničku Mártu Tocsikovú, aby „vyjedнала“ s obcami výšku platieb. No a zo sumy, ktorú ušetrila štátu, jej patrila provízia desať percent. Takto vzniklo tých magických 800 miliónov

forintov, ktoré Tocsiková podľa dohody aj riadne vyinkasovala. Od tejto línie však bola vtedy zaujímavejšia okolnosť, že tok nemalých súm z tejto transakcie smeroval do pokladníc vtedajších vládných strán, teda socialistov a liberálov. Aféra však vypukla „predčasne“ a tieto pokútne peniaze sa podarilo zastaviť, sťahy na ceste, a nemohlo sa dokázať nič. Prípád aj tak prispel roku 1998 k pádu vtedajšej vládnej kombinácie.

Súd začal konať po trestnoprávnej i občianskoprávnej línii. Odohralo sa niekoľko kôl, po verdiktoch prišli odvolávanía, po piatich rokoch nariadili začať celý proces odznova, kým roku 2003 dospel Najvyšší súd ku konštatovaniu, že to, čo Tocsiková robila, síce neporušuje žiadny zákon, ale jej zmluva s privátno-agentúrou a najmä výška odmeny sa priečia dobrým mravom (!), čiže sú neplatné. No a budapeštiansky súd mal určiť primeranú mieru provízie. Aj to teraz urobil a stanovil honorár na niečo vyše tri milióny forintov, čiže 800 miliónov musí Márta Tocsiková vrátiť. Určite sa odvolá zas.

Vravím, dnes sa už témy verejných diskusií netočia okolo Tocsikovej. Žeby preto, lebo nie celkom čisté transakcie sa stali bežnými a odvtedy sa prelievali oveľa vyššie čiastky nevedno kam, čiže „tocsikizmus“ sa stal každodenným? Kde sú časy, keď sa na túto tému dalo vtipkovať?! Napríklad navrhnúť, aby po Márte Tocsikovej pomenovali najnovší budapeštiansky most, jednu trasu metra a linku autobusu či vymeniť národnú menu forint za „tocsik“. Tieto iniciatívy onoho času nevyšli, tobôž nie návrh, aby pohorie Matra premenovali na Márta.

Z toho celého však vychádza večne platné ponaučenie: ak nevieš plávať, nelez na strom, lebo ňa zrazí trolejbus. (*jún*)

Pyrézi všetkých krajín, spojte sa!

V Maďarsku rapídne rastie tábor tých, ktorí sa hlásia k pyrézskemu národu, chcú si zachovať pyrézsku identitu, intenzívne zbierajú pyrézske pamiatky, zvyky, spracúvajú všetko, čo je pyrézske, od

histórie, cez folklór, po gastronómiu. Chcú dosiahnuť, aby oficiálna maďarská politika uznala Pyrézov ako národnostnú menšinu. Množia sa organizácie na ochranu záujmov Pyrézov, neho- voriac už o tom, že silnejú snahy spojiť Pyrézov celého sveta. Lebo Pyrézi sú všade na zemeguli!

Vôbec tomu neodporuje fakt, že Pyrézi v skutočnosti nejstujú. Sú výtvorom fantázie pracovníkov agentúry na prieskum verejnej mienky, ktorá ešte v marci skúmala „zhovievavosť“ Maďarov k možným prisťahovalcom. Uchýlila sa k lesti, keď medzi cudzími národmi uviedla aj fiktívne etnikum – Pyrézov. A čuduj sa svete, prevažná väčšina opýtaných (68 percent) by nerada videla v krajine aj Pyrézov.

Istého maďarského spisovateľa žijúceho v Podkarpatsku to nesmierne rozčúľilo a na svojom blogu verejne vyhlásil, že sa považuje za Pyréza. Spustil neuveriteľnú lavínu: rad-radom sa k nemu pripájali ďalšie desiatky, stovky a tisíce ľudí, na internete sa rozvinulo doslova pyrézske hnutie. Objavili sa príspevky o pôvode, dejinách, jazyku, zvykoch, vede, literatúre a umení Pyrézov. A aby upevňovali pyrézske povedomie a mladých podnecovali k národnej hrdosti, zverejnili aj zoznam známych ľudí pyrézskeho pôvodu. Patrí k nim napríklad Piroška (Červená čiapočka), Pyreza Pahlavi, Shakespearez, Pirene Papasová, Mária Pyrédia, ale sem zaraďujú podaktorí aj známeho pyromana Neróna, no a za jedného zo zakladateľov národa považujú ma- tematika Ludolfa, ktorý „vynašiel“ pí (3,14).

Zvlášť ma zaujala štátna forma zatiaľ fiktívnej Pyrécie. Mala by to byť anarchistická, syndikalistická, diktátorská, republikánska ústavná teokracia s pozoruhodným politickým systémom: vo voľbách by jestvoval 10-percentný prah, ale do parlamentu by sa dostali len tie strany, ktoré by zostali pod touto hranicou, dokonca by vládla zásada, že čím menej hlasov, tým viac mandátov.

Okolité národy však Pyrézov nemajú rady, dokonca ich podceňujú: sú to vraj pitiánerskí piráti, ktorí jedia iba pyrė, pirohy, pirėteše a pirezne obalené v pirėzlach, nikdy sa nepýria, pýcha

im nadúva hrud', pričom keď aj dosiahnu nejaké víťazstvo, aj to je iba Pyrhovo.

Pyrézi sa nedajú odradiť, tobôž nie odrodiť. Vychádzajú z toho, že v nejakom zmysle je každý obyvateľ planéty Pyréz. (jún)

Všade dobre, aj na festivale

Nerob festival! – skríkne Maďar, keď chce, aby niekto prestal kričať, vyčítať niečo, nadávať alebo sa predvádzať v nepeknom svetle. Najväčší „festivalový palác“ – parlament – minulý týždeň zavrel svoje brány, poslanci odišli na prázdniny, čo však vôbec neznamená, že nebudú „robiť festival“ aj v lete v ustavičnom nutkaní naplniť heslo: My chceme iba vaše blaho (odpoveď po-spolitého ľudu: My si ho však nedáme).

Dá sa teda predpokladať, že v letných mesiacoch budú hrať prím skutočné festivaly, slávnostné prehliadky prevažne kultúrnej činnosti, no neboli by sme v Maďarsku, keby sezónu neodštartoval gastronomický festival (veľká žranica) a nezakončili vínny festival (veľká opica). Obe podujatia spája miesto činu, Budínsky hrad. Prvé sa uskutočnilo uplynulý víkend, druhé bude v septembri. Medzitým bude festival leča, tekvice, sprejerov i svokier, aby som spomenul len niektoré menej tradičné disciplíny.

Nedisciplinovaní mladíci z celého sveta sa budú môcť vyžiť v jednom z rozhodujúcich kôl svetového festivalu grafitov, ktoré bude po prvý raz v Budapešti. Akiste si rozšírim už aj tak bohatú zbierku krátkych, zato výstižných nápisov na stenách rôznych budov či miestností. I keď politika výrazne podnecuje autorov týchto krátkych filozofických útvarov („Keby sa po voľbách čokoľvek zmenilo, zakázali by ich“), predsa v nich prevláda skôr zamyslenie sa nad životom a rôznymi životnými situáciami („Existuje život pred smrťou?“, „Nečítam knihy, len pijem – to aspoň na mne vidieť“, „Nehádz ohorky do pisoára, lebo sa premočia a nedajú sa fajčiť“, „Prepáčte, že žijem, viac sa to nestane“).

Takže podobné múdrosti očakávam aj od festivalu. Hoci, keď sa nad tým zamyslím, oficiálne povolené, dokonca organizované grafity sú rovnaký nezmysel ako bojovať proti odtučňovacej kúre hladovkou.

Až zmyselné pôžitky však spôsobuje Veľký stôl Maďarov. Drevený predmet so štyrmi nohami pripomína iba veľkosťou, v skutočnosti je to kniha receptov z uplynulých vyše tisíc rokov, teda z obdobia, čo sú Maďari v Karpatskej kotline doma. A vra-ciam sa k parlamentu, lebo do kulinárstva sa mieša aj politika, presnejšie politička. Už spomínaný gastronomický festival, najväčší v Európe, totiž predsedníčka parlamentu, na schodoch Parlamentu, tak, že otvorila obrovskú knihu zviazanú v koži zo špeciálneho maďarského, tzv. sivého hovädzieho dobytko otvorila – aká náhoda! – práve pri stáročnom recepte koložvárskej kapusty. Potom knihu zatvorila, odovzdala husárom, ktorí ju v hintove odviezli na Budínsky hrad, kde až do nedele večera trvala prehliadka staromaďarských jedál. Spomeniem aspoň obľúbenú kombináciu Kopáňa (ktorý napriek tomu prehral boj o trón s Vajkom, neskorším kráľom Štefanom): jačmennú kašu varenú spolu s kapustou a jahňacinou. Dnes to nepodávajú ani na štátnych recepciách.

Apropo, recepcia. Na jednej takejto bezplatnej hostine stoja dvaja Maďari (Slováci, Česi...) pri švédskom stole a usilovne konzumujú. Obďaleč vidia dvoch cudzincov, ktorí sa iba rozprávajú. Podídu k nim a spýtajú sa, prečo nejedia, či im maďarské (slovenské, české...) špeciality nechutia. Ale áno, znie odpoveď, lenže my jeme len vtedy, keď sme hladní. (júl)

Dum-dum referendum alebo Ako vymeniť ľud?

Ako trhavá dum-dum guľka, také rany spôsobujú na tele Maďarska referendové fukoty. No kým brutálnu strelu už dávno zakázali, s iniciatívami na ľudové hlasovanie sa akoby roztrhlo vrece.

Všetko sa začalo – aspoň podľa mňa – vlani na jeseň, keď

vodca opozície na jednom z masových mítingov načrtoľ recept, ako odstrániť klamársku „soclib“ vládu: treba usporiadať referendum o zásadných bodoch vládneho reformného (gniaviaceho) programu, a keď ľud povie nie, tak vláda, logicky, musí odísť. Takto sa zrodilo pol tucta otázok, ktoré prešli neuveriteľnými peripetiami v útrobach rozhodovacieho mechanizmu volebnej komisie a Ústavného súdu. Až teraz je definitívne jasné, že fideszácke otázky možno položiť ľudu. A ľud sa už teší! Bude mať totiž možnosť odmietnuť poplatky za návštevu u lekára a za nemocničnú starostlivosť, zabrániť privatizácii nemocníc, spoplatneniu vysokého školstva, rozpredaju úrodnej pôdy hocičikomu, dokonca predaju liekov mimo lekární. Veď kto by bol nepriateľom vlastnej buksy?

Ľud sa teda raduje a dostal chuť na ďalšie referendá. Istý jazykovedec napríklad predložil iniciatívu navlas podobnú fideszáckej, lenže s opačným vyznením (napríklad Súhlasíte s tým, aby sa lieky mohli predávať aj mimo apatiék?). Neznámy iniciátor predložil návrh na hlasovanie o tom, aby potraviny mohli predávať len v obchodoch s potravinami. Dakto by chcel týmto spôsobom znížiť platy potentátom, no najvyšší počet nových predlôh sa týka zrušenia platby za rôzne tovary a služby (mlieko, diaľnice). Mne sa najviac páči nápad povoliť predvolebné a iné politické zhromaždenia výlučne mimo obce. Slovom: ľudová tvorivosť nepozná medze.

Musím však poznamenať, že s referendami v Maďarsku boli doteraz iba problémy. Napríklad krajina vstúpila do NATO (aj do EÚ) iba vďaka tomu, že parlament znížil roku 1997 prah referendovej účasti (netreba vyše 50 percent, no minimálne štvrtina všetkých oprávnených voličov musí hlasovať rovnako). Maďari všetkých krajín nemôžu mať maďarské občianstvo, lebo vďaka vládnej sabotáže bolo ľudové hlasovanie neplatné (5. december 2004 – druhý Trianon). Hodno ešte pripomenúť, že možnosť vyjadrenia vôle ľudu v otázke, či majú v štátnych pohostinstvách podávať pivo zdarma, už v predkole odpísal nedávno Ústavný súd.

Vidieť, že nie ľud, lež politici opanovali aj referendové pole. Nestačí im každé štyri roky jedna možnosť na výmenu vlády? Evidentne nie. Nechápeť však, prečo forsírujú plebiscit, veď národ ich už toľkokrát sklamal! Čo keby sa pokúsili vymeniť ľud? (júl)

Krížom-krážom cez Balaton alebo Možno pod vodou plakať?

Maďarský novozbohatlík si postavil pri Balatone obrovskú vilu s tromi bazénmi: v jednom je teplá, v druhom studená voda, tretí je prázdny. „Načo máš toľko bazénov?“ pýta sa ho kamarát. „Vieš, keď je chladno, vykúpem sa v teplej vode, v horúčave zasa dobre padne studená voda,“ znie odpoveď. „No a prázdny bazén je načo?“ „Sú dni, keď nemám chuť plávať.“

Nuž, chuť plávať vo vlažnom Balatone malo v sobotu vyše deväťtisíc ľudí. Až sa voda spenila a zvlnila, ako počas búrky. Búrka však nebola v maďarskom mori, ale okolo dvoch tradičných masových podujatí, ktoré akoby just usporiadali v jeden deň. Preplávanie Balatonu (krížom) je staršia akcia, medzi Balatonboglárom na južnom a Révfülöpom na severnom brehu je 5,2 kilometrová vzdialenosť – tú absolvujú odvážlivci len tak nesúťažne, aby si vyskúšali sily. Preplávanie zálivu medzi Balatonfüredom a Tihanyom („krážom“) je však súťaž na 3,5 kilometrovú vzdialenosť. Už dlhé roky majú oba programy svoje miesto v letnom balatonskom kalendári, ale teraz kolidovali po prvý raz.

Stalo sa, že preplávanie celého jazera museli predchádzajúci víkend odložiť pre nepriaznivé počasie. Odložili ho o týždeň, napriek tomu, že na tento deň už od zimy chystali maratónski plavci svoju akciu v Tihanynskom zálive. Darmo prosili druhých, aby si našli iný termín, veď takto budú obe akcie okyptené. Aj boli, pretože ľudia si medzi oboma podujatiami vybrať museli. Niektorí však zdôrazňujú úžasnú situáciu, v ktorej si ľudia vybrať mohli.

Väčšina si vybrala akciu „krížom“ – vyše sedemtisíc ľudí absolvovalo dlhšiu trasu, najstarším účastníkom bol 87-ročný muž, najmladším 11-ročné dievčatko, boli medzi nimi známi športovci, pástari i vodní pólisti, no a jeden exot, ktorý si sťažil úlohu tým, že plával oblečený v maďarskom kroji. Nezostali však v hanbe ani plavci „krážom“ – zaznamenali rekord, ktorý sa dostane aj do Guinnessovej knihy: naraz sa čabrnkalo vo vode 146 ľudí so sadrou na ruke či nohe, dokonca tridsiati z nich záliv aj preplávali.

Organizátori oboch podujatí sú teraz na seba nasrdení, posielajú si odkazy, kto kam má „odplávať“, a vyzývajú druhého, aby sa radšej pokúsil o absolútny športový výkon v disciplíne preplávania zamrznutého Balatonu po dĺžke.

Mohol by som urobiť zopár temp do bazéna veľkej politiky – tam je takýto truc bežný. Lenže politické strany sa teraz pri Balatone neobjavili! Mohlo by to byť potešiteľné, ale čo keď pospolitý ľud už aj sám od seba vie, že toho druhého treba utopiť v lyžičke vody? Je to na zaplakanie, hoci je otázne, či človek môže vypustiť slzu pod vodou. (júl)

Torta krajiny alebo Kde je šľahačka?

Tortu si objednal úrad vlády od cechu maďarských cukrárov. Na 20. augusta, na svätoštefanský sviatok, na „narodeniny krajiny“. Netreba sa zľaknúť, nemá tvar Uhorska, je obyčajná, okrúhla, a čo je dôležité: malá. Zato by mala osladiť život obyvateľom, hoci na nej nie je šľahačka. Predstavili ju v patinovanej peštianskej cukrárni na prítomnosti známych osobností.

Bola medzi nimi víťazka televíznej tanečnej súťaže, na ktorú si národ spomína z internetových fotografií, kde tancuje, ako ju pánboh stvoril, dokonca v premiérpláne predvádza špagát. Aby som však neodbočil: nie táto konkrétna torta má byť slávnostná, je to iba vzorka. Takú istú by si mala kúpiť každá maďarská rodina už o týždeň – vraví fešná hovorkyňa vlády, ktorá celú túto

imidžovku zorganizovala. Zabudla však na niečo, na čo upozorňuje najčítanejší denník: podľa sociologických prieskumov sa väčšina maďarských cukrárov angažuje za pravicovú opozíciu, čiže možno rátať s tým, že sa objaví aj alternatívna torta.

Torty má vo výklade svojej cukrárne aj Kohn, ale na dvere vyvesil nápis: Židov neobsluhujeme. Grün k nemu vrazí a zhrozený sa ho pýta: „Čo si úplne zošalel?“ Načo Kohn pokojne odvetí: „Ty si už koštoval moju tortu?“

Nazdávam sa, že sa mi týmto „mešuge vtipom“ podarilo urobiť klenbu k ďalšej udalosti týždňa, ktorá je na rozdiel od vládnej torty horká. Mládežnícka organizácia opozičného Fideszu (Fidelitas) vyhlásila na svojej internetovej stránke súťaž: nože ľudia, napíšte, čo vám dala Gyurcsányova vláda. Medzi zverejnenými odpoveďami bola aj táto: Kohnvergečný program. Rozumiete, nie konvergenčný, ale Kohn-vergenčný, čiže, prosím pekne, boli sme tu svedkami ani nie skrytého vzbudzovania protižidovských nálad. Po pár dňoch to z webu odstránili a vedenie organizácie sa ospravedlnilo, s tým, že to bola niečia partizánska akcia, od ktorej sa rozhodne dištancuje.

Z kavalkády chutí nechýbala minulý týždeň ani pikantná. Bulvárnu tlač a videostránky na internete zaplavili snímky istého poslanca za Fidesz: úplne nahý poskakuje pod krížom zaveseným na stene. Je to enfant terrible, pretože nedávno ho policajti zastavili za prekročenie rýchlosti, bol iba v spodkoch, nemal pri sebe doklady, na policajnej stanici spadol zo schodov, ale on tvrdí, že ho zbili. Slovom, celkom hodnoverné sa zdajú aj spomínané nahotinky. Lenže poslanec odkázal médiám, že ich dá na súd, lebo vraj ide o montáž, on má totiž úplne inú stavbu tela. Už vidím, ako na pojednávaní budú porovnávať rozmery jednotlivých častí poslancovej mužskosti.

Nuž, život nie je torta so šľahačkou! Presne takto si vzdychajú aj aktéri v starej totalite zakázaného (teraz však v televíziách často premietaného) groteskného filmu Pétera Bacsóa Svedok, keď lamentujú nad tým, že „medzinárodná situácia sa stupňuje“ a preto treba bojovať proti vnútorným nepriateľom hoci aj vy-

konštruovanými obvineniami. Teraz sa „stupňuje“ aj vnútorná situácia, avšak ja by som sa predsa sporil s citovaným bonmotom: nie je pravda, že život nie je torta so šľahačkou, len treba vedieť lízať... (august)

Ako prežiť Svätého Štefana

Tak, už máme za sebou „Sziget“, najväčší stredo(celo?)európsky happening pod holým nebom, festival za účasti státisícov nehatene sa správajúcich mladých ľudí. „Treba byť týždeň spolu“ (a najmä bez rodičov) – tento slogan panoval aj tentoraz na starobudínskom dunajskom ostrove, podľa ktorého sa celé podujatie nazýva. Táto Sihot (copyright by me) zostane pamätná aj rekordných 11 580 minút trvajúcim permanentným koncertom, alebo 14 902 pármí, ktoré sa bozkávali naraz. Škoda, že podobné výkony – myslím na všeobecnú družbu – sú v Maďarsku skôr javom osihoteným.

Isolovaný zostal aj poburujúci plagát pri maďarských cestách: vyobcovala ho samotná reklamná únia. Na toto rozhodnutie som čakal celé týždne. Dvojzmyselná reklama: Žena (pipka?) ako mäso – drsné! Odstrániť! – znela výzva etickej komisie zväzu reklamy, ktorá bola aj vyslyšaná.

Vyslyšali ľudia výzvu úradu vlády: nože navrhňte, ako by sa mala nazývať plánovaná vládna štvrť za Západnou stanicou. Na názov novej vládnej zóny už prichádzajú aj seriózne návrhy, napríklad Széchenyiho park, Smaragdové mesto (bude tam plno zelene), Záhrada Maďarov alebo Matejov háj. Tento posledný sa však podľa mňa už posúva do humornej roviny (treba poslať vládu do hája), avšak žartovné chůtky Maďarov stelesňujú viac tieto iniciatívy: Štvrť kapustných hláv, Štvorcový okrúhly les a podobne. No na internetovom portáli Index sa rozvinulo trocha drsnejšie hnutie, ktorého výsledkami sú tieto skvosty: Gyurcsány Village, Fericity, Blufbuilding, Opičiaren, Konečná stanica... ale zatiaľ vedie v hlasovaní Poondiland.

S prepáčením poondiať to nikto nechce dnes, 20. augusta, na štátny, svätoštefanský sviatok. Vzhľadom na vlnajúcu tragédiu počas ohňostroja, keď vyčíňal orkán, tentoraz zabezpečuje vláda všetko dupľovane. Môj prah záujmu výrazne prekročila mapka, ktorú budú rozdávať davom ľudí na dunajskom nábreží. Sú na nej vyznačené únikové cesty, keby opäť udrela príroda v kombinácii s ľudskou ľahostajnosťou. Opozícia teraz kritizuje vládu za to, že preháňa, robí zbytočné fukoty a vopred vyvoláva paniku. Vládny hlavný organizátor je ako človek, ktorého tak či tak chcete zdevalvovať: ak má kalap, je hlupák, a keď kalap nemá, aj tak je hlupák.

Veru, politik musí znášať všeličo! Na revanš znášame aj my jeho. (august)

Sex a logika

Zakázané ovocie chutí najlepšie? – táto otázka sa vynára pri čítaní inzertných stránok novin a časopisov. Niežeby bol sex – pretože reč bude o skrytých i otvorených reklamách na sex alebo pomocou sexu – tabuizovaný, ale predsa jestvujú nejaké obmedzenia, hranice či etické normy. A keď sa do toho zapletú aj ochrancovia spotrebiteľov, to situáciu dokonca komplikuje.

Erotika v reklame je bežná – láka, dráždi, a možno aj podnecuje k nákupu. Ja osobne uprednostňujem hydinu, ale doteraz som ju nikdy nespájal so sexom, hoci výraz „pipi“ – čiže pipka – aj v maďarčine znamená okrem kuraťa aj ženu ľahkých mravov. Spájať tieto dve témy v reklame však nebýva až takým častým javom, aj keď kulinársky zážitok môže byť tiež vzrušujúci...

Aby som už toľko neokolkoval: pri maďarských cestách sa v lete objavil poburujúci veľkoplošný plagát. Držiac volant, neraz sa mi stalo, že som mykol hlavou, keď som jedným okom zbadal billboard s krásnou devou nasnímanou odzadu, ako čupí. Telo však mala rozkúskované čiarkovanými líniami, ktoré vyznačovali krídla, chrbát, stehienka, nožičky (chýbal však biskup-

ský kúsok, a keďže bola od chrbta, logicky aj prsičká). Takto býva označené u mäsiara prasa či hovädo, aby slabšie kuchárky vedeli, ktorá časť sa ako nazýva. Skoro som zabudol: veľkoplošný plagát propagoval výrobky známej hydinárskej firmy. Aby to však bolo zrozumiteľné, bol tam aj text: „Bombové kura“, hoci podľa mňa sa tým len vystupňovala dvojsmyselnosť reklamy. Žena ako mäso – drsné! Odstrániť! – takto znela od etickej komisie zväzu reklamy výzva, ktorá bola aj vypočutá, hoci semtam ešte vidno zabudnutú „pipku“ na okraji Budapešti.

V tomto prípade bol sex v reklame nepriamo. Musím poznamenať, že po istej prestávke sa v maďarskej tlači opäť hŕfne objavujú priame sexreklamy, ktoré sú zakázané už dobrých päť rokov. Záťahy proti nim, myslím na reklamy a inzeráty, pravidelne robí orgán na ochranu spotrebiteľov. Faktom je, v inzerátoch človek často naráža na tajuplné texty. Pravda, len začiatočník a naivka si môže pomyslieť na obchod s mačkami, keď číta, že „Vyholená cicuška hľadá svojho kocúrika“. Výrazy ako „plavý démon“, „čierna leopardica“, „ryšavá domina“ sa veru nevyskytujú v klasických zoznamovacích inzerátoch, lež skrývajú ponuky na sexuálne služby. Najnovšie sa už ani nepoužíva kvetnatý jazyk so zastieracími slovami ako cicuška a kocúrik, nebodaj pipka, ale inzeráty otvorene vyzývajú na využívanie spomínaných služieb. Postihovať ich je však naďalej problematické.

Zákon o reklame už dávno zakazuje sexuálne ponuky v takzvanej neodbornej tlači. Do tejto kategórie patria aj inzertné i bulvárne noviny. Predsa však toto odvetvie v nich opäť prekvitá. Až si to všimli aj ochrancovia práv spotrebiteľov. V poslednom čase iniciovali desiatky konaní proti podnikateľom bulvárnym denníkom a vyrubili nejednu pokutu – v priemere išlo o 400 eur. Táto suma však zďaleka nie je odstrašujúca, pretože keď zverejníte v jednom čísle desať či päťnásť takýchto inzerátov, čistý zisk môže dosiahnuť milión forintov. Pokuta teda nič nerieši.

Je mi už roky záhadné, ako usvedčujú hriešnikov. Úsmev na

mojej tvári vyvoláva predstava, že ochrancovia spotrebiteľov v spolupráci s políciou čítajú denne stovky inzerátov, zakrúžkujú si tie kritické a... A čo potom? Urobia skúšobný „nákup“? Podľa všetkého v mnohých prípadoch nič iné nepomôže. Noviny sa totiž bránia tým, že si mysleli, že ide o jednoduché zoznamovacie inzeráty a nemajú možnosti si to overiť. No a keď náhodou inzerujúcu služobníčku sexu odhalia, tá sa vyhovára, že chcela iba naštváť svojho priateľa. Pravdepodobne pomôžu iba „hĺbkové“ kontroly, čiže prichytenie pri číne, avšak v tomto prípade jedným z aktérov musí byť inšpektor... No, je to háklivé! Hoci logické. Apropos. Neznámy autor v jednom grafitu na budapeštianskej ulici sa raz vyznal takto: „Sex je lepší, než logika, ale neviem to dokázať“. (september)

Magori a masochisti, alebo Ako oslavovať

Čudujú sa mnohí v Maďarsku, prečo vyvoláva takzvaná Maďarská garda toľkú nervozitu u severných susedov, a hovoria: veď aj slávnostná prisaha minulú nedeľu so šesťsto účastníkmi a dvetisíc divákmi pripomínala skôr nepodarenú operetu. Šamanské bubny, kópia svätoštefanskej koruny, prejavy o skýtskych prapredkoch a o pramaďarskom rúnovom písme...

Nuž, vyvoláva to skôr úsmev. Ale až potom, čo človeku prejdú zimomriavky, ktoré mu behali po chrbte pri pohľade na zradených budúcich nových členov s výbavou pripomínajúcou nyilasovské časy.

Aj na druhý deň, v predvečer výročia revolúcie roku 1956, po mne pobehovali zimomriavky. Skupiny nazývané radikálne a extrémistické, podľa mňa však vyslovene fašistické, zorganizovali happening pred budovou televízie. Zahrievacie kolo vyzeralo takto: traja známi štváči komentovali rôzne správy, tu a tam im skočil do reči stroj, ktorý sa asi zasekol, lebo ustavične opakoval „špinaví Židia, špinaví Cigáni, špinaví buzeranti“, no a traja komentátori sa hneď od toho dištancovali, vraj keby

niekto prišiel s cieľom zadržať ich, nech si berie mašinu. Náladu vylepšovala aj odmena: skupine demonštrantov, ktorá kričala najhlasnejšie, že „Gyurcsány, zmizni!“, hodili z pódia toaletný papier s premiérovou podobizňou. Ako sa však zvyšovali decibely kapely a aj obsah alkoholu v krvi účastníkov, už mnohí dvíhali pravú ruku a hajlovali. No a keď na záver hecoval dav László Toroczka, skandovanie „Do zbrane, do zbrane!“ bolo pomerne strašidelné. Následné udalosti už pripomínali známy budapeštiansky folklór, avšak s tým rozdielom, že tentoraz bol múr policajtov pri Opere mimoriadne tvrdý. „Magori“ doň narazili, náhodou mali so sebou zopár zápalných fliaš a petárd, aj pršiplášte a plynové masky pre prípad nasadenia vodného dela či slzotvorného plynu. Plynovú masku som videl aj v piatok, pri pokuse o blokádu Alžbetinho mosta, keď pohotovostní policajti podrobili osobnej prehliadke holohlavého mladíka a obsah jeho tašky dali vyložiť na chodník. Slovom: chlapi sa chystali, ale pripravení boli aj policajti, pravda, pri moste stačilo, že zvýšili hlas, hoci sa potom museli vyznamenať aj v disciplíne beh za demonštrantami v plnej poľnej...

Hodno pripomenúť, že prevažná väčšina (asi 9 998 000 ľudí) nerobila randá! Videl som tetku, ktorá čiernokošeliarov na moste oplula, aj šoférov, ktorí ukazovali vztýčený prostredník blokádnikom, od ktorých sa tentoraz všetci smerodajní politici dištancovali vlastným hlasom, nie strojovým.

Zúfalé však môže byť, že zahraničné médiá sa pozerajú na Maďarsko cez tieto udalosti. Štrajk rušnovodičov, parlamentná debata o zavedení pluralitného systému zdravotného poistenia, pripravované referendum o zrušení rôznych poplatkov, začatie daňovej previerky vodcu opozície a premiérove vehementné dementi, podľa ktorého nejde o cieľenú akciu – aby som spomenul len niekoľko správ z kategórie „rôzne“ – už vlastne neprekračujú „prah dráždivosti“ medzinárodnej tlače. Pričom, veru, toto je „normálne“ Maďarsko.

Ako spokojný masochista: keď je zle, je mu dobre, a keď je dobre, je to pre neho zlé, čiže dobré. (október)

Brucho Budapešti

V Budapešti má každá väčšia štvrť svoju tržnicu, no jestvuje jedna centrálna, takzvaná Veľká tržnica, ktorá figuruje aj v každom turistickom sprievodcovi. Dôvod je jednoduchý: jedinečná atmosféra v historických kulisách. Už len prechádzka po nej človeka nasýti.

Brucho Budapešti – aj takto by sme mohli nazvať Veľkú tržnicu pri úpätí Mosta Františka Jozefa na ľavom brehu Dunaja. Nekonečný rad stánkov so zeleninou a mäsom aj dnes „krmí“ polovicu obyvateľov hlavného mesta. Vodím sem každú zahraničnú návštevu: tu kúpim chrumkavé husacie oškvarky, tam čerstvé žemle, na poschodí to zapijeme sudovým tokajským... No, paráda, ešte nikto nebol nespokojný, naopak, každý by si rád tento výlet zopakoval. Musím však poznamenať, že je to iba letmý pohľad cudzincov, ktorí chodia po tržnici s otvorenými ústami. Veď v eklektickej scenérii z konca 19. storočia je všetko, čo môže byť spojené s chýrnou maďarskou kuchyňou, a, na príklad, zväzok cesnaku s maďarskou trikolórou, klobása dulačka či picksaláma, nebodaj upečená husacia pečeň v keramickej nádobke – nuž, to je asi najlepší suvení.

Znútra, teda z pohľadu trhovníkov, ktorí na trhu a z trhu žijú, vyzerá Veľká tržnica inak, hoci jej hodnoty a krásu všetci uznávajú.

„Myslím si, že v Európe, a možno aj na svete je takáto veľká hala jedinečná. Dúfam, že sa podarí zachovať jej charakter. Spolu s riaditeľom o to bojujeme ustavične, veď sem už chceli nasťahovať autosalón, predajňu televízorov a práčok, rôznej inej elektroniky. Čaro tržnice sa však nestratilo. Máme tu tridsať mäsiarov, sedemdesiatdva zeleninárov, na poschodí sú handrári, čiže butikári. Kým sa nám na prízemí darí zachovať charakter trhu, môžeme konkurovať veľkým nadnárodným spoločnostiam,“ hovorí Guszti báči. Nikto neoslovuje Ágostona Kmettyho ináč. A je naozaj „kmeťom“ v tejto spoločnosti, dokonca aj oficiálne, pretože predsedá komore budapeštianskych trhovníkov,

v ľudovom jazyku je „hlavná kofa“. Teraz tu má obchod so spomínanými maďarskými špecialitami, no jeho držkový perkelt, uvarený vzadu, v útrobach, len pre kamarátov, je legendárny.

„Do tržnice som prišiel v šesťdesiatom deviatom roku, keď sa ešte hovorievalo, že všivavý súkromník. Moje deti neprijali ani do škôlky. V sedemdesiatom prvom som dostal živnostenský list. Vtedy bola tržnica takmer prázdna, lebo sa málokto odvážil súkromne podnikáť. Boli sme vyobcovaná vrstva spoločnosti,“ pokračuje hlavný „kof“.

Dobre začalo byť v polovici sedemdesiatych rokov, vtedy boli v móde „žiguláky“ – Guszti báči a jeho kolegovia si vďaka vianočným stromčekom, melónom, zemiakom a iným sezónnym tovarom mohli kúpiť niekoľkých „brežnevovských tátošov“. Vtedy bolo nájomné 240 forintov mesačne, teraz je to však 400 tisíc forintov. Kedysi mal Guszti báči dvanásť zamestnancov, dnes má iba dvoch, v časoch prosperity predal za deň aj sto prepraviiek paradajok, teraz sotva tri-štyri. Vysvetlenie je takéto: „Nejestvuje zavracia sezóna, vymreli babičky, obyvateľstvo nemá peniaze. Kedysi, v pohnutých časoch, napríklad za revolúcie roku 1956, špajza v každej domácnosti bola naplnená, zásoby vydržali aj pol roka. Dnes sú špajzy prázdne. Ani neviem, čo sa stalo s komorami. Isté je, že si ľudia neodkladajú doma do rezervy žiadne potraviny.“

Nostalgická nálada Guszti báčiho neopúšťa, ba čo viac, jeho slová znejú čoraz horkejšie: „Najlepšími kunčaftmi boli starí ľudia. Kým rodina prišla domov, nakúpili, navarili, a zavárali všetko, od zelenej fazuľky cez lečo po ovocie... Keď moja svokra zomrela, našli sme u nej tridsaťročný slivkový lekvár, bol vynikajúci. Teraz stará tetka prejde popred pult, zhodí na zem mrkvu, a ako keby ju našla, vhodí si ju do tašky. Alebo si dá otvoriť melón, ochutná ho, vraj nie je dobrý. Sledujeme ju, obďaleč si vytiahne kúsok chleba, zahryzne doň a ide k ďalšiemu zeleninárovi na ochutnávku. Prejde takto desať miest a najedla sa melónov.“

Nuž, aj takýto je reálny pohľad, povedal by som, priamo

z brucha Budapešti. Pochybujem, že turista si z toho niečo všimne. Ale turista nedostane ani zo spomínaného štipľavého, lepkavého, hustého držkového perkeltu. (*október*)

Nekonečné mľaskanie alebo Keď aj sviňa má husiu kožu

Kade chodím, tade počujem mľaskanie. Nečudo, veď je sezóna husaciny, a Maďari si tiež ctia tradície, najmä, keď pôvodca tohto zvyku, svätý Martin pochádza z Maďarska. Presnejšie, z územia dnešného Maďarska, ešte presnejšie, z mesta, ktoré sa za rímskych čias nazývalo Savaria. Dnes je to Szombathely. Takýchto „rodákov“ nemajú rady akurát husi, ktoré húfne hynú.

Húfy supov mľaskajú nad prípadom niekoľkonásobnej majsterky Európy a sveta i olympijskej víťazky plavkyne Ágnes Kovácsovej. Ágika pri nečakanej kontrole dopingového „komanda“ nebola schopná produkovať potrebné, a najmä predpísané množstvo vzorky, iba zhruba tretinu. Ponáhľala sa na stretnutie s „veľvyslancom“ UNICEF-u Rogerom Moorom a naivne sa domnievala, že ju kontrolórky navštívia neskôr. Tie však namiesto toho napísali správu, podľa ktorej plavkyňa odmietla spoluprácu, tento dokument dokonca športovkyňa podpísala, a potom plakala do televíznych kamier, že ju hnusne podviedli. Teraz jej hrozí až dvojročná pauza, čo by znamenalo koniec jej kariéry. Najprv sa činovníci rozhorčovali, aké sú necitlivé, nehumánne a protivné dopingové kontrolórky, no postupne sa ozvali aj hlasy, ktoré pripomenuli dvoch maďarských medailistov z Atén – tí tiež neboli schopní dodať vzorky, napriek tomu ich doma vyhlásili za hrdinov a obete svojvôle, ba čo viac, rozšírili sa aj teórie o sprisahaní proti maďarskému športu. Nakoniec sa s nimi nikto vážne nebavil a dvojročný dištanc ich neminul. Jeden z nich, kladivár Adrián Annus, žije, mimochodom, tiež v meste Szombathely, čiže na vidieku.

Vidiek si vzal na plecía premiér – nečakane sa rozhodol, že

podnikne turné po niektorých mestečkách a dedinách, aby propagoval svoj reformný program. Tu piekol chlieb, tam ochutnával „pálinku“, hladkal domáce zvieratá. Na vidiecku obchôdzku sa vybral aj šéf referendovej kampane opozičného Fideszu István Tarlós, ktorého vítali akosi zhovievavejšie. Do Ferenca Gyurcsányja totiž tu i tam hádzali vajíčka nevďační sedliaci.

Sedliaci, najmä chovatelia ošípaných sa chystajú premiérovi opätovať návštevu, budú demonštrovať priamo pred Parlamentom spolu aj so svojimi prasatami. Meteorológovia však predpovedajú takú zimu, že aj svine budú mať husiu kožu.

K husiam sme sa vrátili celkom šikovne! Keď jedna zagagoce, zagagocú všetky – vraví slovenská ľudová múdrosť, ktorej maďarský ekvivalent som nenašiel, hoci by tiež mohol byť výstižný. Avšak aj v Maďarsku poznajú naše prostoreké úslovie, ktoré znie takto: Nevie, kadiaľ hus ští, a mieša sa do toho. (*november*)

Krčný olej, bosorkin prd, vrčadlo na farára, pálenkový parfum...

Vyhrieva telo, zohrieva dušu. Vo veľkom množstve a zlej kvalite pôsobí na vedomie nepriaznivo, no pri zachovaní striedmosti je to liek. Podáva sa nie pred spaním, skôr ráno, nalačno. Môže škrabať, aj hladkať. Vrhnuť do biedy i prebudíť k životu. Vyhasiť vôľu, aj rozohniť, oduševniť. To je „pálinka“, hungarikum, na ktoré majú Maďari papier aj od Európskej únie.

Mnohí by chceli, aby v Maďarsku vypukla revolúcia kultúry konzumácie pálenky. Poslušne hlásim, táto revolúcia sa už začala, hoci v porovnaní s vínom trocha oneskorene. Už sa organizujú festivaly, celoštátne súťaže, alebo – ako aj teraz, okolo Mikuláša – verejné prehliadky, dokonca priamo oproti Parlamentu. Musím dodať, že sa tam nachádza ministerstvo pôdohospodárstva, ktoré sa postavilo do čela propagácie moku vypáleného z čistého ovocia, čiže „pálinky“, a pracuje dokonca na národnom „pálinkovom“ programe. Pod arkádami sú teraz

stánky výrobcov z celého Maďarska a národ sa môže presvedčiť naživo, aký je pravý, toľko ospevovaný, z ovocia šľachteného i divého vypálený nápoj, dokonca sa môže pozrieť, ako pracuje pálenica.

Sloboda a láska, jedno ako druhé, a spolu s pálenkou padne ti na zdravie – takto znie v mojom skromnom preklade heslo Maďarského rytierskeho rádu pálenky, a túto filozofiu mi vysvetľuje rytier Attila Barabás, pokladník veľacteného rádu. „Základnou snahou nášho rádu je dosiahnuť, aby sa drsná pálenka zo zadymených krčiem zošľachtila na nápoj panských salónov.“

Má šancu, pretože maďarská „pálinka“ sa robí z najšľachetnejších surovín. Veď zväzťe: liter whisky sa vyrába z jeden a pol kilogramu jačmeňa, liter rumu z dvoch kilogramov melasy z cukrovej trstiny, no a na výrobu litra slávnej barackovice treba dvanásť kilogramov marhúl!

„Z každého ovocia možno vyrobiť kvalitný destilát, dlhodobo najtypickejšou, takpovediac vlajkovou loďou bude pre Maďarsko barackovica, a domnievam sa, že tak ako zo škótskej whisky, z tequilly či grappy, možno sa uživiť aj z pálinky.“

Takže rytier-pokladník je optimista. Nezúfa ani známy výrobca špeciality nazývanej „podstlaná pálenka“ László Bolyhos. Svoj výrobok si aj patentoval a, mimochodom, dal sa pred pár rokmi na pálenie mimoriadne kvalitných destilátov preto, lebo v obchodoch nenašiel nič, čo by mu chutilo: „V malom množstve je pálenka zdravá, to už dokázali mnohí. My ponúkame naše výrobky len tým, čo konzumujú pálenku kultúrne. Prejavuje sa to aj vo vysokej cene. Je to však pálenka podstlaná sušeným ovocím.“

A to je ten patent! Najkrajšie ovocie sa odloží na sušenie, z ostatnej úrody sa v malých medených kotloch vypáli ovocná pálenka. Do fliaš sa potom naloží pár kúskov sušeného ovocia, a to sa zaleje pálenkou, prísne podľa zásady, že na marhule marhuľovicu, na slivky slivovicu, na dule dulovicu, na cigánske višne cigánsku višňovicu...

Nuž, maďarské úslovie hovorí, že pálenku možno vyrobiť aj z gombíka. Hovorí sa ešte, že pálenka je tekutý zimný kabát

a čistí aj zuby. Rytier Attila Barabás upriamuje pozornosť na bohaté názvoslovie: „Pálenka má v maďarčine dvadsaťosem pomenovaní. Napríklad: krčný olej, bosorkin prd, vrčadlo na farára, životobudič, teda ákovita, čiže aqua vitae.“

Pardon za citované ľudové výrazy. Mňa najviac zaujalo to vrčadlo.

„Ide o ľudové pomenovanie terkelice. Kedysi to bola veľmi škrabľavá, drsná pálenka, ktorá často obsahovala aj viac metylalkoholu, čo na mozog ľudí nemalo príliš dobrý vplyv. Natoľko sa posmelili, keď sa napili, že sa odvážili vrčať ešte aj na farára.“

Nič také nemajú za lubom novodobí pálenkári, naopak, zdôrazňujú kultúru pitia a striedmosť. Dokonca vymysleli aj pálenkový parfum! Nie je to ostrekovač hrdla, tobôž nie podpazušia či záušia! Nie. Pálenka adjustovaná vo fľaštičkách presne ako od parfumu slúži na pošpicovanie hotových jedál: napríklad dulovica na lososa, slivovica na tatársky biftek, terkelica na palacinky, a barackovica na husaciu pečeň.

No toto! Na zdravie! (*december*)

Pätnásť rokov v Budapešti

„Zabránil“ som už stretnutiu premiérov, lebo som vytáral verejnosti, čo som nemal, obštal som v skúške svojich kolegov v rozhlasovej relácii, keď som sa nedal vyprovokovať, informoval som o reakciách na prehradenie Dunaja, o futbalovom konflikte Slovan – Ferencváros, o mnohých komplotoch, dokonca o údajných tankoch. To sú len niektoré črepiny z pol druhu desaťročia môjho pôsobenia v Budapešti. Pozbieral som ich na požiadanie editora relácie Štúdio svet.

Prechádzam sa po centre Budapešti, medzi stánkami vianočných trhov, a hľa, eurokomisár! S Lászlóm Kovácsom sa srdečne zvitame, a keď sa spýta, či som stále tu, hovorím, že áno, ale už ako slobodný novinár, nie ako spravodajca Slovenského rozhlasu. Zaspomíname si na „staré zlaté časy“, keď bol šéfom maďarskej di-

plomacie a kedykoľvek som mu mohol zatelefonovať, o vyjadrenie ho požiadať hoci o polnoci k nejakej aktuálnej, najmä slovensko-maďarskej téme. Na jednom z vrcholov vyostrených sporov, bolo to roku 1995, mi udelil výročnú cenu svojho rezortu, práve založenú pre zahraničných korešpondentov. Bol som prvý, a hoci mnohí kolegovia to zo žartu označili div nie za provokáciu, dodnes si to vysoko vážim. Potom neraz, napríklad na tlačovej konferencii, sme sa na seba len usmiali, keď v maďarskom jazykovom kontexte nepoužil slovo Pozsony, ale Bratislava, pričom nemohol mať ani tušenia, že o dvanásť rokov by to chcel niekto zaviesť aj v maďarských učebniciach na Slovensku...

A keď nostalgia, poďme ešte späť v čase! Ako relikviu uchovávam svoj prvý, rukou písaný príspevok do Československého rozhlasu – je na ňom dátum 1. 9. 1992. Práve v ten deň som začal svoju činnosť v Budapešti, a hneď som vhuhol do gabčíkovsko-nagymaroskej tematiky. Bol to štart priam raketový, a ako týždňový spravodajca som tu hneď mal slovenského premiéra Vladimíra Mečiara, ktorý v kombinácii s Józsefom Antallom bol ako kosa na kameň. O rok sa Antall aj chcel nejakým spôsobom pomstiť a v dôvernom liste požiadal českého premiéra Klauza o spojenectvo proti Mečiarovi. O existencii listu prenikla informácia z Prahy, ale čo je v ňom, nevedel nikto. Keď som po ňom pátral tu v Budapešti, z istého zdroja mi ho poslali faxom. Ten však už vybledol.

Nevybledla spomienka na „futbalový konflikt“, keď na bratislavskom Slovane zbili policajti fanúšikov Ferencvárosu, ktorí zasa tu rozbili výklad nášho kultúrneho strediska. O pár týždňov sme pri Čunove prehradili Dunaj, čo na maďarskej strane vyvolalo neuveriteľnú hystériu: „Slováci nám ukradli Dunaj!“ znelo z každého kúta. Paniku niekto vyvolával aj doma, v Bratislave, lebo sa rozšírilo, že k hraniciam sa pohli maďarské tanky. Podarilo sa mi zistiť priamo od vtedajšieho ministra obrany, že to nie je pravda. (Len v zátvorkách dodávam, že téma sa vyskytla ešte raz, oveľa neskôr, akurát tanky mali vyraziť opačným smerom... našťastie tiež iba v rovine humbugu.)

Potom – a sme opäť v kritickom období, keď sa pripravovala dvojstranná medzištátna základná zmluva – bol každý vrcholný kontakt na slovensko-maďarskej línii senzáciou. Chápem politikov, že chcú mať pokoj, neradi predbiehajú udalosti, lenže verejnosť už priam prahla po nejakej priaznivej informácii. Moji „špióni“ mi raz našepľi, že sa niečo chystá na úrovni premiérov Mečiara a Horna. Je neprípustné také niečo neoveriť, a hneď z viacerých zdrojov! Tunajší hovorca nevedel o ničom, ani domáca hovorkyňa, ktorá sa musela opýtať „šéfa“, ten jej to potvrdil a ja som „senzáciu“ mohol pustiť do éteru. Na druhý deň som s hrôzou zistil, že všetky maďarské denníky palcovými titulkami citujú mňa, spravodajcu Slovenského rozhlasu v Budapešti, ako zdroj takej dôležitej informácie, že sa zídu predsedovia vlád. Potom to potvrdili aj oficiálne – čo im iné zostávalo? –, no pointa je tá, že tento „utajovaný“ summit sa nakoniec nekonal. Mohol som iba dúfať, že azda nie preto, lebo som to predčasne oznámil. Myslím to, samozrejme, se-baironicky, neverím totiž, že novinár usmerňuje dianie. Ide iba o najnovšie móresy, že udalosti sa vyrábajú, a nielen sa informuje o tom, čo sa naozaj stalo...

A stalo sa, že ma pozvali ako hosťa do najpočúvanejšej relácie Maďarského rozhlasu – vysielala sa v nedeľu po poludňajších správach a je to akýsi zápisník zahraničných spravodajcov plný smiešnych vecí zo sveta. Po každom príspevku sme s moderátorom prehodili slovo, aj my sme sa dosť nasmiali, ale zrazu ma požiadal, aby som povedal nejaký vtíp o Mečiarovi. Krátko som zaváhal a vyzval som ho, aby najprv on povedal vtíp o Hornovi. Jasné, že nepovedal. Táto príhoda má dodatočnú pointu: o niekoľko rokov, keď som dcére hľadal strednú školu, človek, ktorý mal rozhodovať o jej prijatí, si spomenul na mňa z onej relácie a dcéru prijali. Žeby sme predsa boli – neviem koľká – veľmoc? (december)

2008 • Pestrofarební beťári a volovia

Psia komunikácia

Pes je nejlepší přítel člověka, vraví sa po tisícročných skúsenostiach. Oba druhy cicavcov si dobre rozumejú, a svetovú senzáciu predsa vyvolala správa, že maďarskí vedci pracujú na akomsi psovsko-ludskom slovníku. Čo ešte si všíma svet na malých krajinách, čo prekračuje prah záujmu vo svete o Maďarsko, aké trápne situácie vznikajú pri najrôznejších populárnych kvízových televíznych programoch?

Svetové médiá nedávno priniesli senzačnú správu, že sa maďarským vedcom podarilo rozlúštiť „psiu reč“, teda čo práve chcú oznámiť psy človeku, keď štekajú. Bude to znamenať revolúciu v komunikácii medzi človekom a jeho najvernejším priateľom? pýtala sa napríklad BBC, ktorá vyslala informáciu do celého sveta. Musím sa priznať, že môj telefón bol doslova žeravý – kolegovia zo Slovenska i Česka mi vyvolávali, aby som im osvetlil podstatu tohto svetoborného objavu, ktorý by mal prispieť k tomu, že pes a človek sa budú čoskoro „rozprávať“.

Spomenul som si na vtíp z novinárskeho prostredia: redaktor poučuje mladého eléva, že správa nie je to, ak pes uhryzne poštára, ale naopak, keď poštár uhryzne psa. Pravda, správa o pokroku v komunikácii medzi psom a človekom má aj reálny základ. V podstate ide o to, že maďarskí výskumníci pracujú so softvérovým programom, ktorý je schopný rozoznať rôzne druhy štekania, takže čo chce pes oznámiť svojmu pánovi, keď havká tak či onak. Výskum začali na Katedre etológie Univerzity Ló-

ránda Eötvösa v Budapešti roku 2001. Štekanie psov zaznamenali najprv v rôznych situáciách: keď boli psy priviazané k stromu, pri pohľade na cudzieho človeka, pri útoku na cudzieho človeka, pri hre s loptou a v stave, keď pes takpovediac žobre, teda očakáva niečo a je vzrušený. Počítačový softvér, ktorý použili maďarskí vedci, po sérii takýchto pokusov už asi na päťdesiat percent rozpozná duševný stav psa, teda vlastne to, čo nám chce oznámiť.

„Aj ľudia sú schopní roztriediť štekanie podľa situácie,“ hovorí vedúci vedeckého tímu Csaba Molnár. A vysvetľuje, že to „môže fungovať aj naopak, a síce, že pes rozozná náš duševný stav podľa toho, ako sa správame. Čo však nie je dôkazom toho, že psy sú skutočne schopné prežívať emócie zodpovedajúce ľudským citom. Ale: človek si zachoval genetickú schopnosť prisudzovať podľa hlasu emócie aj iným živočíchom.“

Prečo je to senzácia?

Výskumníci tvrdia, že definitívne padne teória, podľa ktorej psy štekajú len tak a štekot nemá komunikačnú funkciu. Má! Teda aj psy nielenže majú city, ale sú schopné ich aj vyjadriť rôznym tónom, výškou, intenzitou štekania. Toto sa teda potvrdzuje vďaka maďarským etológom. Inak tí sa teraz chystajú posunúť o krok ďalej, a skúmať, či podobným spôsobom komunikujú psy aj medzi sebou. Žiada sa mi dodať, že naozaj dobrý gazda a jeho miláčik si rozumeli aj doteraz, v ich komunikácii nebýva chyba. Komunikácia viazne skôr medzi ľuďmi, tu však zrejme nepomôže žiadny softvérový program.

Nuž, hádam sa mi podarilo vysvetliť najnovšiu senzáciu, ktorá prispela k tomu, aby Maďarsko bolo vo svete známejšie. Je to dôležité, pretože vo svetových médiách sa neraz objavujú vyjadrenia, z ktorých ide mnohých rozhodiť. Najnovšiu blamáž vyrobila oscarová kráska Charlize Theronová. Pre istý americký magazín vykreslila svoj posledný turistický zážitok. Vraj sa s priateľom túlili po Turecku, prenajali si auto a ani sa nezastavili po hlavné mesto Budapešť, no a mimoriadne vzrušujúce bolo nakupovať koberec v peštianskom bazári.

Hitom na maďarských internetových stránkach je stále nahrávka amerického kvízu, v ktorom si merajú sily dospelí a piatci. Tým dospelým bola mladá žena, ktorá v súťaži American Idol – niečo ako Amerika hľadá superstar – obsadila šieste miesto. Dostala túto otázku: Hlavným mestom ktorej európskej krajiny je Budapešť? Po niekoľkých minútových naťahovačkách to vzdala, moderátor konečne povedal správne riešenie, a ona sa nestačila čudovať, že Maďarsko je krajina, počula o Turecku, o Maďarsku nikdy...

Piatačik, samozrejme, napísal na skrytú tabuľku správnu odpoveď. Takže azda nie je všetko stratené. (január)

Umrel Dežo Pazaurek

Dezső Pazaurek bol, okrem iných beštárstiev, otcom malých vodných dielok, cintorína pre hračky tamagoči, ihriska pre zvieratá a podobne. Tieto i ďalšie huncútstva si musíme pripomenúť, lebo Dežo vyviedol svoj posledný kúsok: tento týždeň zomrel.

Jeden z kumpánov Deža Pazaureka spomína na veľkého vtipkára: „Rád pomáhal iným, vždy niečo vymýšľal, aby ľudí rozveselil, aby aspoň na chvíľu zabudli na každodenné starosti. Boli sme radi, celá naša partia, keď sa v našej spoločnosti cítili dobre aj iní a mohli sme ich trocha rozveseliť.“

Dezső Pazaurek začínal ťažko. Jeho nápad preťahovať sa lanom cez Dunaj za účasti obyvateľov dedín na protihľých brehoch ešte nevyvolal veľkú pozornosť. Keď zorganizoval letné mikulášske zábavy, stále ostával obľúbený len medzi deťmi zo svojej dediny. Na vrchole ošialu okolo hračiek tamagoči, v polovici deväťdesiatych rokov minulého storočia, však založil v sprásovej stene v chotári Dunaszekcső cintorín pre tieto milé tvory – ten už prišli nakrútiť aj zahraničné televízne štáby. Možno si spomeniete, išlo o figúrky, o ktoré sa bolo treba sústavne starať, v opačnom prípade „zahynuli“. Svoj nápad onoho času Dezső Pazaurek odôvodnil takto: „Rozhlásili sme to ako

prvý cintorín pre tamagoči v Európe. Pokúšali sa nás odhovárať, vraj načo sa tak ponáhľať, ale ja som povedal, nemožno čakať, lebo čo, ak nás niekto predbehne a už to nebude novinka.“

Jestvovali vtedy obavy, či dedina Dunaszekcső nevyjde pred svetom na posmech, ale prednostka obecného úradu to vyvrátila: „To je dobrý žart, dobrá pointa, a ja sa teším, že máme v dedine človeka, ktorý nielen má nápady, ale je schopný ich aj v praxi uskutočniť.“

Takže cintorín tamagoči priniesol Pazaurekovi až európsku slávu. A nasledoval jeho najväčší beťársky kúsok, aspoň podľa mňa. Po bombardovaní Srbska založil cestovnú kanceláriu Rizikotours a verboval dobrodružstváchtivých ľudí na zájazd do vojnovnej oblasti a Kosova. Záujemcov bolo neúrekom, no nakoniec sa Dezső Pazaurek musel priznať, že cestovka je iba fiktívna – staval sa s kamarátmi o pár fliaš sektu, že v priebehu niekoľkých dní sa dostane na prvé stránky bulvárnej tlače. Dostal sa, lebo za senzáciou sa naháňajúce noviny okamžite skočili po správe a nikto si neoveril, či je pravdivá.

Tento škandál už neprekonal – pokúsil sa ešte postaviť miniatúrne vodné dielka na Dunaji, zorganizoval celoštátnu výstavu mutantov: zeleniny a ovocia čudných tvarov, založil ihrisko a reštauráciu pre zvieratá, ale v posledných dvoch-troch rokoch o ňom sotva bolo počuť. Chorľavel, venoval sa iba svojej reštaurácii, kde sa naďalej schádzal s kamarátmi a spoločne kuli plány do budúcnosti. Najmä z preťahovania lanom cez Dunaj chceli urobiť ešte väčšiu atrakciu, až medzinárodné podujatie.

Dezső Pazaurek vo veku päťdesiatšesť rokov zomrel, s ťažkou chorobou už ďalej nemohol žartovať. Čo za sebou zanechal? S prirodzenou jednoduchosťou to vyjadril najbližší priateľ: „Ludom v Maďarsku azda zanechal myšlienku, že netreba vždy prijať to, čo jestvuje v našom okolí, ale vlastnými silami, zanieťením, a najmä so silnou vierou je možné sny uskutočniť. Otázkou je, ako dokážeme ľudí okolo seba presvedčiť, že naše predstavy sú správne a dobré.“ (apríl)

Kto má a kto nemá humor

Premiér ponúkol demisiu, vodca opozície sa vyhrážal barikádami okolo Parlamentu, ale v budapeštianskej zoologickej záhrade nie preto boli žeravé telefónne linky. Politická scéna a zverinec sa preplietali 1. apríla, no akákoľvek podobnosť je náhodná.

V zoologickej záhrade je už celé roky zvykom, že 1. apríla posilnia službu v telefónnej centrále. Jedna telefonistka by totiž nezvládala obrovský nával. Telefonujúci najčastejšie hľadajú pána Vlka, pani Pelikánovú, pána Medveďa či pani Jonášovú. Tu hneď dodávam, že Jonáš sa volal prvý hroch v zoo, ešte roku 1893. Už možno tušiť, že ide o formu žartu, keď niekto nechá na kolegovom pracovnom stole odkaz, aby sa ozval na isté telefónne číslo, že ho hľadal niekto so zvieracím menom. Pravdaže, je to číslo do zoologickej záhrady, kde majú zmysel pre humor a neberú to ako zbytočné obťažovanie, naopak, chystajú sa na tento telefónny dumping, typický na „deň bláznov“, a pokladajú ho za súčasť urbánneho folklóru.

Súčasťou budapeštianskeho mestského folklóru sú v posledných rokoch masové demonštrácie, nepokoje so zápalnými fľašami a slzotvorným plynom, maširovanie polo- či celkom fašistov, stávanie a búranie kordónov či barikád. Preto sa zdala uveriteľná správa, že vodca opozície Viktor Orbán presviedča vládne strany, že uprostred rozpadu koalície niet iného riešenia, než predčasné voľby a vyhnanie celej vládnej garnitúry. Keď sa tak nestane do 72 hodín, v piatok popoludní opozícia postaví okolo Parlamentu blokádu. Zhruba desať minút žila a kolovala po maďarských médiách táto správa ako senzácia číslo jeden, do vtedy, kým Fidesz neuviedol veci na pravú mieru. Vysvitlo totiž, že vtipní hackeri si z každého vystrelili, keď sa vlámali do servera strany a sľaby v Orbánovom mene rozoslali odtiaľ ultimátum s vyhrážkou blokády. Teraz už prípad vyšetruje polícia.

Takže v Maďarsku to pomerne rýchle prehrmelo, nie tak v niektorých susedných krajinách, kde ešte aj večer počúvali ľudia správu o Orbánovom pláne obklúčiť Parlament barikádami,

a televízne štáby si plánovali na druhý deň cestu do Budapešti, aby v priamom prenose informovali o najnovšom vývoji. Evidentne sa stali obeťou senzáciechtivosti, ktorá utlmila ich pozornosť. Neboli v strehu, nevšimli si, že to bol prvoaprílový žart. Alebo pôvodný zdroj si po vyslaní prvej, falošnej správy odišiel na kávu a do večera sa nevrátil? Ťažko povedať. Avšak na obranu všetkých, ktorí naleteli, musím poznamenať, že správa o blokáde sa mohla zdať pravdepodobná, hoci Fidesz je známy skôr tým, že kordóny okolo Parlamentu rozoberá. Ale predsa, situácia v Maďarsku je jednoducho taká, že vo vzduchu visí čokoľvek. Ináč povedané: imidž politikov je už natoľko pošramotený, že ľudia uveria všetkému. Čiže aj opaku všetkého.

Tak sa mohlo stať, že maďarské médiá – a spolu s nimi opäť aj niektoré zahraničné – dookola opakovali v utorok správu, že premiér Ferenc Gyurcsány ponúkol aj demisiu v prípade, keby si jeho strana myslela, že on osobne je prekážkou napredovania krajiny. Dementovali to socialistickí potentáti, samotný predseda vlády tiež, ale mnohým to znelo výborne. Pripomínam ešte raz, že vo vypätej situácii v Maďarsku sa aj neuveriteľné stane pravdepodobným. Chyba je v tom, že sa všetko berie vážne, ako zápal slepého čreva. Humoru niet!

Posledným vtípnym špičkovým politikom bol hádam Péter Medgyessy, ktorý chcel dokonca zaviesť prvoaprílovú tradíciu. Bolo to roku 2004, čiže svoj úmysel už opakovať nemohol, lebo v tom istom roku v auguste ho obe vládne strany spoločne vystrnadili z premiérskeho kresla, možno si spomínate, po ňom nastúpil Gyurcsány. Ale Medgyessy zostáva v pamäti národa – okrem toho, že bol agentom komunistickej kontrarozvedky – tým, že 1. apríla 2004 omilostil prasa, ktoré pre neho chovali. O tejto nezvyčajnej amnestii – podľa amerického vzoru, keď na Deň vďakyvdania prezident zachráni život moriakovi –, teda o tomto Medgyessyho imidžotvornom ťahu vystavili aj listinu, tučnú ošípanú dali do dražby a vládny úrad osobitne sledoval, aby sa nič nestalo, myslím, tomu bravovi, aby si skutočne žil ako prasa v žite. Vtedy ešte aj opozícia prejavila štipku hu-

moru, keď podrývala, že „v Amerike sa zachraňujú morky, v Maďarsku zasa svine“.

Nuž, boli časy! A tak varovanie pre súčasných politikov znie opakovane takto: Kto má humor, všetko vie, kto humor nemá, všetkého je schopný. (apríl)

Budapešť – mesto volov?

Vtípný je najnovší nápad vodiť a vozit' zahraničných turistov štáby po stopách socializmu na trabantoch. Narazil som však aj na inú, novšiu atrakciu, po ktorej by som dal Budapešti prezývku – s otáznikom – „Mesto volov?“.

Prechádzam cez Dunaj po Reťazovom moste, zápcha je väčšia než inokedy. A zrazu hľa! Oproti ide volský záprah! Šesť urastených volov vedú pohoniči, z ich hrdiel vychádzajú povely.

No toto! Účastníci cestnej premávky sa často správajú, ako zver podobného typu, ale pravého vola na asfalte som ešte nevidel! Dozvedám sa, že ide o reklamnú akciu, v rámci ktorej chcú ľudí presvedčiť, aby častejšie jedli mäso z tohto druhu rožného statku. Nazýva sa sivé hovädo. Je to takpovediac biomäso, teda zdravé, no a v neposlednom rade ide o zver originálne domácu.

Predseda únie sivého hovädzieho sa síce volá Milan Radisics, no zanietene hovorí o histórii tohto nenáročného, maďarského druhu: „Najskoršie údaje sme našli zo 14. storočia. V priebehu tristo rokov pohnali niekoľko stotisíc kusov sivého statku po vlastných nohách do Norimbergu, Benátok, Bruselu, Štrasburgu i na Moravu.“

Čo si sľubuje od tohto skutočne ojedinelého sprievodu naprieč mestom? „Dúfame, že sa mnohí, aj zahraniční turisti, dozvedia, že máme takýto poklad, a keď Austráliu spoznáme podľa klokanov a na španielskych pahorkoch vídať siluety býkov, robíme si nádeje, že sivé hovädo sa môže stať symbolom Maďarska.“

Prečo nie? Rozmýšľam o tom ešte aj o dva dni, keď sa pre-

chádzam v budínskych lesoch v rámci pravidelného víkendového relaxu. Tento spev tu však nebýva! Preboha, ani tieto vône! Štyri ženičky v maďarskom kroji v sprievode harmonikára spievajú v doline, na okraji malého kempingu, melódiu z Čardášovej princeznej. Je to trocha bizarné! Môj úškrn však postupne prechádza do grimasy, akú človek robí, keď sa mu v ústach zbiehajú sliny. Vôňu jarného lesa aj dymu z tlejúceho dreveného uhlia totiž potláča aróma pečúceho sa vola! Slankastá, korenistá, slaninková. Cesnaková? Vínna? Takže na obrovskej železnej konštrukcii sa tu krúti vól, veľký ako hovädo! Má necelých dvesto kilogramov, čo mi už prezrádza hlavný majster, jeden z najznámejších opekačov volov v Maďarsku Imre Tóth zo severomaďarského mesta Szikszó neďaleko Miškovca. Aj ma zasväčuje do tajov pečenia takého obrovského kusa mäsa.

„Vždy kupujeme býka, lebo jalovica, teda krava nemôže byť vól, vól je vždy býk. Tento tu mal zaživa tristošesťdesiat kilogramov, po vyčistení z neho zostal stoosedmdesiat kilogramový kus, ktorý je natiahnutý na tyč. Samotné pečenie sa začína týždeň skôr: v pondelok vezmeme vola na jatky, tam ho zarezú, potom musíme čakať tri dni na všetky veterinárne správy, či je teda náš vól súci na konzumáciu. Následne ho prevezieme ku mne domov, kde mám osemsto litrovú nádobu, kaďu, v ktorej ho pácujeme. V tejto marináde je predovšetkým soľ, ďalej koriander a iné koreniny, a vól v nej leží tri-štyri dni.“

Až potom ho prevezú na miesto, kde sa bude piecť. Môže to byť kdekoľvek v Maďarsku, Imre Tóth je schopný zabezpečiť akúkoľvek párty pod holým nebom, dodá aj kurence, morky, prasatá, ale najväčšou atrakciou sú, samozrejme, voly. Ako aj teraz, keď sa otvára sezóna v kempingu v budínskych vrchoch.

„Dnes ráno o piatej sme ho navliekli na tyč, do siedmej nám trvalo, kým sme ho prešpikovali, použili sme päť kilogramov slaniny. Natreli sme ho zmesou korenín, až potom sme zapálili pod ním oheň. Potrebuje minimálne dvadsaťštyri hodín, kým sa prepečie. Možno aj tridsať. V noci z neho odrežeme stehná i lopatky, tie pečieme na rošte osobitne. Krásne ružovkasté

plátky mäsa dopekáme podľa potreby vo veľkých plechoch. Narobíme asi šesťsto porcií, ale ich budú môcť konzumovať až zajtra, v nedeľu ráno. Skoro by som bol zabudol. Počas celého pečenia polievame vola aj bielym vínom, lebo toto hovädzie mäso je suché.“

Čo však robiť do rána, kým sa vól upečie? Mám geniálny nápad: slovo vól znie po maďarsky ökör. No a v maďarčine môžete zostrojiť dlhokánske vety zo slov, v ktorých je len samohláska „ö“. Mne sa podarilo pri vínku vymyslieť, že: Šialený šéf Edmund varí päť kýbľov perkeltu z volských paprčiek, no okolo lietajú veľké muchy, ktoré Edmund prepichol a udupal do zeme, pričom prevalil volský perkelt... Je to dobrá volovina, ale aby ste mi verili, tu je to aj po maďarsky: „Őrjögő fönököm Ödön, öt köcsög sörös ökörkörömpörköltöt főzött. Jött öt bögöly. Dögölj bögöly, bömbölt Ödön!!! Ötöt föllökött, ötöt köldököndöfött, ötöt földöndögönyözött, s föllökött öt köcsög sörös ökörkörömpörköltöt!!!“ (máj)

Hyde Park len pre bláznov

Hyde Park je úzko spätý s Londýnom: pri dodržiavaní istých pravidiel – napríklad neslobodno nadávať na britskú kráľovnú – si tam môže rozprávať ktokoľvek čokoľvek, samozrejme s tým, že musí potom znášať aj prípadné nesúhlasné reakcie náhodného publika. No nechajme zahmlený Albion, pretože podobné slobodné rečnícke miesto sa chystá aj bližšie: v Budapešti, kde však je takýto „speaker´s corner“ zbytočný.

„Sud rečníkovi!“ – to je aj v maďarčine klasická výzva z davu, keď ľudí niekto zaujme a sú zvedaví na to, čo chce dotyčný povedať. Kedysi, povedzme v stredoveku, sa najmä na trhoviskách vždy našiel sud, na ktorý sa rečník mohol postaviť, aby ho lepšie počuli. Takto vznikol aj výraz „sudový rečník“ – bol to a aj je v podstate človek, ktorý tliape dve na tri, rozpráva hlúposť, ak nie hovadiny.

Tento krátky etymologický úvod bol potrebný, aby ste pochopili, prečo má stáť na rohu dvoch alejí v budapeštianskom Mestskom sade Sud rečníkov. Bude to vlastne iba vrch suda, ako keby bol šikmo ponorený do zeme. Celý projekt, spolu aj s vydláždením priestoru a so samotným kusom symbolického spíkerského sudu vyjde vraj na 30 miliónov forintov, čo je asi 120-tisíc eur. Mohli by sme zvolať: veď demokracia, a spolu s ňou aj sloboda slova, je drahá záležitosť! Ale žeby bolo v Budapešti málo príležitostí a miest na slobodné vyjadrenie názoru, s tým nemôžem súhlasiť, a voči projektu som celkovo skeptický. Nakoniec nie som sám, ako to dokazuje aj krátka anketa.

„Je potrebné jedno miesto. Ale. Ak tu bude taký tábor, aký bol pred Parlamentom, to nebude dobré,“ vraví chlapec na lavici.

„V Maďarsku, obávam sa, by sa prevalili vášne, nie som si istá, či sme schopní rešpektovať iný názor,“ hovorí dievčina, a jej priateľka dodáva:

„Mali by tu postaviť bazén s blatom, lebo by sa to určite zvrhlo na hádzanie blata.“

Zastavujem slobodné vyjadrovanie názorov, so zvolaním: Dosť bolo ankety! Radšej by som vyjadril svoj vlastný názor. Ak máte chuť, predstavte si, že stojím na sude a nehatene tárom, čo mi príde na myseľ. V prvom rade si myslím, že v Maďarsku, a v Budapešti osobitne, možno nielen hovoriť, ale aj robiť kdekoľvek čokoľvek, možno nadávať do Cigánov-Židov, na štátnikov susedných krajín, samozrejme, na vládu, hádzať zápalné fľaše, dlaždice či kamene do policajtov, ktorí vám na revanš vystrelia oko gumeným projektilom. Takže mesto neobmedzených možností! A vôbec: už tu bol takýto Hyde Park Corner, tesne pri Parlamente, trval niekoľko týždňov, ako to pripomenul aj jeden z účastníkov ankety, ktorý narážal na permanentný zhuk rôznych, síce revolučne naladených, zato skôr asociálnych živlov na jeseň 2006. Istý kolega sa ma aj spýtal, či viem, aký je rozdiel medzi Hyde Parkom a miestom pri maďarskom Parlamente. Predsa taký, že v Londýne sa potom, čo sa niekto vyreční, nevy-močí sa na trávnik... (jún)

Strakatý Maďar

„Politici! Ruky preč od našej demonštrácie!“ – takto vyvolávajú maďarské občianske združenia, ktoré chcú – práve dnes – dokázať, že ulicu si nevyárendovali iba radikálne živly, ale jestvuje v Budapešti a všade po krajine plno normálnych ľudí, ba čo viac, sú vo väčšine. Aj keď nie sú rovnakí, ale pestrofarební. Čo ich spája?

Budapešť – mesto demonštrácií! Mohol by to byť hoci aj reklamný slogan, ktorý by bol možno aj úspešný v istom kruhu „katastrofických“ turistov. Už som videl v centre mesta Kórejčana, ako fanaticky fotografuje zamaskovaného radikála, keď hádže do policajtov zápalnú fľašu, a nemusel dlho čakať ani na odpoveď v podobe granátu so slzotvorným plynom. Nehovoriac už o kolegoch novinároch z rôznych televízií, pre ktorých sú takéto nepokoje vďačným námetom, pomaly ich nič iné v Budapešti nezaujima.

Mohlo by! – to dodávam ja.

Práve túto „slzotvornú“ povest' chcú dementovať a vyvrátiť mnohí normálni obyvatelia tohto mesta. Povedal by som, že ich je väčšina, hoci sami sú členmi najrôznejších organizácií, spolkov a skupín. Maďarčina ich nazýva združeniami „civilnými“ – čo však nie je opak „vojenského“. Nie, znamená to „občiansky“, a veruže má odlišujúci charakter! Nie je to politické, nie sú v tom politici! Aj ich varujú iniciátori akcie, o ktorej chcem porozprávať, aby radšej zostali doma.

„Robíme si nádeje, že to bude skutočná masová demonštrácia, na druhej strane, nebudú prejavy ani iné súčasti choreografie podobných podujatí. Podstatné je, aby čo najviac ľudí svojou prítomnosťou dalo najavo, že chcú žiť v krajine, kde sú pre každého garantované všetky práva i bezpečnosť,“ vysvetľuje mi Károly Gerendai, ktorého poznáme ako hlavného manažéra letného Sziget festivalu pod holým nebom, ktorý býva na týždeň naozaj ostrovom slobody. Teraz je jedným z hlavných propagátorov udalosti, ktorú nazvali vtípne takto: Tarka Magyar, to znamená pestrý, strakatý Maďar. O čo ide?

„Strakatý Maďar je jednorazová demonštrácia, na ktorej po-

četné občianske združenia vyjadria názor, že sú proti násiliu, diskriminácii akéhokoľvek druhu a ktorejkoľvek menšiny, lebo chcú žiť v krajine, ktorej je pestrosť hodnotou.“

Organizácie rómske, židovské, protivojnové, rodinné, ochrannárske, humanistické, na ochranu práv homosexuálov, bezdomovcov, zelení a iné sú toho názoru, že dnešná výkonná moc nie je celkom schopná ubrániť mesto i ľudí v ňom pred radikálnymi vandalmi, a tak dvíha hlas občianska spoločnosť. Možno pomôže, ak vyjde do ulíc stotisíc ľudí – aspoň toľkých očakávajú na pochod naprieč mestom, presne po trase, kde v lete extrémisti brutálne napadli manifestujúcich homosexuálov.

Hlavná organizátorka, mladá spisovateľka, známa dokumentaristka Krista Bódisová hovorí, že by chceli, „aby to bola najväčšia masová demonštrácia v histórii osemnásťročnej demokracie v Maďarsku. Absolútne bez straníckej politiky, nezávisle od politiky. Ide o demonštráciu občanov.“

Aký je problém s politikmi, že sa „civilni“ od nich tak dištanujú? Známý bývalý reper, teraz manažér a reklamný mág Péter Geszti odpovedá otázkou:

„Aký je problém s krajinou, aký je problém s nami všetkými? Čo sa vzťahuje na politikov, zhruba platí aj na nás. Akí sú naši politici, takí sme pravdepodobne aj my.“

Nuž, to bola seriózna sebakritika. Podľa mňa ju zmierni chystaný záverečný akt tohto pochodu, ktorý sa skončí na známom Námestí hrdinov. Tam účastníci vytvoria podobu Maďarska a každý zdvihne do výšky kus farebnej látky, ktorú si prinesie so sebou. A budú to fotografovať z helikoptéry, že hľa, aké je Maďarsko pestrofarebné. (*október*)

Barack-ovica

Z dedinky na severovýchode Maďarska dostal budúci americký prezident zaujímavú zásielku: lekvár a pálenku. Musíme však začať jazykovými vysvetlivkami.

„Barackpálinka“ je šnaps vypálený z marhúl, v Maďarsku je to jedna z najobľúbenejších páleniek, kedysi, ešte za socializmu to bol najlepší suvenírom z návštevy v tejto krajine, dokonca sa v slovenčine ujal pojem „barackovica“, čiže marhuľovica. „Baracklekvár“ je zasa marhuľový lekvár.

Nuž, počas tejto krátkej jazykovej poradne ste hádam postrehli, že v maďarčine sa názov marhule (a broskyne) zhoduje s krstným menom budúceho amerického prezidenta, aspoň v písanej podobe: b/B/arack.

Miestne ženy varili zo stošesťdesiat kilogramov marhúl lekvár pre amerického demokratického kandidáta na post prezidenta. Či mali obavy, keď miešali hmotu vo veľkom kotle? „Pravdaže, keď som videla, že lekvár má viacero chýb, tak som si vzdychla, aby sa len nič nestalo.“

Neviem, na koho dotyčná narážala, na hmotu či na Obamu, asi na oboje. Starosta vysvetľuje, kde sa vzal tento nápad. „Nevymyslela to samospráva obce Tállya, ale skupina ľavicových predstaviteľov z Európskej únie, ktorí chceli tento pozitívny odkaz odoslať Obamovi z Únie a Maďarska.“

To akože stred Európy vysiela signál pupku sveta? Áno. Lebo geografický stred nášho kontinentu – aspoň jeden z nich – je práve v obci Tállya, čo dokazuje aj socha uprostred dediny. Inak Tállya je na severovýchode Maďarska, neďaleko tokajskej oblasti, a aj tu dorábajú vynikajúce víno, samozrejme, nie z marhúl.

Koluje tu legenda, podľa ktorej pápež Pius VI. počas tridentského koncilu ochutnal tállyské víno, a vraj povedal: „Summum Pontificem talia vina decent!“, čiže Jej Svätosti prináležia takéto víno. V latinčine slovo „takéto“ znie ako „talia“... takže miestni ľudia majú aj humor, čo je v týchto ťažkých časoch mimoriadne chvályhodné. Úplne vážne však hovorí starosta o zmysle celej akcie s lekvárom i pálenkou, presnejšie o tom, prečo si mysleli, že by mal americké voľby vyhrať práve Barack Obama. „Zastupuje tie demokratické princípy, ktoré by sme si pomaly mali osvojiť aj my, vo vnútri krajiny, a nie extrémistov, preto sme sa pokúsili podporiť ho aj takýmto spôsobom.“

Čo z toho má dedina? Aspoň ju spoznal celý svet? „Áno, CNN vysielala správu o marhuľovom lekvári pre Obamu z Maďarska, ukazovali aj obrázky z našej obce, ale jej názov nespomenuli, čo ľutujem.“

Či sa zásielka vôbec dostala do Ameriky? „Áno, dostala sa k Obamovi, vedel o tom, že tu tiež prebieha kampaň, v rámci ktorej sa pokúšame spopularizovať demokraciu a demokratické princípy.“

Nech tomu pomáha lekvár aj barackovica! (*november*)

Čoho sa zriecť okrem cigarety?

Rok sa pomaly končí, nadchádza obdobie predsavzatí a sľubov. Mňa však zaujíma skôr to, čoho sú ľudia ochotní vzdať sa, aj vzhľadom na finančnú a hospodársku krízu a recesiu, ktorá čaká na Maďarsko. Tu je môj vlastný čin roka: v júni som sa zriekol fajčenia, ktorému som holdoval od osemnástich rokov. Už ani nepoužívam namiesto cigarety žuvačky. Prečo?

Preto, lebo žuvačky strašne smrdia, keď si ich zapálite! Ono aj celý človek smrdel, keď fajčil, čo si uvedomujem iba teraz, respektíve mi to pripomínajú najbližší. Manželka napríklad hovorievala, že bozkávať sa s fajčiarom je ako vylizovať popolník. Strašne ma musí lúbiť! Nehovorím, že ma nemykne pri pomyslení na cigaretu, najmä k rannej kávičke, no dá sa to prekonať, hoci mi trvá dlhšie, kým sa naštartujem a kým sa môj mozog rozbehne a vymýšľa napríklad pri písaní rôzne veci. Niekedy si zalistujem v zbierke bonmotov o cigaretách – vtedy sa smejem samému sebe. Napríklad: Nehádzte ohorky do pisoára, lebo sa potom nedajú zapáliť! Alebo: Toľko som čítal o škodlivosti cigariet, až som prestal – čítať. A do tretice nápis na stene pešianskej krčmy: Prosíme vás, nehádzte horiace ohorky na dlážku, odchádzajúci hostia si môžu popáliť dlane a kolená.

Pardon, že som hneď na začiatku trocha odbočil od svojej pôvodnej témy, ale potreboval som to kvôli vnútornému pokoju.

Nehovorím že prieskum, ktorý bude nasledovať, je reprezentatívny, no kde inde nachádza človek lepšiu vzorku obyvateľstva ako na trhovisku a v parlamente? Takže základná otázka znie: čoho by ste sa zriekli, prípadne nezriekli vo svojom živote?

Chlapík bezdomovec vraví, že pochádza z proletárskej rodiny, čo v maďarčine znamená, že z mimoriadne chudobnej. Trval by na svojom každodennom chlebíku, ďalej na nejakom poháriku a cigarete, nič viac nechce.

Poďme k politikom, ktorí zväčša chcú naše dobro. V parlamentnom foyeri sedí mladík – ani neviem, čím je teraz, prečo je vôbec tu, veď už nie je ani poslanec. Je to bývalá vychádzajúca hviezda socialistov, teraz má jediné hoby: manželku, jej sa zrieknuť nie je ochotný, ona je pre neho maximálny luxus.

Hm. Vráťme sa však na trh. Sú tu hneď tri charakteristické postoje.

„Na čom trvám? Skôr na jedle, ako na oblečení, odev je zanedbateľný, som dôchodkyňa.“

„Na čo mám minúť, pane? Nemám z čoho!“

„Dokážem sa zriecť čohokoľvek,“ tvrdí dosť strhaný muž.

Priznávam, boli to tie extrémnejšie názory, na trhovisko chodia aj ľudia, ktorí by sa za nič na svete nezriekli možnosti chodiť do divadla, kina, kupovať si knihy, cédečká a podobne. Napríklad ja.

„Je pravdepodobné, že naďalej budem piť pivo,“ pokúša sa o žart poslanec za opozičné Maďarské demokratické fórum. No ale hľa, tu je burič z Dolnej zeme, organizátor nejednej protestnej akcie súkromných gazdov, poslanec za socialistov, zatiaľ. Je to veľmi skromný človek.

„Nefajčím, nepijem, nechodievam do kasína, nechodím večerať do reštaurácie, akurát raz do roka sa vyberiem do exotickej krajiny, prirodzene. Toho sa nemienim zrieknuť.“

Ó! Všimli ste si to „prirodzene“? Žeby sa rodil nový druh? Dolnozemskej sedliacky šľachtie? Natúrliší! Už sa tu nadhodilo v nejakej podryvačskej humoristickej relácii, že by krajinu vyšlo oveľa lacnejšie, keby zaplatili takúto exotickú cestu každému politikovi. Ale iba cestu tam...

Čo sa mňa týka, jedného by som tu nechal. Hoci je silný fajčiar! Bol predsedom strany liberálov, za premiéra Gyulu Horna ministrom vnútra, v parlamente vyhrával všetky verbálne súboje svojím typickým humorom. On mi raz definoval, čo je stres: Stres je stav, keď sa zobudíš na to, ako reveš, vzápätí zistíš, že si ani nespál. Pred rokom si povedal, že toho má dosť, bude iba obyčajný poslanec. Gábor Kuncze, lebo o ňom je reč, by sa dal označiť za vzorového politika hoci len za tento výrok: „Jediný luxus, ktorý najnovšie využívam, je, že nevystupujem v parlamentných diskusiách, čoho sa nezrieknem ani v budúcnosti.“

Hodila by sa sem nejaká dobrá pointa, no neprichádza mi na myseľ nič iné ako zúfalý, už viackrát citovaný výkrik začínajúceho poslanca: Nepovedzte mojej mamke, že som politik, ona si myslí, že som klavirista v bordeli. (november)

Frustrovaní plešivejúci mudrci

Svetová a európska verejnosť nie, ale slovenská i maďarská sa práve pred týždňom sústredila na Komárno, kde sa stretli premiéri oboch krajín, aby aspoň zmiernili napätie vo vzájomných vzťahoch. Dva dni nato sa zišli v Budapešti intelektuáli z oboch krajín, historici, filozofi, sociológovia, ekonómovia, a hoci ich debata nevyvolala takú pozornosť ako hádky politikov, predsa sú ich názory pozoruhodné.

Keď v Maďarsku vyrieknete mená László Lengyel, Péter Tölgyessy či Pál Tamás, hoci len priemerne informovaný človek ich dokáže zaradiť, a dá sa povedať, že aj spozornie, aby lepšie počul, čo si myslia títo „mudrci“ o svete, a v ňom o slovensko-maďarských vzťahoch, o Slovákoch a Maďaroch, minulosti a súčasnosti. Majú rozdielny temperament, rozlične hodnotia situáciu, akurát sa zhodujú v tom, že niečo treba robiť.

Riaditeľ Sociologického ústavu Maďarskej akadémie vied Pál Tamás ma hneď šokuje, lebo sa baví na výrokoch predsedu

SNS a cynicky je rád, že – ako hovorí – Ján Slota prevrhol šerbeľ. Prečo?

„Na Slovensku sú slovensko-maďarské vzťahy, naše vzájomné záležitosti už dlhý čas témou diskusií. Každému Slovákovu niečo prichádza na myseľ, pozitívne i negatívne veci. Pre verejnosť v Maďarsku to však neznamená nič. Kto sú tí Slováci? O čo tu ide? Koho to všetko zaujíma? Takže momentálne sme svedkami toho, že sa prekonáva, aspoň čiastočne, jednostrannosť. Lebo aj maďarská spoločnosť, verejná mienka i médiá prichádzajú na to, že je tu čo robiť, aj my máme zodpovednosť. Všetko, čo sa deje teraz, vplýva na mnohých, aj na ľavicovo zmýšľajúcich, ale oveľa viac na pravicovo zameraných ľudí urážlivo: ako si môžu Slováci dovoliť, aby nám spôsobovali problémy?! Že sme navzájom na seba odkázaní, je pre významnú časť verejnej mienky objavom.“

Podobne, hoci s oveľa výraznejším ekonomickým podtónom uvažuje prezident renomovanej prognostickej spoločnosti, a síce Výskumného ústavu financií László Lengyel.

„Skutočne významnou zmenou v maďarsko-slovenských vzťahoch je to, že Maďarsko je v posledných ôsmich rokoch neúspešné a Slovensko zasa úspešné. V behu na krátkej trati nás porazili! – to deprimuje intelektuálov, najmä maďarských ekonómov, ktorí sa na medzinárodných konferenciách musia hanbiť za to, že na Slovensku sa presadili reformy a v Maďarsku sa ani len nezačali. To je hanebné. Predsa od roku 1968 bolo Maďarsko vedúcou reformnou krajinou, oproti tomu sme teraz pod žabím zadkom. Takže to všetko je nepríjemné intelektuálne aj morálne.“

Maďarskí intelektuáli sú teda frustrovaní a myslia si, že každý nesie zodpovednosť, len oni nie – to už tvrdí azda najznámejší „verejný“ analytik všetkých problémov v Maďarsku Péter Tölgyessy.

„Politici, podnikatelia všetko pokazia, my nie... tento pocit je veľmi silný. Na druhej strane zasa neuznávame, že nie vždy hovoríme o podstate, to je typický intelektuálsky postoj. Ale aj

to je lepšie, a príkladov na to bolo v minulosti habadej, teda aj to je lepšie, ako keď sa intelektuáli zaradia medzi štváčov.“

Pragmatik a predovšetkým ekonóm László Lengyel neverí, že by v našich vzťahoch pretrvávala stará historická ukrivdenosť.

„Historické mýty, to sú dnes už rozprávky, teda nie je za nimi skutočné citové spoločenstvo. Spotrebiteľské spoločenstvo je omnoho dôležitejšie, lebo kartičky, na ktoré možno zbierať body v obchodných refazcoch, považujú ľudia aspoň za také dôležité ako zástavu s červeno-bielymi, takzvanými arpádovskými pruhmi. Z tohto hľadiska teda neverím vo vznešené národné osudové spoločenstvo a myslím si, že táto platňa dohrala zhruba v rokoch 2002-2004. V Maďarsku dnes nie je možné pozbierať nieže milióny, ale ani státisíce ľudí na to, aby šírili národnú nenávisť.“

Sú to názory ľudí, ktorí sú v Maďarsku naozaj mienkotvorní, hoci ich hlas počuť menej ako rev radikálov. A keby aj vyšli na námestie pred Parlament, ktorý televízny štáb by si už všimol týchto plešivejúcich mudrcov? (*december*)

2009 • Zguľatenie kvádra

Merač Maďarov

V pracovné dni vstávajú o 6. hodine 16. minúte, cez víkend o pol ôsmej, so svojim sexuálnym životom sú skôr spokojní, domnievajú sa, že sa dožijú približne 80 rokov, peniaze potrebujú na zabezpečenie budúcnosti svojej rodiny, pijú skôr červené víno, a z jedál majú najradšej rezeň... Takí sú – neuverili by ste – Maďari. Aspoň v priemere, pravda, ak vôbec jestvuje priemerný Maďar. Práve o tom pochybujem v súvislosti s rozsiahlym prieskumom maďarského národa.

Vnúčik sa pýta dedka, čo je to priemer? No, ty máš osem rokov, ja mám osemdesiat, spolu máme osemdesiatosem, čiže v priemere sme starí štyridsaťštyri rokov, čo je najkrajší mužský vek, a predsa ani ty ani ja, nezmôžeme so ženami nič...

Tento vtíp mi prichádza na myseľ, keď čítam výsledky naozaj všestranného a rozsiahleho prieskumu, ktorý vykonala agentúra Medián pre denník Népszabadság vlani vo vianočnom období. Má nadtitul: Čo možno vedieť o Maďaroch? Sonda, ako žijú, ako zmýšľajú ľudia v štáte nazývanom Maďarsko? Slovom: je to merač krajiny a ľudí v nej žijúcich. Sú tu všetky kapitoly, ktoré môžu súvisieť s ľudskou existenciou.

Hneď prvá hovorí o tom, čo Maďari jedia. Pokrokom oproti minulosti je, že jedia tri razy denne – v priemere. Ale čo? Človek by si myslel, že maďarské jedlá. No najradšej majú vyprázaný bravčový či teľací rezeň, čiže šnicel! Až na druhom mieste je perkelt-guláš-paprikáš, na treťom pečené mäso, na štvrtom mäsová

polievka. Zdá sa, že mäso s mäsom je najobľúbenejšie. Čo Maďari pijú najradšej? Predsa vodu z vodovodu, potom minerálku, ovocné šťavy. Víno-pivo-pálenku pijú denne iba 2 – 3 percentá ľudí. To si už redaktor spomínaného denníka neodpustil poznámku: Maďar neprizná pravdu, najmä vtedy, keď sa ho pýtajú.

A čo duševný pokrm? Zdá sa, že tým sa človek nezasytí, a tak to aj vyzerá. Väčšina Maďarov, až 34 percent napríklad nevezme do rúk knihu vôbec. Takmer 30 percent čítalo nejaký román pred vyše rokom. Denne číta knihu len 10 percent. Vráťme sa radšej k telu, hoci aj v tejto oblasti je situácia neutešená, pretože 78 percent Maďarov nevykonáva žiadny pravidelný pohyb. Taký istý je pomer tých, aby sme uviedli aj niečo veľmi pozitívne, ktorí sú spokojní so svojím sexuálnym životom. A 13 percent má sex každý deň.

Tu by sa hodilo pripomenúť názor Marka Twaina, že podobné prieskumy možno manipulovať alebo prinajmenšom rozlične vysvetľovať. Takže podľa neho jestvujú klamstvá, potom hrubé klamstvá a – štatistiky.

Hovoriť o nejakom štatistickom priemere je aj podľa mojej mienky zradné. Ja osobne nesúhlasím ani s náhľadom, že jednotlivé národy majú osobitné črty. Hoci medzi medzinárodné klišé patria aj prívlastky prisudzované Maďarom: tragicky smutní, fatálni, húževnatí, prefíkaní, túžiaci po úspechu, pretože do otáčavých dverí síce vstupujú ako druhí, ale vychádzajú z nich ako prví... Takto charakterizoval Maďarov pred pár rokmi britský vydavateľ knihy Prečo nemáme radi Maďarov?, čo je vlastne xenofóbny sprievodca, čiže vykresľuje negatívne vlastnosti Maďarov v takej miere a takým spôsobom, že si ich musí každý obľúbiť. Takže Maďarom sa nie vždy darí, v poslednom čase tobôž nie, za to môže aj ich príslovečný pesimizmus, lebo podľa nich je pohár vždy z polovice prázdny a ak je nejaká správa zlá, tak určite je pravdivá. Už Arthur Koestler, známy spisovateľ-filozof židovsko-maďarského pôvodu povedal, že byť Maďarom znamená kolektívnu neurózu. Sebaľútosť a pocit nešťastia, snobstvo, závisť, zlomyseľnosť, pohostinnosť, presvedčenie, že všetci slávni ľudia na svete sú pôvodom Maďari, a aj

židovský humor – to všetko pochádza viac-menej z Budapešti...

Ale opusťme „dojmológiu“, ktorá je tak či tak rozporuplná. Opakujem: priemerný Maďar neexistuje. Ak len nemá hlavu v horúcej peci a nohy v ľadovej vode. Ten sa určite cíti priemerne. (január)

Maďarské otázky

Možno pestovanie hluzovky upraviť zákonom? Kto môže byť dídžejom? Ako by sa dalo rozbehnúť výrobu hodvábu v krajine? Tieto a ďalšie stovky závažných otázok položili parlamentní poslanci členom vlády. Mohli by sme si myslieť, že ide o nesmierne bohatú krajinu, v ktorej všetko beží ako hodinky, navzdory celosvetovej recesii funguje hospodárstvo, teda iné problémy tam ani nejstávajú.

Každoročným zvykom je po schválení štátneho rozpočtu položiť otázky ministrom či rezortom vo veciach, ktoré aj po desiatkach hodín rozpravy v parlamente zostali nie celkom jasné. Toto právo poslancov je takpovediac základnou demokratickou vymoženosťou a predstaviteľ výkonnej moci je povinný na tieto otázky odpovedať do pätnástich dní. V minulých šiestich rokoch bolo dokopy takýchto otázok niečo vyše tisíc, čiže v priemere stosedemdesiat na rok.

Teraz však poslanci opozičného Fideszu a kresťanskodemokratických ľudákov zaplavili členov vlády nezvyčajným počtom otázok. Bolo ich vyše tisíctristo. Teoreticky malo ísť o závažné problémy, ktoré si poslanci a poslankyne chceli vyjasniť dodatočne. Opakujem: majú na to právo. A povinnosťou ministra je odpovedať. Lenže odpoveď nepíše sám minister, ale jeho aparát. Na takéto množstvo otázok museli nasadiť vyše sedemsto aparátčikov, mnohých z nich odvolali z vianočnej či novoročnej dovolenky, museli pracovať nadčas, aby stihli zákonom stanovenú 15-dňovú lehotu. Stihli to, a odpovede poslali v písomnej podobe poštou každému poslancovi.

Hovorím, otázok bolo tisíc tristo, tie ešte rozšírili o ďalších deväťdesiat v polovici januára, čiže opozičným poslancom naozaj leží na srdci osud krajiny. A s osudom krajiny je spojený problém, prečo nie je právne upravené pestovanie hľuzoviek. Odpoveď: Lebo na to nikto nemyslel. Alebo: Ako by sa dala dosiahnuť úroveň výroby hodvábu z tridsiatych rokov minulého storočia? Odpoveď: V Maďarsku sa vôbec nevyrába hodváb už niekoľko desaťročí. Ďalšie: Kto môže byť dídžejom? Odpoveď: Ktokoľvek, lebo poskytovanie „hudobnej služby“ v zábavných podnikoch už nie je podmienené zodpovedajúcou skúškou...

Samozrejme, odpovede sú obširnejšie, vážnejšie, niekedy majú mimoriadnu váhu, presnejšie: sú ťažké. Jedna váži vyše dvoch kilogramov, lebo poslanec sa интересовal o to, ako sa od roku 1990 vyvíjali náklady na kúrenie v byte s rozlohou 70 štvorcových metrov pre štvorčlennú rodinu v jednotlivých regiónoch... Mohol by som spomenúť ďalšie desiatky „závažných“ otázok, a tu je môj favorit: Možno vydať známky o svätcoch mesta Szombathely?

To som si nevymyslel, naozaj. A tak sa nečudujem, že nejedna odpoveď bola ironická. Napríklad minister zdravotníctva začínal každú odpoveď vetou: „Táto otázka, ako ďalšie otázky adresované mne, svedčí o tom, že aj tesne pred Vianocami vyvíjate obrovské úsilie na zlepšenie zdravotného systému.“ Opozičné strany reagovali takto: Pozrimeže, ministri sa urazili, že musia cez sviatky pracovať. Sme teda svedkami rozšírenia arzenálu zbraní používaných vo vnútropolitickom boji. Tentoraz však to bola dvojsečná zbraň, hovoria analytici, lebo úradnícky aparát sa oprávnene mohol našťavať na opozičné strany za toto – podľa mňa evidentné – šikanovanie. Ministri však celkovo zachovali dekórum, veď pýtajúci sa zosmiešnili sami.

Je tu jedna otázka, ktorej existenciu som nemohol preveriť, len odpoveď sa mi dostala do ucha, pravda, za jej hodnovernosť neručím. Prečo odlietajú vtáky do teplejších krajín? – spýtal sa vraj opozičník ministra pôdohospodárstva. Ten sa však nenaštal, neprejavil žiadne emócie, neposlal onoho poslanca tiež

do teplejších krajín, ale iba lakonicky, celou vetou odpovedal: „Vtáky odlietavajú do teplejších krajín preto, lebo pešo by im to trvalo príliš dlho.“ (január)

Tlapy preč od husacej pečene!

Keby ste sa museli rozhodovať medzi tým, či budete preferovať blahobyť zvierat, alebo svoju človečiu podstatu, čiže chuť na dobré mäso, stáli by ste zrejme pred vážnou dilemou. Veru, často sú tieto dva postoje totálne protichodné, anachronické, nezmieriteľné. Mohli by o tom rozprávať chovatelia husí v Maďarsku, ktorých medzinárodne zdiskreditovalo rakúsko-nemecké ochranárske združenie Štyri tlapy. Maďari sa však nevzdávajú a po krátkom zaváhaní prešli do protiútok, a čo je hlavné, opäť krmia husi, aby mali väčšiu pečeň. Vraj humánne, dakedy im dajú aj pusu...

Náhodne vyberám zo svojho archívu pesničky, v ktorých sa spomína husacia pečeň – libamáj –, čím chcem dokresliť vzťah Maďarov k tomuto gurmánskemu sústu. Je tu napríklad detská pesnička z kresleného filmu, alebo moja obľúbená slovná hračka s „gigabájtmi“ a „libamájmi“ z filmu SOS láska. Ale aby som nezabudol na jednu z dnešných najobľúbenejších speváčok, ktorá v duete spieva o tom, čo je vrchol dobroty: mužský hlas chváli ju, že je ako pena v kúpeli, ona na to, že v chladničke je kus husacej pečene...

Vravím: som zaujatý! Svoj vrúcny vzťah k husacej pečeni, najmä okolo mojich druhých menín, teda okolo Martina, som už vykreslil neraz. Spomínam si napríklad na aféru s Bardotkou – slávna Brigitte sa pred dvanástimi rokmi pokúšala o protimaďarskú kampaň pod zámienkou, že v Maďarsku týrajú husi, keď v snahe dosiahnuť čo najväčšiu pečeň im nadžgávajú do gágora kukuricu – tu ručne, tam strojovo. Vyzývala dokonca na bojkot všetkého, čo je maďarské. Maďarskej antipropagande sa ju podarilo zhodiť aj tým, že Francúzsko je predsa jedným z najväčších odberateľov tejto dobroty, tak nech bojuje proti

svojim, a vôbec, nech sa radšej venuje psom, lebo „ani nevie, kadiaľ hus ští, a mieša sa do toho“... Pardon! Toto prostoreké slovenské úslovie pozná aj maďarčina, no teraz, keď zaútočili Štyri tlapy, to bol oveľa väčší kaliber, a takéto humorné príslovia už, veru, nestačili.

Čo sa stalo? Ochránári majú v Nemecku a Rakúsku silné pozície a dosiahli, aby veľké potravinárske obchodné siete stiahli z pultov pečenie z maďarských zdrojov. Konflikt vyvrcholil vlni na jeseň, keď obchody stiahli aj všetok maďarský hydinný tovar. Niektorí v Maďarsku však našiel inzerát v novinách Bild am Sonntag. Predstavitel' ochranárov vyzýva čitateľov: „Každému, kto chce stáť na správnej strane, Štyri tlapy odporúčajú nakupovať nemecké kačice a husi s označením bio!“ Neustranná a záujmy všetkých zvierat na celej zemeguli skutočne zastupujúca organizácia by mohla vyzývať na nákup biohydiny, nech pochádza odkiaľkoľvek! Ale ona usmerňuje zákazníka: kupujte *nemeckú*. Teda logicky: *nie maďarskú!*

Vo svete koluje aj video o strašných podmienkach, v akých na maďarských farmách chovajú husi. Sú to šokujúce zábery, naozaj, lenže farmu, kde film nakrútili, v Maďarsku nikto nezašiel. Podfuk! – kričia Maďari a nakrútili vlastné video o tom, ako teta Ilonka na hydinovom dvore, v idylických podmienkach kŕmi svoju husičku. Ňanička opatrne vkladá kukuricu do husieho gágora, potom operenca pohladká po krku a bruchu, a kým pustí hus spomedzi kolien, dá jej div nie pusú...

Štyrom tlapám to však nestačilo a na najväčšej poľnohospodárskej výstave v Európe, na Grüne Woche v Berlíne, zase zaútočili. Na obrovskej prezentácii, ktorú usporiadali Maďari v prospech husí a husacej pečene, sa ochranári neštítali nazvať chovateľov „pravcovými extrémistami, ktorí dodávajú na západoeurópsky trh mäso a pečenie chorých zvierat“. Tak toto je už veľa – maďarskí agrárci si najali prominentného nemeckého advokáta a idú na súd.

A ešte jedna novinka: na najväčšej maďarskej farme, ktorej sa kampaň združenia Štyri tlapy najviac dotkla, lebo musela vo veľ-

kom prepúšťať, teda táto farma sa prebrala a opäť kŕmi husi. A pozýva nemeckých novinárov: nech prídu kedykoľvek, nech sa presvedčia, že husi chovajú ľudomilne. Ozaj: je humánne bojovať za práva husí na „blahobyť“, a pritom likvidovať existenčný zdroj ľudí? – pýtajú sa mnohí maďarskí gazdovia. A vôbec: ako môže niekto chcieť humánnu chov zvierat, keď sa tento chov končí vždy vraždou? – pýtam sa už ja, plačúc skôr nad tým, že husacia pečenie je na peštianskych trhoviskách sakramentsky drahá.

Ale aj tak na záver volávam: tlapy, pardon, ruky preč od vykrmenej husacej pečene! (*február*)

Rubikova guľa je vrhnutá

Nie je vylúčené, že svet opäť ohúri podobná hračka, ako bola Magická alebo Rubikova kocka. Čarovný predmet má tentoraz tvar gule, avšak autorom je opäť maďarský architekt a vynálezca Ernő Rubik.

„Som Ernő Rubik, ja som zostrojil Kocku, pravdepodobne ste o nej počuli...“ – takto sa predstavuje vo videonahrávke na internetovej stránke časopisu Time maďarský vynálezca v rozsiahлом rozhovore. Jasné, že sme počuli a každý vie, že ide o Magickú kocku. A prečo sa rozširuje na nete tento rozhovor? Lebo na svete je nová fenomenálna hračka z Rubikovej dielne a treba jej urobiť trocha reklamy. Od „kockového ošiaľu“ predsa uplynulo zopár rôčkov, hoci v poslednom čase je kocka opäť populárna, akurát Ernő Rubik sa toľko neukazoval.

Cítim ešte, že treba vysvetliť to anglické jazykové prostredie: nuž, Rubik má zlú, veľmi zlú skúsenosť s Magickou kockou, maďarský štát onoho času neposkytol veľa pomoci na ochranu tohto nevšedného vynálezu. Teraz sú už síce iné časy, predsa však Rubik viac verí anglickej firme, ktorá sa stará o uvedenie novej hračky na trh so všetkým, čo k tomu patrí. A prvý mal možnosť vyskúšať nový vynález, Magickú guľu, Brit Dan Harris, rekordér v zložení kocky.

Ozaj, tejto kocky sa predalo vo svete údajne 350 miliónov kusov, do čoho nezaráтали falošnú a pirátsku výrobu. Šialenstvo zasiahlo skutočne celý svet. Veď vtedy ešte neboli rozšírené počítače a počítačové hry – mohol by niekto namietať, ale renesancia kocky a nádeje spojené s novou hračkou toto vyvracajú. Pozrime sa do hračkárstiev v Budapešti: majú Rubikovu kocku?

„Bohužiaľ, momentálne nemáme, vždy, keď dostaneme pár kusov, okamžite sa minú,“ hovorí šéfka jedného z obchodov, ďalšia si myslí, že kocku kupujú starí i mladí, a teraz, keď sa objavuje nová hračka, dvíha sa aj vlna nostalgie po kocke.

Pripomeňme si krátko aj my jej osud! Ernő Rubik požiadal o patentovanie kocky roku 1975, dosiahol to však až o dva roky. V zahraničí začali hračku šíriť až po roku 1980 – prostredníctvom americkej firmy. Ešte treba spomenúť rok 1981 – vtedy sa Rubikova magická kocka dostala medzi exponáty newyorského Múzea moderného umenia. Tajomstvo úspechu, vysvetľoval Rubik roku 1983 v rozhovore pre rozhlas, spočíva v tom, že ľudia zrejme túžia po poriadku. (V zátvorkách poznamenávam, že táto túžba by mohla byť aktuálna aj dnes.) „Možno sa človek cíti stratenejší, lebo veci okolo neho sú zložité, a v tejto situácii prejsť takýmto zložitým procesom, ale opierať sa pritom iba o vlastné duchovné sily, a urobiť z chaotického neporiadku poriadok, nuž, to je obrovský zážitok.“

Ešte širšie uplatnenie predpovedajú Magickej guli, ktorú v Maďarsku zatiaľ ani nevideli, svetovú premiéru mala nedávno na medzinárodnej výstave hračiek v Norimbergu. Fotografie už uzreli svetlo sveta a kapitán maďarskej reprezentácie v disciplíne skladania Rubikovej kocky Olivér Nagy je nadšený. „Pravdepodobne to bude podobný úspech ako kocka. Konečné vyriešenie bude dostupné oveľa väčšiemu počtu ľudí, lebo ide skôr o uplatnenie šikovnosti rúk, pravda, treba pritom myslieť strategicky, no kto bude mať trpezlivosť, bude to môcť vyriešiť oveľa ľahšie. Celé kockové spoločenstvo netrpezlivo čaká, kedy sa guľa objaví“.

O akú hračku teda ide? Nazýva sa Rubikova 360-ka, čo zna-

mená 360 stupňov v každom smere, čiže je to guľa. A naozaj ide o gule, sú dokonca tri a sú spojené. Je tam vonkajší plášť, najväčší, potom stredný a vo vnútri najmenší. V tejto vnútornej guli je uložených šesť malých guľôčok rôznej farby. Na vnútornom a strednom guľatom obale sú dve diery, a cez tieto dve diery musí človek dostať von, do vonkajšieho obalu, do príslušných jamiek všetkých šesť guľôčok, pričom musí šikovne manévrovať, plánovať si ďalšie kroky, udržať malé guľky tam, kde ich treba mať. To celé, všetky tri guľaté lupienky sú priehľadné, inak by človek nemohol sledovať cestu malých farebných guľiek.

Už spomínanému Britovi Danovi Harrisovi trvalo dva dni, kým vyriešil Magicnú guľu. To bolo prvý raz. Po druhý raz mu stačilo niekoľko hodín, a teraz mu stačí pár minút. Tento Dan Harris sa obáva, že Rubikova guľa spôsobí závislosť, kto sa s ňou začne hrať, nebude ju môcť odložiť.

Nuž, čo sa dá robiť, kocky sú hodené. Akurát sa z nich stali gule. (február)

Nech žije! Éljen!

Kto je Maďar, čo je maďarské? – aby som si položil túto otázku, zasiahlo ma niekoľko podnetov: napríklad v Bolívii zabitý dobrodruh, zázračný dostihový kôň pochádzajúci z Anglicka, futbalový zápas s milánskym AC, ale aj hokej so Slovenskom a iné športové disciplíny. Ajaj, to neveští nič dobré! Alebo áno?

Kto by chcel v súvislosti s prípadom Eduarda Rózsu Floresa a jeho druhov hovoriť o exporte maďarského terorizmu, hlboko sa mýli, hoci náš hrdina mal okrem bolívijského a chorvátskeho aj maďarské občianstvo. Preto ten minulý čas, lebo ho zabil v meste Svätý Kríž v Bolívii, vraj sa aj so svojou družinou chystal zabiť bolívijského prezidenta Eva Moralesa. Sám sa k prípravám na ozbrojenú obranu svojho rodného mesta Santa Cruz priznal v rozhovore, ktorý poskytol reportérovi maďarskej televízie ešte vlni na jeseň, no mohli ho vy-

sielať až teraz, po jeho smrti. Narodil sa teda v Bolívii, vydal sa na dráhu medzinárodného dobrodruha a žoldniera, v balkánskej vojne hrdinsky bojoval na strane Chorvátov, za čo mu sám prezident Franjo Tuđman udelil hodnosť plukovníka a dostal aj chorvátske občianstvo, potom sa usadil v krajine svojho otca, v Maďarsku, písal do novin, nakrútili o ňom film, posunul sa na krajnú pravicu, agitoval za extrémistov a pred pol rokom zmizol do Bolívie. Až teraz sme tu o ňom počuli opäť, keď ho zabili komandisti. A keď maďarská diplomacia začala ofenzívu, aby sa vyjasnili okolnosti smrti Rózsu Floresa, alias Chica. A aby sa doviezli domov telesné pozostatky iného účastníka rebélie, tiež Maďara, ale z Rumunska, no a aby zadržaný ďalší Maďar dostal všetku pomoc, ktorá patrí každému maďarskému občanovi, nech spáchal čokoľvek, kdekoľvek vo svete. V každom prípade sa nadhodila aj otázka, v akej miere bol Rózsa Flores Maďarom, aby bol hoden námahy maďarskej diplomacie? Ťažko povedať, ale podobné dilemy sa vyskytli aj v súvislosti s jedným koňom, futbalovým zápasom i s majstrovstvami sveta v hokeji.

Talianske hviezdne mužstvo AC Milano hralo v Budapešti s maďarským ligovým výberom. Celkom príjemný zápas sa končil 5 : 2, pravdaže, pre hostí, čo sa dalo čakať. Trocha ma však zarazilo, čo sa dialo v hľadisku. Predstavte si, bolo možné čítať takýto transparent: „Sono ungherese, sono milanista“, čiže som Maďar, ale fandím Milánu. Viacerí maďarskí fanúšikovia mali na sebe dres talianskeho mančafu a Beckham sa aj poďakoval obecenstvu za nadšené povzbudzovanie.

Beckham je, pravda, Angličan, a v podstate podobnej proveniencie je aj zázračný kôň Overdose, ktorý v poslednom čase vyhráva všetky dostihy široko-daleko. Lenže kôň beží, uteká, cvála, šprintuje v maďarských farbách, lebo jeho majiteľom je Maďar, hoci pochádza zo Slovenska. Nechcem rozoberať národnosť džokeja, pretože chudák je Belgičan, a je známe, že Belgičania sami nevedia, kam by sa mali postaviť. Maďari v Maďarsku ani veľmi nechápu, prečo sa Overdosových úspechov

tešia aj Slováci na Slovensku. Tu musím spomenúť maďarského kolegu, ktorý v tejto súvislosti napísal to isté, čo som chcel aj ja poznamenať – takisto potmehúdsky a uškierajúc sa pod fúzami. Menovite, že sa rysuje, prosím pekne, poriadny spor. Takéto spory od čias kauzy so Svätoplukovým koňom majú v našej Karpatskej kotline bohatú tradíciu. Teda vážený kolega napísal: „Fakt, že Overdosa si privlastnili aj Slováci, si vyžaduje rýchle, a najmä efektívne diplomatické kroky, pretože to nie je zároveň nič iné, než privlastnenie si budúcnosti, snov a nádejí maďarského národa, ktorý stavia na tohto jediného koňa, lebo iného jednoducho nemá...“

Nuž, nie je to celkom tak. Tých „koňov“ je viac. Napríklad v hokeji: až dvaja maďarskí reprezentanti pochádzajú zo Slovenska. To je už dobre známe, ale že o tom celé dni špiritizovala tlač na oboch brehoch Dunaja, to som trochu prekvapený. Veď podobná „výmena vlasti“ – no dobre, teda aspoň občianstva – je vo svete športu bežná. Hoci musím uznať, že v slovensko-maďarskej relácii to až také každodenné nie je. Častejšie sú šarvátky mimo športového ihriska, napríklad na i pri zürišskom hokejovom štadióne. Veru, našlo sa zopár „zdivočených“ Maďarov z Maďarska, za ktorých sa ostatní hanbili, boli by ich najradšej vyobcovali z národného spoločenstva. Všetky slovenské médiá to však rozoberali zoširoka, vyjadrili sa daktorí politici, bola z toho aféra. Ale iba niektorí konštatovali, že primitivizmus nemá národnosť. A sotvaktó informoval o tom, že v hľadisku si oba tábory vymieňali slivovicu a barackovicu.

Malý dodatok: pred hokejovým zápasom Maďarsko-Bielorusko už vôbec nevedel nikto, kto je kto, pretože fanúšikovia v maďarských a slovenských dresoch, držiac saokolo pliec, spolu skandovali heslá na povzbudzovanie maďarskej reprezentácie. Hja! Poraziť Bielorusov bolo aj v našom záujme. Škoda však, že tento výjav už slovenské televízie nenasnímali, a nepočul som ani žiadneho politika oslavovať v tejto súvislosti slovensko-maďarské priateľstvo. (máj)

Maďarské stereotypy

V týchto dňoch si pripomíname piate výročie nášho vstupu do Európskej únie, od ktorej sme si sľubovali všeličo, možno aj lásku medzi susednými národmi... Zdá sa však, že naďalej prevládajú v týchto vzťahoch stereotypy... Alebo nie? Napríklad s Maďarmi sú spojené mnohé kliše, niektoré prežívajú, iné sú však odbúrané. Guláš, ďulajka, tokajské, halgatá, nobelovci... To sú len niektoré veci, ktoré svet spája s Maďarmi. Čo na to hovoria samotní Maďari dnes? Lipnú na týchto „starých hodnotách“, alebo by sa ich najradšej zbavili? Ako ktorých...

Najväčší maďarský svetový hit od barového klaviristu z medzivojnového obdobia Rezsőa Seresa naspievali mnohé hviezdy, napríklad aj Ray Charles či Björk. Je to Szomorú vasárnap, Smutná (Pochmúrna?) nedela, pieseň samovrahov.

Totálne jej odporuje skupina mladých ľudí v centre Budapešti, ktorá priznáva, že Maďari sa veselia so slzami v očiach, no oni ešte nie sú smutní, lebo si ešte toľko nevypili. Tridsaťročný János mi vysvetľuje kliše, že Maďar sa baví plačky: „Keď Maďar pije, akože aj pije, dostane sa do štádia, že začne spievať maďarské pesničky, ktoré sú však zväčša smutné. Aj maďarská hymna je smutná, najsmutnejšia na svete, a tak aj ostatné pesničky sú smutné, preto hovoríme, že Maďar sa baví a pritom plače. Je to tak aj dnes. Keď si vypijeme, začneme sa baviť a spievať, veselíme sa a plačeme, povedal by som, že veselí skáčeme do Dunaja.“

János je akosi znalec: „Guláš znamená pre nás gulášovú polievku, ale u iných národov je to skôr perkelt, podľa mňa.“

A čo tak ďalšie hungariká? Napríklad tokajské víno? Sú naň Maďari hrdí? János má frapantnú odpoveď: „Potom, čo jedna polovica tokajských kopcov patrí Japoncom, druhá Francúzom, nemáme silu ochraňovať tokajské víno. Okrem toho, podľa mňa, väčšina maďarských mužov obľubuje červené a suché víno. A tokajské nie je ani červené, ani suché... aj suché tokajské je sladké.“

Preskočme na úplne inú oblasť: o Maďaroch sa hovorí, že sú

národ s najvyšším počtom laureátov Nobelovej ceny, teda, povedzme, na štvorcový meter. János pritakáva, zároveň krúti hlavou: „Lenže svoju prácu nevykonávali v Maďarsku, ale utekali do zahraničia, kde boli peniaze, kde mali šance a kde ich vedomosti uznávali.“

Mohli by sme menovať ďalšie kliše a stereotypy, s ktorými svet spája Maďarov, no niektoré by som chcel poprieť. Napríklad, že sa zabávajú s plačom. Nie, nie je to pravda, veď za hudbou, ktorá znie na námestí, sa idú zblázniť. Naživo hrá orchester veľkého Bobana Markoviča, Róma zo Srbska, a jedna jeho pesnička je hitom aj v maďarskej verzii. Za to ich, teda Maďarov, Boban zbožňuje: „Maďari majú svoje emócie, dávajú ich najavo, ako aj my, na Balkáne. Aj ja ich zbožňujem. A mám rád aj Slovákov. Všetci sme si tu blízki.“ (máj)

Dvadsať rokov – dôstojne a kacírsky

Pred dvadsiatimi rokmi sa udiali v našom regióne mimoriadne významné udalosti, z ktorých ťažíme dodnes, na ktorých vlastne stojí náš dnešok. Treba si ich pripomenúť, pretože cesta k nim nebola ľahká a už vôbec nie jednoduchá. Jedným z kľúčových dní v Maďarsku bol 16. jún 1989, keď znovu pochovali mučeníkov revolúcie z roku 1956, medzi nimi premiéra Imreho Nagya. Bol to dôstojný akt, pokojná demonštrácia protitotalitných síl, nechýbali však ani dramatické momenty, takpovediac kacírске myšlienky, ale ani humor.

Hneď na začiatku by som rád pripomenul, že maďarské dejiny registrujú viacero kľúčových dní, napríklad 15. marec 1848. Každý žiačik vie, že v ten deň pršalo, v škole sa učia podrobný scenár udalostí, ako sa zišli ráno mladí rebeli okolo Petőfiho v kaviarni Pilvax, aby do večera dotiahli peštiansku revolúciu do úspešného konca. Mnohí si želajú, aby sa aj 16. jún 1989 stal podobne zakoreneným „učebnicovým“ dňom v myšliach Maďarov.

Dvaja azda najznámejší maďarskí herci čítajú na pohrebe mená stovák ľudí popravených po revolúcii. Po revolúcii, ktorú potlačili pomocou sovietskych bajonetov, a najvyšší šéf, János Kádár, ešte predtým, než vytvoril v Maďarsku „gulášový komunizmus“, stačil dať popraviť hlavných aktérov tejto revolúcie, medzi nimi aj vtedajšieho premiéra Imreho Nagya. Poprava sa konala dva roky po revolúcii, práve 16. júna, čiže aj symbolické znovupochovanie týchto obetí malo byť – po tridsiatich rokoch – 16. júna. Katalin Jánosiová, vnučka Imreho Nagya, vysvetľuje: „Myslíme si, že keď niekoho obesia, zavraždia a potom zahrabú na dvore väznice, to nemožno nazvať pohrebom. Preto je pre nás dňom skutočného pohrebu až 16. jún 1989.“

Vtedy už v Maďarsku legálne fungovali opozičné organizácie, ktoré v prvom rade bojovali za rehabilitáciu revolúcie z roku 1956. Celé desaťročia označovala túto udalosť oficiálna politika za kontrarevolúciu, samotná štátostrana až v osemdesiatom deviatom bola ochotná priznať aspoň to, že išlo o ľudové povstanie. Takže znovupochovanie vodcov bolo formou rehabilitácie revolúcie. Po dlhých naťahovačkách s režimom sa podarilo presadiť, aby pohreb bol na najväčšom budapeštianskom námestí, na Námestí hrdinov. Zišlo sa tam 200-tisíc ľudí, bola to skutočná demonštrácia proti vtedy už zdochýnajúcej totalite, bol to vlastne pohreb samotného režimu, hoci teraz vychádza najavo, že v dave boli stovky tajných agentov, medzi nimi aj známi ľudia, teda režim ešte držal, obrazne povedané, prst na spúšti, zdochýnajúci kôň mohol naozaj kopať, ale našťastie sa nič nestalo.

Jeden z rečníkov na pohrebe, Imre Mécs, predstaviteľ Zväzu slobodných demokratov, tvrdý opozičný liberál, pripomenul, že národ symbolicky pochováva stovky ľudí. „Medzi nimi premiéra, štátneho ministra, novinára, mnohých robotníkov, roľníkov, vojakov i civilistov, kresťanov, židov, ateistov, komunistov, Rómov a veľmi jednoduchých ľudí, všetkých spolu.“

Nie však táto mnohorakosť utkvela v pamäti, ale požiadavka, ktorú vtedy označili všetci za radikálnu, až nebezpečnú. To bolo tak, že na pohrebe rečnili ľudia, ktorí boli priamymi účast-

níkmi revolúcie z roku 1956. Jeden rečník však zastupoval celú maďarskú mládež. No a pred dvestotisícovým davom a pred kamerami televízie – Maďarská televízia pohreb vysielala v priamom prenose – teda pred takýmto obrovským obecenstvom mladý opozičný politik prirovnal systém ku kambodžskému polpotovskému režimu. A predovšetkým vyslovil túto kacírku myšlienku. Pripomínam, že do nášho 17. novembra chýbalo ešte 5 mesiacov!

„Ak budeme veriť vo vlastné sily, budeme schopní skončiť s komunistickou diktatúrou, ak budeme húževnatí, môžeme donútiť panujúcu stranu, aby prijala pluralitný systém, a potom si budeme môcť zvoliť takú vládu, ktorá okamžite začne rokovania o stiahnutí ruských vojsk.“

Tým mladým politikom bol Viktor Orbán, vtedy liberál, teraz vodca opozičného stredopraveho Fideszu. Nezasiahol nikto, nestrieľalo sa, hoci postupne vychádza najavo, že v dave boli stovky tajných agentov a stranícke vedenie zvažovalo aj možnosť zásahu tankami. „Technicky je to možné,“ povedal vtedy generálny tajomník strany Károly Grósz. Od neho však najnovšie citujú to, o čom sa diskutovalo na najvyššom straníckom grémiu, v politbyre. Grósz chcel nadhodiť, aké zástavy majú povoliť na pohrebe. „Mohli by to byť: jedna čierna, jedna národná a jedna červená, ale nie sú tam tri diery“.

Tak toto je už kategória humoru, ktorý potom neopúšťal Maďarov dlhé roky. Rýchle sa rozlúčili s totalitou, no mnohí dodnes cítia nostalgiu za starými dobrými kádárovskými časmi. (jún)

Jágerské hviezdy

Turecké časy, barokové uličky, vyše dvadsať kostolov, samozrejme hrad, kilometre a kilometre podzemných chodieb, ďalej liečivá voda a lekármi nemenej odporúčané červené víno. Toto miesto nájdete tam, kde sa stretávajú Bukové vrchy a Matra, v severnom regióne Maďarska. Vo svete je mesto Eger (po slovensky Jáger)

známe „býčou krvou“, domáci však najradšej spomínajú na historické víťazstvo nad Turkami roku 1552.

Každý Maďar, ktorý tu vyrástol a chodil do školy, pozná pesničku o hrdinských činoch obrancov jágerského hradu roku 1552. Útočníkmi boli, pravdaže, Turci, no aj keď boli v niekoľkonásobnej presile, hrad nedobýli. Prečo? Lebo – a to vedia Maďari z románu Gézu Gárdonyiho Jágerské hviezdy – odhodlaní bojovníci pod velením kapitána Štefana Dobóa sa nedali, nasadili ohnivé kotúče, horúcu vodu a vriacu smolu, ktorou útočníkov oblievali jágerské ženy, no a muži sa posilňovali aj „býčou krvou“. Aspoň si to mysleli Turci, lebo v istej, pre obrancov nepriaznivej chvíli boja kapitán dal priniesť v súdkoch červené víno, ktoré potom stekalo bojovníkom po brade, a Turci sa domnievali, že to pili driečni Uhri krv z býka, preto sú takí posilnení.

To je najrozšírenejšia historika o pôvode názvu hustého, tmavého, guľatého, telnatého červeného vína „egri bikavér“, čiže jágerská býčia krv. Mám pokúšenie zaviesť vás do pivníc pod mestom, alebo na okraji mesta, do doliny Krásnej panej, kde sú vedľa seba zoradené vínne pivničky s ochutnávkou. Možno inokedy, teraz by som sa ešte mal vrátiť k slávnej kapitole nielen jágerskej, ale aj uhorskej histórie.

Miestny archeológ László Fodor vysvetľuje, že jágerský hrad sa stal naozaj slávnym, keď roku 1552 zastavil Turkov. Keď to však uvážime, história hradu spojená s kapitánom Dobóom, to sú len štyri roky, pričom hrad a sídlo okolo neho vznikalo pred vyše tisíc rokmi, už prvý uhorský kráľ Štefan tu, v Jágri založil biskupstvo.

„Jágerskí biskupi boli nie hocijakí ľudia. Mali napríklad stále miesto v kráľovskej kancelárii, alebo skôr či neskôr sa niektorý z nich stal kardinálom, uhorským prímasom so sídlom v Ostrihome, a ak sa na to pozeráme športovo, slávny biskup Tomáš Bakóc roku 1513 skončil v zápase o pápežský stolec, tesne, na druhom mieste.“

„dodnes to vidno na bohatstve mesta: je tu vyše dvadsať kostolov, chrámov, dokonca jedna bazilika, druhá najväčšia v Maďarsku, najzaujímavejší je zrejme barokový kostol minoritov na hlavnom námestí Jágri, ktoré sa nazýva, ako ináč, Námestie Štefana Dobóa.

A tento kostol postavili v druhej polovici 18. storočia pod velením pražského staviteľa Kiliána Ignáca Dietzenhofera. Prechádzku po meste treba začať tu, odtiaľto vedú úzke uličky lemované kaviarňičkami, reštauráciami a cukrárnami na slávny hrad, ktorý poslužil obrane Uhorska už počas husitských nájazdov. Hrad je udržiavaný, rovnako aj minaret pod ním. Mimochodom to bola najsevernejšia turecká stavba počas prítomnosti pašov v našich končinách. Pôsobí naozaj krehko. Kto má chuť a stačí s dychom, môže vyliezť po úzkych točitých schodoch do 40-metrovej výšky. Neofutuje, lebo aj odtiaľ je krásna panoráma.

Rodený Jágerčan János Vincze, 35-ročný majiteľ firmy, ktorá sa venuje výučbe brušného tanca a prevádzkuje niekoľko výstav, býva tu rád: „Je to tiché mesto s 56-tisíc obyvateľmi, všetko je tu na dobrej úrovni, služby, cesty, Jáger je župné sídlo a predsa tu nie je hluk. Turistom by som navrhol, aby objavovali kazematy, podzemné chodby a staré pivnice, máme na to vypracovaný program Mesto pod mestom.“

To je jedna z mnohých možností, no predsa, klasika je klasika. Prinavracia nás k nej jágerský literárny historik László Lisztóczy.

„Jáger preslávilo historické obliehanie hradu a porážka Turkov roku 1552... respektíve román o týchto udalostiach, ktorý čítajú deti už v základnej škole... no a je to ešte víno. To sú súčasť konvencie, ktorá priťahuje návštevníkov do Jágri.“

Na záver ešte známy výrok autora spomínaného románu Jágerské hviezdy Gézu Gárdonyiho, ktorý sa sem koncom 19. storočia prisťahoval a mimoriadne si mesto obľúbil, už sa odtiaľto ani nepohol. Povedal: „Nemôže sa narodiť v Jágri každý. Ale Jágerčanom sa môže stať...“ (júl)

Otec László zomrel

Vyznamenával sa na futbalovom ihrisku, hral v televíznom seriáli, viedol nočnú televíznu poradňu, organizoval detské tábory, písal si internetový blog, pilotoval lietadlo a tak ďalej.. Všestraný

človek – povedali by sme si za normálnych okolností. Ale človek, o ktorom bude reč, je kňaz, katolícky farár. Presnejšie bol, pretože otec László zomrel, nedávno ho už aj pochovali. Faru mal v Budapešti.

Aby som pokračoval vo vymenúvaní jeho zásluh: pomocou zbierky postavil kostol, založil maďarskú hospicovú službu, viete, hospic je posledné útočisko pre umierajúcich, a aj on skonal práve v takomto domove. Mal iba šesťdesiatdva rokov. Pán Boh si ho k sebe povolal po ťažkej chorobe, určite preto, aby ho oslobodil od bolestí, ale nemožno vylúčiť, že aj zo „sebeckých“ pohnutí: trocha zábavy predsa nezaškodí ani tam hore v nebičku...

Aprupo, nebo! Otec László bol pomerne často bližšie k Pánu Bohu ako my, obyčajní smrteľníci. Nemyslím teraz na spojenie cez vieru a modlitby, ale na lietadlo typu Antonov-2, ktoré pilotoval. Získal ho cez istú nadáciu a používal na pohreby i sobáše: za mierny poplatok rozspával zhora popol a oddával mladé páry. Air Church – takto nazvali túto službu maďarské médiá. Znie to možno honosnejšie ako „vzdušný kostol“.

Ozaj, kostol! Veď práve na kostol potreboval peniaze. Na boží stánok na sídlisku Gazdagrét (Bohatá lúka) na okraji Budapešti, pri diaľnici smerom na Balaton a Viedeň. Tam bola jeho fara, slúžil tam od prelomového roku 1989. Stavba kostola trvala trinásť rokov, napokon Božie mlyny melú pomaly, no najmä preto, lebo financie sa zbierali ťažko. Otec László preto prijal aj úlohu v prvej maďarskej telenovele. V úspešnom seriáli Susedia hral, pravdaže, samého seba, a napríklad bojoval proti satanizmu, ktorý sa rozmáhal začiatkom deväťdesiatych rokov aj v Maďarsku. Tu je napríklad scénka: gymnazisti sa bavia o satanizme a hrozbe, ktorá na nich číha na ulici, kňaz v koženej bunde, ktorý sedí medzi nimi, vraví, že je ochotný odprevádzať dievčatá domov osobne, a pozrel by si toho satana na ulici, pretože skutočného pozná. V prípade potreby zasa je schopný rozdávať facky, aj to je niečo...

Nebolo to jediné dobrodružstvo otca Lászlóa s televíziou. V nočnej relácii 2. programu verejnoprávnej televízie celé me-

siace viedol akúsi duchovnú poradňu, odpovedal na telefonáty divákov, povzbudzoval ich, poskytoval útechu, nádej, rady – ako sa na poriadneho kňaza patrí. Našiel som jeho odpoveď chlapíkovi, ktorý stratil vieru. Vraví mu, že áno, všetci niečo hľadáme. „A kto hľadá, aj nájde. Len tohto sa nevzdávajte.“

Nesporne bol najpopulárnejším katolíckym kňazom v Maďarsku, a to ešte nie je všetko. Určite bol najlepším futbalistom medzi farármi a najlepším farárom medzi futbalistami. Neskutočne miloval túto hru, mal aj svoj mančaft, s ktorým chodil po krajine. Organizoval zápasy s reprezentáciou hercov, ale aj s klubom Lúzer FC, čo je zasa väzenský výber. Mimocho- dom, hrali v žltobielych farbách, čiže táto jeho činnosť musela byť milá aj Vatikánu. Domáca katolícka cirkev proti nemu nikdy nemala výhrady, hoci nesporne vykonával svoju službu netradične. Až bohémsky. Keď ho pozvali, rád posväcoval čokoľvek nové, napríklad plachetnicu alebo internetový portál: „Požehnaj tým, ktorí tu pracujú, aby v službách pravdy, hľadajúc Teba, prispievali k našim spoločným hodnotám. V mene Otca, Syna a Ducha Svätého...“

Portál, ktorého nový dizajn otec László posvätil, je aj môj najobľúbenejší. Nazýva sa Index. Otec László však rozhodne nebol na indexe. Ani v kňazskom seminári, už tam sa prejavovali jeho sklony k herectvu: parodoval predstaveného, ten ho pri tom prichytil, a potom ho volal už iba ...

...lotor, čo bol, samozrejme, tiež láskavý humor. „Lotroviny“ otec László neprestával páchať do konca svojho života. Napríklad, keď dvaja jezuitskí mnísi začali hladovku na protest proti rušeniu zdravotníckych zariadení, otec László s nimi vyjadril solidaritu tým, že sa dal ostriať dohola, pričom väčšinou nosil dlhé vlasy. Online omša patrí tiež medzi jeho patenty, nehovoriac o tom, že bol prvým kňazom, ktorý si písal vlastný internetový denník. Bol to šoumen? Veriaci i neveriaci ho milovali. Rád si púšťal populárnu pesničku, v ktorej sa spieva, že „nebudem čertovým priateľom“.

Otec László, odpočívaj v pokoji! (*september*)

Maďarský reštart

Už desiatykrát usporiadali na najväčšom námestí Budapešti výstavu veľkoplošných plagátov, ktoré však nerobia reklamu konzumu a komerčnosti, ale sú nositeľmi spoločenských odkazov. Rok čo rok predstavujú vybranú hlavnú tému – tentoraz to bolo heslo nového začiatku, znovuzrodenia alebo, ako sa to v dnešnej počítačovo-internetovej dobe hovorí: reštartu. Tak sa aj nazývala celá súťažná výstava: Reštart.

Neviem, či je to zlý alebo dobrý „omen“, no keď som začal písať tento príspevok, zamrzol mi počítač, takže so strachom, čo všetko sa mi stratí, som musel mašinu reštartovať. Nestala sa žiadna tragédia, môžem pokračovať, no malý čertík vo mne mi pripomína, že musím byť opatrnejší, iným spôsobom pracovať a ukladať ovocie svojej tvorivej činnosti...

Niečo podobné vyjadrovali aj tohtoročné billboardy na výstave ARC – to je skratka kreatívnej spoločnosti, ktorá akciu organizuje už roky, mimochodom, v maďarčine znamená „tvár“. Stratíť tvár, nestratiť tvár, zmeniť ju, zachovať ju pri novom začiatku? Ako sa správať vo vyhrotených situáciách, ako meniť či nemeniť myslenie, na čo vôbec myslieť? To je len niekoľko otázok, ktoré človeku prišli na myseľ pri pohľade na plagáty. Základný tón udávala už reklama na túto výstavu. Politika, politicko-hospodársko-spoločenské zmeny, ak chcete, nový začiatok pred dvadsiatimi rokmi. Toto dominuje v rozhlasovom spote výstavy, ktorý poskytuje prierez uplynulými dvoma desaťročiami:

Dočasný prezident Mátyás Szűrös vyhlasuje roku 1990 Maďarskú republiku, už bez prívlastku „ľudová“...

reštart, ísť ďalej, rovno...

o rok minister obrany oznamuje odchod posledného sovietskeho vojaka...

reštart, ísť ďalej vľavo

socialistický premiér Gyula Horn sa sťažuje na kľatbu, že Maďari vždy musia všetko začínať odznova...

reštart, otočiť sa vpravo

ďalej hovorí Viktor Orbán...

opäť reštart, otočiť sa vľavo,

tu je trocha váhavý, koktavý Péter Medgyessy, po ňom Ferenc Gyurcsány...

zakaždým nové plánovanie, nový začiatok, reštart.

Na časti plagátov veru dominuje tvrdá aktuálna politika, čo znamená, že mladí tvorcovia vnímajú dianie okolo, a hlavne majú vlastný názor. Napríklad chlapec v červenom tričku s nápisom: „Maďar som, a nie gardista“. Jasný odkaz protirasistický. Alebo: sedia rôznofarebné postavičky Pinocchia s dlhým nosom, pod nimi nápis „United colors of parlament“. Alebo: dve ruky politika, či mafiána (?) spojené vzadu putami, nad tým nápis: „Tovarišči, koniec“. Kedy bude koniec kolosálnym podvodom, ťažko povedať, no hneď úvodný plagát s maďarskou zástavou povzbudzuje krajinu nie na reštart, ale na skutočný štart, pretože „dvadsať rokov rozbehu stačilo“. A je tu zopár ironických diel, najviac sa mi páči obrázok s maďarským domom, ktorý obklopuje maďarská klobása, s nápisom: „Maďarsko – kde je aj klobása z plota!“ A zápalná fľaša s koktailom? Molotovovým? Vyzerá to ako reklama na nápoj, aj text je šikovný, dvojzmyselný, ako sa patrí: „Hoď jeden aj ty (do seba), garantovane ťa rozohní!“

Tu si človek vzdychne, že by sa naozaj zišiel reštart, ale taký, po ktorom sa stratia všetky doteraz uchované súbory. Ostrý humor, smutná sebaíronia, nadhľad alebo pohľad do seba – a podobné „smiešne“ postoje – zvyčajne pomáhajú. Myslím si to ja, a Katalín z davu návštevníkov tejto pozoruhodnej výstavy to potvrdzuje: „Domnievam sa, že my Maďari, všetci by sme chceli, keby sme znova mali more. A hneď dve moria. Vidím na to jediné riešenie: musíme obsadiť Madagaskar. Je to prastará maďarská nížina... mali by sme ho vďaka Móricovi Beňovskému.“

Ticho poznamenávam, že Móric Beňovský bol Slovak. Zhodneme sa na tom, že by dobre bolo usporiadať o rok výstavu na túto, slovensko-maďarskú či uhorskú tému... S názvom nie Reštart, ale O čom sa Mórickovi snívalo? (*október*)

Pingpongdoki

Pamätnú tabuľu lekárovi, ktorý navádzal deti, aby hrali v noci stolný tenis? Na prvé počutie sa to zdá trocha bláznivé, no keď poviem, že tento lekár svojím patentom, teda nočným pingpongom zachránil tisíce mladých ľudí pred alkoholom a drogami, tak hádam tá tabuľa už nie je taká prehnaná. Odhalili ju v treťom budapeštianskom obvode.

Pingpongdoki – takto familiárne ho nazývali už za života, a ani teraz sa o ňom nehovorí ináč. Jeho ctené meno je Sándor Faragó, zomrel pred rokom na rakovinu ako 63-ročný, no zanechal po sebe hnutie a sieť klubov „polnočného pingpongu“ v celej krajine. Maďarský spolok polnočných majstrovstiev – to je zasa názov organizácie, ktorá zastrešuje snahy zachrániť potulujúce sa deti a mládež pred drogami, alkoholom a inými hrozbami nočného života. Dnes už funguje po celom Maďarsku tridsaťpäť klubov, v ktorých sa zväčša v piatok a sobotu večer – v noci – hrá stolný tenis v takom prostredí, kde zaručene nie je alkohol, ani drogy, ani cigarety.

Ale poďme pekne po poriadku!

Detský psychiater liečil drogovu závislé deti už v sedemdesiatych rokoch. V osemdesiatych rokoch vymenil kliniku za post obvodného lekára v Starom Budíne, kde už vtedy stála paneláková džungľa – so všetkým, čo k tomu patrí, teda aj s deťmi, ktoré sa na sídlisku nudili a potulovali. Doktor Faragó poznal americké pokusy, ako pomocou nočného basketbalu zabrániť tomu, aby sa mládež totálne opustila a dostala do rúk kriminálnych živlov. Basketbal síce miloval aj on, ale predsa sa rozhodol pre stolný tenis. Keď sa ho pýtali, prečo práve pingpong, odpovedal jednoducho: zdalo sa mu to najlacnejšie, sám vynikajúco hral a náhodou mal doma jeden stôl.

To sa už písali deväťdesiate roky, a predsa nebolo jednoduché zmeniť čakareň v obvodnej ordinácii detského lekára na pingpongový parket. Kolegovia a úrady ho považovali za blázna, keď argumentoval tým, že veľká miestnosť je od ôsmej večer

do rána nevyužitá a nič sa tam nedeje. Na vlastnú päť teda v čakárni umiestnil svoj pingpongový stôl a čakal. Najskôr prišli šimli, a žiadali od neho, aby podpísal papier: celým svojím majetkom mal ručiť za to, že ordinácia sa nestane v nočných hodinách brlohom gangstrov. Kriminálnici a mafiáni neprišli, ale postupne začala chodiť mládež, ktorú zo začiatku lákala aj strava zdarma v podobe masťného chleba s cibulou. Podstatná však bola hra, šport a dobré slovo doktora! Neuplynuli tri týždne, a v ordinácii už trieskalo do malej bielej plastovej loptičky tridsať mladých ľudí.

To bol teda zárodok, z ktorého sa rozvinulo už spomínané celoštátne hnutie s niekoľkými desiatkami takýchto nočných klubov, kde si volia mladí ľudia namiesto drog a alkoholu spoločné športovanie. Pingpongový „doki“ dal tomuto hnutiu názov Mesačný svit. Možno tým myslel aj to, že ide prevažne o deti, ktoré nepoznajú slnečnú stránku života? Blahodarné účinky tohto spôsobu „liečby“ sa prejavili v iných „chorých“ oblastiach, ako je, povedzme, rasizmus. On sám, doktor Sándor Faragó o tom hovoril takto:

„V stredisku na pomoc rodinám funguje takýto nočný klub s jedným pingpongovým stolom, chodili doň prevažne rómske deti. Cítili sa tam veľmi dobre. Raz v noci ich však navštívila skupina skinheadov. Nočnú službu mala mladá žena, na chvíľu jej stuhla krv, ale geniálne sa vynašla, keď zvolala: Ako dobre, že ste prišli, dostanete pingpongovú raketu a hrajte. Takže namiesto toho, aby sa začali biť, hrali stolný tenis. Odvtedy, keď sú väčšie súfaže, zloženie družstva tohto obvodu vyzerá takto: polovicu tvoria Rómovia, polovicu skinheadi.“

Minulý víkend odhalili pingpongovému doktorovi pamätnú tabuľu na múre starobudínskej ordinácie, kde sa to celé začalo. Na letáčikoch, ktoré rozdávali zhromaždeným, bolo aj krátke curriculum vitae Sándora Faragóa. Rád z neho zacitujem aj ja: „Väčšinu svojich rozmanitých nápadov som uskutočnil. No aj tak som predovšetkým synom svojej 90-ročnej matky, manželom, otcom, dedkom, priateľom a lekárom. A som najmä nevylicí-

teľný optimista. Ťažko strácam dobrú náladu a vieru, že svet je krásny a bude stále lepší. Je to údajne aj znakom demencie, ale ja verím, že to tak nie je.“ (október)

Večná husacina

Položím otázku, ktorá v týchto dňoch zamestnáva milióny ľudí v celej Európe: prečo sa treba na Martina najesť, prejesť – s prepáčením: prežrať – husaciny? Odpoveď možno najlepšie poznajú v Maďarsku, kde pečená hus, husacia pečeň a podobné dobroty sú vyhlásené za hungarikum.

Potomok niekdajšieho k. und k. cisára pána Georg Habsburg, ktorý je už roky prezidentom Maďarského červeného kríža, robí reklamu. Viedenský dvor bol v minulosti najväčším odberateľom dolnouhorskej husacej pečene, možno Georgov otec Otto dostával túto delikatesu spolu s materinským mliekom, preto je stále taký čiperný. Takže mladý Habsburg vysoko chváli túto maďarskú husaciu “súčiastku” a priznáva, že jeho rodina ju často konzumuje, aj preto, lebo je to slávny a vynikajúci maďarský produkt.

Takto treba lobovať a robiť reklamu! Inak, Maďari sa husiam venujú nielen na Martina, ale celý rok, v podstate neprejde mesiac bez toho, aby aspoň nespomenuli túto gagotavú zver. „Keby sme na Martina nejedli husacinu, tak by sme celý budúci rok hladovali“ – túto strašidelnú možnosť vykresľuje zástupkyňa riaditeľa múzea v prírode v mestečku Szentendre. V tomto skanzene vytvorili aj tento rok jedno z centier jesenných husacích slávností, ktoré organizujú po celom Maďarsku.

„Boli to malé bakchanálie či fašiangy, na Martina, kedysi, v začiatkoch kresťanstva, bol to v podstate posledný deň pred dlhším pôstom, ten predchádzal novému roku, ktorý sa začínal 1. decembra. Ešte sa mohli robiť svadby, veľkolepé zábavy a jesť mäso,“ dodáva náčelníčka zo skanzenu a význam tohtoročných celoštátnych husacích hodov vykresľuje takto: „libatour“.

Je to taká slovná hračka: liba je po maďarsky hus, tor je hostina, libator – husacia hostina, ale keď dodáte do slova tor aj „u“, vzniká tour, žiže „túr“, slovom: ide o veľkolepú husaciu-husacinovú túru, v rámci ktorej celé Maďarsko v týchto dňoch gagoce, napodobňuje husi.

Pečú husi, jedia husi, usporadúvajú aj súťaž receptov husacích jedál, od pečene namáčanej v tokajskom víne, cez husacie oškvarky, polievku z husacích krkov až po obyčajný chlieb natretý husacou masťou, záujemcovia budú môcť niekde perie driapať, už bola súťaž husacej krásy, zápas medzi gunármi, zápolenie pod názvom hlúpa hus, avizujú aj súťaže vtipov s husami. Apropos! Maďarský výber je tu veľmi bohatý, zväčša sprostý, veď uznajte: Ako možno naučiť hus, aby začala štekať? Treba si ju vziať za manželku...

Tento je miernejší: Kedy je absolútna zima? Keď rukavice z teľaciny majú husiu kožu. U mňa vyhráva hláška, že absolútne najelegantnejšia je reštaurácia, v ktorej servírujú husacie prsia – v podprsene. (november)

Reťazový matuzalem

Matuzalemského veku sa dožíva jeden z najkrajších európskych mostov, ktorý, keď ho postavili, bol na veľrieke Dunaj druhý v poradí. Do prevádzky ho odovzdali presne pred 160 rokmi – vôbec nie v oslavnej, skôr v trúchlivej atmosfére. Veď si pomyslíte: písal sa rok 1849! Revolúcia v Uhorsku bola potlačená. Trinástich uhorských generálov práve popravili v Arade, takže čomu sa mal národ tešiť? Reťazovému mostu, ktorý spojil Pešť s Budínom? Lebo o ňom bude reč. Otec idey jeho výstavby skončil v blázinci, ako prvý po moste prešiel neskorší diktátor Uhorska Haynau, tvorca ozdobných kamenných levov skočil údajne do rieky...

Lánchíd – Reťazový most má určite všetkých päť „P“, ale postavili ho v znamení troch „P“! PPP-projekt – takto by sme nazvali konštrukciu dnes, postavili ho totiž za účasti uhorského

šťátu a troch veľkobankárov. Z nich mal rozhodujúce slovo istý György Sina ako hlavný investor, ktorý veľkoryso prepustil tretinu investície svojim konkurentom, Móricovi Wodianerovi a Salomonovi Rothschildovi z Viedne. Sina sa však nenarodil ako György, skôr ako Georg, Djordje či Džurdžu, alebo Georgios. Pochádzal totiž z pogrčtenej vlašsko-rumunskej rodiny z juhu Albánska. Do Uhorska musel utiecť, lebo ho hnali Turci. Stal sa mecenášom všeličoho a do istej miery bral na seba obrovské riziko, keď sa dal nahovoriť na financovanie Reľazového mosta. Na oplátku ho v románe Zlatý človek zvečnil Mór Jókai.

No nepredbiehajme. Myšlienka sa zrodila v hlave jedného z najbohatších uhorských aristokratov Štefana Széchenyiho niekedy na začiatku 20. rokov 19. storočia. Hnal sa vraj domov na svojom hintove, lebo dostal správu, že mu zomrel otec. Bol december, Dunaj bol nebezpečne zľadovatený. Pri peštianskom prievoze sa nenašiel nik, kto by ho vzal na druhú, budínsku stranu. Tak sa nahneval, že už viac nevedel pustiť z hlavy myšlienku postaviť tu most. Keďže bol, s prepáčením, magor, tvrdo išiel za svojím cieľom: pozdvihnúť krajinu uhorskú na európsku úroveň. Celkovo sa mu darilo, no sám sa z toho zbláznil. Keď sa kladol základný kameň mosta, bol ešte prítomný, no v novembri 1849 ho už liečili na psychiatrii v Döblingu. Pravdaže, nie starosti okolo výstavby mosta spôsobili jeho chorobu – jednoducho bol génius, celý svoj majetok venoval na šľachetné účely a presadzoval moderné metódy rozvoja hospodárstva podľa anglického vzoru. V slávnej revolúcii bol ministrom dopravy, predtým ešte venoval svoj ročný príjem na založenie Akadémie vied, udomácnil v Uhorsku kasína, konské preteky a iné panské huncútstva. Takže v podstate najväčšie zásluhy na vzniku Reľazového mosta má on. Aj ho po ňom pomenovali!

Sme teda opäť pri moste. Bankári získali licenciu či koncesiu na most na osemdesiatšesť rokov a presadili, že každý, kto cez neho prejde, musí zaplatiť mýto. Akurát šľachta trocha protestovala, lebo bola dovtedy zvyknutá za nič neplatiť. Zase som trocha predbehol, pretože som ešte nespomenul anglických staviteľov, rôznych Clarkovcov, ktorí neboli jedna rodina – z nich

vedúci tejto megastavby Adam Clark sa vkradol Maďarom do srdca najviac, možno preto, lebo neskôr projektoval aj krásny tunel pri Reľazovom moste.

A keď sme už pri menách, je tu istý Ján Marschalko z Levoče, jeho sochy zdobia okrem košického Dómu aj Reľazový most. A nie hocijaké: sú to obrovské levy, o ktorých sa hovorí, že keď prší, vtiahnu most do tunela. A hovorilo sa o nich aj to, že nemajú jazyk. Tento Marschalko bol taký sebaistý človek, že verejne vyhlásil: ak niekto nájde na jeho levoch nejaké nedostatky, skočí do Dunaja. Na otváracom ceremoniály jedno dieťa údajne vykričilo, že tie levy nemajú jazyk. A Marschalko z Levoče vraj skočil do Dunaja. Je to však legenda, jazyk majú, len ho zdola nevidno, a aj náš sochár sa dožil úctyhodného veku...

Legiend, povier, dokonca prísloví spojených s Reľazovým mostom je veľa. Napríklad: roku 1849 ešte technika nebola dokonalá, keď viacerí prechádzali cez most naraz, rozkýval sa. Maďarčina aj používala prirovnanie: život je ako Reľazový most, čo znamenalo, že je rozkývaný, neistý, plný zvrátov, ako osud celého národa.

Národ bol na križovatke, rozkývaný aj počas revolúcie roku 1956. Keď prišli Rusi na tankoch, emigrovali desaťtisíce ľudí na Západ. Ale tí, ktorí tu zostali, a bola ich drvivá väčšina, neodišli údajne preto, aby sa mohli pozeráť, kedy len chcú, na nádhernú dunajskú panorámu s Reľazovým mostom. (*november*)

BudaPest-JudaFest

Židovský gastronomický festival s názvom JudaFest sa uskutočnil už druhý raz v maďarskom hlavnom meste, s netajeným zámerom naladiť sa na Chanuku, variť a piecť, najmä však jesť rôzne dobroty, pripomenúť si tradície alebo nežidovským priaznivcom ich predstaviť. Slovom: zabaviť sa, zatancovať, zaspievať si. A v neposlednom rade si aj zavtipkovať. Lebo keby ste nevedeli, „rodným domovom“ židovského humoru je práve Budapešť.

Okrem iného sa pripomínali aj zabudnuté piesne v jidiš, v jednej z nich trúchli židovský mládenec za dievčaťom z Lodže, dáva si zahrať maďarskému Cigánovi, lebo svoje srdce nechal v Budapešti...

Sme v budapeštianskej židovskej štvrti – kde inde by mal byť takýto festival? Toľko treba povedať, že v Budapešti je židovská štvrť v VII. obvode, blízko známej synagógy, ktorá je druhou najväčšou takouto stavbou na svete. Sú tu aj dve menšie synagógy a štvrť si zachovala svoj charakter, sú tu kóšer reštaurácie, sídli tu židovské inštitúcie, často vidieť dospelých i deti s dlhými bokombradami, pajesmi, samozrejme s jarmulkou na hlave. Tu bolo za druhej svetovej vojny geto, kam zavreli státisíce židov. Mnohých z nich zastrelili pri Dunaji, ale väčšina zostala nažive, pretože z Maďarska odvážali do vyhladzovacích táborov najprv Židov z vidieka a na budapeštianskych už veľa času nezostalo. Dnes sa však pripomínajú tie radostnejšie stránky židovského života. Veď Židia sú známi gurmáni.

Judit Rudasová z organizačného tímu nemá viac než dvadsaťosem rokov, no je zanietena kuchárka. Hovorí, že má recepty, ktoré sa naučila od mamičky, tá zasa od babičky, jedlá z podľa nich sa pripravovali pri rôznych príležitostiach. Napríklad latkes, čo je presne ako naše zemiakové placky. Alebo majú radi šolet, ktorého recept sa dedí z pokolenia na pokolenie.

Priznám sa, najviac som sa tešil na šolet, ktorý stelesňuje hádam celú židovskú kultúru. Tento môj pocit nečakane potvrdila dcéra našich priateľov v Budapešti, ktorá v súťaži vyhlásenej Európskou úniou napísala esej o šolete ako o „živnej pôde“ svojej židovskej identity. A získala prvú cenu! No toto!

Šolet je pre Židov – podľa mňa ako sympatizujúceho kibica – niečo ako pre Maďarov guláš-perkelt-paprikáš. Receptov naň je nekonečný rad.

Hoci bola populárna aj súťaž v rozprávaní židovských vtipov, JudaFest bol predovšetkým o gastronómii, v neposlednom rade s výhľadom na blížiacu sa Chanuku.

„Chanuka azda ani nemá typické jedlo, sú to skôr sladkosti,

najmä šišky. Samotný olej, v ktorom sa pražia, symbolizuje Chanuku. Makabejcom, ako je známe, horel olej nie jeden deň, ale až osem dní, a zapalovaním sviečok po osem dní, respektíve vyprázaním šišiek v oleji si to pripomíname,“ hovorí Judit. „Tradičné jedlá varíme doma aj my, veď sme sa to od rodičov, starých rodičov naučili, no nemáme doma kóšer kuchyňu, to by bolo trochu zložité.“

Čo všetko je ešte zložité, o tom svedčí aj židovské varovanie: „Ak máš rád šolet a zákon, nikdy sa nepozri, ako sa pripravujú!“
(*december*)

2010 • Kabínková revolúcia

Margit Bangó, cigánska kráľovná

Rád by som pripomenul maďarské slovo „mulatni“, čo slovenčina prevzala ako mulatovať... to znamená zabávať sa, prípadne hýriť, možno až flámoviť... Nenasleduje teraz jazykové okienko, lež portrét osoby, ktorá výrazne prispieva k imidžu Maďarska ako krajiny, kde sa ľudia nehatene zabávajú, hoci pritom často aj plačú... Plačky mulatovať sa najlepšie dá pri cigánskej muzike, no a nekorunovaná kráľovná maďarskej cigánskej muziky má práve jubileum, čo oslávila v Budapešti veľkolepým koncertom. Najradšej by som si zaspieval, ale tento žáner prenechávam Margit Bangó.

Počúvam v Rádiu C cigánsku pesničku, je ako stovky podobných cigánskych ľudových či umelých piesní, pri ktorých by sa človek najradšej o zem hodil, hlavu si trieskal a vlasy trhal. Keď má žiaľ – preto, keď je veselý – preto. Túto spieva Margit Bangó. O tom, že nevie, ako si pokazila život, no lieči si srdce cigánskou muzikou. Nuž, musím povedať, že nielen svoje, ale aj srdcia miliónov ľudí v Maďarsku i na celom svete. Je to žijúca legenda ovenčená všetkými poctami, prvá dáma, nekorunovaná kráľovná, a tak ďalej, a tak ďalej. V tomto roku bude mať šesťdesiat, a už štyridsať rokov je na tejto dráhe. Oslávila to so svojimi zbožňovateľmi dva dni pred koncom minulého roka dvojitém koncertom. Popoludní aj večer bola najväčšia budapeštianska športová hala naplnená do prasknutia.

V skutočnosti si však život nepokazila, je mimoriadne

úspešná. Hoci to nemala ľahké. Prvé manželstvo sa rýchle rozpadlo, druhé ukončila mužova smrť, pred piatimi rokmi jej diagnostikovali rakovinu, zákernú chorobu však zdolala, teraz vydala kuchársku knihu pod názvom Bezhraničné varenie, no a ako som spomínal, oslavuje spolu so svojimi priaznivcami.

Jej dupľovaný koncert tesne pred Silvestrom mal mimoriadny úspech. Lekári ju varovali, ale všetko dopadlo dobre, pretože, ako sa vyjadrila jedna zo spolupracovníčok Margit Bangó, ona je ako buldozer. A vlastne taká bola vždy, nezadržateľná vlna, cunami, ktoré strhne so sebou každého. Televízni diváci sa opäť mohli o tom presvedčiť v silvestrovskom programe, v ktorom nikdy nesmie chýbať táto „barónka“ cigánskych piesní. A keďže tvorcovia zvolili retroštyl zábavy na poslednú noc, pustili ďalšiu pesničku, ktorú naspievala roku 1973 s nemenej slávnym cigánskym interpretom Pištom Horváthom.

Právom sa považuje aj za veľvyslankyňu Maďarska vo svete, kde robí osvetu. Lebo, ako hovorí, „na mnohých miestach ani nevedia, kde je Maďarsko, Budapešť si pletú s Bukurešťou. A keď sa vyjasní, kde na mape Maďarsko približne je, tak vzdychajú, že oh, cigánska muzika, guláš, paprikáš...“

Taký je imidž Maďarska, čo chceli počas revolučných zmien pred dvadsiatimi rokmi mnohí likvidovať. S tým Margit Bangó nesúhlasí, pretože celé stáročia sa spájala krajina s cigánskou muzikou, táto hudba je pevnou súčasťou maďarského kultúrneho dedičstva. Čiže to nemožno vymazať.

„Viem, že je to veľká zodpovednosť. Keď vystupujem tu, doma, v Maďarsku, zastupujem Rómov, cigánske spoločenstvo, no len čo vykročím za hranice, cez moju osobu sa objavuje Maďarsko.“

Pesnička *Zlatý dážď* je, prosím pekne, jeden z hitov tohto žánru, bez neho sa nezaobíde v Maďarsku žiadna zábava, podniková, súkromná, televízna, pod holým nebom... kdekoľvek. „Zlatý dážď nech padá na každého, kto mi bol blízky, na môj dom, na moju rodinu – o to ťa prosím, dobrý Bože! – keď zomriem.“ Typický príklad zábavy so slzami, alebo naopak, smútku

so smiechom. Taká je celá cigánsko-maďarská muzika, ako ju svet pozná.

„Poznám chudobu, aj hladovanie, aj sýtosť i bohatstvo. Nikdy som nezabudla, že pochádzam z osemdesiatej starej cigánskej rodiny. Myslím si, že dobré skutky ma neustále sprevádzali, a ľudia to cítia. Túto muziku nemožno robiť. Tá buď prichádza znútra, od srdca, alebo nie.“ (január)

Prasa s dobrým PR

Čo myslíte, akého pôvodu je slovo mangalica? Rozhodne znie zaujímavo, exoticky. A čo asi znamená, čo má takýto názov? Poviem hneď, že je to rarita, mäso z nej je údajne zdravé, masť takisto. Mangalica je druh prasata. Je to bioprasa! Je také niečo možné? Tomuto smiešne vyzerajúcemu, typicky maďarskému druhu brava-svine-ošipanej-prasata usporiadali v Budapešti dokonca festival.

Hneď vhpnem do pravej festivalovej nálady na nádvorí zámku v Mestskom parku, kúsok za sochami uhorských panovníkov, pri jazere na člnkovanie v lete a korčuľovanie v zime. Veselá kompánia pripravuje korčuľu – ak pod tým rozumieme niečo, po čom sa dobre šmýka, povedzme, pivo či víno. Začína sa súťaž vo varení čohokoľvek z mäsa mangalice. Takže som hneď narazil na družstvo Mangalica-Fitness. Hovorca Jani konštatuje, že gazdovia mangalicu krmia, oni mangalicu jedia. Práve varia jedlo, ktoré sa nazýva „vetrece“. Jakživ som o tom nepočul. Dozvedám sa, že je to vlastne kotlíkový guláš, ktorý sa varí aj s vnútornosťami, obličkami i srdcom, v neposlednom rade však dušou. Pripraví z mangaličej slaniny aj oškvarky, ktoré okorenia dobrou náladou. Varí sa to prísne na jaseňovom dreve, pretože variť na plyne je priama cesta k nafukovacej žene.

Ježišmária! Až také ďalekosiahle závery som neočakával.

A či majú aj bližší vzťah s mangalicou, myslím, či ju aj chovajú? – pýtam sa, na čo Jani odpovedá, že áno, oni vyzerajú

presne ako mangalica, len nie sú kučeraví. A sme pri jednom typickom ryse tohto druhu prasata. Má kučeravú srst, akoby, dosť groteskne, naondulovanú. Oveľa dôležitejšie je však to, čo je pod srstou a kožou.

Sme uprostred obrovského jarmoku, vyvolávač tvrdí, že kto kúpi, bude mať, kto nekúpi, bude chorý. Žeby malo mäso či masť z mangalice liečivé účinky? To hádam nie! Aj človek, ktorý zodpovedá za genetický stav mangalic v Maďarsku, zo zväzu chovateľov tohto druhu prasata László Kürti, je trocha opatrný: „Koniec koncov to nie je bio, ide vlastne o prasa, ktoré je na svete najmastnejšie, má najviac tuku, niekedy až sedemdesiat percent hmotnosti. Môžem však potvrdiť, že je to ľahšia, „lajtošnejšia“ masť, nie tá plná cholesterolu.“

No, táto masť, teda aj slanina je dobromyseľná! Dobrá je určite, o čom sa presvedčím, keď Laci báči odreže kus z desať centimetrov hrubej slaniny, položí ho na krajec bieleho chleba a posype fialovou cibuľou. Jem to ako maslový chlieb, pretože slanina je ako maslo. Naozaj, a takou zostane aj po polroku, nie ako obyčajná slanina. Dozvedám sa ešte, že mangalica je plavá, ryšavá a s lastovičím bruchom, v Maďarsku chovajú šesť a pol tisíc kusov. Viac ani nechcú, majú strach, že stratí svoju jedinečnosť, exkluzivitu, a teda aj cenu. Málokde dostať mangaličie mäso, vyváža sa najmä do Španielska, Ameriky a najnovšie za ním šalejú Japonci. Je dvakrát drahšie ako normálne bravčové mäso.

Všade navôkol hory mäsa, klobásy, jaternice, tlačanky, šunky, kolená, bôčiky... A ľudia kupujú, niet človeka, ktorý by odišiel z festivalu bez klobásy z mangalice. Rad si treba vystáť aj na pečenú verziu, aj na cigánsku pečienku veľkú ako lopata. Ja zostávam pri spomínanej slaninke. Človek zabúda na všetky zásady striedmosti. Ale sa utešuje tým, že je to light- či bioslanina.

Ozýva sa však čert vo mne. Nejde tu len o dobrý marketing? Áno, určite. A dospievam k záveru, ktorý by sa mohol preniesť aj do ríše ľudí: Aj mangalica je sviňa, len má lepšie PR. (február)

Už len 22 dní...

Je v Maďarsku revolučná situácia? Táto otázka ma zamestnáva v posledných dňoch, keď úplne zblízka sledujem predvolebný boj politických strán. Už len 22 dní, mohol by zaspievať Miro Žbirka. Rátajú všetci, politickí činníci sú, aspoň podaktorí, nabudení, iní zasa rezignovali, ďalší sa tvária ako seriózni záchrancovia vlasti.

Mne všetko, vám nič! – to je hádam najúprimnejšie predvolebné heslo, aké som kedy počul. Neodznelo však tu, v Maďarsku, ale pred necelým rokom, pri Jadrane, v Splite, ktorého „gradonačelnikom“ sa nakoniec stal prostoreký „rodinný podnikateľ“ Željko Kerum. V Maďarsku až takto sebecky sa netvári žiadny politik. Nie, pretože na svojich pleciach plánuje nosiť minimálne bremeno celej krajiny a celého národa.

„Hor´ sa Maďar, vlast´ velí Ti, tu čas, abo nikdy!“ To spieva-recituje známy spevák Miklós Varga na mítingu strany Fidesz, ktorá by rada prevzala totálnu moc. No zahaprovala technika, a muziky niet! Takže nesmrteľnú, revolučnú spred vyše pol druhu storočia, azda najmaďarskejšiu maďarskú báseň, od koho iného, než od Sándora-Alexandra Petőfiho-Petroviča, museli dospievať bez hudobného podmazu.

Majster Ján Smrek posledný verš slohy prebásnil takto: „Prisaháme: voľnosť chceme, bez rabstva.“ Tento pocit, pocit, že Maďari sú otrokmi, väzňami – rabmi cudzích síl, mocností, národov, bánk, kapitalistov-vykorisťovateľov –, okrem Fideszu najviac živí extrémna pravica, ktorú spomínajú iba ako Jobbik, v preklade to znamená „lepšie“ či „pravejšie“, hoci pripomína toho najhoršieho ducha z najtemnejšej stránky maďarskej histórie. Radikálov však nesklamal ani praboh maďarstva, ani technika, keď na svojom masovom mítingu spievali tú istú burcujúcu pesničku.

A keď sme už tu, rozhodne treba spomenúť, že títo jobbikovci obsadili aj internetový priestor lepšie. Ich videá, blogy, komentý, záznamy na facebooku či twitteri patria medzi najsledovanejšie.

Nesľubujú iba revolúciu, ale hneď aj boj za slobodu, v rámci ktorého obávať sa majú najmä Rómovia a Židia.

Groteskná je snaha osem rokov vládnuccich socialistov na internete: zhodiť predovšetkým vodcu Fideszu Viktora Orbána, strašiť ním a jeho možnou totálnou, čiže ústavnou väčšinou. Orbána nechávajú súťažiť s jabĺčkom a fanúšikovia, samozrejme, majú radšej ovocie. Realita zo života je však trochu iná, o čom svedčí aj rozhlasová anketa, v ktorej skúmajú, čo ľudia očakávajú od lídra socialistov Attilu Mesterházyho.

„To je kto?“ pýta sa starší muž a hneď sa priznáva, že pozná iba Viktora Orbána. Prevažná väčšina ľudí je na tom podobne. Ale či ich bude dostatok aj pred urnami? Morený týmito obavami, určil Viktor nové heslo. Samozrejme, platí aj doterajšie, prevzaté z Petőfiho básne: Teraz abo nikdy, čo v modernom preklade znie takto: Nadišiel čas! Takže nech súčasná garnitúra tiahne, lebo „len my dokážeme krajine a národu vrátiť sebaúctu“. To som citoval lídra. V zmysle týchto pokynov aj zaplavili ulice najnovšie fideszácke plagáty, na ktorých sú rôzne nápisy, napríklad: „Zachovajme pracovné miesta!“, „Zachráňme zdravotníctvo!“, „Bráňme rodinu!“ Pri týchto heslách je príslušná vzorka obyvateľstva, ale najmä jednotný nápis: „Len Fidesz.“ Dodávam: a len on, Viktor, čo môže byť slovenským ušiam povedomé. Tu to však má funkciu antiradikálnu. Nevoľte Jobbik, ale Fidesz – div neprosí na mítingu Orbán, ktorý by nerád nechal stratiť hoci jediný hlas. A súčasných mocných varuje, že „samotný maďarský ľud je ante portas“.

Takže v rámci týchto revolučných príprav Fidesz kydá na Jobbik, Jobbik na Fidesz i socialistov, socialisti na Fidesz a Jobbik – kruh je teda uzavretý. Blúdia v ňom najmä socialisti, čo je po ôsmich rokoch pri kormidle dosť čudné. Zostali im sily iba na prispôsobenie predvolebnej pesničky spred štyroch rokov. Vtedy to pôsobilo mobilizujúco: Áno, voľte nás, lebo príde Fidesz. Teraz iba prosia, že predsa, napriek všetkému, voľte nás! (*marec*)

Najoblúbenejšie jedlo Maďarov

Maďari si už v uplynulých rokoch volili najoblúbenejšiu knihu, spisovateľa či básnika – samozrejme, každé štyri roky si volia najmilovanejších politikov. Pred veľkým hlasovaním o zložení parlamentu však museli podstúpiť možno ešte ťažšiu skúšku. Ťažšiu preto, lebo nebolo žiadne obmedzenie, vybrať museli z nekonečného radu... jedál. Volili teda svoje obľúbené jedlo, a hneď tri chody: polievku, hlavné jedlo a dezert. No, zrodilo sa nemalé prekvapenie, lebo guláš-perkelt-paprikáš sa na stupienok víťazov nedostali...

Ja by som čapol rovno do leča! Poďme hneď na absolútneho víťaza!

Slepačiu polievku na újházyovský spôsob obľubuje každý tretí Maďar. Teda nie guláš či držkový perkelt! No toto! Tento slepačí výtvar zvífrazil – logicky – aj v kategórii „polievky“.

László Barta z čárdy neďaleko Budapešti div nie ako farár v kostole rozpráva o tom, že polievka je spojená s menom známeho herca z prelomu 19. a 20. storočia Edeho Újházyho, on vymyslel recept. Ďalší velikáni maďarského umeleckého života potom polievku opisovali s pôžitkom. V origináli bol potrebný dobre starý kohút. V jeho svalstve sa totiž nahromadila chuť dávnych milostných búrok, recituje ďalej Laci báči. Tri dni sa muselo mäso variť, kým nesplynulo so zeleninou, a najmä s legendárnym zelerom. Osobitne bolo treba dávať pozor na to, aby sa nezapatrošil drdol a iné špeciálne časti kohútieho tela čoby symboly mužstva. A tak ďalej, a tak ďalej... Slovom, je to poctivá slepačia polievka so zeleninou a tenulinkou cestovinou. Tu spomeniem, že medzi polievkami skončil na druhom mieste fazuľový guláš a až na treťom halászlé, slávna rybacia polievka.

Kategória „hlavné jedlá“, 1. miesto: plnená kapusta! Hoci sa Maďarov v internetovej ankete nepýtali, ktorá, aká, odkiaľ. Jednoducho plnená kapusta. V kapustných listoch zabalené mleté okorenené mäso, s červenou mletou paprikou, uložené na plechu či v kameninovej mise, medzery prípadne vyplnené kyslou kapustou, kusmi klobásy a slaniny, to všetko obliate smotanou

a zapečené v rúre. To je základný recept, ktorý možno všelijako obmieňať. Na druhom mieste sa ocitlo drobné bravčové mäso s cesnakom na *brašovský spôsob* a na treťom môj favorit, najľudovejšie a najsrbskejšie maďarské jedlo: lečo, ktoré, aspoň podľa mňa, by si zaslúžilo osobitnú reláciu, ba čo viac, celý seriál či rovno knihu!

Už sa mi príliš ani nechce vymenovávať ďalšie jedlá, spomeniem ešte narýchlo dezerty podľa poradia: vtáčie mlieko, „šomlóigaluška“ a palacinky. Svedčia o prostorekosti Maďarov, sú to obyčajné, povedal by som, každodenné jedlá. Hoci možno odporujú obrazu, aký vládne o Maďaroch vo svete.

Zhodou okolností práve teraz, vo finiši tejto celonárodnej gastronomickej súťaže sa dostalo Maďarsku mimoriadnej medzinárodnej cti. Presnejšie, konkrétnej budapeštianskej reštaurácii, ktorá získala vôbec prvú takzvanú Michelinovu hviezdičku. Znalci vedia, že je to azda najvyššie gastronómické uznanie, vďaka ktorému sa daná reštaurácia dostane do turistického sprievodcu Michelin. V našom regióne má takúto hviezdičku len reštaurácia pražského hotela Intercontinental. Nevadí, že tá budapeštianska reštaurácia sa volá Costes, šéfkuchár je Argentínčan a väčšinu surovín dovážajú z Francúzska. Sláva je naša – tešia sa Maďari, a na všetko odhodlaní a všetkého schopní gastroblogeri spokojne mľaskajú. Aj tí háklivejší dávajú celonárodnú súťaž o obľúbené jedlo a Michelinovu hviezdičku do súvťažnosti. Že vraj predsa nie je všetko stratené. Že popri smiešnom maďarskom pohostinstve, ktoré je svetoznáme iba doma, predsa jestvuje aj zárodok niečoho skutočne svetového. A čo je hlavné, Michelinova hviezdička prispieva k tomu, aby sa demokratizovala aj gastronómická špičková kvalita, aby dobré jedlá získavali priestor nielen vo svete haute couture, ale aj v nižších vrstvách...

To som teraz skĺbil niekoľko názorov do jednej vety. Ale páči sa mi tento pohľad, najmä to, že nech ide o akékoľvek jedlo, podstatná je kvalita surovín. Ja už roky bojujem na trhu so zeleninárom, ktorý koncom leta predáva napoly zhnitú papriku

a rajčiny, akože na lečo. Nie, aj lečo musí byť z mäsitej, chrumkavej, praskajúcej papriky a iba napoly mäkkej, tmavočervenej, šľavnatej paradajky.

Chcem však povedať to podstatné: rád si zájdem na obed do reštaurácie Costes, ale dnes som dostal chuť na lečo. (*marec*)

Pochopiť krízu v skale?

Pod zemou môže byť všeličo. S prívlastkom podzemný sa najčastejšie spája slovo bunker. Nemocnica už menej. No aj podzemná nemocnica, aj bunker – mohli by sme povedať: dva v jednom – sa nachádza v Budapešti, presnejšie v hĺbinách zeme pod Budínskym hradom, pravda, už sa tam nikto nelieči ani neschováva pred bombardovaním. Je to múzeum v skale. Labyrint, hrôzostrašné miesto, najväčšie panoptikum – v Maďarsku určite.

Húka siréna. Letecký poplach je však imitovaný, hoci takáto istá siréna oznamovala nálet aj pred vyše šesť a pol desaťročím. A valili sa dnu ranení. Bolo tu pre nich dvesto miest, ale na vrchole bombardovania, keď aj Nemci, aj Rusi ničili všetko, čo sa dalo, a nadpovrchové nemocnice boli už zrovnané so zemou, nuž, vtedy tu bolo aj tisíc ranených. O tom píše v knihe návštev aj istá Anna B. z Holandska, ktorá tu bola vtedy ako spolupracovníčka Červeného kríža. Neboli lieky, nebolo nič, obvazy dávali dole mŕtvym, oprali ich pre ďalšie použitie...

Neviem, či slávnu speváčku z vojnového obdobia, fatálnu Katalin Karádióvu púšťali trpiacim, raneným, sestričkám, lekárom. Možno áno, a teraz to dokrešľuje atmosféru. Každý Maďar vie, že tento hlas z rádia odprevádzal vojakov na front a vítal ranených, zmrzačených... A tu, v podzemných chodbách, v dnešnom múzeu, nie sú ani teraz vitríny s fotografiami, ale neuveriteľne hodnoverné voskové figuríny, dobové prístroje, dokonca aj stará sanitka s pôvodnou výbavou, operačné sály s postavami lekárov, s nádobou, v ktorej sú zakrvené obvazy, ako keby ich použili pred chvíľou...

Nepopieram, miestami je to ako horor, ale je to nič oproti skutočným hrôzom vojny!

„Sme v inštitúcii, ktorá v rokoch 1944-1945 naozaj fungovala, a potom aj počas revolúcie roku 1956,“ hovorí Gábor Tatai, výkonný riaditeľ takzvanej verejnoprospešnej spoločnosti, neziškovky, ktorá toto nemocničné múzeum v skalách prevádzkuje. A pokračuje: „Nepoznám nič podobné v Európe, bunker, ktorý bol vojnovou nemocnicou, je obnovený do pôvodného stavu a možno ho navštevovať ako múzeum, nuž, je to v medzinárodnom meradle rarita.“

Takisto je zriedkavé, aby niečo podobné bolo v srdci mesta. Tu je to pod Budínskym hradom. Cez vojnu boli na kopci vládne úrady, preto pôvodne prerobili chodby vyryté v krasovej pôde na protiletický kryt, neskôr prišiel nápad zriadiť kompletnú nemocnicu. Po vojne tu vyrábali aj lieky, labyrint slúžil na účely civilnej obrany, udržiavali ho až do roku 2000, všetky zariadenia v ňom museli byť funkčné. Veď na tejto strane železnej opony človek nikdy nevedel, kedy nás tí imperialisti prepadnú...

„Od roku 1962 tu fungovala pohotovostná nemocnica, správcovský manželský pár upratoval, zapínal zariadenia, udržiaval klimatizáciu, lekári z blízkej nemocnice pravidelne sem chodili na cvičenia.“

Vtedy tu ešte neboli tieto voskové figúry, či v bielom plášti, alebo na posteliach, s tvármi skrivenými od bolesti, zakryté pokrovcami v obrovskej sále i v márnici, na operačnom či pôrodníckom stole. Ozaj, počas vojny sa tu narodilo šesť chlapcov a jedno dievča. Po tých hororových, hoci iba umelých scénach je to až dojemná informácia. Takisto by som odporúčal do pozornosti slová mladého šéfa múzea. Vôbec neznejú pateticky, prázdno, ako klišé!

„Ak má mládež spoznať hodnotu mieru, musí vedieť, aká bola vojna, aké boli dôsledky bojov. To je jeden z našich cieľov. A druhý? Prezentovať, že skutočnými hrdinami sú tí, ktorí ľudia liečia, a nie tí, ktorí ich zabíjajú. Napriek sťažným podmienkam tu lekári a ošetrovatelky urobili všetko, čo bolo v ich silách, aby

pomohli raneným, nech už boli civilisti či vojaci, Sovieti, Nemci, Maďari, Židia...“

A ešte niečo: „Jednoznačným odkazom je aj to, že toto mesto, táto krajina už bola aj v oveľa ťažšej situácii ako teraz, a postavila sa na nohy. Myslím si, že hodno si pozrieť v súčasnej všeobecnej kríze túto výstavu, veľmi pomáha.“ (apríl)

Víťazstvo – ako slon

Strana Fidesz v maďarských parlamentných voľbách dosiahla víťazstvo ako slon! Ak by sa zdalo toto prirovnanie profánne, nevymyslel som ho ja, ale budúci premiér tejto krajiny Viktor Orbán. Použil ho na medzinárodnej tlačovej konferencii po neprespatej víťaznej noci. Nemal však na mysli mieru svojho víťazstva, ale vzťahy so susedmi. A hoci nemenoval, narážal predovšetkým na maďarsko-slovenské vzťahy.

Predseda Fideszu vyhlásil systém a politiku „národnej spolupráce“, a čuduj sa svete, tentoraz do „národa“ zahrnul aj opozíciu. Už je populárny jeho nový bonmot: získali sme síce dve tretiny hlasov, ale zastupovať budeme záujmy troch tretín, teda celej krajiny. Trocha je to nejasné, pretože do „národnej spolupráce“ sa jednoznačne zaratúvajú aj krajanovia, príslušníci maďarských menšín v okolitých krajinách. Nech rátam, ako rátam, to je už štvrtá tretina. Ale nebazírujme na nejakých počtoch, vráťme sa k slonovi! Ktorý podľa Orbána – a je to naozaj tak – nemusí dokazovať, že je veľký. A teraz citát: „Kam slon stúpi, tam ani tráva veľmi nerastie, preto treba kráčať opatrne. Nemusíme však nič dokazovať. Sme veľkí, sme silní, a máme v rukách poverenie, ktoré nemá žiadne politické spoločenstvo v žiadnej susednej krajine. Budeme ho uplatňovať s potrebným taktom, zdvorilo, ale rozhodne. Nestrpíme, že kým my prejavujeme úctu každej susednej krajine, často sa stáva, že nám ju neopätujú... Jednoducho nie je možné takto zaobchádzať a rozprávať sa s Maďarmi, ako sa to v poslednom čase často stávalo.

Budapešť to nedovolí. Budeme presadzovať politiku vzájomnej úcty.“ Mohol by som pokračovať. Napríklad, že Orbán odkázal Európe, nech si nepletie postavenie prisťahovalcov a maďarských menšín, ktoré nie sú emigrantské, ale autochtónne tam, kde žijú, čiže s nimi treba zaobchádzať ináč. Takže toto je dilema nielen pre Európu, ale aj pre samotné Maďarsko, povedal Orbán, a dodal, že je to tak už takmer deväťdesiat rokov, čo bola jednoznačná narážka na Trianon...

Už je to tu? Už idú? – mohol by zúfalo skríknúť paranoik, ktorý nie je schopný rozoznať rétoriku a symbolické „politizovanie“ od praktickej a pragmatickej politiky. A ak je to strana, snaží sa týmto strašením získať hlasy navyše. Osobne pochybujem, že je to možné, považujem to za podceňovanie voliča, za jeho dehonestáciu a degradáciu na ovcu v stáde. Takže démonov prenechajme psychiatrom...

Sú tu však reálne veci, o ktorých treba uvažovať, s ktorými treba rátať ako s faktormi neistoty, nebodaj sporu či ostrejšieho konfliktu. Čoskoro tu bude prvá „skúška mikrofónu“. Fidesz už dávno avizoval, že medzi prvými návrhmi, ak nie ako prvý, predloží do parlamentu zákon o takzvanom dvojakom občianstve. Teda aby aj príslušníci maďarských menšín dostali maďarské občianstvo – akýmsi, zatiaľ bližšie neurčeným spôsobom – ľahšie. Nuž, darmo teraz noví maďarskí lídri opakujú, že takéto dvojaké občianstvo jestvuje okrem mnohých iných krajín aj na Slovensku, keď tam je to červené súkno, nájdu sa takí, čo v tom vidia snahu nastoliť predtrianonské pomery. Takže próba bude spočívať v tom, či chce byť, alebo či dokáže byť maďarská strana chápaná, empatická, zdržanlivá, a, obrazne povedané, nevyrazí dvere parlamentu hneď na začiatku touto témou – ako to žiadajú aj maďarskí politici na Slovensku. Beztak by malo dvojaké občianstvo zväčša iba symbolický význam, hoci symboly v politike tiež majú svoju funkciu. Oveľa dôležitejšie sú však praktické kroky. Ako napríklad spoločné vyriešenie problému Slovenského domu v Mlynkoch, tu v Maďarsku.

Pravdaže, jestvujú aj skryté míny. Nevedno napríklad, ako

sa bude správať Fidesz voči extrémnej pravici. Akákoľvek spolupráca s Jobbikom by zdiskreditovala Orbána, preto s takým niečím tu nikto neráta. Bude to vraj boj, ukrutný zápas na pravej polovici politickej palety. Tu by mohlo dôjsť k prvému meraniu síl medzi radikálnou a umiernenou pravicom už o mesiac, keď bude deväťdesiate výročie Trianonu... Na maďarskej strane by mohol predstavovať rizikový faktor aj budúci vicepremiér, šéf maďarskej Kresťanskodemokratickej ľudovej strany Zsolt Semjén, ktorý bude mať na starosti „národnú politiku“. V minulosti v parlamente pravidelne používal v súvislosti so siedmi a krajanmi slovné spojenia ako „odtrhnuté územia“ či „odtrhnuté časti národa“. Ale aj to je iba rétorika, hoci poriadne iritujúca, vhodná na dráždenie susedov.

Aj preto mi niečo nesedí na porovnávaní so slonom. Je to obrovské, no milé zviera. Avšak nikdy nezabúda. A má tendenciu – najmä ak sa dostane do obchodu s porcelánom – všetko porozbíjať... (máj)

Budínsky Jankov vršok

Kam pozývala slúžka i panička svojho milého – povedzme Jánosa čiže Janka – už za starých zlatých mierových čias na konci predminulého, 19. storočia v Budapešti? A kam chodia teraz celé húfy, tisíce a tisíce Budapešťanov i ľudí z celého Maďarska víkend čo víkend? Predsa na János-hegy, čo by po našom mohlo znieť ako Jankov vršok. Ono je to naozaj iba vršok, hoci je to najvyšší bod maďarského hlavného mesta, 572 metrov nad morom, navýšený vzácnou pamiatkou spojenou s cisárovnou Sissy, ktorá sem rada chodievala.

Musím sa priznať, že k János-hegyu mám osobitný, emocionálny vzťah. Odkedy som opäť v Budapešti, teda od roku 1992, vždy som býval na mieste, odkiaľ som videl tento vršok a na tomto vršku Alžbetinu-Sissinu rozhľadňu. A vystriedal som tri byty. Až teraz, zo štvrtého tam nedovídím priamo, ale viem, že

János-hegy je tu, akoby kameňom dohodil. Ako ja hovorievam: je súčasťou pozemku, na ktorom stojí náš dom...

Naznačil som, že sa tu vyznám, poznám tieto končiny azda lepšie, ako väčšina Maďarov, ktorí sa chodia do Budínskych vrchov rekreovať, na výlety či túry len príležitostne, maximálne cez víkendy. Ja si vybehnem kedykoľvek. Keď som sa odúčal fajčiť, klusal som tadeto aj dvakrát za deň. Ešte raz opakujem: prirástlo mi toto okolie k srdcu. Vôbec mi neprekáža, keď pod terasou prejde detský, kedysi pioniersky vláčik, ktorý obsluhujú naozaj školáci. Párkrát za víkend je to nostalgický vlak, chrliaci zo seba klasickú paru či dym. A aby sme vybavili všetky atraktívne dopravné prostriedky vedúce sem, do pľúc Budapešti, spomeniem ešte zubačku, a najmä lanovku, ktorá má konečnú tesne pod rozhľadňou pomenovanou po rakúsko-uhorskej cisárovnej-kráľovnej Erzsébet-Alžbete-Sissy...

Skoro som zabudol na pesničku, hádam najznámejšiu, ktorú si Maďari pospevujú pri najrôznejších typoch zábavy, pri decentnej a distingvovanej, aj pri takej, čo sa poháre a fľaše trieškajú o zem. Slovom, pesnička „János legyen, fenn a János-hegyen...“, čiže „Janko, buďte hore na Jankovom vršku...“ je rovnako populárna ako samotný János-hegy, kam chodievali a dodnes chodievajú na rande mladí i starší milenci, rodiny s deťmi, dôchodcovia, domáci i cudzinci, ktorí sa ma dakedy pýtajú, kde je John's Hill. Predsa tu, kde práve stojíte! A odkiaľ je najkrajší pohľad na všetky svetové strany: na mesto Budapešť rovnako, ako na okolité pahorky. Údajne odtiaľto bolo kedysi vidieť až po Bratislavu, preto sa kopec nazýval Pozsonyi-hegy. Keďže tu však už na začiatku 19. storočia stála socha Svätého Jána, ustálil sa názov podľa neho.

Postávala tu aj Sissy, smutná uhorská kráľovná, roku 1882 dokonca tri razy, v apríli, máji a októbri sem utiekla z toho „odporného“ viedenského dvora. Dokonca sa vie, kde presne stála – dnes je tam pamätná tabuľa, na ktorej sa okrem iného píše: „Kým sa naša drahá kráľovná kochala úchvatným pohľadom, cítila, že srdce našej krajiny bije za ňu. Na znak úcty sme nazvali

toto miesto Alžbetiným štítom, a kým bude žiť na zemi jediný Maďar, bude velebíť stopy jej nôh.“

Asi tak. Faktom je, že ako koruna na Sissinej hlave, taký šperk tu vytvorili v podobe rozhladne roku 1910, čiže práve pred sto rokmi. Nápad pochádzal od budapeštianskych hostinských z roku 1902. Konečnú podobu dal rozhladni Fridrich Schulek, onoho času šéf uhorskej pamiatkovej inštitúcie, architekt mnohých diel v Levoči, Bratislave, no a na Budínskom hrade postavil svetoznámu Rybársku baštu nad Dunajom. Na samý vrchol rozhladne vedie – neraz som to porátať – 101 stupienkov po točítom schodisku, kde sú aj odpočívadlá. Celý objekt obnovili roku 2005. Z najvyššej, už veľmi úzkej časti bolo vraj vidno okrem Bratislavy až po Vysoké Tatry. Možno vtedy, keď dole ešte nebýval smog, za čias kráľovnej Sissy. Nech na miestach, kde stúpila, kvitnú sedmokrásy (ktoré maďarčina nazýva „stokrásy“)!

Ozaj, viete, čo je najkrajšie na János-hegyi? To, že keď v meste a nad mestom je hustá hmla, tu hore svieti slnko. (máj)

Blufovanie alebo poker a politika

Od 1. mája sa netešia ani hráči, ani organizátori kartovej hry poker v Maďarsku, pretože začala platiť novela zákona o hazardných hrách (lotériách), ktorá im sťažuje život. Keď chcú hrať ako doteraz, musia riskovať oveľa viac. Zdá sa, že radšej pôjdu do zahraničia, a tak sa ujíma nový termín: pokrový turizmus, lenže smerom z Maďarska von. Dokonca ani v súkromí svojho domova, tobôž v krčme nebude povolené hrať poker, iba v kasíne či herni.

Nebudem vysvetľovať zásady populárnej kartovej hry poker, iba toľko, že treba nazbierať rôzne kombinácie kariet, tým lepšie, čím je ich viac v rovnakej hodnote, rovnakej farbe či postupnosti. Ale aby si človek nemohol zahrať poker, kde len chce? Už nemali zákonodarcovia žiadny iný problém? Ktorí sa medzitým úplne vymenili. Tí predchádzajúci určite proti sebe

popudili aj 40 tisíc maďarských hráčov pokra, nakoniec nemali dobré karty a v tejto partii prehrali všetko. All in! – mohli by sme povedať štýlovo a vsadiť všetko – už nie doma, v Maďarsku, ale v Rakúsku či na Slovensku, v rámci pokrového turizmu.

Blufovať je v pokri dovolené, v tom sa podobá politike. Ako aj nasledujúce výrazy: zamiešať karty, pokrová, čiže kamenná tvár, to je eso, hazard a podobne. V čom je teraz problém? V tom, že v Maďarsku je zaregistrovaných stošesťdesiat spolkov či klubov pokru, ktoré doteraz patrili do kategórie „športový“. Odteraz ani v súkromí svojho domova nebude povolené hrať poker, iba v kasíne či herni. Hlavní činníci pokrového života sú presvedčení, že zákon nahráva iba záujmom kasín, ktoré ani nie sú v maďarských rukách. Pre príliš vysoké daňové a iné zaťaženie nebude možné organizovať v Maďarsku významnejšie medzinárodné pokrové súťaže, ktoré by mohli zabezpečiť krajine aspoň takú reklamu, ako preteky formuly jeden.

Niektó by sa z toho mohol aj zblázniť. A mohol by sa dostať do blázinca. A v blázinci by si zrejme mohol zahrať poker slobodne. Ako v známom vtipe. Dvaja blázni hrajú poker. Jeden skríkne: Šach!, druhý na to: Ty idiot, odkedy je v domine voľný kop? (máj)

Zachovajme triezvosť!

V Maďarskom vzdušnom priestore – aj politickom – sa tento týždeň šírila silná vôňa – či pach? – pálenky. Maďarsko je zrejme krajinou desiatich miliónov odborníkov na pálenku. Inak by sa nemohlo stať, že premiér niečo povie v parlamente a rozoberá to celý národ. Čože sa to stalo, že len pár týždňov po voľbách sa opäť mobilizujú všetci? To, že domáca výroba pálenky bude nezdanená! „Financi“ síce prídu o časť činnosti, štátna pokladnica o miliardové príjmy, ale ľud! Ľud získa ďalšiu zo základných slobôd!

O pálenke je toľko maďarských pesničiek, že až! Možno sa

o nej hovorí viac ako o víne... ktoré je predsa národným nápojom! Alebo nie? Je to pálenka? Veď správny Maďar sotva vstane, a už má v sebe poldeci – taká je fáma, a na dedine sa tento zvyk, táto tradícia dodržiava. Veru.

„Na modrom nebi mojich snov, na vrchu našich ovocných stromov – pálenka, moja láska, buď moja! Podaj mi ruku, bez teba umriem...“ Asi tak znie text pesničky, ktorú spieva skupina Magna Cum Laude, ako ináč, na slávu pálenky. V Maďarsku je akousi hymnou na každom pálenkovom festivale. A verte mi, je ich dosť po celý rok!

Sviatok maďarským „pálenkárom“ však pripravil premiér krajiny priamo v parlamente. V rozsiahlom expozé, v ktorom oznamoval svoj dvadsaťdeväťbodový hospodársky akčný plán, na deviatom mieste spomenul toto: „Vráťme ľuďom právo na slobodnú výrobu ovocného destilátu“ (smiech, potlesk).

Všimli ste si? Povedal ovocný destilát, a nie „pálinka“, hoci je to v Európe zaregistrované a zapatentované ako čisto maďarský názov pre šnaps. Pravdepodobne uznal, že pôvod slova je slovenský, čo by som ja označil za výrazné gesto voči nám, Slovákom, ktorí tiež nezavrhneme pálenô. Ale čo hovorí Orbán ďalej?

„Uzatvára sa týmto deväťdesiatročný zápas... vidiecki ľudia bojujú už deväťdesiat rokov proti maďarskému štátu, aby slobodu, ktorú ich susedia majú, získali aj pre seba. Možno sa smiať, ale ja by som skôr povedal, že tento boj za slobodu sa skončil po deväťdesiatich rokoch úplným víťazstvom povstalcov“ (smiech, potlesk)

Tak toto je zásadný zvrat! Všimli ste si? Deväťdesiat rokov! Nie Trianon, nie okyptená krajina, nie odtrhnuté časti národa, ale odtrhnuté ovocie, z ovocia destilát, z destilátu zasa dobrá nálada – to potrebuje ľud tejto krajiny, a keď to potrebuje, a najmä chce, musí to mať, veď je to náš ľud!

A nadišiel čas, aby som upriamil pozornosť na ďalšiu dôležitú vec. Nemôže byť náhoda taký zhluk deviatok! Deväťdesiat rokov zápasu za slobodu, „pálenkárske“ úľavy zahrnuté do deviateho bodu! Kde je ešte magická deviatka? Ahá, v „čakacej dobe“ na

dieťa, v tom krásnom období vajatania. Ozaj! Vajatanie! Toto nádherné slovenské slovo je, bohužiaľ, čoraz menej frekventované. Pritom vyjadruje našu podstatu: bolestivo, ale radostne čakáme na nový život, na niečo krásne. A Maďari takisto, pretože maďarská verzia tohto slova znie podobne: „vajúdni“. Je to z rovnakého koreňa, úplne jedno z akého, slovenského či maďarského.

Alebo nebodaj toľko deviatok znamená narážku na deviate prikázanie? Ako vlastne znie? Tu som trocha bezradný, lebo v rôznych verziách zakazuje túžbu po cudzom dome alebo túžbu po cudzej žene. Z premiérovho okolia mi pošepli, aby som vybral toto: „Nebaž po dome svojho blížneho!“ A tu je opäť skrytý odkaz všetkým susedom, aj na Slovensko: nemajte strach, nebudem chcieť nič, čo je vaše!

Na to by sme si mohli vypíť! Hoci pozor! Neprežeňme to, lebo môžeme pochodiť ako majiteľ člnov a vodných bicyklov pri Balatone. Všimne si, že člň číslo deväť je už akosi dlho na vode. Začne kričať: „Deviatka, deviatka, okamžite sa vráťte na breh!“ Pomocník mu pripomína: „Šéfe, máme iba osem člnov.“ „Ahá, tak šestka, šestka, vari máte nejaký problém?“ (jún)

Čoraz väčší súlad

„Nech je mier, sloboda a súlad“... Toto želanie nemožno hodnotiť ináč ako šlachetné. Predsa vychádza na posmech – v dôsledku nešikovného ťahu vlády. Tá Deklaráciu o národnej spolupráci nariaďila vyvesiť v každej štátnej budove, a tam, kde jej právomoc nesiaha, napríklad na ústavnom súde, samosprávach, prokuratúrach atď., iba odporúča zavesiť dokument na frekventované miesto. Text hovorí o revolúcii vo volebných kabínach, o tom, že sa národ konečne zbavil dve desaťročia trvajúceho chaosu a jednotne sa zasadil za vybudovanie Systému národnej spolupráce.

Na celej kauze ma fascinuje humor, s akým istá časť maďarského národa odmieta politické tmárstvo. O žartovných reak-

ciách ešte budem hovoriť, no aby ste mali predstavu, proti čomu sa rozbehlo v Maďarsku široké hnutie, musím vysvetliť, čo je to „NENYI“ (vyslov neňi): je to maďarská skratka Deklarácie o národnej spolupráci. Tento dokument schválil parlament na podnet vládnych strán, len hlasmi vládnych strán, bolo ich dvestošesťdesiat. Opoziční socialisti a poslanci za stranu Môže byť politika iná boli proti, radikálna pravica sa zdržala. To bolo 14. júna, v počiatočnom zápale prijímania zákonov a noviel. Tento zápal, sami víťazi aprílových volieb hovoria o revolučnom nadšení, stále trvá. Takže niečo vyše dvojtretinová väčšina schválila politický dokument, v ktorom oslavuje vlastné víťazstvo, neguje v podstate všetko, čo bolo doteraz, zato vykresľuje svetlú budúcnosť odteraz. To všetko je zhrnuté do Systému národnej spolupráce, ktorú vláda buduje a do ktorej patria všetci. Dve tretiny stojace za vládou, tretia tretina stojaca za opozíciou. No a štvrtá tretina, akože Maďari za hranicami, takisto. Sme teda svoji, všetci máme jeden cieľ, kráčame vpred pod jednou zástavou, a táto jednota uvoľní nesmierne energie...

Trocha naftalínový text – to bol okamžitý názor opozičných činiteľov, ktorých pobúrilo, aby sa strana, čo získala 54 percent hlasov, vydávala za dvojtretinovú a za tútora všetkých troch až štyroch tretín národa. Ale čo už, deklarácia sa zrodila, vyšla v parlamentnej zbierke, je zadokumentovaná a archivovaná. Nech odpočíva v pokoji – pomysleli si neprajníci nového kurzu. Až nadišiel piatok, 2. júla. Vtedy totiž vyšlo vládne nariadenie, podpísané premiérom Viktorom Orbánom. Stojí v ňom, že spomínanú Deklaráciu o národnej spolupráci, čiže NENYI treba vyvesiť v každej budove štátnej správy, a v budovách iných, napríklad na ústavnom súde, v prezidentskom paláci, na prokuratúre, v samosprávach a iných nezávislých inštitúciách, sa ju vyvesiť odporúča. A nie hocijako. Dôstojne, v ráme s rozmerom aspoň 50 krát 70 centimetrov, vo farebnej tlači, na viditeľné miesto.

Mínulý víkend sa protestné hnutie iba rozbiehalo, naplno sa prejavilo až tento týždeň. Zo začiatku sa vyjadrovali iba

opoziční poslanci, vraj ide o akt, ktorý pripomína najtemnejšie kapitoly maďarských dejín. Iní konkrétne aj menovali Horthyho a Kádára, respektíve uvádzali zahraničné príklady, viď Kim Ir-sena a Nicolae Ceaușesca, alebo „tacepaovské“ obdobie Číny. Zhodne si však všetci mysleli, že je to žart. Predsa nie je možné, aby vláda prikazovala vyvesovať kdekolvek svoju politickú deklaráciu. Hneď prišla odpoveď aj v parlamentnej debata: je to myslené vážne, veď to chceli ľudia, ľudia pomohli dosiahnuť dvojtretinovú väčšinu, ľudia žiadajú národnú spoluprácu, nech deklarácia visí tam, kadiaľ ľudia chodia najviac, teda vo verejných budovách. To je Fideszistan na čele s Orbánbašim – soptia opozičníci.

Lenže hnutie proti deklarácii sa už nedá zastaviť. Burza nápadov je nevyčerpateľná. Ochrancovia ľudských práv najprv zverejnili rôzne podoby deklarácie: s maďarskými motívami, so starým, komunistickým erbom, v rukách usmievajúcej sa poľnohospodárskej pracovníčky uprostred pšeničného poľa, s podobizňou budúceho prezidenta Pála Schmitta i nemenej známej Ilonky Stallerovej, hoci v tomto prípade nejde o podobizeň pornoherečky, ale o „cicciolinovskú“ vyzývavú pózu, sú tu aj ďalšie robotnícko-roľnícke motívy. To je, samozrejme, slabý odvar toho, čo ešte sa objavuje na internete. Zrodil sa aj návrh zákona, aby všade vyvesili premiérov portrét a aby ho aj patrične osvietili. Alebo vzniklo hnutie odporu s hlavným heslom: nevyvesíme nič. Akoby k nemu sa pripojil prezidentský úrad, ktorý sa rozhodol, že kým hlavou štátu bude László Sólyom, nič také na stenách paláca Budínskeho hradu visieť nebude. No Sólyom bude hlavou štátu už iba necelý mesiac. Mimochodom, aj Ústavný súd deklaráciu v zarámovanej podobe odmietol.

Opačne teda vypálila snaha demonštrovať národnú spoluprácu, na posmech vyšlo hlavné heslo „Nech je mier, sloboda a súlad!“ Apropos. Manžel zvestuje psychológovi, že medzi ním a manželkou je čoraz väčší súlad. Nevravte, a v čom sa to prejavuje? Napríklad v tom, že včera nás oboch – bolela hlava. (júl)

Smutný švédsky vtíp

Dostihy, futbal, zákusky, pesničky, politici... To sú naozaj rozmanité veci, na prvý pohľad neexistuje nič, čo by ich mohlo spájať. Ale keď k nim pridáme Szomorú vasárnap – Smutnú nedeľu – hneď to naberá maďarské farby.

Vôbec nie som smutný ako nedeľa v svetovej „hymne samovrahov“. Klavirista v peštianskej krčmičke Rezső Seres v tridsiatych rokoch minulého storočia určite netušil, že jeho skladba bude najsvetovejším maďarským hitom. Až takým, že som na ňu naďabil aj v japonskej verzii. Predstavte si však, že 12. septembra túto pieseň nezahrali. Pritom po celom Maďarsku, na päťdesiatich pódiiach, v kaviarňach, na rozhlasových staniciach, na uliciach, všade sa hrali originálne maďarské piesne, po maďarsky. V rámci Dňa maďarskej pesničky. Premávala dokonca aj „Dallamos Villamos“, čiže hudobná električka číslo 4, kde hrali kapely naživo po celý deň... Geniálny nápad, uskutočnili ho už po tretí raz, a zdá sa, že táto tradícia sa ujala vo verejnosti. Ale prečo nezahrali nikde Szomorú vasárnap? Veď patrí – takpovediac – ku kultúrnemu dedičstvu maďarského národa, dokonca k svetovému!

K dedičstvu, ktorým Maďari obdarovali svet... no dobre, povedzme Európu, ešte lepšie: strednú Európu, je aj „šomlógaluška“. Slovenský názov to nemá, veď ako by to znelo – „halušky zo Šomló“, keď nejde o žiadne halušky, a aj s vrchom Somló severozápadne od Balatonu majú spoločné asi iba to, že autor tohto dezertu si možno popíjal tunajšie vynikajúce víno, a tak vymyslel recept. Dobro robil, lebo „šomlói“ poznajú všade na okolí, a keď sem prídu zahraničné návštevy, vyslovene si to žiadajú na záver obeda či večere ako sladkú bodku. Nie nadarmo o tom toľko rozprávam: v celonárodnom hlasovaní o najobľúbenejší maďarský dezert vysoko vyhralo práve „šomlói“. Slávne žerbo bolo až druhé, na tretej priečke sa ocitol réteš, čiže štrúdl'a, závin.

A keď sme už hovorili o priečkach a umiestnení, nuž, celý

národ ocigánil Overdose! Áno, oklamal všetkých, lebo po sérii víťazstiev utrpel nedávno v Badene prvú porážku a možno sa z toho už ani nepreberie. Za to však zrejme nemôže. Viete, ide o zázračného koňa – maďarského? Maďarsko-maďarského? Maďarsko-slovenského? To je vlastne jedno, ale také túžby, také očakávania, také nádeje s ním spájali, že médiá sledovali jeho každé švihnutie chvostom, všetci trpeli, keď si poranil nohu. Predzvesť bola strašná, no prejavila sa maďarská (slovenská?) nátura: očakávanie zázraku, spasiťeľa, nech je to hoci aj kôň! Pritom som presvedčený, že ešte z čias, keď starí Maďari svoju novú vlasť v Karpatskej kotline iba hľadali, pochádza porekadlo, že kôň má štyri nohy, predsa sa potkne...

A čo má robiť človek, ktorému zostali iba dve?! A tie sa nezásobia ani vtedy, keď ich je na trávniku jedenásť párov. Čo zasa spomínam ako previazanie k futbalu, v ktorom sa Maďari nedokážu prebrať dlhé desaťročia. Teraz, možno teraz, keď ich premiér je medzi európskymi ministerskými predsedami jediný registrovaný futbalista! A keby len to: neraz deklaroval, že urobí, čo je v jeho silách. Napríklad bude sedieť v hľadisku, nech národný mančaft bude hrať kdekoľvek. Aj to splnil, pred pár dňami bol v Štokholme, na kvalifikačnom zápase na Majstrovstvá Európy. Švédska televízia si ho, samozrejme, nenechala ujsť, snímala ho, veď sa na ihrisku sotva niečo dialo, skončilo to pre Maďarov nula : dva. Ale kým v premierpláne ukazujú premiéra Viktora Orbána, na obrazovke sa objavuje tento text: Ferenc Gyurcsany, Prime minister, Hungary.

Preboha! Čo z toho bude? – zvolám v prvom pohnutí a dal by som krk na to, že Maďarsko vráti švédske stíhačky typu Gripen, dá zavrieť továreň na výrobu chladničiek alebo do známeho obchodu s nábytkom niekto z vlády pošle ľudí so sekerou.

Apropo. To poznáte, ako dvaja švédski drevorubači rúbu v lese drevo? Jeden chytí sekeru a odtne druhému ruku. Ten skríkne: Bolo to zo žartu, alebo vážne? Jasný, že vážne! Veď preto, lebo ako žart by to bolo dosť drsné. (*september*)

Škoda, že svet spoznal Kolontár!

*Katastrofa s červeným bahnom v Maďarsku priťahovala pozornosť nielen nášho regiónu, ale aj celej Európy, ba čo viac, polovičky sveta. Naučili sme sa názov obce Kolontár, ktorá leží najbližšie k prameňu ekologickej katastrofy – k hlinikárni. Teraz sa môžeme zoznámiť aj s miestnymi ľuďmi, ktorí sú skromní, no odhodlaní, miestami už aj vtipní, dokonca s vrúcny-
m vzťahom k Slovensku.*

Toľkých znamenitých predstaviteľov svetovej tlače som videl naposledy v polovici deväťdesiatych rokov, keď na budapešťiansky summit OBSE prišiel ruský i americký prezident a, samozrejme, mnohí ďalší. Na štvrtý deň tu v Kolontári už nie sú zaujímavé ani tak chvíle tragédie. Každý si hľadá svoj príbeh, a musím povedať, že Kolontárčania sú mimoriadne ochotní. Takmer „profíci“, veď tu poskytujú rozhovor francúzskej televízii, tam CNN, obďaleč kolegovi z fínskeho rádia, a vôbec im nevadí, keď ich sníma fotograf zo Záhrebu. My zasa sme zvedaví, ako to vyzerá vo štvrti, ktorá je doslova vyholená.

So skupinou novinárov čakáme na to, aby nás tam pustili a mohli by sme fotografovať. Ináč, od rána je to uzavretý priestor, aby záchranné jednotky mohli plniť svoje úlohy, najmä čistiť terén.

Už sme teda vnútri, v uzavretej zóne, sledujeme dobrovoľníkov, ako vynášajú z dvorov bahno. Oslovujem jedného z nich, prišiel zo susednej dediny, či vôbec má zmysel to, čo robia. Ani nie, hovorí, ale niečo robiť treba, vie pochopiť, že ľudia, ktorí tu bývali, sa sem už nechcú, najmä však nemôžu vrátiť. Tu lopaty v podstate nemajú čo robiť, bude to práca pre stroje.

Slová staršieho muža uprostred ruín v totálne zničenej časti obce Kolontár odnáša vietor. Predstavuje si, že Černobyľ musel byť podobný.

Jeden z veliteľov a hovorca hlavného štábu záchranárov na mieste plukovník Tibor Dobson si myslí, že takáto nehoda sa ešte v Európe nestala a preto chápe obrovský záujem svetovej

tlače. Tento záujem využíva aj hovorca známeho ekologického hnutia.

Čože tu robí teraz Greenpeace, pýtam sa, a odpoveď znie: berie vzorky z blata pri ceste, z kaluží v priekope a vyhodnocuje ich v nezávislom laboratóriu. „Výsledky sú hrozné. Bolo by povinnosťou vlády informovať ľudí, miestnych obyvateľov, aby sa mohli na základe týchto informácií rozhodnúť, či tu chcú žiť.“

Vojenský vrtuľník nad našťastie potlačí moju otázku, ktorú kladiem tridsiatničke pri jej zničenom dome: zostane tu s rodinou, či odídu? A hneď viem, že je to najhlúpejšia otázka, akú som mohol vymyslieť.

„Už vyše 40 rokov to tu stojí, táto nádrž s červeným bahnom, nad našimi hlavami, vtedy sa našich rodičov nikto nepýtal, či to tu môžu postaviť. A my sme sa tu narodili, vyrástli... aj deti sme porodili... nemáme kam inam ísť... tak je, tak je“.

Bahnové cunami spustošilo všetko, no humor odtiaľto celkom nevyrazil. Veď by sa tu mohli bez neho zblázniť! Starší pán – želá si, aby som ho nazýval Anonymus – nachádza paralelu medzi farbou bahna a istým politickým smerom, s ktorým evidentne nesympatizuje. Nadáva na prekliatych komunistov...

„Bol tu aj Viktor, včera, a ja som mu pošepol do ucha, že od pondelka je v Kolontári ešte aj Boh komunistu, nikto to nepočul a on sa potom len usmieval.“

Keď mu poviem, odkiaľ som, rozjasní sa mu tvár a dozviem sa, že onoho času pracoval na stavbe Liptovskej Mary i diaľnice medzi Prahou a Bratislavou. A teda sa na neho niečo aj zo slovenčiny nalepilo, povedal by som, že základné slová.

„Ďakujem pekne... na zdravie... výborne...Bože môj!“

„Za koľko sekúnd sa to tu odohralo?“ pýtam sa mladých manželov Takácsovcov pri ich zničenom dome.

„Za toľko, čo vám to teraz rozprávame, približne, tragédia by bola oveľa väčšia, keby sa to bolo stalo v noci, ľudí by bol kal zaplavil v spánku,“ hovorí muž, a žena dodáva, že sa pozornosti sveta tešia, lebo to tu musia vidieť všetci.

„Predtým sa tu dalo žiť?“ pýtam sa asi štyridsiatnika pri zva-

lenom plote jeho domu. Samozrejme, jasné, práve si so ženou pochvaľovali, aký je tu krásny pokoj, ticho, mier v tomto Kolontári, pánubohu za chrbtom. „A veru, mohlo to tak zostať, bodaj by sa svet o nás nikdy nedopočul, bodaj by nevedel, že táto dedina vôbec existuje!“ (október)

Katastrofa a zimomriavky

Dva razy mi v posledných dňoch behali po tele zimomriavky. Raz, keď mi smutný Kolontárčan na moju otázku, čo hovorí na to, že sa stali vďaka bahnovému cunami svetoznámymi, uprostred ruín odpovedal: Bodaj by sa o nich svet nikdy nedopočul, bodaj by svet nevedel, že táto dedina vôbec existuje! A druhý raz v parlamente, pri prejave premiéra Viktora Orbána, ktorý rozoberal možné príčiny tragédie, medzi nimi aj to, že súkromný záujem za predchádzajúcej vlády prevyšoval verejný, že tí škaredí kapitalisti, paradoxne za podpory socialistov, mali na zreteli iba svoje zisky...

Ale s tým je koniec, pretože táto vláda má náležitú, vyše dvojtretinové poverenie od voličov, táto vláda bráni národnú súdržnosť proti všetkým nepriateľom, akými sú istotne aj majitelia vinovatej hlinikárne. No a keď to už dostatočne vykreslil, akoby víťazoslávne oznámil – pozor, nie polícia, nie prokuratúra, ale premiér v parlamente –, že polícia zadržala generálneho riaditeľa fabriky. A husia koža mi nabehla v tejto chvíli, pretože väčšina poslancov začala tliekať, div nevypuklo „standing ovation“, s výkrikmi Éljen!, Nech žije! Pravda, nie fabrikant, ale premiér!

Rozdiel medzi jednými a druhými zimomriavkami je ako nebo a peklo. Na jednej strane dojatie, snaha pochopiť bolesť, túžbu po vrátení kola časom len o pár dní, pred obdobie, čo sa pretrhla hrádza s červeným bahnom. Na strane druhej zdesenie nad vôľou div nie zlyčovať predpokladaného, ale v očiach predsedu vlády a poslancov jasného vinníka. Bolo to veľmi škaredé znamenie, hoci „ľud“, na ktorý sa vláda jednoducho odvoláva, si skutočne

želá, aby po zločine nasledoval prísny trest. Avšak zločin sa zatiaľ nedokázal, a že predsa ide o právny štát, o tom svedčí aj rozhodnutie súdu po troch dňoch predbežnej väzby prepustiť manažéra fabriky na slobodu. Neskôr sa možno dokáže jeho vina, ako aj vina ďalších, no nie utlmovanie, ale naopak, vyvolávanie vášni, zneužívanie tejto atmosféry na upevnenie imidžu dobrého vodcu sa mi zdá, povedzme, neférové. Zbytočné určite, veď sám premiér zakaždým zdôrazňuje, že konečne tento národ prejavil múdrosť a vôľu poveriť jeho osobne i jeho stranu riadením života v tejto krajine do najmenších detailov.

Onen búrlivý potlesk ako keby tiež znamenal pretrhnutie hrádze, a našli sa aj analytici, ktorí robili paralelu medzi červeným bahnom a červenými, rozumej starými, komunistickými metódami vlády. Na zamyslenie však je niečo, čo by sme mohli hodnotiť aj ako novú ideológiu – ani nie ľavicovú, ani pravicovú, možno však pre súčasnú maďarskú spoločnosť tú pravú. Zhrnul ju Viktor Orbán, asi takto: Ľudia, rozumej jednoduchí občania, trpeli už dosť, nech farchy krízy znášajú vo väčšej miere bohatí... Verejný záujem musí prevažovať nad súkromným... Globalizovaný svet sa preskupuje, tektonické pohyby búrajú dogmy, západná civilizácia vážne slabne, centrá rozhodovania sa posúvajú na východ... Aké bude striedanie hodnôt? Namiesto špekulácií nastúpi poctivá práca, namiesto utópie a vidín úcta k pravde, namiesto liberálneho trhu štát. V týchto podmienkach sa rysujú noví Maďari – nie udupaní, ale sebavedomí, takí, ktorí si veria, ktorí niečo vedia. Čo? Predsa to, že bojovať treba, konečne, nie proti niečomu, ale za niečo! Takže by malo ísť o zásadnú zmenu doterajšej maďarskej politickej kultúry, pretože aj úplná väčšina národa to tak vníma, chce to a túži po tom. Inak by nezafarbila v aprílových parlamentných voľbách dve tretiny krajiny, a teraz, v komunálnych voľbách, mimochodom, 3. októbra, deň pred pretrhnutím hrádze s červeným bahnom, takmer celú krajinu na pomarančovo, čo je farba strany Fidesz.

Táto krajina naozaj túži po nejakom úspechu, aj by si ho konečne zaslúžila. Možno to vyjde s týmito zámermi, ktoré

azda prekonajú aj odpor Európskej únie či medzinárodného finančného kapitálu. V opačnom prípade sa opäť naplní scéna z kultového filmu Pétera Bacsóa ešte z dôb hlbokoj totality s názvom Svedok. Je to tiež „zimomriavkové“, a mojím verným čitateľom dobre známe. Statočný strážca hrádze nestačil dopesťovať pomarančovník, a keď príde sovietska delegácia presvedčiť sa o maďarských úspechoch, strážca hrádze dá im ochutnať citrón. Maďarskí stranícky činovník sa zhrozene pýta: Čo to je? A odpoveď, ktorá sa stala v maďarskom jazykovom prostredí okridlenou vetou, znie: Je to pomaranč, maďarský pomaranč, trochu žltý, trochu kyslý... ale je náš! (október)

Pás cudnosti – historický podfuk

Malá výstava o veľkých veciach, ktoré vlastne ani nejestvovali. Takto by sme mohli stručne opísať mimoriadne úspešnú akciu Múzea dejín medicíny v Budapešti. Agilný, iniciatívny a vynachádzavý riaditeľ-kurátor sa podujal zdokumentovať cudnú problematiku. Pozor, nie čudnú, ide o vec cti, cnosti, cudnosti žien v stredoveku, ktorú mal chrániť umne vyhotovený pás. Ale takýto pás v stredoveku, keď muži chodili, napríklad, na dlhé križiacke výpravy, jednoducho neexistoval, je to len výmysel z čias osvietenstva. Tento fakt neuznávajú už iba v Benátkach. Takže aj húfy Budapešťanov vedia, že je to jeden z historických podfukov.

Je možné, že Boccaccio, azda najväčší znalec a posmešník z oblasti stredovekej erotiky, nepoznal pás cudnosti? Ani Rabelais, veľký chlipník, ktorý sa búril proti slepo uznávaným pravidlám, dogmám a oslavoval ľudskú prirodzenosť a opájanie sa životom? Prečo sa ani jeho hrdina nepokúša zbaviť aspoň raz nejakú dámu železných okov brániacich naplneniu túžby? Obaja písali preda o tom, ako nemožno ženám dôverovať, akí sú ľudia falošní a neverní! A nepoznali pás cudnosti?

Túto dilemu mi pomáha vyriešiť Benedek Varga, riaditeľ Múzea Ignáca Semmelweisa, hneď na úpätí Budínskeho hradu.

Pracuje v múzeu dvadsaťdva rokov, a už na začiatku naďabil na kópiu pása cudnosti, ktorú potom prezentovali v rámci nejakej výstavy. Keď sprevádzal návštevníkov, zrazu si uvedomil, že je absurdné, aby tento železný predmet niekto nosil. Tak potom čo tu robia vo vitrínach tieto predmety? Pásky cudnosti – rozmanité, na prvý pohľad umne zostrojené, ale na druhý pohľad si človek naozaj uvedomuje, že je nonsens, aby to niekto mal na sebe mesiace, ba roky.

„Mýtus pásu cudnosti, čo si ľudia o ňom myslia, teda že v stredoveku ho muži pripínali manželkám, aby si zabezpečili ich vernosť, ďalej, že sa takéto pásky používali v 11 – 12. storočí, najmä počas križiackych výprav, nuž, túto predstavu živilí aj známe múzeá. Napríklad vo Švédsku, Británii, Nemecku, ale aj v múzeu v Cluny, kde je azda najrozsiahlejšia stredoveká zbierka. Hojne totiž prezentovali pásky cudnosti vlastne od začiatku 19. storočia. Ľudia išli do seriózneho múzea, videli tam pásky cudnosti, takže bolo evidentné, že aj existovali. A zaujímavé je, že nie.“

Priznám sa, že vo mne žila táto predstava vlastne dodnes, kým moju fantáziu nepodráždila táto výstava a neprišiel som sa porozprávať s muzeológom do nevelkej miestnosti s pásmi cudnosti, veľkými grafikami, textami na stene, niekoľkými re-produkciami – a to je vlastne všetko. Na malej ploche povie výstava veľa, predovšetkým to, že múzeá kedysi nielen reflektovali na to, čo sa stalo a ako sa stalo v minulosti, ale tú minulosť dakedy aj vymýšľali, kreovali. No toto! Mohol som na to prísť aj sám, veď si naozaj neviem predstaviť, že by niekto mohol mať na sebe prezentovanú železnú konštrukciu viac ako pár dní. Ale človek sa akosi nezvykne zamýšľať nad opodstatnenosťou pásu cudnosti. Ak len nie je muzeológ takého kalibru, ako je Benedek Varga, ktorý pestuje takzvanú historickú mikroanalytiku. A ktorého už nedokážem zastaviť. Máme teda dve okolnosti, ktoré svedčia proti existencii pásu cudnosti v reálnom živote.

„Nemožno ho nosiť a nefiguje v stredovekej satirickej lite-

ratúre! Tak čo máme? Kto to vlastne celé vymyslel? A prečo? O tom je táto výstava. Historici dementovali tento mýtus zhruba pred pätnástimi rokmi. A dá sa povedať, že naraz sme na to prišli, v Londýne, Paríži, Budapešti, či v Nemecku. Akurát Benátčania tvoria výnimku, oni tvrdia, že majú pôvodný pás cudnosti z 11. storočia. O tom všetkom, takto komplexne ešte nikde nebola žiadna výstava, táto je prvá, hoci malá.“

Prvá seriózná práca, ktorá venuje celé heslo pásu cudnosti, je nemecký Universal Lexikon z roku 1732, a potom aj Diderot a jeho druhovia ho podrobne opisujú vo Veľkej francúzskej encyklopédii. Odvtedy sa to nedalo zastaviť, heslá putovali z jedného lexikónu do druhého... a šikovní zámočníci aj začali vyrábať tieto konštrukcie, ktoré sa neskôr pokladali za pôvodné a dostali sa až do múzeí. „Na vine je teda osvietenstvo, chcelo týmto dokázať, aký tmársky, zaostalý a krutý bol stredovek. Ale ani novovek a najnovší vek neboli celkom bez viny. V 19. storočí videli v podobných pásoch predmety na potlačenie sexuálnych túžob, predávali aj umné konštrukcie vyslovene pre chlapcov, aby takpovediac nesiahali na seba. Alebo si ich kupovali ženy, ktoré začali chodiť do práce masovo a mohli byť vystavené mužskému násiliu, teda pás ich vlastne chránil. No a v 20. storočí to boli a aj sú morbidne sexuálne hračky. Vážna chyba sa stala v polovici 19. storočia, keď múzeá začali prijímať medzi svoje exponáty pásy cudnosti, nepresvedčili sa o ich pôvode, hoci to mohli urobiť jednoduchou fyzikálnou skúškou.“

Ako teda máme veriť exponátom múzeí? To je ťažká otázka, ale svedčí o tom, že možno ani dejiny netreba brať až tak vážne. Dúfajme, že iba pás cudnosti je historický mýtus, a nie samotná cudnosť. A že cnosť a česť žijú aj dnes.

Aj Benedek Varga sa mi priznáva, že nemal peniaze na dovoz exponátov z Londýna, Štokholmu, Norimbergu, Benátok či Paríža a pásy cudnosti, verné kópie akože originálov, dal vyrobiť šikovnému maďarskému kováčovi. (október)

Všetko je možné – aj opak všetkého...

Vo verejných diskusiách v Maďarsku už druhý týždeň prevláda téma Ústavného súdu. Vláda – v snahe presadiť verejné dobro – zužuje jeho právomoci, čo môže urobiť nehatene, pretože má v parlamente dvojtretinovú väčšinu. Aj sa hojne odvoláva na túto väčšinu, na „ľudí“, ktorí v aprílových voľbách uskutočnili „ústavnú revolúciu“. Nelakajte sa, nebudeme sa uberať až takýmto vážnym smerom.

Traktorom vjazd zakázaný – takéto dopravné značky zaplavili Budapešť ešte roku 2006, keď hrozilo nebezpečenstvo, že plno poľnohospodárskych mašín príde hore do Pešti a ochromí premávku. Nie aby „selláci“ zaplavili liberálne hlavné mesto! – takáto snaha viedla tých, čo okruhle tabule uprostred s traktorom vymysleli a vyložili. Teraz, iba mesiac po budapeštianskej komunálnej revolúcii, v rámci ktorej vyhli z radnice starých otcov mesta, odstránili aj poslednú takúto tabuľu. Priznávam, že som sa vždy dobre bavil, keď som prechádzal popri takejto značke autom, lebo som to od začiatku považoval za obrovskú – s prepáčením – hovadinu. Apropos, muž sa chváli pred kamarátmi, že ho žena považuje za Pána Boha. To je teda dobrá somarina, podpichujú ho priatelia a chcú počuť podrobnosti. Viete, keď sa k nej v noci v posteli pritisnem, vždy zvolá: „Panebože!“

Mnohí skríknu Panebože! aj v Budapešti, a ani ja sa nemôžem vymaniť spod tohto vplyvu, hoci som iba kibic a udalosti sledujem ako nestranný pozorovateľ. Mohla by sa mi rehoť pečeň, hahotať slepé črevo, také by to bolo smiešne, keby to nebolo vážne. Vyslovujem zdesenie. Počúvam totiž predstaviteľa Jobbiku – rozumej: extrémistickej, radikálnej parlamentnej strany –, ako poučuje vládnu stranu Fidesz, aby nevymieňala pasáže ústavy ako ponožky. Rozumiete? Gardistická, protirómska, antižidovská, fašistoidná strana poučuje zrelú, konzervatívnu, stredopravú silu o tom, ako si treba ctiť ústavu! Veď to je ako keby chvost krútil psom!

Veru, psie časy predznamenávajú zmeny ústavy podľa toho, ako to práve vyhovuje vládnucej sile. Len v krátkosti: Stalo sa, že vláda prehnala cez parlament zákon, podľa ktorého nekresťansky vysoké, nemorálne a podvodnícke odstúpné manažérov štátnych firiem zdania 98 percentami, čiže prakticky túto sumu vynulujú. Navyše spätne, retroaktívne, od začiatku tohto roka. Nuž, tento zákon označil Ústavný súd takmer okamžite za protiústavný. A takisto okamžite prišla odpoveď: máme dve tretiny, ľudia nás podporujú, zúžme pekne právomoci Ústavného súdu, aby sa nám neplietol pod nohy, keď my vládžeme. A vôbec, my chceme len vaše dobro!

My si však svoje dobro nedáme! – znela odpoveď z druhej strany v utorok večer. Bol to zatiaľ slabý hlas niekoľkých tisícok ľudí, navyše ho potlačil hukot električky číslo 2. Opäť to teda bolo pri Parlamente, no a na pódiu sa objavil človek, ktorého hlavný odporca sedí teraz v premiérskom kresle. On sám tam sedel šesť rokov, darmo ho prosili na oveľa väčších demonštráciách, aby zmizol, vypadol, išiel do kelu. Slovom: Ferenc Gyurcsány je opäť na scéne – aj na varte – a označuje Viktora Orbána za nelegitímneho premiéra. Je to groteskné, a z tohto teda sotva bude masové hnutie pod heslom „Orbán – zmizni!“. Hoci... hoci to, čo sa deje okolo Ústavného súdu, vyvoláva značnú nevôľu. Ale „iba“ v kruhoch právnických, politických, analytických, novinárskych... Ozývajú sa aj nejakí ochrancovia ľudských práv, že nemožno posunúť futbalovú bránu tým smerom, kadiaľ letí lopta, len aby bol gól! Samotnému „ľudu“ sa to však páči. A je známe, že vox populi, vox Dei.

Avšak svoj hlas zatiaľ celkom nestratil samotný Ústavný súd. Vydal stanovisko, v ktorom opätuje strelbu a varuje vládu, aby sa zahatala, aby sa nehrala na kompót, ktorý odkladá babičku. Alebo na banán, ktorý šúpe opicu.

Nuž, preto si myslím, že do pesimizmu sa môže dakedy zamiešať aj optimizmus. Som rád, že stále platí jeden z mojich najobľúbenejších sloganov: Všetko je možné, čiže aj opak všetkého je možný. (*november*)

Optimizmus v doline cigánskej biedy

Malý rómsky chlapec sa hrdí tým, že chodí do šiestej triedy, a ešte neprepadol, inak chce byť učiteľom tanca. Má šancu, hoci žije na jednom z miest v Maďarsku, kde je chudoba a bieda najväčšia. Pozor, medzi chudobou a biedou je však veľký rozdiel! A tvoriť môžu aj rómske deti, aj ony majú právo na tvorbu, čo mladá režisérka Kriszta Bódisová pozdvihla na metódu spoločenského pozdvihnutia.

Nakrúca sa film. Stará striga-veštkyňa, detské chichotanie, otázky režisérky, schvaľovanie improvizovaného scenára priamo na pláci... to je časť tvorivého procesu, ktorý riadi Kriszta Bódisová. Je to netradičná režisérka, necháva si do toho hovoriť, ba čo viac, vyzýva malých i väčších aktérov, nože, povedzte, ako si predstavujete vývoj deja v našom spoločnom filme!

A už ide ďalší žánr, spontánny a nadšený spev, možno trocha falošný, ale deti sú unavené, majú prestávku, pred chvíľou ešte hrali pašie, malý rómsky Ježiš sa práve lúčil so svojimi pri poslednej večeri... Drahý Bože, pekne ťa prosím, nech padá zlatý dážď na túto kvetinovú lúku... To sú slová známej a obľúbenej rómskej pesničky.

A Krisztine slová? Sedíme v kruhu na stoličkách, rómske deti, dobrovoľnícki sociálni pracovníci a niekoľko novinárov – sme v jednom budapeštianskom klube, kde Kriszta prezentuje svoj projekt. V pozadí sa premieta na plátne film, ktorý nakrútili. Kde vlastne? V Hétesi. To je cigánska osada, hladová dolina, bedárska kolónia neďaleko mesta Miškovec a Ózd. Niečo ako košický Luník. Kriszta verí, že jej metóda sa môže stať modelom, a chodí sem so svojimi pomocníkmi, mladými dobrovoľníkmi, ktorí nie sú Rómovia.

„Nemožno len pasívne nakrúcať film, to nemá žiadny zmysel,“ vraví Kriszta, ktorá najprv dosiahla, aby Rómov nevystaňovali, aby usporiadali ich dlžoby za elektrinu. Najmä sa však začala venovať deťom, pomáhala im tvoriť – divadelnú hru, tanečné predstavenie, maľovaný obrázok či film. „Tvorba znamená takú energiu, na ktorej možno stavať všeličo – rozvoj osobnosti i spoločnosti, môže stáť na nej aj samotná integrácia.“

„Sústavne sa viedli zbytočné diskusie o tom, či treba hovoriť Róm alebo Cigán, akoby od toho záviselo čokoľvek“ – to je vyhranený názor Miklósa Vecseiho, ktorý podchytil Krisztin program ako podpredseda Maltézskej charity v Maďarsku, lebo v tom vidí prísľub úspechu, hoci meradlo úspechu je v tomto svete úplne iné. „Samozrejme treba definitívne skončiť s týmto stavom, nemôžeme vychádzať z ilúzie, že niekto prijme dobré politické rozhodnutie a už od zajtra sa začne všetko vyvíjať dobre, nie, ide skôr o to, že treba urobiť prvý krok, ako to robí aj Kriszta.“

Aký je problém s politikmi?

„Treba veľmi dobre poznať tento svet, aby človek prijímal dobré rozhodnutia. Pre politikov máme mimoriadne dôležitý odkaz: Dobré by bolo diskutovať o tejto téme vtedy, keď sa spoločne budeme vracaať z cigánskej kolónie. Tú cestu si politici nemôžu ušetriť.“

S tým súhlasia všetci, a hlavne si myslia, že netreba toľko rozprávať, treba byť tam, na mieste, v teréne. A treba sledovať taktiku malých krokov, krôčikov. Aj Kriszta hovorí, že medzi chudobou a biedou je obrovský rozdiel: chudoba ľudí spája, bieda rozbíja, rozožiera spoločensvá ľudí. Niečo o tom vie Gergő, dobrovoľný sociálny pracovník, ktorý nechal štúdium, priateľku, rodinu, žije medzi Rómami, pretože... Prečo? Nehovorí, že to cíti ako poslanie, berie to normálne, rád pomáha Kriszta, lebo v tom ako možno budúci sociológ vidí fantáziu. A čo ho na tejto práci teší, aké je meradlo úspechu?

Gergő uvádza príklad: „Každé ráno odprevadím deti do školy. Cestou si kúpia nejaké limonády, a keď to vypijú, fľaše či plechovice už nezhodia na ulici. Stálo ma to veľa námahy, ale to neurobia už ani vtedy, keď nie som s nimi.“ Stačia takéto drobnosti, aby sa človek cítil večer dobre? – pýtam sa naivne, odpoveď ma usmerní: „Ako ináč by sa to celé budovalo, ak nie z takýchto drobností?“

Krisztino nadanie hodnotí drobec menom Májky vysoko, keby totiž nebolo jej, nebolo by ani jeho. Koho? Je to 12-ročný chlapec,

srší optimizmom, je hrdý na to, že ešte ani raz neprepadol, učí sa dobre. A najmä mu ide tanec – zatiaľ hip-hop, neskôr sa uvidí.

„My Rómovia sa máme zle, ale sú aj takí, ktorých život je úspešný, dokážu, že niečo vedie. Ja keď skončím univerzitu, budem učiteľ tanca. Nechcem si poondiť svoj život.“

Tak Májkyho by som určite nazval zlatým dažďom – možno drobným, no cenným výsledkom snaženia nevelkej skupiny tvorcov v doline cigánskej biedy. (*november*)

Filmy a okrídlené vety

Zo sto vybrať najlepších desať – top ten –, to je bežná úloha v rôznych anketách a nekomplikovali to ani organizátori hlasovania o najlepších desiatich maďarských filmov všetkých čias. Televízny kanál Filmmúzeum, ktorý – ako ináč?! – má na programe zväčša staršie filmy, zostavil zoznam sto maďarských filmov za predchádzajúcich 80 rokov. Z nich diváci a internetoví voliči postupne vyberali v niekoľkých kolách čoraz menší okruh, až zostala posledná desiatka.

„Zastavuje sa čas“ – to je názov hitu zo šesťdesiatych rokov, a je to aj názov filmu Pétera Gothára, ktorý spracováva tieto časy. Bohužiaľ sa do poslednej desiatky nedostal, iba do dvadsaťpäťky, zato aj v tomto filme sú vety, ktoré sa stali okrídlenými, a dnešný mladý človek ani nevie, odkiaľ pochádzajú.

Scéna z filmu Desiatnik a tí druhí patrí na mojom rebríčku na vysoké miesto. Dej je z obdobia druhej svetovej vojny, keď skupina zbehov pod vedením desiatnika – dobráckeho hochštaplera – prežívaj rôzne dobrodružstvá s Nemcami, maďarskými fašistami i Rusmi. Najgeniálnejšia je scéna, keď predvoj osloboditeľov, sovietskeho vojačika Grišu objaví medzi kompótmí najprv nemecký vojak, potom aj maďarský desiatnik. A táto hláška sa dodnes používa, napríklad vtedy, keď sa Rusi tlačia na maďarský trh, kupujú národnú leteckú spoločnosť, chceli by ovládnuť aj ropnú a plynársku spoločnosť MOL a podobne: „Rusi sú už v špajze!“

Mám aj ďalšie hlášky, aj z filmov, ktoré sa umiestnili v prvej desiatke najlepších maďarských diel všetkých čias. A teraz, ako si robím ich inventár, som zdesený. Naozaj sa nemení čas? Vždy sa všetko opakuje? To, čo sa deje dnes, už sa raz stalo? Naozaj sa dajú staré bonmoty použiť na súčasnosť?

„Kto nedôveruje nám, nedôveruje ani sebe, kto nám nedôveruje, neverí ani v našu svetlú budúcnosť, a kto neverí v našu šťastnú a svetlú budúcnosť, je zradca.“ Aj tu ide o preslávenú vetu, akých je v mojom naj-naj-obľúbenejšom filme – ocitol sa v prvej desiatke aj v ankete –, teda vo filme Pétera Bacsóa Svedok, celá kopa. Ako som už neraz spomenul, ide o príbeh obyčajného strážcu hate na Dunaji, volá sa Pelikán, ktorého chce stranicky činovník, súdruh Virág zaškoliť pre potreby vykonštruovaného procesu. Sú to teda päťdesiate roky, aj s nedotknuteľným veľkým bosom, súdruhom Baštom, špicľami, bývalými fašistickými, teraz komunistickými posluhovačmi. Najlepší v súkaní bonmotov je súdruh Virág. „Medzinárodná situácia sa neustále stupňuje... Kde nie sme my, tam je nepriateľ... Život nie je torta so šľahačkou...“

Čitateľ už musí poznať najcitovanejšiu pasáž všetkých čias, aj ja tento citát dávam, kam len môžem, a teraz je tých príležitostí akosi veľa, keď totálne vládne oranžový Fidesz. Je to výrok o maďarskom pomaranči.

Všetky citáty, ktoré som použil, sú z filmov zo šesťdesiatych rokov, alebo spracúvajú tie roky, čiže ide o časy pomerne hlbokej totality. Práve preto celkom nechápem, ako môžu sedieť spomínané hlášky aj dnes. Naozaj sa nič nezmenilo? Preboha, nebodaj sa zastavil čas! (december)

Aukcia červeného režimu?

Čo má spoločné červená totalita s červeným bahnom? To, že výťažok z dražby umeleckých predmetov z čias červenej totality bude pomáhať obetiam červeného bahna... Nie je to najnovší

peštiansky vtíp, ale skutočnosť. V Budapešti bola totiž verejná dražba „umeleckých diel“ z čias hlbokkej totality, ktoré kedysi ozdobovali steny, respektíve chodby či haly rôznych ministerstiev a vládnych budov. Záujem bol obrovský. Bola to ďalšia „definitívna“ rozlúčka s týmto režimom.

Je to taký prekladateľský oriešok – predtým, ako sa odklepne definitívna suma, v maďarčine hovorí ten, kto riadi licitáciu, že „po prvýkrát, po druhýkrát... a po tretíkrát – nikto viac“... No, a toto teraz zmenili na „nikdy viac“... To akože nikdy viac socializmus, ktorý okrem iných stálych hodnôt a trvalých tráum zanechal maďarskému národu stovky Leninov, Marxov i Engelsonov, tavičov, traktoristov, baníkov, hrdinov „socprc“, všelijakých súdruhov, nebudem ďalej menovať, v podobe malieb, kresieb, búst, sôch veľkých a malých... Dlhé roky sa na ne prášilo v centrálnej pivnici, až teraz, po katastrofe s červeným bahnom dostal niekto nápad: dajme to do dražby a výťažok venujme poškodeným. Nikto nerátal, že takéto spojenie dvoch červených elementárnych katastrof bude mať taký obrovský úspech.

Hneď môžeme vybaviť najhodnotnejší kus, ktorý sa predal za milión šesťstotisíc forintov. Spomenula sa aj suma 7 800 dolárov, takže kupca bol zrejme zo zahraničia a čakal na telefóne. Takých bolo dokopy dvadsaťdva z rôznych krajín. A predstavte si, v aukčnej sále sa tlačilo osobne sto licitátorov a ďalšie desiatky iných záujemcov a, pravdaže, novinárov. Takže za rekordnú sumu sa predalo dielo irackého maliara Haidara Kadima s námetom občianskej vojny. Inak tohto maliara poznajú aj vo svete. Autorov ďalších kusov sotva, takže ich ani ja nebudem menovať, podstatné je, že napríklad Leninova busta z umelej hmoty potiahnutej bronzom mala výkričnú cenu reálnych 15-tisíc forintov, no odklepla sa za 250-tisíc forintov. Takých bolo neúrekom, dokopy získali sumu 13 miliónov forintov...

Péter Pintér je spolu s manželkou Sonyou majiteľom aukčnej siene a veľkej galérie v centre Budapešti, v uličke len kúsok od Parlamentu. Dražba bola jeho nápad. Potom, čo našiel partnerov vo vláde, išlo to hladko. Ponúknuté diela najprv vystavili v Pin-

térovej galérii. „Niekoľko tisíc ľudí si prišlo pozrieť aukčnú výstavu, sám som zaznamenal veľmi zaujímavé reakcie. Boli takí starší ľudia, ktorí tu div neplakali za svojou mladosťou, ale aj takí, ktorí nahlas nadávali na ten režim, a prišli aj niekdajší funkcionári, z ktorých sršala nostalgia, vznikali teda takmer tragikomické situácie.“

Našťastie to prešlo bez fyzických konfliktov. Mňa však atakuje starý pán, ktorý sleduje aukciu na plátne z kresla v malej sále. Dôverne mi pošepne, že budúcnosť ľudstva sa skrýva v socialistickej diktatúre, pretože tí bohatí hochštapleri rozkradli všetko a väčšina ľudí len živí. Som nútený počúvať túto teóriu, no starého pána našťastie preruší 72 ročná manželka, ktorá ešte pred chvíľou driemkala. „Bola to súčasť môjho života, detstva, mladosti i dospelého veku. A vidím aj známe diela, boli na verejných priestranstvách, jeden Lenin tuším visel na železničnej stanici. Takže preto ma to zaujímalo. Akurát sa mi príliš nepáči ironický, výsmešný podtón aukcie. Mladým sa ľahko hovorí, ani len netušia, čo sme vtedy prežívali, bolo to pre nás vážne.“

A vážne to myslí aj 45-ročný György Török, v ruke drží taľku s číslom 68, a zhodou okolností prišiel kvôli položke číslo 68 – je to intarzia s Leninom. „Môj otec štyridsať rokov zbieral odznaky a plakety s Leninom. Zomrel v máji, bol presvedčený komunista, tvrdý a spravodlivý človek, povedal som si, že na jeho počesť k tej obrovskej zbierke pridám ešte jedného Lenina a celé to ponúknem niekde tiež na dražbe. To obdobie som zažil aj ja, pamätám sa, chlieb stál 3.60, ale nesmeli sme povedať, čo si myslíme, a nemohli sme cestovať. Také nech tu nie je už nikdy viac.“

Ako keby majiteľ galérie Péter Pintér reagoval na tieto myšlienky, keď mi hovorí:

„To je iba sen, že NIKDY VIAC, niečo také, že nikdy, zrejme nejestvuje, symboly sú však potrebné, a takýmto symbolom je aj táto dražba“. (*december*)

2011 • Osihotenosť

Gödöllő nie je len Sissy

Maďarsko je predsedníckou krajinou Európskej únie, no netreba sa lakať, nebude reč o takzvaných prioritách, ani o vnútropolitických hádkach, ale takpovediac o trvalejších hodnotách, ktoré predstavuje kráľovský kaštieľ v mestečku Gödöllő, len kúsok od Budapešti. Vyznačuje sa starými väzbami na viedenský cisársky dvor, najnovšie však na celú Európu, pretože bude miestom desiatok neformálnych rokovaní predstaviteľov Únie. Keď nerátame budovu Parlamentu pri Dunaji, ťažko by boli vybrali lepšie miesto.

Kto nebol v Gödöllő, ale pozná bratislavský prezidentský palác, môže si predstaviť aj tento nádherný barokový kaštieľ. Obe budovy sú ako brat a sestra. Nečudo, veď ich dal postaviť v 18. storočí ten istý Anton Grassalkovič, rodák od Nitry, miláčik a dôverník cisárovnej Márie Terézie. Mestečko a zámok však nie sú slávne pre priazeň osvietenej panovníčky, lež vďaka neskoršej cisárovnej, ktorá sa sem utiekala z viedenského dvora, kde sa necítila príliš dobre, mala pocit, že ju utláčajú a obmedzujú. Áno, Gödöllő skutočne preslávila manželka cisára Františka Jozefa Alžbeta, alias Sissy. Z tejto slávy sa dá žiť celkom dobre, napríklad turisti z nemeckej jazykovej oblasti túto tému milujú.

Vhupnime rovno do jazdiarne, ktorú pred tromi týždňami ešte iba dokončovali, vo dne v noci tam pracovali celé čaty, aby sa v nej mohli konať plenárne zasadania európskych ministerských rád. Koho zjazdia, koho nie, ktovie, ale riaditeľ kaštieľa Tibor Gönczi už nás volá ďalej, do barokového divadla.

„Roku 2003 sa nám podarilo túto miestnosť zrenovovať sčasti na základe pôvodných projektov, sčasti na základe štúdia iných barokových kaštieľskych divadiel v Európe. predovšetkým musím spomenúť barokové divadlo v Českom Krumlove,“ hovorí pracovník inštitúcie.

Starý Grassalkovič, keď sem mala prísť Mária Terézia, čakal ju na okraji obce v čele päťsto jazdcov, a celú cestu dal nahrubo posypať soľou, aby cisárovnú mohli uprostred leta ťahať na saniach... Inokedy zasa dal umiestniť v záhrade kaštieľa osemtisíc lampášov, aby sa vzácna návšteva z Viedne nebála v tme. Čudujete sa, že riadením rekonštrukcie budínskeho kráľovského paláca, ktorý bol za tureckých čias zničený, poverili Antona Grassalkoviča? Nuž, vtedy ešte nejestvovalo verejné obstarávanie. Súčasný „kastelán“ však podobné procedúry absolvovať musel, no zvládol to tiež úspešne.

„Na rekonštrukciu kaštieľa sme získali dva európske granty, z ktorých sme obnovili krídlo budovy a park, potom bývalé maštale a jazdiareň. Doteraz tieto priestory nebolo možné navštevovať, avšak po uplynutí maďarského predsedníctva budú otvorené pre verejnosť. A dúfame, že reklama, ktorú nám teraz urobí Európska únia, pritiahne do kaštieľa ešte viac návštevníkov.“

Gödöllő však nie je iba kráľovský kaštieľ, ale aj rýchlo sa rozvíjajúce mesto. Čo je preň výhodou, v blízkosti Budapešti.

Starosta mesta György Gémesi na úvod tiež spomenie kaštieľ ako architektonický skvost, a vymenúva znamenitosti, ktoré by mal turista rozhodne vidieť: blízke pútnické miesto Máriabesenyő znamená ročne asi päťdesiat tisíc návštevníkov. Aj miestny kostol postavil – ako ináč? – Anton Grassalkovič. „Arborétum neďaleko centra mesta je skutočný skvost, nemenej miestne reštaurácie s maďarskými špecialitami,“ hovorí starosta, ktorý nezabúda ani na ďalšiu atrakciu: Gong svetového mieru na centrálnom námestí. Je to vôbec prvý takýto gong v Európe, symbolizuje spolunažívanie rôznych národov, rás a náboženstiev, mnohorakosť v jednom...

Cestou tam vládne v mrazoch čulý stavebný ruch, a keby ze-

lená farba nezamrzala, akiste by natierali aj trávniky, len aby všetko bolo dokonale pripravené na maďarský predsednícky štart. (január)

Hungarikum – číročisto maďarské?

V Maďarsku chystajú zákon, ktorý by určil, čo je hungarikum. Aj my poznáme slovaciká, čiže veci, ktoré svet spája jedine s nami, Slovákmí. Nuž, to isté je hungarikum, len pre Maďarov. Na zozname sú klasiky, ako napríklad „uherák“, maďarská klobása, Rubikova kocka, Puskás ... V týchto dňoch a týždňoch sa o nich malo hovoriť ešte viac ako inokedy, veď Maďarsko sa stalo predsedom Európskej rady. Všetko však zatiaľ kritika mediálneho zákona, z ktorého sa už-už stáva tiež hungarikum.

Svetovo uznávaným hungarikom sú husári, odvážni, krásne oblečení, na rýchlych koni s vytaseným mečom útočiaci elitní vojaci, ktorých milovala už Mária Terézia, ich služby využíval aj Napoleon, pomohli však najmä svojej krajine v revolúcii 1848-1849. Pravda, to bola krajina nazývaná Uhorsko a husári boli uhorskí, čo je však z dnešného pohľadu zanedbateľná drobnosť. Alebo nie. Slovom: s husármi dnes spájajú vo svete Maďarov. Prečo by inak minulý týždeň obliekli známú bruselskú cikajúcu figúrku Maneken Pis do husárskej uniformy? Akože na znak toho, že Európskej rade predsedá Maďarsko! Milé gesto, určite vyčaroval na tvári okoloidúcich úsmev. Až kým niekto nezavesil na postavičku tabuľku s nápisom „Censored“, čiže cenzúrované. Akože Maďarsko je teraz zahalené do tmy a tmárstva, lebo médiá stratili slobodu. Je to, samozrejme, obrovská hlúposť, ale stačí predsa podozrenie zo snahy umravňovať tlač. Tu sa na chvíľu zastavme, pretože sa z tejto snahy stáva v Európskej únii tiež akési hungarikum, typicky maďarské, inde – momentálne – nejestvujúce niečo. A aj reakcia je typicky maďarská: vzdorovitá, trucovitá. Všetci sú pomýlení, nebodaj podvedení a oklamaní, ani nevedia, o čo ide, a vôbec: no a čo má

byť – pozrite sa na svoj mediálny zákon, povedzme vy tam, vo Francúzsku, alebo ty Angela, nechala si sa do toho zatiahnuť, najprv si to všetci prečítajte, my predsa nechceme ublížiť nikomu, však počkajte, kým začne náš zákon platiť, uvidíte, nikomu sa ani vlások na hlave neskriví...

A tu je základný omyl! Pretože ak sa v nejakom zákone skrýva hoci len možnosť zneužiť moc, tak skôr či neskôr túto možnosť niekto využije, zneužije. To je tiež typicky maďarské, príkladov z uplynulých mesiacov, ale aj z histórie, je habadej. Ako aj na ukrivdený postoj, že všetci nám len ubližujú, nikto nás nechápe, a tí protinárodní, zradcovskí liberálni intelektuáli opäť vrážajú dýku do tela národa a poskytujú muníciu nepriateľskej svetovej tlači...

Tá sa pritom – to už dodávam ja – div nezjednotila: Washington Post, Economist, Le Monde, Guardian, The Times, Die Welt, Die Zeit, Der Spiegel, Die Presse, Der Standard... aby som spomenul len niektoré zo širokého spektra. Píšu sa v nich strašné veci: vraj Maďarsko je bacil v tele Únie, dokonca pračlovek, ktorý ťahá svoju ženu, symbolizujúcu slobodu tlače, po zemi, ale predtým ju udrel po hlave. Preboha!

Tak toto už nevyvoláva úsmev ako za husára oblečený Maneken Pis, nevyvoláva ani obdiv ako čarovná Rubikova kocka, nepodnecuje činnosť chuťových pohárikov ako segedínska saláma, ďulajská klobása či maďarská trilógia guláš-perkelt-paprikáš, nevyvoláva jasot a potlesk, ako meno legendárneho futbalistu Ferencu Puskása...

Ale! Ale tu sa prejavuje, podľa môjho názoru, podstata Európskej únie. Nie je to vyrovnávanie krivých uhoriek, či možnosť prečítať autom cez hranice bez zastavenia. Ale to, že keď sa niekto neumýva a zapácha, ostatní mu povedia na rovinu: smrdíš!

Škoda, preškoda, že sa to tak začalo! Mal som pritom prichytné také dobré veci o Maďaroch! Napríklad odpovede na otázku, kto je Maďar, čo znamená oškvarkový pagáč či Dobošova torta... Chcel som spomenúť tiež sviňu nazývanú mangalica... Nehovoriac už o tom, čo Maďarov najviac odlišuje od

ostatných Európanov, od celého sveta: myslím na maďarský jazyk. Alebo humor, pretože kedysi jestvoval aj typicky maďarský humor. Pravdaže, vysmievali sa iným, ale predovšetkým sebe samým. A že sa dokázali a ešte sa dokážu veseliť plačky. Apropo, tu je najaktuálnejšia sebatrýznivá hláška: som natoľko schizofrenický, že potrebujem dvojaké občianstvo. (január)

Megahviezda Liszt

Viete, kto asi bol prvou európskou megahviezdou? Viete, kto „vynašiel“ klavírny koncert ako hudobný žáner? Koho v laických kruhoch – oveľa neskôr – preslávili Tom a Jerry? Možno si spomeniete, tá ich naháňačka bola jedna symfonická báseň! Apropo, aj tento výraz vymyslel hrdina, ktorý by mal teraz už dvesto rokov. Veď preto sa o ňom aj toľko hovorí, hoci pozornosť si zaslúži permanentne. Aj keď si nebol celkom istý, čím je.

Skladateľ netušil, že sa pri Druhej uhorskej rapsódii bude raz predvádzať kreslená mačka a myš. A možno väčšina milovníkov Toma a Jerryho zasa netuší, čo to je za hudbu, kto to zložil, kedy a prečo. Veľká chyba! – zvolali maďarskí marketingoví mágovia, ktorí nedbajú, keď sa Liszt priblíži mladým ľuďom či širokým masám na celom svete hoci aj cez kreslený film. Lebo reč je o Lisztovi, Ferencovi Lisztovi, geniálnom skladateľovi a klavírnom virtuóзовi 19. storočia.

„Liszt bol v podstate prvou megahviezdou,“ hovorí jeho súčasný najlepší znalec, maďarský dirigent a klavirista Zoltán Kocsis. „Veľa cestoval, všade zbieral hudobné impulzy, hoci ako odrobinky, ktorými potom krmil svoju inak nevyčerpatelnú inšpiráciu“.

Druhá uhorská rapsódia bola ešte vo hviezdach roku 1811, keď sa narodil v obci Raiding, po maďarsky Doborján, dnes v Burgenlande, vtedy, pred dvesto rokmi v jednotnom Rakúskom cisárstve. Matka Rakúšanka, otec asi tiež... alebo Maďar, či dokonca Slovák, ako o tom hovoria niektoré teórie? Priezvisko,

ako vieme, nie je vždy smerodajné. Syna rozhodne nevolali Ferike či Ferko, ale Franz, a Liszt sa takto so „sz“ podpisoval do konca života. Po maďarsky vôbec nevedel, až na starobu sa naučil pár slov.

O najdôležitejšej Lisztovej identite hovorí štátny tajomník kultúry Géza Szócs, ktorý pripúšťa maďarskú i „hungarus“, čiže uhorskú identitu. Maďari s tým majú problém preto, lebo aj uhorské znamená maďarské, a v tomto prípade ich mýli aj Lisztova okrídlená veta vo francúzštine: „Je sui Hongrois...“

Čo môže znamenať, že „som Maďar“. Podľa mňa však tým určite myslel: Uhor. Akiste sme najbližšie k pravde, keď povieme, že to bol uhorský vlastenec. A pokojne dodajme, že v nacionalistickom 19. storočí skutočný tolerantný Európan!

Ako dieťa koncertoval v Prešporku, Šoproni, vo Viedni a Pešti, mal dvanásť, keď s otcom odišli do Paríža, tam vlastne vyrástol a spriatelil sa s výkvetom vtedajšej kultúrnej Európy, kam potom patrili aj on. Túto svoju francúzsku identitu rozšíril o nemeckú vo Weimare, kde žil veľmi dlho. A jeho dcéra sa vydala za Richarda Wagnera, čiže Liszt bol Wagnerov svokor. V starobe sa odsťahoval do Ríma a venoval sa cirkevnej hudbe. Faktom je, že kade chodil a čokoľvek robil, do všetkého vniesol revolučného ducha, všetko zmenil od základov, napríklad aj techniku hrania na klavíri, bol prvým koncertným umelcom, ktorý hral dlhé skladby bez nôt, teda spamäti.

Liszt je v tomto polroku maďarským brandom, značkou, symbolom kultúrnej dimenzie maďarského predsedníctva v Európskej rade.

Už spomínaný najvyšší kultúrny činiteľ, minister by to ešte rád naturboval a po Lisztovi by pomenoval aj budapeštianske letisko Ferihegy (čo je v preklade Ferkov či Franzihov vrch). Hneď sa toho chytili na všetko odhodlaní humoristi, a už-už videli nápis na letiskovej budove: Liszt Feri-hegy, čiže Vrch Ferka Liszta... A predstavte si, neprotestovali muzikanti, ale spolok historického lietania: vyčítal nápadu možnosť zosmiešnenia pa-

miatky Liszta, po ktorom už je pomenovaná v Budapešti hudobná akadémia i obľúbené námestie, jeho životná dráha sa však nijako nespája s letectvom. Ja by som rád dodal, že s letectvom určite nie, ale so vznášaním sa, to áno! Veď si pustite hociktorú jeho skladbu. (január)

Šachista na Keleti

Zaujímavý spôsob zarábania na živobytie praktizujú už dlhé roky na budapeštianskej Východnej stanici vynachádzaví muži – niektorí sú bezdomovci, iní majú len príliš nízky dôchodok, ďalší zasa takto zabíjajú čas. Hrajú šach – o peniaze. A to tak, že vyložia šachovnicu z koženky s rozostavanými figúrami na múrik a čakajú, kto k nim pristúpi a ponúkne nejaké peniaze za partičku.

Všetky medzinárodné rýchliky zo severozápadu vchádzajú sem, na chýrne „Keleti“, na Východnú stanicu, ktorá je najrušnejším železničným dopravným uzlom v Maďarsku. Preženú sa tu denne desaťtisíce cestujúcich, je to teda ideálne miesto na... Na čo vlastne?

Dohadujem sa s bradatým mužom, koľko berie za šachovú partiu, nechce prezradiť, tristo, päťsto, aj tisíc forintov mu je málo, napokon povie dvetisíc, lebo vraj už nahrávam, ale ja sa zasmejem, dohodneme sa na tisícke, pričom viem, že takýto dobrý obchod už dávno neurobil.

Tak sa pýtajte – vyzýva ma prefíkaný chlapík, z ktorého sa však vykluje inteligentný rozprávač. Tisíc forintov, čo sú asi štyri eurá, možno na tomto mieste týmto spôsobom zarobiť niekedy za dva-tri dni. Sú však aj výnimky. „Raz-dva razy do roka sa to stáva. Prišiel chlapík, že by chcel hrať. Koľko? Že päťsto. Ale s kontrami. Viete, to znamená, že práve aktuálny vklad sa zdvojnásobí. No, dosiahli sme desaťtisíc forintov, nakoniec prehral päťdesiat tisíc forintov“.

Kto to vymyslel? Údajne človek s prezývkou Jeges, čiže La-

dový. Veľmi dávno ho tu nevideli, možno, je chorý alebo nešťastník už ani nežije. Mal už vyše sedemdesiat rokov.

„Nedávno sa tu zastavil mladík zo Španielska s tlmočnickou, zmietol zo šachovnice za päť minút troch staničných borcov, vysvitlo, že to bol španielsky veľmajster, ale peniaze nám, samozrejme, nechal. Akurát bol šokovaný, že na budapeštianskej železničnej stanici sa pestuje taký vynikajúci amatérsky šach. Bohužiaľ, som na to odkázaný.“

Prečo je utisnutý? Lebo má päťdesiatdeväť rokov. Nikto ho nevezme do práce. Bol elektrikár, mal dobrú prácu, ale potom nastali rodinné problémy. Zomrel im syn a manželstvo sa rozpadlo. Klasika. „Dostávam, pravda, tých 25 600 forintov, akože podporu pri hľadaní zamestnania, jednoducho povedané, aby som nezomrel od hladu. Vybavuje to sociálny pracovník. Hovorím mu, nech ma dá zapísať na nejaký kurz internetu, lebo som na počítače nešikovný. Nevyrástol som v časoch, keď to bolo normálne. Takže sa budem učiť, veď na internete si možno nájdem aj prácu. Zatiaľ som však nútený prijať pomoc iných,“ hovorí šachista z „Keleti“, čím vlastne decentne vyjadruje, že nemá kde bývať, je bezdomovec. Policajti ich nechajú na pokoji, chvalabohu, aj železničiari, veď nerobia nič protizákonné, poburujúce. Strpia ich, sú mierumilovní, koniec koncov, nikoho nerušia.

Ako sa na nich pozerajú okoloidúci, cestujúci? Väčšina nijako, sú ľahostajní, alebo druhá časť so súcitom, so sympatiami, lebo šach vyvoláva úctu, šach nie je hazardná hra.

Sú tu vraj gangy, ktoré donútia takýchto ľudí, aby pre nich zobrali. Jednému dokonca nožom odrezali tri prsty, povedali mu, že teraz si už kalika, chod' žobrať! Zdá sa teda, že samotný život – to je tu skutočný hazard. Preto, ak pôjdete okolo, obetujte pár drobných, zahrajte si s ním rapídnu partičku, veď tento človek ovláda aj cestovný poriadok! Čo napríklad odchádza teraz, o jedenásť dvadsaťpäť? „Predsa rýchlik cez Štúrovo a Bratislavu až do Prahy!“

Keby ste ho chceli osloviť – volá sa Andre. (*jún*)

Pri Dunaji

Maďarský pospolitý ľud sa lúčil s Európskou úniou, pardon, s predsedníctvom v Európskej rade, na obrovskej párty na nábreží Dunaja v Budíne a Pešti. Miesto bolo logické, veď rieka je divnie symbolom Európy, spája krajiny a spája národy. (S výnimkou prípadov, keď ich od- a rozdeľuje.)

Scenária fenomenálna, veď takáto panoráma je sotvakde! Vraj tí Budapešťania, ktorí po revolúcii roku 1956 neemigrovali, zostali iba pre tento pohľad na oba brehy. Robím rýchlu anketu: či vedia ľudia, čo sa tu deje? Akoby nie, lúčime sa s predsedníčkou funkciou – vraví bez váhania mladá učiteľka, jej manžel inžinier hneď aj dodáva, že tí, ktorí krútili nosom nad polročným výkonom vlády, prezentujú iba tradičný maďarský pesimizmus, podľa neho sa niet za čo hanbiť. Starý pán si myslí, že je tu juniáles, študentka však má jasno. Dalo sa vraj čakať, že Maďarsko na čele Únie nebude až také výnimočné. Prečo? Lebo sa nedá povedať, že Maďarsko je krajina, ktorá dokáže riešiť všetky problémy.

Čo si však myslia o Maďaroch cudzinci, ktorých je tu možno viac ako domácich. Maďari sú milí, pohostinní, ústretoví, zlatí, priateľskí, ženy i muži pekní – to hovoria šikmookí, farební, severania, mediteránci. Akurát sa čudujú, čo robia na Refazovom moste čínske zástavy. Keď im vysvetlím, že práve je tu čínsky premiér, zhovievavo zvolajú: Oh! A keby ešte vedeli, že momentálne ani nie Únia, ale Čína má vytrhnúť krajinu z ťažkostí, to by sa zrejme čudovali ešte viac. No ale nesmierne sa čudujú, hanblivo klopia zrak alebo sa koketne uškierajú, keď im vysvetľujem, čo tu v širokej panvici bubloce, čo hlása tabuľa, čo je to „kakastöke-pörkölt“. Predsa perkelt z kohútich (s prepáčením) gúl. Sú tí Maďari poriadni beťári! – zvolali dve Ázijčanky uznanlivo.

Uznania sa však vláda od opozície nikdy nedočká, to je jasné, nech robí čokoľvek. Aj keď náhodou pozitívne hodnotia odborné zvládnutie predsedníctva EÚ, hneď aj dodajú zdrvujúcu kritiku na adresu premiéra, ktorý pretlačil kontroverzný mediálny zákon, rapídne presadil fungl novú ústavu a (15. marca,

teda v revolučnej nálade) odmietol diktát Bruselu. Nič dobré urobíť teda nemôže. Pripomína to trochu situáciu, keď sa premiér József Antall sťažoval svojim poradcom, že nech robí čokoľvek, akokoľvek, neustále ho kritizujú. Naučte sa chodiť po vode – radia mu. Aj sa naučí, a hneď aj zvoláva na Margitín most televízne štáby. V pohode prejde cez Dunaj z Budína do Pešti a spať suchou nohou. Dvaja liberáli sa pozerajú, uškrnú sa a vravia: Pozri sa, to je chmuľo, ani plávať nevie. (júl)

Tajomstvá a tajnosti

Tolko tajomstva tu už dávno nebolo! Zaistia, predvedú, na súd – v putách! – odvedú bývalého ministra pre dozor nad tajnými službami, k tomu ešte dvaja bývalí šéfovia kontrarozvedky s rovnakým osudom – to sa obyčajný človek iba pozerá ako teľa na nové vráta.

Nariadili utajiť dôvody do roku 2089, čiže mne by to už mohlo byť jedno, dávno budem voňať fialky odspodu. Predsa, hoci som iba kibic, nesmierne ma vzrušuje, čo sa tu asi deje? Kto múti a prečo? Seriózne pozorovatelia sa zhodujú v tom, že dobre z toho nemožno vyjsť: bolo by desivé, keby sa dokázalo, že spomínaní činovníci spáchali niečo proti maďarskému štátu, rovnako by bolo desivé, keby prokuratúra šliapla vedľa, pretože by ju nikto nezbavil podozrenia, že plní politickú objednávku.

Tajuplný bol pre mňa spočiatku privysoký počet áut, tých luxusnejších, so slovenskou registráciou. Raz som dokonca prejavil ochotu pomôcť vodičovi, ktorý predo mnou v premávke trochu zmätkoval: na červenú som vystúpil z auta a zašiel som k nemu, či mu v tejto veľkej budapeštianskej džungli môžem nejako pomôcť. Bolo to auto z Bratislavy, aspoň teda registračná značka, tak som si zvolil aj ja slovenčinu, no dostal som odpoveď „Nem értem“. Bolo to pred rokmi, odvtedy viem, že mnohí maďarskí podnikatelia, aby utajili pred štátom nejaké peniaze na daniach, registrujú svoje auto na (južnom) Slovensku. Teraz však aj s tým

bude koniec! Efektívne sa presťahovať na Slovensko, ako to najnovšie žiadajú maďarské predpisy sľaby podmienku slovenskej špz, nebude chcieť žiadny macher.

Netajím sa, že ma to teší, pretože takáto podoba arogancie a „rozpínavosti“ ma irituje. Apropos! Na ceste domov do Bratislavy odbočujem pri Rajke, volím cestu cez Rusovce a zrazu mi udrie do očí veľkoplošný plagát Slovenskej národnej strany, ktorý vyzýva na odpor „Proti maďarskej rozpínavosti“. Práve tu, na tomto mieste to však vyznieva groteskne, pretože práve naopak, Slováci zo Slovenska sa sťahujú na túto stranu hraníc, kupujú tu domy a byty – postupne „anektujú“ Rajku a široké okolie. Lákajú ich sem inými veľkoplošnými plagátmi s nápisom „Raj v Rajke“. A v tomto nie je žiadne tajomstvo. (júl)

Náš Habsburg

Už sa nedožil možnosti, že Habsburgovia budú môcť byť v Rakúsku opäť volení do štátnych funkcií. Najstarší syn posledného rakúskeho cisára (a posledného uhorského kráľa) Karola I. Otto Habsburg žil deväťdesiatosem rokov. Zomrel 4. júla vo svojom dome v Bavorsku. Odišiel vplyvný politik, ktorý patrilo do predvoja bojovníkov za európske zjednocovanie. Na posledný odpočinok ho uložili vo Viedni, no jeho srdce pochovali v osobitnej urne v Maďarsku, v benediktínskom opátstve v Pannonhalme, kde roku 1930 maturoval z maďarčiny.

Spomínam si, ešte keď bol Otto „nepriateľ“, lebo napríklad v Európskom parlamente dlhé roky vystupoval proti východoeurópskym totalitným režimom, prišiel „zhora“ befel do redakcií novín, aby sa nespomínal ako Habsburský, ale iba obyčajne ako Habsburg. To aby bolo jasné, že všelijakí monarchovia, a najmä ich potomkovia nemajú nárok na návrat v žiadnej podobe. Je interesantné, že takýto odpor neprežíval iba v našich končinách, ale aj v Rakúsku, kam – vlastne domov! – sa mohol vrátiť až roku 1966, hoci oficiálne sa zriekol nárokov na trón už roku

1961. Takú hrozbu teda predstavoval Otto Habsburg! Ved' áno, už ako štvorročný sa ocitol v pozícii následníka trónu. Neskôr však prišiel na toto: čo jeho predkovia chceli uskutočniť raz sobášmi, inokedy ohňom a mečom, bolo by potrebné realizovať Paneurópskou úniou, najmä po dvoch svetových vojnách.

Do histórie zrušenia totality v Maďarsku, a tým aj inde v sovietskom tábore, sa zapísal ako jeden z hlavných organizátorov paneurópskeho pikniku v auguste 1989 pri Šoproni blízko rakúskych hraníc. To už – po vyše sedemdesiatich rokoch – mohol chodiť do Maďarska slobodne, hoci určite netušil ani on sám, že div nie vlastnoručne zdvihne hraničnú rampu pred stovkami východonemeckých utečencov. Už sa to potom nedalo zastaviť. Po zmene režimu prišiel do úvahy aj ako prezident Maďarskej republiky, čo však zdvorilo odmietol. Maďarsko považoval vždy za svoju vlasť, vynikajúco hovoril po maďarsky. Našiel spoločnú reč tak s ľavicovými, ako aj s pravicovými politikmi, všetci ho rešpektovali. Nikto ho nemohol považovať za „strašidlo minulosti“. Stále vzácna postava.

Odporučil by som do pozornosti jeho hlavné heslo: Keď bitku nemôžeš vyhrať na koni, treba sa pokúšať aj pešo. (*júl*)

Sila slov

Najvýstižnejšie opísal maďarský mediálny masaker bývalý hlavný ombudsman László Majtényi: niktoši prepúšťajú niekoho. Je to dosť žľčovité. Ale aj mne sa otvára nožík vo vrecku, keď sa dívam na obe verejnoprávne televízie a počúvam rádio.

Ja som takpovediac profesionálny poslucháč a divák, dlhé roky dennodenne, od rána do večera sledujem prácu svojich (bývalých?) kolegov. Akonáhle vstanem, zapínam stanicu, ktorá si robí reklamu so sloganom: „Sila slov!“ Vždy som ju chválil, najmä po zmene vlády, lebo televízia (a myslím predovšetkým na spravodajstvo a publicistiku) už takmer hneď začala hovoriť na adresu dvojtretinovej väčšiny „hosana“, a jej protivníkov vy-

lúčila z „národnej spolupatričnosti“. Takže rozhlas stál na varte dosť dlho, vlastne až doteraz, kým nezačali prepúšťať jeho výkvet. Vždy som sa mohol spoľahnúť na rýchlosť, aktuálnosť, serióznosť informácií, hneď ráno som získaval prehľad o tom čo sa dialo a čo sa bude diať v Maďarsku. Vrcholom statočnosti, a hoci nezvyčajným a možno aj extrémnym prejavom protestu bolo minútové ticho v relácii 180 minút na MR1-Kossuth Rádió ráno po schválení smutne slávneho mediálneho zákona v parlamente vlani v decembri. Moderátor Attila Mong už bol donútený odísť skôr, editor relácie Zsolt Bogár sa dostal na lopatu teraz. Vláda si počkala na koniec maďarského predsedníctva v Európskej rade a umiestňuje v médiách svoju klientelu, kto k nej nepatrí, musí odísť – hovorí Bogár.

Princíp ochrany „šteňaťa nášho psa“ síce platil stále, možno aj pripustiť, že v posledných dvadsiatich rokoch prevládal vo verejnoprávných médiách ľavicovo-liberálny duch. (Poznamenávam: Aký by mal byť novinár, ak nie liberálny, čiže otvorený všetkému, so schopnosťou empatie, schopný či najmä ochotný diskutovať, neopakovať iba naučené sentencie.) Teraz je to zaklínadlo, ale čo je najhoršie: pripravenosť, fundovanosť, jazykové, vyjadrovacie schopnosti, jedným slovom profesionalita sa vytratila, vystriedala ju povrchnosť a jednostrannosť, až zaslepenosť, bez kultúry, inteligencie, šarmu...

... a vtipu! Všetko nasvedčuje tomu, že to myslia krvavo vážne. Nežartujú. Nemajú humor. (*júl*)

Torta uhor(s)kovej sezóny

Mimoriadne zaujímavá bude tohtoročná „torta krajiny“, ktorú už pár rokov vyberá cech cukrárov k 20. augustu na počesť založenia (uhorského) štátu: marhuľová (marhuľovicová?) s cestom z prosa... No a kto si kúpi kúsok, podporí tým čangovské deti (v Rumunsku).

A chystá sa aj „chlieb krajiny“. Pšenica sa zvažala z celého

Maďarska, ba aj spoza hraníc, do Szigetváru, v tamojšom mlyne spojili dvojkilogramové balíky (prišli aj z Horniakov i zo Sedmohradska), čím vznikla „celonárodná múka“, z ktorej bude „chlieb národného porozumenia“. Správy nehovorili o tom, či prispeli aj Slováci z Maďarska, povedzme z Dolnej zeme, ktorí, keď ide o vlastenectvo, volia si, samozrejme, maďarské. Tomu sa aj tešili všetci, ktorí sa zúčastnili na hodinovej debata v maďarskom verejnoprávnom rádiu v rámci Slovenského týždňa. Áno, takto honosne nazvali zo pár relácií, ktoré však boli v prevažnej miere o maďarskej menšine na Slovensku. Tá má, to je jasné, plno problémov, o ktorých hovoriť treba. Ale nech som sledoval celotýždňový program rozhlasu akokoľvek pozorne, nezachytil som žiadneho živého Slováka zo Slovenska, ktorý by hovoril prípadne o svojich pocitoch, starostiach, aj o predsudkoch či sympatiách. Skoro som napísal, že to ani nebol slovenský, ale „felvidécky“ týždeň, čo svedčí o istej miere mojej zaujatosti, no môžem byť z tohto hľadiska spokojný: v rôznych, hoci nie početných reláciách sústavne používali výraz „Szlovákia“, tuším ani raz neodznal „Felvidék“. Možno aj preto, lebo maďarskí politici sú na dovolenke a nikto im nestrčil pod nos mikrofón či kameru.

Inak, v politickej i uhor(s)kovej sezóne máva prednosť Sedmohradsko. Počúvam a čítam názvy mne neznámych dedín a miest, a dedukujem, že ležia v Rumunsku, len z toho, že ich existencia je vraj ohrozená. Musím chodiť na internet, aby som zistil, v ktorej časti bývalého Uhorska leží tá-ktorá obec, o ktorej sa hovorí, akoby ležala v súčasnom Maďarsku. Kluž je iný prípad, to je jasné, veď mesto kráľa Mateja Korvína (Huňadiho) pozná každý v tomto karpatskom područí. V jeho chotári sa fotografovala skupina „jobbikovských“ sympatizantov z Maďarska s tabuľou „Kolozsvár“. A rumunské úrady im urobili tú láskavosť, že ich predviedli na políciu a budú ich stíhať.

Hľa, medzinárodná situácia sa stupňuje! (*august*)

Trianonský chlieb?

Maďarský premiér si nemôže dovoliť ísť na dovolenku, pretože bezproblémový chod krajiny si vyžaduje jeho permanentnú prítomnosť. Takouto „bombou“ krmil osobný hovorca predsedu vlády médiá, ktoré sa pýtali: kde je V. O., keď celý svet je v kríze, všetky vlády zasadaajú, hýtajú, ako z toho vybrádnúť, akurát v Maďarsku je na vládnej rovine pokoj.

Takže nech nie je nervózny žiadny podryvačský novinár, nech je ľud tejto krajiny pokojný, pretože ministerský predseda stojí na varte vo dne v noci. Chybička krásy, lebo keď hovorca hovoril, jeho šéf bol akurát na 4 dni v južnom Anglicku oslavovať manželkine narodeniny. Ale to zrejme nebola dovolenka, tou boli naozaj štyri dni niekedy začiatkom leta pri mori. Či kde. Faktom je, že chod krajiny bol bez zádrhov. Posúďte! Tí, ktorí sa zadlžili vo švajčiarskych frankoch, šaleli naďalej, ale vláda vynašla riešenie na predĺženie ich agónie (fixný kurz), monstre festival Sziget sa uskutočnil síce s finančnými stratami, ale v poriadku, akurát k záveru sa objavili pri vchode na budínsky ostrov maďarskí novofašisti a chceli vniknúť, no viacerých, aj ich vodcu, parlamentného poslanca Györgya Zagyvu polícia predviedla, predtým však mútili podobné živly na tzv. Maďarskom ostrove (Magyar Sziget), naznačujúc, že by už bolo načase, aby niekto potiahol kohútik na flinte nasmerovanej na Cigánov, Židov, a vôbec, „Sieg, Heil!“, na inej síhote, na Csepeli vyhrabali štyri mŕtvolky, ktoré tam zahrabali, údajne zaživa, človek prezývaný Srb (ktorý je asi Macedóнець alebo vojvodinský Maďar) a jeho pomocníci, bezdomovci, minimálne dvaja z nich sú vraj Rómovia, čo je už totálny nihil (rómsky bezdomovec!), slovom: bežná selanka, k čomu ešte možno prirátať vydarený mlynársky kúsok, keď do mlyna na potoku Csele doviezli a aj zomleli pšenicu zo všetkých kútov bývalého Uhorska (geniálny PR nápad, veď sa v tomto potoku utopil chudák Ľudovít II., a po bitke pri Moháči tu zostali Turci stopäťdesiat rokov!), čím sa podľa jedného z organizátorov podarilo hoci len na chvíľu opäť spojiť to, čo Trianon

rozdělil, a v tomto istom duchu získali slávnostne maďarské občianstvo ďalšie stovky menšinových Maďarov na svätoštefan-
ský sviatok, ktorý dopadol bezchybne, pretože, ako vieme, pre-
miér neúnavne pracuje a nechodí ani na dlhšiu dovolenku, len
na kratučkú, iba na štyri dni, na britský ostrov.

Ozaj, netrápila ho osihotenosť? (august)

Motykový fitness

V dnešných krízových časoch je ťažké byť úspešným v turistike. Najmä keď nejaká krajina či región nemá more alebo aspoň vyrovnané letné teplé počasie. Ako je to aj s Maďarskom. Preto sa ráta dobrý nápad za milión! A už sa aj šíri po celej krajine, a možno sa bude šíriť po celej Európe najnovší maďarský vynález, ktorý mení nerosť na atrakciu. Je ňou „motykový fitness so slaninou“.

Reklamu celému, na prvý pohľad pochabému nápadu robí starý gazda József Hunyadváry z mestečka Gyula na juhovýchode Maďarska, tesne pri rumunských hraniciach. Dolnozemskej Slováci by ho nazvali Jóži báči. Ktorý teda odporúča mestu a svetu fitness s motykou a slaninou. Jóži báči je aj akýmsi maskotom celej akcie, v ktorej v podstate nie je nič svetoborné: ľudia nasadnú na voz s jednou konskou silou, odvezú sa do chotára, kde sú ovocné a iné sady a polia, chytia do ruky motyku a začnú okopávať, čo práve treba, v najhoršom likvidujú burinu.

Šéfka neziskovej turistickej organizácie mesta Gyula Aliz Komoróczkiová priznáva, že nápad prišiel v „uvoľnenejšej“ chvíli. Žeby to celé súviselo s činnosťou miestnej pálenkovej manufaktúry, kde vyrábajú remeselníckymi metódami naozaj kvalitné ovocné destiláty? A teda možno pri popíjaní sa zrodila myšlienka spojiť užitočné s príjemným. V ovocnom sade pálenkovej manufaktúry vždy treba niečo okopávať, a keď sa nájdú ľudia, ktorí za možnosť necelého hodinového okopávania aj zaplatia, nuž, to by bolo úžasné! Spravme z toho atrakciu! Zapojme tu-

ristov do ranej agrárnej činnosti, zasväťme ich do tajomstiev práce na poli!

„Sme na čerstvom vzduchu, okrem toho je naša činnosť užitočná,“ hovorí jeden z pionierov ranného fitnessu s motykou. Aký je nábor turistov na tento nevšedný program? Opäť hovorí Aliz, z tejto ríše divov: „Prihlásiť sa možno v hoteloch, v súkromných apartmánach, ale aj v kanceláriách maďarského Tourinformu. Skupiny vypravujeme každý pondelok ráno o siedmej.“

Takže keď turisti dorazia na miesto činu, hneď dostanú podľa prastarého a dobrého maďarského zvyku poldeci nalačno. Aspoň sa práca začína veselšie! Nuž áno, a možno aj elán je väčší. Alebo nie je vylúčený ani spev s motykou v ruke. Ľudia z mesta to chcú vyskúšať. K tomuto programu prifarili aj tradície. Čiže motykou proti lenivosti? Áno, preto je to motykový fitness. No dobre, ale je tu aj slanina! To je protiklad, preto je akcia zábavná a úsmevná.

Ale kde je tu vlastne slanina? A klobása „ďulajka“, ktorá pochádza odtiaľto? Až po trištvrt hodinovej intenzívnej práci sa rozprestrie červeno-bielý kockovaný obrus a vyložia sa tieto dobroty, plus rajčiny, štiplavá paprika, cibuľa a, samozrejme, čerstvý dolnozemskej biely chlieb, splachovaný opäť ovocnou pálenkou. A celý ranný fitness je v čertoch! Vykľulo sa šidlo z vreca! Ani nie ranný pohyb je tu kľúčový! To je len ďalšia zámienka, podotýkam: vynikajúca, natoľko, že by som si to dal patentovať. Ale nie je to nič nové, maďarskí sedliaci celé stáročia vstávali nadránom, posilňovali sa trojicou pálenka-slanina-cibuľa – to je tá tradícia! – a dreli na poli od svitu do mrku...

Moje podozrenie, že tu v podstate nejde o fitness, potvrdzujú aj plánované úpravy v programe, aby bol ešte atraktívnejší: začať by mali nie o siedmej, ale o ôsmej, a motyku by držali v ruke len pol hodiny. Pôvodná cena tejto „animácie“ (he-he) bola 3 900 forintov, čo asi znížia, ale toto doladovanie sa vôbec nedotkne slaniny, klobásy a najmä nie pálenky! No a Jóži báči zostáva tiež! (august)

Moháč

Zažil som už aj okružlejšie výročie nejakej udalosti, než bolo 485. jubileum bitky pri Moháči (29. augusta). Terajšie veľké „oslavy“ však naznačujú, že kľúčové momenty v živote národa, krajiny, človeka nemusia čakať na číslo deliteľné desiatimi. A kto by pochyboval o tom, že Moháč je určujúcou a aj symbolickou udalosťou?!

Vieme, že „my potrebujeme Moháč“! A že každý národ má svoj „Moháč“. Aby sme nešli tak ďaleko, takí Srbi, napríklad. Krutú prehru pri Kosovom Poli (1389) dodnes oslavujú, pričom nedávno stratili aj miesto činu. Alebo Česi: v bitke pri Bielej Hore (1620) dostali taký „fasoláš“, že sa z toho dodnes neprebrali. Inak, práve pre tento debakel používa maďarčina slovné spojenie „máme sa po česky“ („csehül állunk“), čiže veľmi zle, prehrávame, bijú nás, trpíme. Nevieť o tom, žeby čeština mala ekvivalent, povedzme v podobe „bodaj by ťa Moháč vzal!“ Slovenský národ takýto tragický bod zvratu nemá, aspoň o ňom nehovorí vo verejných diskusiách či učebniciach. Ja by som len ticho poznamenal, že pre slovenskú menšinu v Maďarsku by mohla byť Moháčom povojnová „výmena obyvateľstva“ a odchod výkvetu slovenskej menšinovej inteligencie na Slovensko, ale aj do Čiech a na Moravu, čiže ďaleko od svojich ovečiek a žiakov.

Ale! Možno by sa o slovenskej menšine v Maďarsku ani nedalo hovoriť, pretože by jednoducho nejestvovala, keby bola bitka pri Moháči dopadla ináč, víťazstvom uhorských síl. Po takmer 500 rokoch je možné zvrátiť výsledok bitky v počítačovej animácii, ktorá sa objavila na internete. Možno ovplyvniť pohyb útvarov tak, aby z bojového poľa zutekali Turci, aby kráľ Ľudovít II. nepadol v ťažkom pancieri do potoka, atď. Slovom: Turci by sa tu neusalašili na 150 rokov, ergo: nevznikli by po poldruha storočí spustošené kraje, ktoré by teda nikto nechcel zaľudniť a osídliť obyvateľmi z horného Uhorska, čiže z územia dnešného Slovenska – Slovákmi. A Maďarský rozhlas by nemal problém pri krátkej legende pred poludňajším zvonením a napríklad pri spustení zvonov kostola v dedine Pilisszentkereszt (Mlynyky) by ne-

musel poznamenávať, že do obce prišli v 18. storočí ľudia slovenského (pozor, nie slovenského!) pôvodu. Alebo v podobnom prípade pred zvonením evanjelického kostola z mesta Nyíregyháza nemusel nikto formulovať vykrútenú vetu, že „prišli sem z juhu Dolnej zeme ľudia tótskeho pôvodu, ale maďarského ducha“.

Ako sa to hovorí? Každý má svoj Moháč? Áno. Aj Maďarský rozhlas. (august)

Maďarské lečo

Každý rok ma ide poraziť, keď vidím na trhu pri bývalom Moskovskom námestí tabuľku s nápisom „Paprika/rajčiny na lečo“, zapichnutú do kopy zeleniny, ktorá div nehnije, rozhodne je tretotriedna, nekvalitná. Čo to bude za lečo z takýchto surovín? – pýtam sa zeleninára, ktorý nevie, o čom hovorím, a len myká plecom. Veď dobré lečo je z najkrajšej papriky a paradajok! – vravím mu dôverne, no on sa pýta, odkiaľ som prišiel, keď nepoznám podstatu maďarského leča?

Toto jedlo si nezasluhuje dehonestujúci podtón, ktorý je s ním spojený, avšak práve táto dimenzia pomáha presúvať takýto význam aj do sféry verejného života a politiky. Zdá sa mi, že maďarská politická scéna je permanentné lečo, ako ho chápe zeleninár z trhoviska, a aj vďaka tomu nemám núdzu o témy. Hoci sa nenájde každý týždeň predseda parlamentu, ktorý prijme (hoci len čestnú) predsednícku funkciu aj v politickej strane pôsobiacej v cudzom štáte! Ak teda – na rozdiel od mnohých vládných politikov a mediálnych prominentov – pokladáme Sedmohradsko či „Sikulsko“ za súčasť iného, rumunského štátu. Takže László Kövér prijal titul čestného predsedu zatiaľ nie príliš významnej Maďarskej občianskej strany (Marosvásárhely – Tirgu Mureš), samozrejme, ako súkromná osoba a osobitne zdôraznil, že ako príslušník maďarského národa. Budem sledovať činnosť tejto súkromnej osoby, no som si istý, že najbližšie vybaví, aby aj tamojší Sikuli dostali od neho vlastnoručne pod-

písaný exemplár Základného zákona Maďarska (skoro som napísal: Ústavy Maďarskej republiky).

Alebo možno aj tam vytvorila „kútiky ústavy“, ako v „any-aországu“, kde má každá samospráva povinnosť umožniť obyvateľom hocikedy si sadnúť pohodlne do fotelky a zalistovať si v Základnom zákone, čerpať z neho silu a inšpiráciu. Moji špióni mi hlásia, že už sa pripravuje slovenský preklad maďarskej ústavy: pre príslušníkov slovenskej menšiny, s podpisom Ladislava Tučného alias Lászlóa Kövéra... Takto vraj chcú umlčať protesty radikálnejších slovenských menšinových činiteľov, ktorým sa nepáči, že agitačný film vyzývajúci na účasť na sčítaní obyvateľstva online spôsobom, v hlavnej úlohe s polonahou čiernou Maďarôčkou, nakrútili iba v maďarskej verzii.

Čo všetko by sa ešte hodilo do tohtotýždňového leča? Sol: v podobe prípadu herca Andrása Stohla, ktorý nadrogovaný a opitý zrazil pár ľudí a dostal iba 10 mesiacov? Ako korenie: akcia mestskej gerilovej skupiny, ktorá na jedno ráno premenovala bývalé Moskovské námestie (teraz Kálmána Szélla) na Pekinské, velebiac tunajšieho, maďarského vodcu, lebo prezieravo utužuje maďarsko-čínske priateľstvo? A špeciálne ochucovadlo: návrh vicepremiéra Zsolta Semjéna najprv vybudovať a potom aj neustále upevňovať priateľstvo medzi maďarskými a slovenskými poľovníkmi?

Prichádza mi na myseľ iba tento vtíp. Holič sa pýta vicepremiéra po holení, čo mu má dať, púder, alkohol či kolínsku? Ten odpovie: kadidlo, prosím, kadidlo. Po maďarsky je to „tömjén“. (september)

Odchody, príchody

Ahoj, Feri. Ako sa voláš, Feri? – Feri. – Prečo tu stojíš vonku, Feri? – Lebo ma nepustia dnu. – Prečo, je tam nejaký problém, Feri? – Nie, ale keby ma pustili, bol by...

Na (približne) tento geniálny dialóg v podaní nesmrteľného humoristu z čias totality Gézu Hofiho som si spomenul sledujúc

s nemalým prekvapením, že Ferenc Gyurcsány je opäť vo svojom živle. Odchádza ako keby prichádzal. Zo socialistickej strany je už jednou nohou von, avšak sa rozvinulo div nie hnutie, aby sa vrátil na scénu, aby pomohol, aby zasa tancoval, aby si natiahol boxerské rukavice a v ringu si zmeral schopnosti s aktuálnym majstrom sveta. Treba povedať, že Viktor Orbán mu v tom aj pomáha: prokuratúra pod jeho „dohľadom“ vypočúvala Feriho ako obvineného, čo sa za posledných päťdesiat rokov maďarskému expremiérovi ešte nestalo. Jeden to predtým dotiahol až na šibenicu, ale Gyurcsányovi hrozí zatiaľ iba vyšetrovanie, obvinenie, obžaloba a súd. Na konci ktorého bude martýrom, blahoslaveným až svätým. Toto teda chce dosiahnuť doteraz najväčší Víťaz, pričom ho vedú zistné ciele: kým je Gyurcsány na výslni, darí sa aj Orbánovi, pretože má poruke večné zaklínadlo, nepriateľa ľudu a pod. Takže spreď prokuratúry Feriho odniesol tisícový dav na ramenách. Asistoval mu celý vedúci štáb Maďarskej socialistickej strany (MSZP), ktorej členovia potom urýchlene dodávali, že ich podpora platila len pre tento prípad „svojevôle a arogancie moci“.

O tom, ako sa oplatí zbaviť týchto vlastností (arogancia), svedčí prípad Buciho Stohla. Populárny herec odišiel do väzenia. Hoci najprv sa zdráhal, mútil, že ani nepil, ani nedrogoval predtým, čo zrazil autom pár ľudí, ba čo viac, ani volant nedržal on, ale nakoniec sa kajaľ, absolvoval dokonca celoštátne turné s protidrogovými prednáškami, jeho kolegovia nakoniec plakali, keď sa s ním lúčili, na ulici, kde býva, mu susedia usporiadali pouličný bál. No, môže ísť pykať do marca-apríla budúceho roka do basy, aby sa potom vrátil ako ešte väčšia hviezda.

Avšak! Feri i Buci sa vracajú-vrátia do tej istej krajiny. A, ako je známe, ťažký je návrat tam, odkiaľ ste ani neodišli. (október)

Bud' — alebo

Zdá sa, že Slováci (a ďalších 12 menšín v Maďarsku) budú mať v nasledujúcom parlamente nejakého zástupcu: bud' plnohod-

notného poslanca (hoci zvoleného zvýhodneným spôsobom, s nižším počtom hlasov, ako by potreboval na zvolenie echt maďarský poslanec), alebo polovičatého hovorcu s okyptenými právomocami a len s poradným hlasom.

Aj tá druhá možnosť by znamenala pokrok oproti súčasnému, od roku 1993 trvajúcemu protiústavnému stavu, keď menšiny nemali medzi matkami a otcami vlasti nikoho (teraz nerátajme napríklad sarvašského starostu a jemu podobných poslancov buď naozaj slovenského pôvodu, alebo so slovenskými väzbami – oni sedia pod kupolou pri Dunaji z titulu svojej straníckej príslušnosti). Návrh, akási prvá verzia volebného zákona z vládnej dielne je tak či tak revolučná, lebo ráta s volebným právom „Novomaďarov“. Pod tým treba rozumieť nových maďarských občanov z radov ľudí, ktorí boli doteraz kvalifikovaní ako „Maďari spoza hraníc“, hoci sa mi vidí, že je to už zastaraný terminus technicus, a od revolúcie za volebnou plentou sa používa výstižnejší výraz: Maďari z odtrhnutých území. Musím však dodať, že revolučné nadšenie dosť ochablo, pretože volebné právo by im nedalo 77 percent Maďarov na neodtrhnutom (zato okyptenom) území vo vnútri súčasne platných trianonských hraníc.

Ale to som trochu odbočil do vôd etnobiznisu vo veľkom. Zostaňme na malom trhu! Takže fideszácki guruovia konečne plánujú preťať gordický uzol a dostať do parlamentu zástupcov domácich menšín. Buď jedným alebo druhým spôsobom. No dilemu buď - alebo budú musieť riešiť aj menšinoví voliči, pretože okrem toho, že dajú hlas individuálnej listine, musia si vybrať medzi celoštátnou (maďarskou straníckou) a menšinovou listinou. Predtým sa však musia zapísať na zoznamy (registre!) menšinových voličov, inak ani nemôžu pristupovať k volebným urnám. Jednoducho povedané: dajú svoj hlas buď niektorej maďarskej politickej strane, alebo po registrácii menšinovému kandidátovi (či bude len jeden, alebo aj viac z tej istej národnosti, to je nateraz v hmle). Náš človek v Maďarsku je teda buď Slovák, alebo fideszák, kresťanský demokrat, socialista, jobbikovec (lebo sú vraj aj takí) atď. S dovolením: mám taký dojem,

že politické strany sa nemusia báť masového úbytku svojich voličov a ich presunu na menšinové listiny.

Neviem, prečo mi prišiel na myseľ bonmot zo začiatku deväťdesiatych rokov: Keby voľby skutočne priniesli nejaké zmeny, boli by nelegálne. (*október*)

Naslepo

Keď som si pozrel na internete video o Orbánovej snehobielej gypsovej maske na stene, ako ho – s prepáčením – omakávajú nevidiaci ľudia a snažia sa uhádnuť, čo to je za človeka, teda hneď som si povedal, že je to dobrá hovadina. Reakcie na tento nápad bez výnimky konštatovali, že je to morbidne, veď to vyzerá ako mŕtvolná maska!

Premiér je, samozrejme, veľmi živý, hoci štátny sviatok nestrávil doma, ale proti svetovému bankárskemu sprisahaniu, teda za národno-štátne záujmy bojoval v Bruseli, tam bol potrebný. Opozícia, od ľavice po krajnú pravicu, Orbánovu neprítomnosť demagogicky využila na premiérovu kritiku. Inak päťdesiate piate výročie revolúcie politici celkovo ignorovali (z vládnych bol predseda parlamentu v Brazílii a vicepremiér v Austrálii) a prepustili terén občianskym združeniam, ktorým sa nepáči tento systém. Aj sa zišlo pri Alžbetinom moste do 50 tisíc ľudí, aby to vyjadrili nahlas. Presne na tom mieste pred piatimi rokmi v noci horeli obrovské barikády. Pri Astorii Fidesz teraz nerobil žiadne zhromaždenie, ale nie preto, lebo by to bolo na piate výročie najväčších peštianskych nepokojov nevkusné, ale preto, lebo Orbán bol v Bruseli a bez neho by to predsa nemalo pointu (podrývači však dodávajú, že bez neho by nemohli byť ani Vianoce). Tu by som označil za celkom dobrý pokus socíkov o vtíp, keď na hollywoodsky spôsob odhalili na rohu pri Astorii Orbánovu „vychladnutú stopu“. Výročný víkend využili gyurcsányovci na svoju „revolúciu“, hoci ich odchod zo socialistickej strany zatiaľ tak nepôsobí.

Akurát sa všetci zjednocujú proti nim: nikto v parlamente ich nemá rád. Možno práve to bude tajomstvom ich úspechu a nedostanú sa na slepú koľaj.

Akoby však slepý viedol nevidomého, tak na mňa pôsobí politická scéna, ktorú som sa snažil trochu vykresliť. Tento zmätok len vystupňovala ďalšia národná tragédia, tentoraz newyorská: Valné zhromaždenie OSN nezvolilo Maďarsko za nestáleho člena OSN, ba čo viac, prevažná väčšina členských štátov nepustila Maďarsko ani len do druhého hlasovacieho kola. Slovinsko a Azerbajdžan potom ešte zápasili 16 kôl a nakoniec vyhrala kaukazská krajina, ktorá bola jasným favoritom, vzhľadom na islamské väzby. Maďarskí dejatelia teda darmo vyznamenávali kráľa malého tichomorského štátu Tongy vzácnym metálom, a rapídne uzatvárali diplomatické vzťahy s celým radom ostrovčekov, nepomohlo to. A nezabrali ani drobné darčeky delegátom VZ OSN, samé maďarské vynálezy, ako napríklad guľôčkové pero, Rubikovu kocku či baterku poháňanú maličkým dynamom. To posledné sa hneď zdalo sporné, pretože o Anjana Jedlíka sa hlásia aj Slováci.

Kto to nevidí, je slepý, bez očí, bezočivý... (október)

„Aj ja som maďarský Žid!“

V Maďarsku sa tento mesiac končí sčítanie obyvateľstva. Medzi takzvané citlivé otázky patria tie, ktoré sa týkajú identity, národnosti, kultúrnej väzby či náboženstva. A ak sa to dá stupňovať, ešte citlivejšie to ponímajú maďarskí občania židovského vieroyznania. Zväz židovských náboženských obcí viedol kampaň pod názvom Aj ja som maďarský Ži, a vyzýval svojich prívržencov, aby sa aj verejne, ale najmä na sčítacích hárkoch priznávali ku svojmu židovstvu. Mnohí z radov židovskej inteligencie s nimi ale nesúhlasia.

Sme v malej synagóge na bulvári Juraja Dóžu v XIII. budapeštianskom obvode. Vlastne veľká budova synagógy je vedľa,

ale funguje v nej šermiarsky oddiel už od čias socializmu. Židovská obec sa utiahla dozadu, do dvora, do neveľkej modlitebne, ktorá je však otvorená aj pred Nežidom, aj tento piatok večer, keď sa obec chystá na sobotňajší sviatok. Veselo a milo sa prihovárajú cudziemu.

Zhováram sa v tejto modlitebni s pani Magdou, peštianskou prekladateľkou a tlmočnicou, jej manžel je správca tohto okruhu budapeštianskej náboženskej obce. Prirodzene hovorí o svojom židovstve a na moju trocha zložito položenú otázku, prečo cíti nutkanie verejne sa priznávať k svojmu pôvodu, teda prečo podporuje hnutie Aj ja som maďarský Žid, je jej odpoveď priama.

„Preto priznávam, že som Židovka, lebo som skutočne Židovka. Takto som vyrástla, v tomto prostredí. Len tak sa mohlo zachovať Židovstvo 5 772 rokov, že sme sa priznávali, že sme Židia, a uctievame si tradície. Pritom je veľmi ťažké byť Židom, ešte aj dnes. Bolo to ťažké aj kedysi, aj teraz, ale keby sme opustili tieto tradície, prestali by sme existovať. Ako Avari či Kelti. Židovstvo však zostalo zachované.“

Mladý novinár, tridsiatnik, s ktorým sa už rozprávam v kaviarni, chce zostať v anonymite, prosí ma, aby som neuvádzal jeho meno ani redakciu, kde pracuje. Jasne však zdôrazňuje, že s predchádzajúcim argumentom nesúhlasí.

„Údaje na sčítacom háрку, aspoň sa každý zaprisaháva, by mali zlikvidovať, ale ja tomu neverím. Možno mám paranoju, ale tieto údaje možno pozbierať kedykoľvek. Darmo je sčítanie anonymné, je možné zistiť si, kto, čo a ako.“

Kolega chce teda zostať inkognito, avšak svoj názor na súčasnú vládnu garnitúru netají. „V Maďarsku po zmene vlády začal fungovať mechanizmus, ktorý slúži absolútnej centralizácii, čo mi je veľmi nesympatické.“

Ale prečo by sa mal niekto obávať toho, že priznáva svoje židovstvo?

„Treba žiť v Maďarsku, aby na to človek prišiel. Lebo hoci nie dennodenne, ale pravidelne počúvame potupné a strašné

veci, alebo keď sledujeme hlásnu trúbu parlamentnej strany Jobbik, zistíme, že v Maďarsku, veru, žije a je významný antisemitizmus. Myslím si, že tu, v stredovýchodnej Európe sa stali už strašné veci a je lepšie, ak si človek dáva pozor. Ešte neprešlo toľko času od holokaustu, aby sme to vymazali z pamäti. Tu môže zberba beztrestne vyrevovať na ulici: Židov do Dunaja. Preto ďakujem pekne, ale svoj príbeh si ponechám pre seba.“

Je tento strach oprávnený? – pýtam sa opäť pani Magdy, ako keby som moderoval jej rozhovor s kolegom novinárom. Možno vôbec jej spôsobom bojovať proti antisemitizmu?

„Len takto možno ísť do boja, musíme ukázať, že je nás veľa, tých, ktorí sa hlásime k židovstvu. Popritom sme aj Maďari. Sme maďarskí Židia“.

V tejto synagóge urobila pani Magda špeciálne pre mňa prieskum, najmä medzi mladými, ale nenašla ani jedného, kto by sčítací hárok nevyplnil. Nenašla. Vraj takto sú vychovávaní. Predsa ma trápi, prečo skupina iných Židov by radšej zatajila svoje korene? Pani Magda má na to jednoduchú, povedal by som, typicky židovskú odpoveď:

„Jestvujú dva druhy ľudí. Jeden je taký, ktorý keď mu v električke stúpia na nohu, si povie, že to bola zrejme náhoda, stalo sa to nechtiac. Citlivý Žid však povie, že preto mu stúpili na nohu, lebo sú antisemiti...“ (október)

Ochi!

Navštívil som pred pár dňami dedinku Beloianisz, o ktorej v Maďarsku každý vie, že je grécka, hoci Maďari sú údajne už vo väčšine. Ani by som sa nečudoval, počúvajúc krčmárku pani Zsuzsannu, matrónu, ktorá mi vraví, že ona je Maďarka, muž bol Grék, ale je už Maďar...a vraj ho vôbec nezaujímá, čo sa deje v Grécku, majú dosť vlastných problémov.

V mojom malom prieskume však žena za pultom zostala v menšine, lebo aspoň traja ľudia mi prezradili, že dennodenne

sledujú vývoj, pozerajú grécku televíziu, ktorá je silným spojivom s materskou krajinou. Všetci však jednohlasne zdôrazňujú, že medzi tunajšími a tamojšími Grékmi je rozdiel, tunajší už majú viac maďarskú mentalitu, a mnohí z tých, ktorí sa v osemdesiatych rokoch vrátili domov, do Grécka, sa čoskoro vrátili domov do Maďarska, lebo si nevedeli zvyknúť.

Hlavné je, že si nemyslia, že by sa malo hovoriť o gréckej kríze, pretože kríza je minimálne európska. Keby bola iba v Grécku, kde sa tvorí len dva a pol percenta celkového HDP spoločenstva, Únia by sa tomu ani nevenovala. Obec Beloianisz má podobné problémy ako Grécko, je zadlžená a nie je schopná úvery splácať. Tiež je odkázaná na vonkajšiu pomoc. Päťdesiat percent obecného ročného rozpočtu predstavujú dlhy. Od maďarského štátu dostali teraz päť a pol milióna forintov, grécky štát, ktorý je vo veľmi ťažkej situácii, poslal na obnovu školy tri milióny forintov, a o možnej podpore rokovali aj s cyperským veľvyslancom.

Úplne jednoznačne hovorí o rozdieloch aj starosta Kostas Papalexis. „Sme zvláštni, naša krv je grécka, ale žijeme tu, vyrástli sme tu, naša mentalita je zväčša maďarská. Čo však nevyučuje, že máme veľmi silné grécke povedomie. Risknem myšlienku, že keď sa Maďar správa takto silne národne, ako my, jemu povedia, že je nacionalista.“ Podstatu gréckej duše tu v Maďarsku pochopím až po starostovej poučke: „Keď sa mladí idú niekam zabávať, nemožno dopustiť, aby zbili jedného či dvoch gréckych chlapcov. Buď treba zbiť všetkých, alebo neslobodno ani jedného. Lebo jestvuje medzi nami taká silná súdržnosť. Fungovalo to aj v dejinách, nedávno sme si pripomínali sviatok, keď sme povedali Mussolinimu roku 1940 nie, že nemá čo hľadať v našej krajine. OCHI znamená NIE. Je isté, že grécky národ neskloní hlavu ani pred dnešnými diktátmi. Nedá sa vy počítať, čo bude.“

V živote „maďarských“ Grékov je predsa nejaká istota. Stále mi znie v ušiach lakonické (?), beznádejné (?), smutné(?) alebo spokojné (?) konštatovanie prvého človeka, na ktorého som tu

narazil, Achileasa Gavalisa: „Uspokojili sme sa iba s túžbou po vlasti. Každý rok sme si povedali, že nabudúce pôjdeme domov, do Grécka. A zostali sme tu do dnešného dňa. Tak prešiel život“. (november)

Nezdaniteľný pes

Podľa mňa sa pomaly naplňa vízia Strany dvojchvostého psa. Pred pár rokmi som bol na demonštrácii tejto recesistickej formácie na istom budínskom námestí, kde protestovali proti ničomu.

Už niekoľko rokov sledujem činnosť tejto strany, ktorá funguje zväčša v Segedíne, doteraz premaľovávala dopravné označenia, takmer anarchisticky bojovala proti hlúposti, nevedomosti a nekompetentnosti kohokoľvek, písala na múry heslá ako Nikomu nič. Hlavným heslom spomínanej demonštrácie bolo: Menej ničoho! (Nikdy nič!) Neboli zlé ani doplnkové lözungy: Nech je zajtra včera!, Nech je viac piatkov!, Naša vlasť nie je pečenová paštéta!, Viac vtipov s Mórickom! Tieto požiadavky sa už vymykali hlavnej idei demonštrácie, preto to dal predstaviteľ dvojchvostých krátkym komuniké na pravú mieru: „Podstatné je, že naša demonštrácia nemá cieľ. Teda: čo by sme chceli dosiahnuť, nejstvue. Demonštrujeme za nič, a takto je vlastne úspech zaručený.“

Trocha humoru by nezaškodilo ani v týchto psích časoch, pretože pestvá páchané politikmi sú zdraviu a peňaženkám popolitného ľudu škodlivé. A teraz ešte aj tá psia daň! Až 6 000 forintov za rok za miláčika. Za nebezpečného, ktorý už buď roztrhal nejakého poštára, alebo by bol schopný to urobiť, až 20 000. No hrôza! Jestvue však spôsob, ako uniknúť plateniu tejto dežmy: treba chovať nezdaniteľného psa. A ten je autochtónny či originál maďarský. To znamená, že buď už žil v Karpatскеj kotline pred príchodom maďarských kmeňov (sedmohradský, predtým panónsky kopov), alebo prišiel s maďarskými kmeňmi (kuvas, komondor, puli, maďarský chrt), eventuálne

ho vyšľachtili tu (maďarská vižla). Budú s tým však problémy: už som počul, že afgánsky chrt, írsky teriér, dánska doga, respektíve ich majitelia chystajú protestovať proti tejto evidentnej diskriminácii. Rovnako však chystajú na centrálnom psom úrade odpoveď: predsa vrcholí psia revolúcia, a v tej sú dovolené aj nezvyčajné spôsoby, ktoré iritujú akurát zahraničie, doma však dostatočne udržiavajú percentá popularity.

Mám však dojem, že dvojchvostý pes, hoci vyslovene maďarská fajta, sa nerozšíri: recesia, humor, figa, irónia a sebaíronia budú naďalej nepriateľské, antirevolučné a podrývačské metódy. Staré heslá (Kto nie je s nami, je proti nám – Kto nie je proti nám, je s nami) dospeli na dnes do tohto štádia: Kto nie je s nami, nie je nič. (november)

Husi divé, požehnané

O husiach, husacine sa v týchto dňoch veľa hovorí, najmä však o ľudskom zvyku pojesť všetko, čo gagoce. Teraz však pôjde o iný druh husí, ktorých mäso by bolo príliš tvrdé na konzumáciu. Ich duša je však mäkká, hoci v názve majú prívlastok divé... Navštívime rezerváciu neďaleko Budapešti, kde teraz, v novembri, odpočívajú tisíce divých husí.

Domáci pán hrá na nástroji, ktorého názov by som z maďarčiny preložil ako trstené bručadlo. Trubička vystrúhaná z trstia slúži zrejme na preklenie času, keď človek – ako teraz my – čaká na prelet husí. Alebo ich aj láka?

Už sa aj objavujú predvoje v známom tvare jednotky či písmena V. Sme v Národnom parku Dunaj-Ipeľ, v jeho najjužnejšom cípe, asi 50 kilometrov od Budapešti, na okraji jazera Velence, pri obci Dinnyés, kde sú močariská, mokrade, vodné plochy. V tomto jesennom čase tu vrcholí odlet divých husí, ktoré majú radšej teplejšie kraje, a hlavne prílet divých husí z ďalekého severu, až z Laponska a Švédska – tie tu prezimujú. V širokom okolí vie o nich najviac László Fenyvesi, ekologický

vychovávateľ národného parku. Zväčša je k dispozícii školákovi, dnes je náš sprievodca.

„Práve sme svedkami výmeny stráží. Prílet-odlet husí na veľké vzdialenosti je jedna vec. Každodenným divadlom je, keď sa striedajú pri vode kačice s husami – večer kačice odlietajú na nočný lov, husi sa, naopak, vracajú z celodenného boja o život. To je výmena stráží. Ráno sa to deje naopak. Masová komunikácia u nich znamená to, že keď sa vracia krídla husí na jazero, gagocú všetky a vlastne si vymieňajú informácie. Sú natoľko inteligentné, že sa vedia informovať, kde je dobrá poľná trasa, kadiaľ tam vedie trasa, a zajtra aj ostatné poletia tým smerom, lebo vedia, že je to najlepšie miesto.“

Divé husi žijú v mimoriadne vernom partnerskom vzťahu. Keď sa jedna zraní, zostávajú tu obe a vidíme ich tu aj nasledujúce leto. Dožijú sa niekedy aj tridsaťdva rokov. Vpredu lietajú vždy staršie husi, ony vedú svoju rodinu i veľké krídla, striedajú sa len na dlhých trasách, tu na mieste vedia veteráni najlepšie, kde nechajú poľnohospodár pšenicu či kukuricu na poli.

Sú tu v bezpečí, nikto na ne nemôže poľovať, ako keby vedeli, že aj Maďarsko sa pripojilo k takzvanej Ramsarskej konvencii, ktorá každému sťahovavému vtákovi zaručuje neohrozenú trasu letu a pokojný pobyt na mieste, ktoré si vyberie.

„Divé husi vďaka inteligencii vedia, že keď je pod nimi veľa ľudí, ako teraz my, neznamená to hrozbu. Ale keď postávajú len dvaja-traja s puškou v ruke, to je skutočné nebezpečenstvo.“

Medzitým sa stmieva, trápime, či sa budú husi vracajú domov vo veľkých skupinách, a keď ich už nebudeme môcť odфотографovať, tak aspoň aby sme počúvali ich gagot, ktorý by nám teraz, po dvoj-trojhodinovom pozorovaní, pripadal ako krásny spev.

Náš sprievodca László sa v šere pustí do spevu. Pesničku sa naučil od starého otca. Je o tom, ako spolunažíva človek so zvieratami, ako čakajú potomstvo, ktoré treba nakrmiť. On má sedem detí, najväčšie dvojčičky sú gymnazisti, najmenšie je ešte v plienkach. Keď sa ho žartovne pýtam, kam by tiahol on podľa vzoru husí, bez váhania a vážne odpovie, že nevelmi sa mu

sníva o iných krajinách, vo svojej vlasti sa cíti najlepšie. Má okolo seba domáce zvieratá, práve pri nich čakáme na husi. A keď László spieva, zmeravejú aj kozy, tučné prasa prestáva krochkať, krava prežúvať a teľa mľaskať na vemene. Gazdov spev ich upokojuje...

... a hľa, pritiahol nakoniec aj divé husi.

Nerušené spolu-bytie človeka a prírody. Požehnaná chvíľa!
(november)

Lomničák

Kapitálnu hlúposť ako Lomnický štít spáchala maďarská verejnoprávna televízia, keď spôsobom, akým zatiaľujú na obrazovke kriminálnikov, zakryla niekdajšieho predsedu Najvyššieho súdu Zoltána Lomniciho, ktorý sa motal v pozadí, za kalvínskym biskupom zo Sedmohradska Lászlóm Tőkésom.

Po prvých rozhnevaných reakciách nasledovali sarkastické, zosmiešňujúce, internetové spoločenstvo vracalo úder vtipnými obmenami vyretušovaného záberu. Na jednej montáži je Tőkés v pozadí s Lomnickým štítom, čo považujem za vtip týždňa. Hoci nasmiať sme sa mohli v uplynulých dňoch aj pri ďalších príležitostiach. Napríklad keď fideszácki starostovia, ktorí sa zúčastnili na európskej konferencii šéfov miestnych samospráv na Azorských ostrovoch, museli vrátiť všetky verejné peniaze, ktoré na cestu minuli. Ako to, že v tejto hlbokéj kríze, keď sa šetrí všade, si len tak cestujú na luxusné miesta, neštítia sa využiť na to dokonca lietadlo, bývať v hoteli, sem-tam niečo aj zjesť a nakúpiť darčeky pre rodinu? V demagógii tentoraz predbehli vedúcu silu socialisti, ktorí sa chytajú každej slamky. Oni začali hovoriť o fideszáckej arogancii a neutíchajúcej túžbe po luxuse. Nikto na nich nereagoval, faktom však je, že politickí turisti museli vrátiť nejakých 200-tisíc forintov z vlastného vrečka, a tie pôjdu na stravovanie chudobných detí. Obecenstvo odchádza z divadla so slzami v očiach.

Smiech cez slzy ma zachvacoval pri pohľade na mapku, ktorú zverejnil renomovaný denník New York Times akoby ilustráciu k situácii v krajinách, kde sa platí eurom. O Slovensku v podstate lichôtky, vraj bašta automobilového priemyslu, ale krajina je na kreslenej mapke akosi južnejšie a má tvar, ktorý sa podozrivo podobá na Maďarsko. Preboha, Američania si nás pletú? Nepostrehli, že 99-ročná učiteľka bola zbavená občianstva v jednej krajine a odišla k dcére do druhej? Nevedia, že občianstvo darujú len v jednej z nich, hoci tiež nie bezbreho? Napríklad istého „Maďaraba“ z Afriky teraz odmietli. Odôvodnenie je vtípné: výhodne môžu získať maďarské občianstvo len tí, ktorí dokážu aj dokladmi, že oni či ich predkovia už boli maďarskými občanmi, a Maďarab Mohamed Osman to nie je schopný. Nepomohlo ani to, že žije v Nagyvárade, pardon, v Oradey. Podstatné je: nedokáže zohnať žiadnu bumážku o tom, že jeho predkov pred päťsto rokmi uniesli Turci za janičiarov, ktorí sa potom presunuli aj do Afriky a odtiaľ teraz späť do pramaterskej vlasti. Aj táto reálna šutka je hodná Lomničáku (2 632 m)! (*december*)

Sliepka si nemôže vybrať – my áno

Kupovať a jesť menej drahých biovýrobkov, alebo viac lacných a pochybných potravín? Čo je to za otázku? – mohli by sme zvolat v prvom pohnutí, ale v dnešných časoch krízy a celkovej chudoby v našom regióne je veru odôvodnená. V Budapešti má každý obvod svoje trhovisko, kde sa ľudia len tak hemžia. Jesť, samozrejme, treba. A tu je predsa lepšia kvalita než vo veľkých nákupných strediskách. Ale ešte lepšie to je na biotruhu pod budínskymi kopcami.

Kde inde by sa zastavil človek v sobotu ráno na trhu, ak nie pri pečených klobásach? A keď je to biotrh – akože je! – tak pri bioklobásach. Teraz, dodatočne si uvedomujem, že môj úsmev pod fúzy – priznávam, že ironický – bol neodôvodnený

a nespravodlivý. Lebo toto tu je, prosím pekne, najväčší biotrh v strednej Európe, alebo aspoň v Maďarsku, no, v Budapešti určite...

Pali báči od Kečkemétu, zo samotného centra Veľkej maďarskej nížiny, ma zasväcuje do tajov výroby bioklobásky. Tak najprv potrebujeme bioprasa. Túto funkciu v Maďarsku plní mangalica s kučeravou srstou, a najmä div nie s diétnym mäsom a slaninou. Takže mangalica sa pasie pod holým nebom, prikrmuje sa čistým biokrmivom a aj metóda spracovania je bio, nie je v nej nič, čo by bolo neprirodzené, umelé. Pali báči osobne dozerá na celý proces, aj na predaj a lákanie záujemcov, akým som aj ja.

Pozýva ma aj na takzvanú komorovú túru či na túru priamo do komory, na maďarskú pustatinu, na samotú, kde je celé jeho biohospodárstvo. A kde sa podľa zabehaného západného vzoru pomaly stáva módou, že ľudia z mesta prídu priamo k biopraneňu, akože do komory, kde im výrobca núka všetko možné zo svojej do vašej komory. Je to akýsi obrátený trh, nie výrobca príde do mesta, ale naopak. Aj Pali báči si pochvaľuje: prídu ľudia na miesto aj s peniazmi.

„Čo je vlastne bio? Upravujú to prísne nariadenia Európskej únie,“ znie odpoveď azda najpovolanejšieho človeka, správcu trhu Gábora Miklaia, ktorý je zároveň šéfom Maďarského zväzu biokultúry a veľí revízorom zo spoločnosti Biokontroll na tomto trhu. Jestvujú pokusy obchádzať prísne predpisy? Samozrejme áno, veď kde možno šipiť obchod, tam sa vždy objavia aj zbojníci.

Trh bol vyše dvoch rokov v „exile“ – len kúsok odtiaľto, na parkovisku, v malých drevených stánkoch. Čakal na obnovu pôvodného miesta, čo sa aj podarilo – vedľa Kongresového centra, Gaštanového parku, nákupného strediska MOM, pod kopcami. Nádhera! Je tu kultúrne prostredie, medzi kupujúcimi a predávajúcimi panuje dôverný vzťah, až priateľstvo, ceny ani nie sú vypísané. Sme v takzvanej lepšej štvrti. A tovar? Zaručene bio, nad čím bdejú aj Gáborovi kontrolóri. On tu šéfuje od začiatku, teda od roku 2005.

Veľa sa však hovorí aj o tom, že je to z veľkej časti akási

mánia či móda, dobiedzam do správcu. „Slovo bio mnohí zdiskreditovali. A musím povedať aj to, že je to šťastí módny trend, no a medzi zákazníkmi sú aj snobi, ktorí sa radi vystatujú. Hlavné však je, že tieto potraviny sú zdravé, a nezanedbateľné je, že ich výroba je ekologická.“

Môže biospôsob života škodlivo vplývať na humor človeka? – podrývam, no Gábor to hneď popiera a vyťahuje sebazničujúci vtíp. V čom sa líši obyčajný hospodár od biogazdu? Biogazda strieka v noci.

Už na odchode narazím na Múdre vajce, čo je hnutie, ktoré bojuje za šírenie biovajčiek. Agitátor Levente mi vysvetľuje ďalšiu pointu: ak si bioprodukty nemôžu ľudia dovoliť pre vysokú cenu, tak aspoň nech kupujú vajčička sliepok chovaných nie v klietkach, ale na slobode. Hm. Povzbudený ešte Gáborovým humorom mu poviem, a myslím to úplne vážne: sliepka si nemôže vybrať, ale my áno. (*december*)

2012 • Ticho, rehot, plagiát

Magyarország – Anyaország“

Nový rok, nová krajina. Alebo aspoň nový názov. Už teda nie sme v Maďarskej republike, ale „iba“ v Maďarsku. Čo vyplýva – ozaj! – z novej ústavy, pardon, základného zákona, ktorý usporil „republiku“.

Ťažko pochopiť pohnútky zákonodarcov, veď v texte sa potom spomína aj Maďarská republika. Žeby to v chvate prehliadli? Zásadnou otázkou je, či sa mení štátna forma. Či je tu opäť monarchia, kráľovstvo. Hlúposť, veď nie názov určuje pomery v štáte. Ak aj nie jeden monarcha, ale mnoho malých kráľov (kráľikov?) tu pobežovalo vždy. Hoci v poslednom čase sa hovorí o jednom jedinom, o „Lenonovi“ (rozumiete: len on, a nikto iný). Žeby ho lákala koruna a ostatné uhorské kráľovské insígnie v hrubej sklenenej ochrannej kocke pod parlamentnou kupolou, kadiaľ prechádza dennodenne? To môže tvrdiť či len naznačovať iba politický amatér, alebo zaslepený nepriateľ. Amatérovi je dosť, nepriateľovi menej. Rozhodne sú vo väčšine prívrženci. Lebo meniť sa môže všetko, ale dvojtretinová väčšina je večná.

Netreba sa teda báť, nevracia sa feudalizmus. Len si niekto urobil žart z krajiny. A niekto zarobil aj na nových tabuliach, ktoré pri hraničných priechodoch oznamujú, do akej krajiny človek vstupuje. Už v priebehu decembra ich vymenili z „Magyar Köztársaság“ na „Magyarország“. Predstavte si, že na hranici z Ukrajiny je štátny znak Maďarska uprostred červeno-bielo-zelenej zástavy chybný! Internetový portál Index na to upozornil

nejaký vševedko ešte v polovici decembra. Známe „arpádovské“ pruhy na ľavej strane sú v zlom poradí, začínajú nie červeným, ako to káže aj základný zákon, ale strieborným pruhom, takže aj pokračovanie je zlé. Našťastie trojvršok (Tatra-Matra-Fatra), dvojkríž, a najmä uhorská kráľovská koruna sú na mieste.

Mám takú kacírsku myšlienku! Môj svokor, ktorého rodičia pochádzali zo Sarvašu, potom sa presťahovali do Nadlaku, odtiaľ do Bulharska, a on sa po vojne presídlil na Slovensko, do svojej „materskej krajiny“, sa ma často pýtal, dakedy s ironickým podtónom, inokedy vážne, že čo je nové v „aňaorságu“. Akože v Maďarsku. Čo keby sa základný zákon novelizoval a opäť by sa vymenili hraničné tabule (nápis na minciach, pečiatkach a pod.). Obmien by mohlo byť niekoľko, mne by sa najviac páčilo „Magyarország – Anyaország“.

K tomu len toľko: všade dobre, aj doma... (január)

Utúžovať kolektív – zabíjačkou

Mali by ste záujem o utúžovanie kolektívu na pracovisku v sprievode tučnej svine, krvi, huriek, klobás, pečeného mäsa či opečeného prasacieho ucha? Skrátka: na zabíjačke? V duchu počúvam vaše jednoznačné ÁNO. Maďari to už majú dobre zorganizované, aspoň v okolí Budapešti, kde sa celá farma špecializuje na takéto radovánky – či už podnikové, turistické, alebo súkromné.

Ešte je tma, práve priniesli hlavného hrdinu dnešného dňa v podlhovastej klietke. Zatiaľ si pokojne krochká, netuší, čo ho čaká. „Až keď bude okolo neho viac ľudí, uvedomí si, že je koniec,“ poučuje ma prvý mäsiarsky pomocník. Keď sa pýtam, či má nejaké meno, akože toto 170-kilogramové prasa, či k nemu mali tunajší nejaký citový vzťah, odpovie jednoznačne: „Nie, nemali“. Kdežeby, veď s takýmto postojom by vyšli na psí tridsiatok, hladovali by. Prasa predsa nemôže skončiť na starobu, to je jasné. A tu držia prasiatá špeciálne preto, aby ich naservírovali. Komu?

Tento program označuje za mimoriadne úspešný pani Ildikó, majiteľka farmy rodiny Bodorovej. Sme na dvorci, kde sa chystá zabíjačková hostina pre 80 ľudí z istej známej banky. V rámci utúžovania medziľudských vzťahov na pracovisku – dnes to odborne a podľa mňa dosť namyslene nazývajú teambuilding – si objednávajú celé prasa, kompletne spracované a na mieste ho aj zjedia, pričom si užívajú v lone prírody. To celé tu má 50 hektárov. Svine chovajú len na zimné zabíjačky, teraz ich majú iba sedem kusov. No koní majú takmer sto. Kone sú ich hlavný profil, na šľachtenie, ale aj na atraktívne jazdecké predstavenia – pre školy, turistické skupiny či podniky. Podmienky sú vynikajúce. Blízko je Ostrihom, Vyšehrad, Senondrej – všetko skvosty v dunajskom ohybe. Sme na Senondrejskom ostrove, presne na druhej strane Dunaja oproti mestu Vacov. Tu sa rozprestiera rozsiahly hospodársky dvorec, majer Bodorovcov. Ktorí teda prispievajú k utúžovaniu vnútropodnikovej družby. Keďže momentálne vrcholí zabíjačková sezóna, tak formou veľkej svine, ktorá nevyjde ani tak draho, päťsto forintov za kilogram, čo je euro šesťdesiat. Samozrejme, živej váhy, takže naše anonymné prasa, ku ktorému nikto nemá citový vzťah, vyjde „teambuilderov“ na niečo vyše 300 eur. Za celodenné hry, lyžovanie na tráve, hladkanie koníkov, absolvovanie adrenalínového parku, no a samozrejme za zabíjačkovú hostinu pre 80 ľudí to nie je veľa.

Vráťme sa však na miesto činu. Už je okolo prasaťa viac ľudí. Tučný brav je nepokojný, myká kľietkou, nielen krochká, ale kvíli. Až do chvíle, kým mu „najhumánnejším“ spôsobom nestrelia klincom do čela. Je to rýchly skon, povolený Európskou úniou, spolu s elektrošokom. A udalosti naberajú rýchly, možno až nudný, monotónny spád. Krv prasaťa sa zachytáva do hrnca, osmažia ju neskôr na cibulke – to budú zabíjačkové raňajky, ale časť pôjde do krvavničiek. A už horí plyn, horák opaľuje prasaciu srst, až sviňa očernie, no oškrabkávajú ju naostreným zvoncom a lopatou. Pomocníčka Eržika ukradne kúsok opečeného ucha a osolí si ho – je to delikatesa. Keď prasa dôkladne

oškrabú a očistia drsnou kefou, postavia šibenicu, pripravia reťaz. Na nej visí skoro 200 kíľ mäsa. Odteraz má hlavnú úlohu naostrý nôž, prípadne sekáč.

„Nie som malý chlapec!“ ironizuje na svoj účet hlavný mäsiar Zoltán Pereszlényi, keď ho sa pýtam, koľko prasiat už v živote zabil. Vraj to robí od roku 1968, ročne okolo tridsať-štyridsať, takže by to mohlo byť 1300-1700 kusov! Masový mäsiar! Už by to zvládol aj so zatvorenými očami, za tri hodiny má prasa rozobraté na márne kúsky. Medzitým prišli aj objednávateľia a púšťajú sa do zabíjačkových raňajok. Spomínate si? Bravčová krv na cibulke, k tomu opečené ucho a chvost. Budú mať ťažký deň... (január)

Mažiarový tlk

Človek zistí, že nežije v krajine, ktorá je pupkom sveta, až po dlhšom pobyte v zahraničí, podľa možnosti čo najďalej. Napríklad v Thajsku. Aj teraz som s ironickým úškrnom deň čo deň otváral najčítanejšie noviny v anglickom jazyku Bangkok Post: čože nájdeme, aké správy z našich končín? Zväčša nič. Sme pravdepodobne mimo zorného uhla východnej Ázie.

Prah záujmu redaktorov však prekročila správa o zastavení lodnej dopravy na Dunaji v dôsledku hromadenia ľadových kryh alebo o tom, že v Miškovci spálili v domove pre autistické deti brikety z maďarských bankoviek, ktoré vyradila Národná banka. No a za mínusovú správu stála informácia o krachu Malévu. Ale je tu aj výnimka: 1. februára zaberala jedna veľká fotografia zhruba štvrt zahraničnopolitickej strany (Bangkok Post je veľký formát). Je na nej predvolebný billboard slovenskej parlamentnej strany Sloboda a solidarita (SaS) s nahými poslancami tejto strany, avšak ich citlivé partie zakrýva text: Vyliečme poslancov z imunity... Čo asi robia poslanci rukami, ktoré za týmto transparentom tiež nevidno? Preboha, hádam nedržia mažiarový tlk? Čo je v thajskej ľudovej slovesnosti pomenovaním mužského

údu. A ja sa uškŕňam, lebo mi zišlo na myseľ thajské príslovie „Mue thue sak pag thue seel“, čo znamená, že stíska v rukách mažiarový tlk, pričom káže o mravoch. My v tom máme oveľa menej erotiky: vodu káže, víno pije...

Nemalé vzrušenie mi vždy spôsobuje aj návrat po dlhšom odlúčení. Najmä ak internet zámerne obchádzam, čiže nemám potuchy, čo sa deje doma. Mám síce nervy z namáhavého prehrabávania informačných zdrojov z troch týždňov, ale to je už taký môj masochizmus. Celkovo pod slnkom nič nové, vláda stojí na varte, prezident je ešte na poste, po štyristotisícovej proorbánovskej demonštrácii vyjadrujú podporu premiérovi a vláde ďalšie organizácie, ako napríklad Zväz spisovateľov, ktorý pestuje teóriu o protimaďarskom sprisahaní vo svete. Ajaj! To tu už predsa bolo! Trocha ma šokuje informácia, podľa ktorej údajne Viktor Orbán v uzavretom kruhu (z ktorého však žiadna tajná nahrávka neprenikla na verejnosť) povedal, že proti vláde sa chystali až tri puče, pripravovali ich zahraniční i maďarskí diplomati, dokonca aj svetová televízia CNN. Situácia sa teda v Maďarsku nemení: je síce naďalej beznádejná, ale nie zlá. A keď aj nejakú zmenu predsa možno zaznamenať, je to ako v thajskom prísloví: utekáš pred tigrom a naraziš na krokodíla. Čiže niečo ako z blata do kaluže. (február)

Whiskyman na slobode

Attila Ambrus? Kto to je? Whiskyman? Á, to je ten frajer, maďarský lúpežník storočia! Za dobré správanie ho pustili na slobodu o sedem rokov skôr...

Whiskyman umrel, neexistuje. Stala sa z neho celebrita, hoci sa mu to nepáči. Ženy za ním šalejú, v ankete istého bulvárneho denníka predbehol tento šarmantný, vyšportovaný muž aj Brada Pitta. A je aj inteligentný, vo väzení skončil strednú školu, získal vysokoškolský diplom, absolvoval keramickú školu a má umelecké ambície, chce sa živiť výlučne výrobou keramických predmetov.

V jedinom obširnom, exkluzívnom rozhovore už na slobode sa pre televíznu stanicu RTL-Klub Attila Ambrus alias Viszkis-Whiskyman vyznáva zo svojich túžob. „Dúfam, že budem môcť vykonávať prácu, ktorá ma baví, a rád by som zanechal v živote nejakú stopu, samozrejme, nie na negatívnej, ale na pozitívnej strane.“ A čo rodina? „Ženy boli pre mňa vždy dôležité, aj teraz pracujem na projekte spojiť život s nejakou ženou, ktorú som však ešte nenašiel“. A banky? „Zatiaľ sa snažím obísť aj ulicu, kde je banka, ale skôr či neskôr budem musieť do niektorej vojsť a otvoriť si účet.“

Do jednej odvetdy už vošiel a najnovšou mestskou legendou je to, že zamrzli všetky počítače. Technika ho predtým, v deväťdesiatych rokoch minulého storočia nikdy nesklamala. V jeho prípade zlyhal ľudský faktor – nakoniec ho totiž udal kumpán. Náš Attila prišiel do Maďarska z Rumunska roku 1989, hral hokej a zaumienil si, že bude žiť na veľkej nohe. V rokoch 1993 - 1999, teda plných šesť rokov vodil políciu za nos. Vyraboval dvadsaťpäť bánk, poštových úradov či cestovných kancelárií a ulúpil dokopy 200 miliónov forintov. Slávu a prezývku získal tým, že si pred každou akciou dal v blízkom bare whisky. Väčšinou sa maskoval, raz si dokonca požičal podobizeň policajta, ktorý viedol vyšetrovanie v jeho prípade. Nasníмали ho bezpečnostné kamery v bankách. Takisto sa na páske zachovala scéna, ako Ambrus podaroval pokladničke žltú ružu. Nemal však v osudovej chvíli, keď ho obklúčili, odzbrojiť strážnikov, a tobôž nie strieľať do vzduchu! Ako sa neskôr ukázalo, tieto fahy mu priťažili pri udeľovaní trestu.

Po polročnej predbežnej väzbe utiekol, pretože sa dopočul, že ho chcú obviniť z pokusu o vraždu, čo považoval sa nespravodlivé. Skrýval sa štyri mesiace, pričom zoznam svojich skutkov rozšíril o ďalšie tri lúpeže. Čím len zvyšoval svoju popularitu. Stala sa z neho mediálna hviezda, aj potom, vo väzení ho vyhľadávali televízne štáby, napísal dokonca knihu, v ktorej vykreslil aj vzťah k svojmu psovi. Práve tento pes bol na vine, že ho chytili. Na poslednú lúpež si totiž zobral kamaráta, ktorý na

úteku zasmätkoval, policajti ho zajali, vzápätí „zaspieval“, čiže prezradil Whiskymanov úmysel utiecť do Rumunska. Attila Ambrus by bol stihol prešmyknúť cez hranice, keby nebol išiel domov nakrmiť svojho milovaného psa. Takže nakoniec ho na hraničnom priechode zajali. V aute mal – okrem pištole – fľašu kvalitnej whisky.

Hovorím, vzbudil vo verejnosti nemalé sympatie. Pritom Attila Ambrus nebol žiadny Jánošík ani Robin Hood, pretože ulúpené milióny minul sám: na dobré autá, dievčatá a na cestovanie po svete. Fyzicky nikomu neublížil, no keď raboval, psychický šok, možno aj s trvalými následkami, určite spôsobil. Druhostupňový sudca mu preto presne pred desiatimi rokmi zvýšil trest na sedemnášť rokov väzenia. Je vonku po desiatich rokoch.

„Nie som laureát Nobelovej ceny, ani vrcholový športovec. Nerád by som chodil teraz z jednej televízie do druhej. Je mi jasné, že uzavrieť minulosť nie je jednoduché. Ale túto stránku by som rád zatvoril a chcem otvoriť vo svojom živote novú kapitolu“.

Takže z lúpežníka keramik? Banky si môžu vydýchnuť. (február)

Maďarské fúzy

Čo vôl bez rohov, to chlap bez fúzov. Reč bude nie o voloch, ale o fúzoch. O maďarských fúzoch. Čo je samostatná kategória nelen na majstrovstvách Európy, ale v dejinách vôbec. Symbol mravnosti, chrabrosti, mužskosti – je to kult, ktorý dodnes pestuje skupina zanietých mužov, s ktorými som sa stretol po premiére filmu o nich samých.

„Maďarský muž, maďarský človek – fúzy.“ To sú asi kľúčové slová v našej téme. A hlavná sentencia? „Je to jednoducho mužský symbol: kto nemá fúzy, nemá češ.“ No a do tretice: „Jestvujú veci za fúzmi: idey, prúdy, minulosť i budúcnosť...“

Načo popierať: je to silný začiatok. Čoho? Polhodinového dokumentárneho filmu mladej absolventky filmovej univerzity

Nóry Lakosovej. Neskôr vysvitne, že mužské fúzy vôbec vzrušujú ženy, ale režisérku zaujala téma prečo?

„Veľmi sú mi vzdialení títo fúzači, presnejšie: boli. Som buďapeštianske dievča, ktoré si chodí po svete, a nemám nič spoločné s týmto celým národným šialenstvom. Myslela som si, že sú to nacionalisti, ale vysvitlo, že sú skôr patrioti, teda nie sú *proti* niečomu, ale *za* niečo. Sú zamilovaní do svojej krajiny. Myslia si, že pri hľadaní mužského ideálu sa musia vrátiť do 16. storočia, keď Maďari naposledy vyhrali bitku. Takže títo fúzači páni v tomto zrýchlenom svete hľadajú niečo iné. Založili si spolok, určili pravidlá, sú trocha idealisti, trocha blázni, sú milí a sú schopní obetovať svoj život za seba, za svoje fúzy a za svoju vlasť, čo dnes už nemá žiadny zmysel.“

Nórin film *Maďarské fúzy* spracúva sériu tragických udalostí. Už totiž desaťkrát za sebou zvíťazil na Majstrovstvách Európy fúzov v kategórii maďarské fúzy nie Maďar, ale Nemeč, akýsi Günther Rosin, taxikár. Keď si mladá režisérka prečítala túto správu, dva roky sledovala prípravy maďarského fúzatého mančafu, ktorý nakoniec opäť získal len titul vicemajstra. Ale kým k tomu príbeh dospeje, vidíme zanietenejších mužov, ako si pestujú, strižkajú, umývajú, krúčia, voskujú, mastia, šuchajú, sušia, češú a hladkajú svoju korunu pod nosom: fúzy. Dozvieme sa, že fúzy zdobia maďarského muža odpradávná, kult fúzov je medzi Maďarmi hlboko zakorenený, je to súčasťou a vyjadrením, či ide o šľachtu, alebo o poddaných. Vidíme, ako vyzerajú takéto maďarské fúzy – sú hrubé a dlhé dobokou, aby sa dali vykrútiť vysoko dohora.

Po filme sa dozvedám, že v zásade jestvujú dve kategórie mužov: fúzači a nefúzači, z čoho netreba vyvodzovať nič závažné. Ale! Víno zostáva na fúzoch, alebo v kútiku úst? – to je otázka. Maďarský kráľ fúzov István Szentpétery sa snaží význam nemeckého víťazstva na ME znižovať, keď ma takto presviedča: „Súťaž je pre Nemcov. My so svojimi fúzmi žijeme, Nemci nimi súťažia. My máme fúzy a sme Maďari. Nemci majú maďarské fúzy, ale nevedia, čo s nimi. Pre nich je to rekvizita. Pre nás je to súčasť života. Vieme, že Európska únia je náchylná všetkému

určovať normy. My však hovoríme: koľko Maďarov, toľko maďarských fúzov. Neexistuje, aby niekto nakazoval, aké majú byť maďarské fúzy.“

No prosím! Toto je skutočný maďarský postoj: vzdorovitý! Alebo to až tak vážne brať netreba? Hádám len v súvislosti so ženami! Žeby celý ten humbug okolo fúzov bol len a len kvôli nim? Vraj majú rady, keď má muž fúzy – myslí si fúzač Zsolt Járomi. Preverujem si toto tvrdenie u jeho manželky, ktorá s veľkou dávkou pochopenia pre mužské slabosti vyriekne asi podstatu: „O to ide, či ľúbi toho muža, alebo nie, a keď ho ľúbi, je jedno, či má fúzy, alebo nemá.“ (*marec*)

Čech a Maďar, dvaja bratia...

„Tisícročné“ maďarsko-poľské priateľstvo zvečňuje riekanka známa v oboch jazykoch, vyjadruje spojenectvo vo vojnách i pri poháriku: „Polak, Wegier, dwa bratanki, i do szabli, i do szklanki!“

Je načase vymyslieť niečo podobné aj v česko-maďarskej relácii! – myslia si mnohí v Budapešti potom, čo premiér Petr Nečas označil návrh Európskej komisie pozastaviť Maďarsku pol miliardy eur z kohéznych fondov za unáhlený, a že Praha takéto nápady nebude podporovať, okrem iného preto, lebo v tom vidí dvojaký meter. Mám taký dojem, že tu v Maďarsku to dostalo oveľa väčšiu publicitu ako v Česku. Zatiaľ však nemám informácie o tom, že maďarský parlament prijme d'akovnú deklaráciu k tomuto českému postoj, ako to urobil v prípade Poľska a Litvy, ktoré (presnejšie premiér Donald Tusk a litovský parlament) sa verejne zastali Maďarska proti „vážnym a neodôvodneným útokom na maďarskú demokraciu a suverenitu“. A keď sme už pri rôznych výčitkách na adresu tých, čo Maďarsko len sústavne kritizujú a obávajú sa o osud demokracie, pripojilo sa k nim aj svetové eso Wall Street Journal, ktoré v súvislosti s nekohéznymi vyhrážkami tiež obviňuje Brusel z používania dvojakého metra.

Maďarsko pranierujú momentálne po dvoch líniách. EÚ (a MMF) kladú podmienky pred poskytnutím ďalšieho dvadsaťmiliardového (?) bezpečnostného úveru – zdá sa, že začatie konkrétnych rokovaní o tomto úvere sa stále odsúva, hoci zostáva si vyjasniť už iba také „drobnosti“ ako nezávislosť centrálnej banky a odchod maďarských sudcov do dôchodku. Druhú líniu tvorí permanentné prekračovanie štátneho deficitu a hrozba zastavenia príspevkov z kohézných fondov. Budapešť vzdoruje týmto tlakom, aspoň vo verbálnej rovine, pričom si hľadá i nachádza spojencov. Česká „výpomoc“ prišla teda vhod. Inak druhá polovička v úvode citovanej riekanky už dávno platí v česko-maďarskej relácii, veď pri pivných „sklenkách“ sa príslušníci oboch národov stretávajú naozaj často. A teraz aj v bitkách! Húha, a keby aj v ČR zaviedli dvojaké občianstvo (táto možnosť sa nadhodila pred pár dňami a maďarské médiá správu opakovali neúnavne), to by bol adut aj proti neoblomnému odmietavému stanovisku Bratislavy.

Apropo. Ako odpoveď na otázku „Ako sa máš?“ sa v maďarskom jazyku ujala – údajne po bitke pri Bielej Hore – formulka „mám sa česky“, čiže strašne zle, tragicky. Už sa vraj rodí iniciatíva tento jazykový zvrat totálne zlikvidovať, vykynožiť. (*marec*)

Mŕtva knižnica

Desivé slovné spojenie: mŕtva knižnica! V Budapešti však slúži práve naopak, na oživenie kníh, na ich oprášenie, koniec koncov na ich záchranu. Pred čím? Napríklad pred zabudnutím. Zánikom. Odpísaním, vyhodnením do odpadu. Je smutné, že niektoré knihy si nikto nevypožičal z knižnice vyše dvadsať rokov! A práve tieto – dokopy 5 000 kusov zo zbierky Univerzitnej knižnice – vystavili v Centrálnnej galérii uprostred Budapešti.

Netušil som, že listovanie v knihách, o ktorých už vopred viem, že ich nikto nečítal od zmeny režimu, môže spôsobiť také intelektuálne vzrušenie. Prezerať chrbáty kníh, čítať mená au-

torov a tituly. A niektoré aj otvoriť. Úplne náhodne. Systematicky prejsť všetkých 5 000 kusov na policiach, to by bolo asi nemožné.

„Niektoré sú dotrhane, toľkí ich čítali,“ upozorňuje ma kurátorka výstavy Katalin Dobóová. „Vydali ich napríklad v päťdesiatych rokoch, ale od roku 1989 si ich už nikto nevypožičal. Šesť týždňov trvala mravčia práca šesnástich ľudí, prešli sme 240-tisíc titulov, a z nich sme nakoniec vybrali tieto. Okruh nevypožičaných, alebo ak chcete: mŕtvych kníh bol širší, no nevyložili sme teraz na police napríklad Stalinove zbrané spisy, lebo by to bolo nudné.“

Asi polovička kníh je typickým produktom doby, kedy ich vydali. Napríklad kniha o socialistickej morálke už právom nezaujímala nikoho. Druhú polovicu však tvoria také knihy, ktoré hodno vziať do rúk aj dnes. A tu niekde je podstata celej inštalácie: kto chce, môže zachrániť jednu knihu tak, že ju preloží do police uprostred miestnosti a napíše zopár riadkov, akoby odporúčanie, prečo by si danú knihu ľudia predsa mali prečítať. Takto sa mŕtve knihy oživia, alebo sa aspoň oprášia.

Vraciam sa k policiam pri stene. Rozdelené sú na knihy, ktoré vyšli v štyridsiatych a päťdesiatych, potom v šesťdesiatych, sedemdesiatych a osemdesiatych rokoch, je tu technika, spoločenské vedy, história, geografia, ale predovšetkým beletria. Hneď po vojne, samozrejme, v úplnej väčšine sovietski autori. Černobryvec, Rylenkov, Karabajev, Priškin, Ťurkin, Daskalov... Aha! Jééé! Jirásek! Hrubá kniha, Sötétség, čiže Temno, z roku 1953.

O chvíľu naďabím na ďalšiu českú knihu: T. Svatopluk – Bostroj, o Baťových fabrikách, a je tu aj Kámen a bolest, Michelangelov život od Karla Schulza. V ďalšej sekcii mi udrie do očí Jozef Gregor Tajovský – Horký chlieb, potom Rudolf Jašík – Mŕtvi nespievajú, Vladislav Vančura – Tri rieky, básne Andreja Plávku, kniha Ladislava Fuksa a V. P. Borovička – Slávne politické atentáty z roku 1981... V tejto roztrúsenej česko-slovenskej skupine sú aj ďalšie knihy, všetky ani nevymenujem. V katalógu ešte vidím Zápotockého dielo Vörös fények Kladno fölött, ale

na polici nie a nie nájsť Červenú žiaru nad Kladnom. Žeby ju niekto šlohol?

Možno sú tu mŕtve knihy, ale výstava mŕtva nie je. Staršia dáma, pani Judit sa mi zdôveruje, vraj išla okolo náhodne a zistila, že sa musí vrátiť aj s papierom a perom, a venovať výstave oveľa viac času. Ale čuduje sa, ba je zdesená, že sú knihy, na ktoré nebol zvedavý nikto. Osemdesiatročný pán Dénes sem prišiel preto, lebo prežil dobu, keď tieto knihy vydali. A už tu videl mnoho kníh, ktorých hodnotu považuje za trvalú.

Možno myslí na Berkesiho, Szilvássyho, Moldovu, Végha, Nemereho a ďalších autorov maďarských bestsellerov zo 70. - 80. rokov? Aj ja som ich čítal v mladosti na jeden dych. Výstavu na jeden dych prejsť nemožno. Už som tu tri hodiny, raz vlašný, inokedy až rozhorčený, že danú knihu si nikto nevypožičal. A keď sa blížim ku koncu, zalieva ma hrejivý pocit: aj vďaka mne „vstalo z mŕtvych“ niekoľko knížiek. Konkrétne zachraňujem dve: Jiráska a Tajovského prekladám k odporúčanej beletrii. Pôjdem si ešte overiť, či ich náhodou niekto nevrátil do police, povedzme vedľa knihy 77 básní o Leninovi! (*marec*)

O/d/písaný...

Nie je ľahké uvažovať o jasnom porušení noriem výlučne zo stránkeho hľadiska. V súvislosti s už dokázaným plagiátorstvom Pála Schmitta – rovnako, ako to bolo v prípade skorších korupčných škandálov alebo Gyurcsányovho öszödského prejavu – je namieste vysloviť závery. Prestíž prezidenta republiky je stratená, z politického hľadiska sa stal prítazhou. Vynára sa klasická otázka: komu je to dobré?

Ak by sme hovorili o politickej úžitkovosti, mohli by sme uznať, že opozícia v skutočnosti nemá záujem na odchode „smrteľne zraneného“ prezidenta. Pál Schmitt je totiž odteraz darom pre opozíciu: je terčom, do ktorého je ľahké trafiť, stáva sa symbolom, ktorý je schopný osobne dementovať všetko, čo

by chcela táto vláda o sebe tvrdiť. Schmitt bude od tejto chvíle predstavovať postkomunizmus, to, že táto krajina je bez následkov. Bude chodiacou negatívnou kampaňou. Žiadny šéf opozičnej kampane nemohol vymyslieť na túto rolu lepšieho človeka.

Podľa stránickej logiky je celkom jasné, že čo je dobré pre opozíciu, nie je dobré pre vládu. Možno teda pokojne vyhlásiť: keď Pál Schmitt zostane vo svojom úrade, najviac uškodí Fideszu. Zmena na tomto poste prináša politické riziká a má aj politickú cenu – to je jasné. Avšak tieto straty sú zanedbateľné v porovnaní s vyššie naznačenými mínusmi. Ťažko môže niekto tvrdiť, že jedinú užitočnú funkciu prezidenta (bezpodmienečná podpora vládných rozhodnutí a zákonov) by nemohol vykonať niekto iný. Všetky ďalšie jeho prednosti, ktoré mal v očiach ľudí, sa po škandále stratili či zničili. Jednoznačným záujmom Fideszu by bolo zbaviť sa tejto záťaž, vyzvať Schmitta, aby odstúpil, ak by demisiu nepodal sám od seba. Týmto by mohla pravica prezentovať príklad, že všetko môže mať svoje následky. Ak to Fidesz neurobí, neuškodí opozícii. Zatiaľ ani nie je možné v plnej šírke odhadnúť váhu takéhoto rozhodnutia. Ale ak Fidesz nevidí hrozby, ak by trval na svojej schematickej stratégii používanej v takýchto kauzách, nadávkuje si jed, ktorého účinky v dnešných prieskumoch verejnej mienky ešte nemožno zmerať.

Veru, keď niečo nemá následky, aj to má či môže mať následky. (*apríl*)

Diplom

Taký lov na diplomy a diplomovky tu ešte nebol! A to všetko spôsobila jedna dizertačná práca! Ktorá bola opísaná, ukradnutá, plagizovaná. Hoci jej „autor“ to popiera a bude hľadať satisfakciu na súde. Ale to už pravdepodobne nebude zaujímať nikoho. Ak to aj bulvárne médiá odsledujú, budú to kvalifikovať ako „akt

dovarenia“ vo vlastnej šťave. Možno sa ešte trocha oživia na internete žarty na úkor nášho exdoktora báčika Paľa, ale to už bude všetko, kauza postupne vychladne.

Treba však hľadať iné kauzy. Ak je to možné, také, ktoré zatlačia do úzadia prezidentský plagiát. To by bolo, keby vysvitlo, že Gyurcsány kradol – aj duševný majetok! Takže v Päťkostolí, kde študoval, sa rozšírilo, že vraj ani diplomovku nemusel napísať, svoje dva diplomy získal bez takejto písomnej práce. Táto stopa je nádejná, pretože darmo sa premiér vytasil s vysokoškolským indexom, kde je napísané, že síce nie bohvieako slávne, ale absolvoval obhajobu diplomovej práce, avšak samotnú zviazanú diplomovku zatiaľ nenašiel. Vyhovára sa, že v posledných rokoch sa sťahoval niekoľkokrát, vraj je niekde naspodku nejakej škatule. Jasné! Nájde ju na svätého Dindi!

Opačná strana neatáľala a chcela sa pozrieť na Orbánovu diplomovú prácu. Nemohla, pretože dekan právnickej fakulty ju zakázal komukoľvek vydať do rúk. Už-už sa začali po meste šíriť posmešné klebety, že premiér ani nemá vysokoškolské vzdelanie. Ale z tmy sa opäť vynoril jeho osobný hovorca, ktorý prisľúbil, že sa okamžite skontaktuje s dekanom a do niekoľkých dní hľadanú diplomovku zverejní.

Nuž, lavína sa pohla, všetci, ktorí pred dvadsiatimi rokmi, nebudaj v starom režime získali doktorský titul, sa môžu triasť. Parlamentný frakčný šéf vládnej strany János Lázár dokonca naznačil všeobecné previerky vedeckej obce. Lebo koniec koncov tá je na vine, že Plagi báči, a spolu s ním aj jeho mentor, sa dostali do problémov.

Ja by som však povedal: pokoj! Veď väčšina, vrátane politikov, doktorát nemá. Ani Pánboh ho nemal. Tu je niekoľko dôvodov prečo: publikoval jedinú vec, aj tú v hebrejčine, nemohol sa odvolávať na nikoho, kto by bol potvrdil jeho tézy, ktoré nezverejnili žiadne uznávané noviny, podaktorí spochybňujú, či to vôbec napísal on, keď sa mu nejaký pokus nepodaril, zaplavil laboratórium vodou, málokedy sa objavil na prednáškach a seminároch, zväčša tam posielal svojho syna, trval na desiatich zása-

dách, ktoré však sotva koho zaujali (viď napríklad siedme prikázanie: Nepokradneš!). (apríl)

Dvojpravda

Teroristickí novinári (copyright by predseda parlamentu László Kövér) sa opäť pustili do akcie. Nie tí istí, ktorí zamortizovali prezidenta Pála, ale z druhej strany, tí, ktorí sa teraz vyrútili na expremiéra Feriho. Spoločným menovateľom oboch likvidačných ťažení by mohol byť plagiát. Akurát v prvom prípade to bolo dokázané hneď od prvej chvíle, no v druhom to nie je dokázané ani po niekoľkých televíznych reportážach a rozhlasových spravidajstvách či novinových analýzach.

Nestranný pozorovateľ – kibic – si to musí všimnúť hneď. Inak obaja obvinení preukázali schopnosť bojovať zanietene. Bývalý prezident a exšermiar trocha nešikovne, ako malé dieťa, ktoré si myslí, že ak bude niečo opakovať, stane sa to pravdou. Niekdajší premiér však nasadil do obranného boja ťažké kalibre a plánuje všetkých, ktorí šíria, že svoju diplomovku odpísal, plagizoval, dá na súd, vysúdi od nich celý ich majetok... Prvý bojovník to nakoniec vzdal a kúsok zo svojej cti si tak zachoval. Pomáhajú mu v tom aj tí, ktorí ho do najvyššej funkcie pozdvihli – napríklad tliekajú v parlamente, keď sa objaví pri voľbe svojho nástupcu, tiež doktora, ale právnika, ktorý nezískal titul nejakou „poľa“ prácou. Mnohí hovoria, že ten druhý je oveľa menší kaliber ako bola hlava štátu, takže by tu mal byť akýsi nepomer. Ale nie je to tak. Feri je aj v tejto pozícii šéfa malej opozičnej strany, ktorá ani parlamentnú frakciu nemá, zrejme nebezpečný protivník.

Mne ako novinárovi nesmierne prekáža metóda likvidácie. V prvom prípade, darmo sa použil výraz „teroristi“, bolo masívne mediálne ťaženie podložené faktami, plagiátorstvo sa jednoducho nedalo spochybňovať. Teraz, v odvete však druhá strana na čele s Hír TV používa polovičné pravdy, skreslené

a neúplné informácie vydáva za fakty, a keď náhodou netvrdí, že Feri je zlodej, tak to aspoň naznačí, nech sa chlapec očistí sám. Mimochodom tu bol aj ďalší pozoruhodný prípad z tohto sveta: maďarská verejnoprávna tlačová agentúra MTI nakydala na niekdajšieho štátneho tajomníka rezortu pôdohospodárstva, ktorý nedávno odišiel z funkcie, lebo videl okolo seba samých fideszáckych oligarchov. Teda MTI priniesla o ňom dehonestujúce informácie, pričom sa odvolával na internetový blog, ktorý sa navyše nachádzal vo virtuálnom priestore iba jeden deň. Teda tento blog bol pre verejnoprávnu agentúru hodnoverným informačným zdrojom! Už sa to skutočne blíži k nihilu!

Čo však nevylučuje, že aj druhý prípad sa skončí odchodom hlavného aktéra zo scény. A opäť sa potvrdí dvojpravda, podľa ktorej: 1. Nestačí, ak si čestný, musíš tak aj vyzeráť, 2. Nestačí, keď vyzeráš čestný, musíš ním aj byť! (*apríl*)

Špitál

Spomínate si na predchádzajúcu vládu na čele s Fideszom? Bolo to v období rokov 1998 – 2002. Aj vtedy bolo treba sústavne vylepšovať imidž krajiny, a tak sa zrodil fenomenálny nápad: viesť celosvetovú kampaň na popularizovanie Maďarska. Bol to obrovský projekt firmy Happy End, ktorá štátne tendre v oblasti reklamy krajiny v zahraničí zhodou okolností rad-radom vyhrávala.

Dodnes ma chytá krč od smiechu, keď si spomeniem na jednu vetu zo štúdie, ktorej hlavným zmyslom bolo postaviť do centra pozornosti písmeno H (ako Hungary, to je logické). Vetu som našiel vo svojom archíve, tu je: „H nie je iba písmeno, je oveľa viac ako dve súbežné zvislé línie, ktoré spája vodorovná čiara... Písmeno H je medzinárodným znakom nemocnice, hospital, teda sa objavuje všade na svete, a keď sa podarí dosiahnuť, aby si ľudia pri týchto znakoch spomenuli na Maďarsko, bude to obrovská šanca získať reklamu zdarma...“

Na tento veľký moment prvého vládnutia Fideszu som si

spomenul teraz v súvislosti s tou nemocnicou. Už vtedy odznel názor, že „to je výplod niekoľkých opitých intelektuálov, ktorí si týmto spôsobom liečili opicu, no mali by sa liečiť v H, čiže v špitáli, presnejšie, na mrežami uzavretom oddelení“. V poslednom období – to už dodávam ja – sa nahromadilo niekoľko prípadov, ktoré by sa tiež mohli takto riešiť. Radikálneho poslancu, ktorí v parlamente pokojne mohol nadávať do Židov. Mladíka z obce Kulcs, ktorý chcel vyvraždiť celú svoju rodinu, ale cítil sa uspokojený aj potom, čo sa mu podarilo surovo skántriť iba štyroch. Novinára, ktorý začal pátrať vo veci Gyurcsányovej diplomovej práce so snahou odľahčiť previnenie exprezidenta Schmitta, pretože bývalý premiér nemohol napísať prácu inak, než pomocou klamstva a krádeže, to je jasné. Nie je jasné, prečo sa v skutočnosti dostala do nemocnice hlásateľka hlavnej národnej rozhlasovej stanice MR1 (viete: Sila slov!), lebo sa jej nedarilo v správach na Veľkonočnú nedeľu ráno, a pôsobila ako opitá, no nie je vylúčené, že jej klesla hladina cukru v krvi. Pod najnižšiu hladinu padol kolega, ktorý na verejnoprávnej, „kráľovskej“ televízii robil rozhovor s ešte prezidentom Schmittom. Odvtedy je vyobcovaný z brandže, neukázal sa, ani ho nebolo počuť v éteri – mohol by byť na uzavretom oddelení, lebo sa asi zbláznil. Vidíte, ani my novinári nie sme nezraniteľní. Dakedy sa ocitneme aj my v slepej uličke.

Apropo. Vtedy, pred dvanástimi rokmi jeden podrývač povedal, že on si nespomenie na Maďarsko pri tabuli H, ale pri značke v tvare T – slepá ulička. (máj)

Pravidlá premávky

Z posledného obdobia ma zaujala správa o sivom, doteraz neznámom fideszáckom poslancovi Márkovi Bíróovi, ktorý vyhlásil boj (revolúciu?) proti najnovšiemu sprísneniu pravidiel cestnej premávky a najmä proti zvýšeniu pokút za najrôznejšie prehrešky. Predstavte si, že driečny poslanec zašiel medzi svojich voličov

a dostal také signály, že sankcie a niektoré pravidlá sú prehnane prísne, až kruté. Otec vlasti nelenil a hneď predložil tému svojej parlamentnej frakcii.

Čuduj sa svete, tá neodmietla túto iniciatívu zdola, nesfúkla zo stola protestný individuálny hlas. Naopak, tento postoj, že pravidlá cestnej premávky treba prešetriť, dokonca by nebolo zlé vytvoriť nové, lebo súčasné regulujú aj to, čo by nemuseli, a najnovšie zvýšené priestupkové pokuty sú prehnané, teda s týmto názorom iniciatívneho jedinca súhlasil aj kolektív frakcie strany Fidesz. A takmer šokujúci záver: treba to povedať aj ministrom vnútra! Preboha, aby z toho nebola nejaká vzbura!

Nie sú zanedbateľné argumenty poslanca Bíróa. Podľa neho jednoduchý vidiecky človek nie je schopný zaplatiť neúnosnú pokutu za to, že sa autom prešmykne cez križovatku na oranžové svetlo. A keby v tom istom mesiaci, ako spáchal tento priestupok, povedzme prešiel ešte cez plnú čiaru, vzápätí by svoje auto predal a zabudol ho prepísať, nuž, za túto „zločineckú“ sériu by mohol prísť aj o vodičský preukaz. A keď do tridsať dní nezaplatí pokutu, môže sa ocitnúť v base. Čo je to, ak nie nivočenie a gniavenie pospolitého ľudu?! A tomu treba urobiť koniec, preto minister vnútra musí ísť na raport pred frakciu.

Akurát sa čudujem, prečo na tento nápad – zmierniť pravidlá a pokuty – neprišiel niekto zhora. Veď v oblasti zmeny pravidiel čohokoľvek má vláda bohatú prax. Takisto má bohaté skúsenosti s tým, komu a kedy dať zelenú či oranžovú, a koho stopnúť červeným svetlom. Napríklad červenú (aj kartu) dostal P. Schmitt, logicky zelenú nový prezident János Áder, a premávka sa stala priehľadnou. Totálnu zelenú vlnu budú mať nové dane a poplatky, ktoré zasa zrejme spôsobia dopravný chaos a havárie, pravda, na vine je Brusel. Chcem tým len naznačiť, že sa nedajú vždy vopred odhadnúť dôsledky zmien. Dá sa však vopred vidieť, ako sa skončí hociktorý diel voľnej americkej filmovej série Die Hard (Smrtonosná pasca), ktorej piaty film sa práve nakrúca v budapeštianskych uliciach a spôsobuje sústavnú zá-

pchu. Vždy to dopadne tak, že akčný hrdina, ktorého stvárňuje legendárny herec Bruce Willis, vyrieši aktuálny svetový problém a zlých chlapcov do jedného zlikviduje. Aj jeho heslom totiž je: kto nie je s nami, nie je nikde. (*máj*)

Kabíny ticha

Bol si už dnes ticho? Túto otázku kladie Budapešťanom nezisková organizácia s názvom Svet sluchu, ktorá v rámci svojej akcie chce upozorniť na nezdravé vplyvy hlučného prostredia. Podstatné je, že každý by sa mal pokúsiť byť ticho denne aspoň niekoľko minút. A keď nemá kde, nájde na najrušnejších miestach maďarského hlavného mesta „kabíny ticha“.

O hluku veľkomesta by som mohol rozprávať donekonečna. Žeby sa proti tomu bránili mladí slúchadlami na ušiach? Vraj v Amerike sa za posledných desať rokov zvýšil počet tínedžerov s poškodeným sluchom o 30 percent, a na tom má veľký podiel zvýšený počet MP3. Podľa odborníkov by mala byť v Európe do roku 2025 štvrtina obyvateľstva sluchovo postihnutá.

Zhruba taký je preklad maďarského textu na stene zvláštnej kabíny, ktorá je podobná veľkej chladničke, telefónnej búde, či malej vrátnici.

Pýtam sa dievčiny, ktorá vychádza z kabíny, aký to bol zážitok. Vraj veľmi dobrý. Toto megastredisko má svoj základný hluk, a keď človek vojde do kabíny, nepočuje vôbec nič, čo je nezvyčajné v tomto prostredí. Sestra dievčaťa je tiež rada v tichu, treba si vraj trocha odpočinúť a vypnúť. Matka vraví, že pokoj nachádzajú skôr v prírode. Sú z mesta Kőszeg v pahorkovitej západnej oblasti, do Budapešti chodievajú len na návštevu, ale stačia im zväčša 2 - 3 dni, potom utečú...

Podľa predavačky z obchodu oproti je kabína zbytočná. Predsa sú v meste miesta, kde človek nájde pokoj, napríklad v parku. Lebo čvirikanie vtákov je lepšie ako hrobové ticho. Kolegyňa súhlasí, pridáva Margitin ostrov ako hlavnú budapeš-

tiansku oázu. Tretia predavačka sa priznáva, že nikdy nepoužíva slúchadlá, lebo rada počúva ruch ulice.

Jeden z autorov projektu práve vysvetľuje matke s dvoma dcérami, čo to tu je za čudo. Szabolcs Spicz Müller z neziskovej organizácie Svet sluchu hovorí, že kladú dôraz na prevenciu. Týmto kabínami chcú ľudí upozorniť na to, že ich uši sú vystavené veľmi veľkej záťaži, hoci aj na ulici. Kampaň sústredili na rušné miesta, veľké križovatky, zastávky metra či do nákupných stredísk, kde je úroveň hluku vysoká.

Na budínskej strane je mimoriadne obľúbený takzvaný Miléniový park okolo umelého jazera, čiže v podstate miesto na odpočívanie. Preto ma prekvapuje, že sú tu až dve kabíny ticha. Študentky medicíny na trávniku si ich ani nevšimli. Ale ochotne sa so mnou púšťajú do debaty o zmysle ticha. Mnohí ani nemajú radi ticho, lebo sa boja vlastných myšlienok, mieni Anita. Jej názor podporuje Deana, podľa ktorej ľudia majú radi ruch veľkomesta preto, lebo majú strach zastaviť sa. Ako keby som bol vyrušil seansu na tému ticha. Tretia Boglárka má tiež vyhraný názor, hoci trocha skeptický. Vraví, že ľudia nechcú byť sami a ticho preto, lebo rozmýšľať by bolo pre nich namáhavé.

Nuž, preblesli mi hlavou múdrosti rôznych velikánov, ktorí si ticho mimoriadne cenili. Živým sa síce slovom, predsa sa snažím držať hesla, a odporúčam to aj politikom, ktorí sa tobôž živia rečami: Nemysli si, že ticho je také vákuum, ktoré treba za každú cenu vyplniť, aj vtedy, keď nemáš čo povedať. Alebo: Kým sa ozveš, rozmysli si, či to, čo chceš povedať, je krajšie než ticho, ktoré chceš narušiť. *(máj)*

Rodokmeň

Za absolútne neseriózne označuje najznámejší maďarský genetik Endre Czeizel skúmanie toho, či má niekto židovské alebo cigánske gény. Presnejšie nemá. Lebo o dokazovanie necigánstva a nežidovstva išlo v prípade istého člena strany Jobbik zo župy Zala. Bohvie,

prečo práve teraz prenikol výsledok tohto genetického „výskumu“ na verejnosť, keď ho vyhotovili pred voľbami roku 2010 s týmto verdiktom: „Pri genetickom vyšetrení sme nenašli genetické znaky typické pre rómske a židovské spoločenstvo, teda sa dokázalo, že XY nemá rómskych ani židovských predkov...“

Hanebné! – zvolal môj obľúbený vodný pólista Tibor Benedek, ktorý sa v celej kauze ocitol iba ako spolumajiteľ geneticko-diagnostickej firmy. Ešte dodal: Je desivé, že v dnešnom Maďarsku niekto dáva nemálo peňazí za to, aby dokazoval svoje nepoškvrnené pedigrée (rodokmeň). Hneď v prvom pohnutí oznámil, že predá svoj podiel vo firme.

Strana Hnutie za lepšie Maďarsko, Jobbik (jej členovia sa zdravia ako nyilasovci, keď strieľali do Dunaja Židov: „Daj, Bože! Krajšiu budúcnosť!“) kauzu s genetickým výskumom nekomentuje. Aspoň nie priamo. Ale predminulý víkend zorganizovala v centre Budapešti Pochod maďarského života. Čo bola otvorenou – a takisto hanebnou – narážkou na Pochod života, ktorý rok čo rok organizujú Židia i Nežidia, keď si spomínajú na obeť holokaustu a rasovej diskriminácie. Čo sa čudujeme názoru zberby na ulici, keď antisemitské narážky či otvorené útoky odznievajú aj pod parlamentnou kupolou! A v niektorých samosprávach. Mesto Eger-Jäger sa dostalo teraz do veľkých nepríjemností za nevkusnú, hoci ironicky mienenú poznámku o nutnosti pripraviť zoznam „špinavých, smradľavých Židov“. Bolo to v diskusii kultúrneho výboru o chystanom hostovaní známeho herca Józsefa Székelyho v meste. Székely nepotrebuje dokazovať genetickou skúškou, že je Žid, jednoducho sa hlási k tomuto spoločenstvu, to je známe. Toto spoločenstvo zorganizovalo v najväčšej budapeštianskej synagóge zhromaždenie solidarity s hercom. Predstavte si, prišiel tam aj primátor mesta a verejne, pred celým davom sa ospravedlnil. A pozval umelca opätovne, nech vystúpi s pôvodne plánovaným recitálom z básní Francois Villona.

Tak na tieto situácie dokonale sedí môj najobľúbenejší bonmot: situácia je síce beznádejná, zato nie zlá. *(máj)*

Husacia pečienka s tokajským

Vrcholom maďarskej gastronómie je husacia pečeň/pečienka – tvrdia maďarskí experti, a aby to dokázali, zorganizovali rovno trojdňový festival v znamení tejto delikatesy. Miesto bolo mimoriadne vhodné: budínsky kráľovský hrad. Medzi kopami husacích prs a stehien, husacích oškvarkov a iných dobrôt z tejto gagotavej hydiny vynikali kreácie kombinované s tokajským vínom. Ochutnali by ste napríklad zmrzlinu z husacej pečienky?

Zopár mladých husí je tu aj v živej podobe, vo veľkej kletke. Chúdece, sú vystresované, iste tušia, čo ich čaká v neďalekej budúcnosti, keď dospejú. Áno, pekáč... Tých je tu, na nádvorí kráľovského paláca okolo dvadsať a pečú sa na nich všetky súčiastky husí i kačíc. Samozrejme, najväčším hitom je ich pečeň, ktorá sa spomína v gastronomických odborných kruhoch minimálne na rovine s najkvalitnejším ruským kaviárom...

Najlepší recept na prípravu husacej pečene počúvam od naslovzatého odborníka Bélu, ktorý práve vsúva do pece veľký plech plný husacích pečení. Vraj v takomto množstve ich treba najprv predvariť – v sadle premiešanom s vodou. Keď pečienky vyplávajú na povrch, treba ich uložiť na plech, spolu s jablkami, koreniami a najmä s cesnakom. Za dvadsať minút je to hotové... Inak, takýmto či iným spôsobom pripravili, a aj zjedli na festivale dokopy dve tony husacej pečene. Nech má vykrmená hus v priemere vyše polkilovú pečienku, tak tu padlo za obeť štyritisíc husí...

Ale nelamentujme toľko! V susedstve si konkurencia robí reklamu s niekoľkonásobným profesionálnym boxerským majstrom sveta v ľahkej váhe Zsoltom Erdeim, prezývaným Madár – Vták. So samotným Zsoltom sa zhodneme na tom, že hus je najlepšia vták, aj on ho zbožňuje, hoci keď niekoho knokautuje, nie preto chodí po ringu s rozťahnutými rukami, ktorými napodobňuje krídla, aby pripomínal hus... Najlepšia súčiastka tejto gagotavej zveri je pečienka. Zsolt si ju zvykne pripravovať sám veľmi jednoducho: opraží ju vcelku na hojnom množstve husacieho sadla. Po vychladnutí, keď postojí v chladničke, vtedy je

najlepšia, nakrájaná, osolená, s fialovou cibuľou... nejestvuje lepšie jedlo na tomto svete.

Ale poďme k šéfovi známeho bistra Sándorovi Kerekesovi, s ktorým pripravujú „pörgelepény“. „To sú v placke z chlebového cesta zatočené upečené kusy husacej pečene, zeleniny, kelových listov, cibule s korením, a celá kreácia je obliata jahodami s čili.“

Takto by sa dal stráviť čas iba na tomto jedinom mieste, nepopieram, ale podobných kombinácií ma čaká ešte niekoľko v iných stánkoch. Inak, neslobodno začať hneď s pečeňou, treba starostlivo napláňovať cestu k tomuto vrcholu gastronómie aj v tomto pomerne krátkom časovom priestore. Na úvod navrhujem oškvarky, potom husací krk plnený jaternicou z husacej pečene. Po predjedle môže prísť kus stehna či prs s červenou dusenou kapustou. A až na záver, akoby dezert samotná pečeň.

Neslobodno zabudnúť ani na spláchnutie toho všetkého v pravidelných intervaloch. Ani ja nezabúdam, ako by som aj mohol, keď ma láka krásna vinárka z tokajskej oblasti, z obce Herceghát pri Sárospataku Mária Ildikó Götzová. Najprv na suchý žltý muškát z rodinnej pivnice, no na záver si husacia pečeň zaslúži aj kráľovské víno, tokajské aszu...

Možno by ste neverili, ale pečeň a tokajské aszu možno sklbiť aj do zmrzliny. Majster cukrár János Pataki z Érdu pri Budapešti dlho rozmýšľal, ktorá chuť by zaujala ľudí najviac. Ale zostali pri klasickej dvojici. Pol kilogramu husacej pečienky pridajú k trom kilogramom prírodnej zmrzliny, varí sa to na päťdesiatich stupňoch, zmixuje a po zamrazení poblázni tokajským.

Keby som bol hus, s takýmto posmrtným životom by som súhlasil. (jún)

Ionesco sa rehoce

Slávny francúzsky dramatik rumunského pôvodu Eugene Ionesco nemohol napísať absurdnejší kus, než bola smutnohra okolo plánovaného a zmareného opätovného pohrebu Józsefa Nyíróa, spi-

sovateľa, ale hlavne jedného z posledných posluhovačov maďarského fašistického režimu z konca druhej svetovej vojny.

Už osoby a obsadenie boli groteskné. Celá akcia mala komunikačného šéfa, teda už niekto tušil, že bude o čom hovoriť. Po celý čas bol na javisku, ale najúžasnejšou bola scéna, keď zahral pred rumunskými policajtmi, že má v aute urnu, tí potom nádobu aj našli, sprvoti ju nebol ochotný otvoriť, no nakoniec sa poddal, a vtedy vysvitlo, že je prázdna, čiže rumunskí policajti vyšli na posmech. Samozrejme, Nyírő bol hlavnou postavou, hoci, súc spopolnený, bol uzavretý v urne, o ktorej zasa nikto nevedel, kde vôbec je. Najrozšírenejšia verzia je tá, že urnu mal v taške maďarský „minister“ kultúry, spisovateľ, ktorý tiež pochádza z Rumunska, presnejšie zo Sedmohradska, rovnako ako centrálny hrdina. Ministrov monológ zostane určite pamätný: „...lebo ktože sa bojí mŕtvych, kto sa trasie pred popolom mŕtveho spisovateľa, ktorý je už v službách Božích? Malé dieťa, zmätení vyznávači ezoteriky, zombíci závislí na hororových filmoch, profesionálni vyhánачi strašidiel, no a samozrejme brachiálna moc, akiste preto, lebo je mimoriadne ťažké mlátiť popol pendrekom či postaviť ho pred ľudový súd...“ Toto odznelo na javisku v meste Odorheiu Secuiesc. Nemaľým absurdným elementom je aj to, že Maďari nevedia, kde to je, čo to je. Poznajú len Székelyudvarhely. Tu by som poznamenal, že väčšina aktérov prišla z celonárodnej, rozumej celomaďarskej púte zo Șumuleu Ciuc, pardon, Csíksomlyó, ale je to tiež v Rumunsku. Príchod samotného Nyíróa na

scénu je zahalený do hmly, ako sa na poriadny absurdný kus patrí. Keby nebol spopolnený, aj by som bol ochotný uvažovať v Ionescovom duchu o tom, ktorú časť priniesli: spisovateľa či nyilasovského aktivistu. A to sme už dorazili k hlavnej postave, ak rátame len živých: predseda maďarského parlamentu (najnovšie v úlohe pohrebnej spoločnosti so sídlom v Budapešti) neviditeľným mečom rozťal tento gordický uzol, keď oddelil od seba Nyíróovu spisovateľskú a „politickú“ osobnosť. Akurát zabudol povedať, ktorého by chceli znovu pochovať. Vydedukoval

som, že spisovateľa, čiže fašistoidného činníka nie, ten tu ešte zostáva...Vyvrcholením hry bola táto replika prvého človeka maďarského národného zhromaždenia: „Na víťazstvo je odsúdený národ, ktorý má syna, z ktorého majú strach aj v spopolnenej podobe.“

Záverečná, už iba domyslená, zato najabsurdnejšia scéna: z popola vstáva Nyírő a ďalšie, ešte väčšie kalibre zo starej skrine zapáchajúcej naftalínom (a plynom z koncentrákov). Opona! (jún)

Škodlivá kanikula

Vo veľkej júlovej horúčave navštívi pán Kováč svojho kolegu v nemocnici a pýta sa ho: – Ako môžeš vydržať v posteli pod paplónom? – Dosť dobre, často mnou zatrasie zimnica...

Často myknem hlavou, keď idem po ulici pešo alebo sedím v aute. Kde som? V Budapešti, Bukurešti, nebodaj v Moskve? V Londýne určite nie, tam sa uskutočnil Pochod hrdosti v pohode, veselo, bez kordónov a najmä bez fašistoidnej zberby v čiernom ako v Budapešti. Hoci tento rok boli počas Budapest Pride homosexuáli, lesbičky, bisexuáli a transsexuáli napádaní iba verbálne. Odniesol si to však policajný pes, ktorého jeden primitív z ničoho nič kopol do hlavy a utiekol. Niekto scénu náhodou nafilmoval a dal na internet. To už bolo po dúhovom pochode pri Parlamente, kde sa smelí radikáli stretli s policajnými silami. Tie nasadili aj psy, presnejšie mali ich na vôdzke a s náhubkom, teda skôr na odstrašenie. Celé internetové spoločenstvo spustilo hon na záporného hrdinu. Takto napadnúť bezbranného a najmä nevinného psa sa predsa nepatrí. Potešilo ma, že maďarská verejnosť reagovala tak citlivo a rozhorčene. No nespomínam, že by sa bolo rozvinulo hromadné úsilie o vypátranie neznámeho nácka, ktorý nedávno na ulici fyzicky napadol starého rabína.

Prepáčte, akosi som odbočil. Vráťme sa teda: kde som? V Londýne nie, to je isté. Londýn mi prišiel na myseľ kvôli britskému

hercovi Hughovi Grantovi, ktorého pozorná maďarská vláda zahrnula materiálmi i prospektami o Maďarsku. Robí pokroky, pretože herca spakruky nezatratila, ani nezakázala jeho filmy v maďarských kinách či televíziách, hoci by to vďaka dvom tretinám v parlamente mohla urobiť. Neurobila. Vystopovala jeho adresu a pripravila úhľadný balík s písomnosťami o slobode tlače v Maďarsku. Prečo? Hugh John Mungo totiž kritizoval dosť neuvážene a neprávom práve nedostatky v maďarskej mediálnej oblasti. Nemám šajnu, ako ho to napadlo a lakonicky by som dodal: slobodomyselní herci sú už raz takí.

Ďalší herec nás posúva do Moskvy. Bruce Willis nakrúca v Budapešti scény z Moskvy. Zrejme je to lacnejšie, akoby mal ísť drahý štáb do ruského hlavného mesta. A mnohé ulice sú veľmi podobné, napríklad celé bloky domov ozdobujú stopy po streľbe – akurát je sporné, či z čias revolúcie v roku 1956, alebo ešte z druhej svetovej vojny. Vyvrcholením drámy z nakrúcania piatej časti filmu *Smrtonosná pasca* bolo uzavretie Alžbetinho mosta v istý horúci nedeľný večer. Desiatitisíce zrekreovaných ľudí sa vracalo od Balatonu, ale hneď ich skoro trafil šľak, lebo sa nemali ako dostať na druhý breh Dunaja, ktorý práve hral úlohu rieky Moskva.

Apropo, rieka! Musím sa vrátiť k Temži, lebo londýnske noviny Daily Mail napísali, že božský Bruce nakrúca v Bukurešti. Tí Briti sú naozaj nejako zle informovaní. Možno im je to fuk, kde sa čo nakrúca, kde je Budapešť či Bukurešť. A tak pozornosť britskej i celej svetovej tlače ušla zásadná udalosť: festival hudobného nástroja, ktorý Maďari nazývajú „tárogató“, po našom hobo. Nevadí, v meste Szerencs vykresľoval na nádvorí hradu Rákociovcov priam dejiny formujúcu úlohu „najvýznamnejšieho maďarského hudobného nástroja“ sám predseda parlamentu. Počas Rákociho povstania poháňal kurucov hobo do boja. Mátyás Rákosi v najhlbšej stalinistickej totalite ho zakázal, benevolentnejší János Kádár nástroj iba trpel. A teraz je opäť na svojom pravom mieste. Veď sú zase revolučné časy, keď treba bojovať proti všelijakým cudzím silám, oligarchom, me-

novému fondu, nadnárodným spoločnosťami... aj vnútornému nepriateľovi. Slovom: proti všetkým labancom! Mimochodom, proti... Naďabil som na nový bonmot. Vláda sa nebojí pravdy, vehementne bojuje proti nej.

Nuž, to boli iba niektoré podoby škodlivého vplyvu kanikuly, možno aj na moju mozgovú činnosť. Koniec leta je ešte ďaleko. (júl)

Zlato sa blyští, najmä olympijské

Športovci na Olympiáde zvyknú bojovať za svoju vlasť a národ. Vlasť býva vo väčšine prípadov jednoznačne daná. Ale národ? Ako sa prekrýva pojem národa a vlasti? Je jasné, že sa hymna má spievať podľa vlasti. Je jasné, že sa hymna má spievať podľa vlasti? A čo ak je to zložitejšie? Pri určovaní identity prichádza vtedy na pomoc kraj či mesto odkiaľ borec pochádza. Aj tak hrozí, že si „nášho“ hrdinu prisvojí aj niekto iný... Nuž, ťažké dilemy, ktoré neprekryje ani ligot zlatej medaily. Vyskytli sa aj teraz v Londýne. Zamyslime sa nad chorváckym a maďarským prípadom. Preto, lebo dve najkrajšie dievčatá Olympiády sú volejbalistka z Chorvátska a plavkyňa z Maďarska...

Čapnime hneď do leča! Zlatý plavec Dániel Gyurta cítil v bazéne podporu pätnástich miliónov Maďarov. To povedal on, v prvom pohnutí, čím chcel vyjadriť vďaka, povedať niečo veľké a nezabudnuteľné. Hneď som vedel, že z toho bude zle. A ešte horšie z toho, že niekdajší plavec, takisto olympijský víťaz Attila Czene, dnes štátny tajomník zodpovedný za šport, vychvaľoval v televízii Orbánovu vládu, že vytvorila dobré podmienky na olympijskú prípravu maďarských športovcov. Na internetových fórach sa okamžite rozvírila ohnivá diskusia. Jedni oslavovali Gyurta, že nezabudol na všetkých Maďarov, druhí začali rátať koľko je vlastne na svete Maďarov, tretí kydali na „libšikov“, čiže liberálov, ktorí sú akiste židovského pôvodu, a preto budú, samozrejme, ohŕňať veľký krivý nos. Základnou otázkou bolo

kto je Maďar a kto nie? Alebo kto je zradca. No a – preboha! – Rákosiho stalinistický totalitný režim bol najlepší, lebo Maďarsko získalo v Helsinkách dvanásť zlatých medailí. Gyurta sa, našťastie, vyjadril aj po druhý raz a povedal, že vo finiši myslel na mamičku. Diskutéri neobišli ani tému falošne zahratej maďarskej hymny, čím sa na chvíľu zdvihli protibritské nálady. Situáciu opäť zachránil Gyurta, keď oznámil, že dá vyrobiť kópiu svojej zlatej medaily a pošle ju rodine nórskeho plavca, svojho kamaráta, zároveň najväčšieho súpera Alexandra Daleho Oena, ktorý zomrel počas príprav na Olympiádu. A pri preberaní skutočnej medaily ukazoval hore na nebo. Tento šlachetný čin bude akiste základom pre nerozlučné nórsko-maďarské priateľstvo.

Výmena vlasti v záujme športového úspechu však nie je ojedinelá. Najlepším príkladom je Srbka Nataša Janičová, rýchlostná kanoistka, niekoľkonásobná zlatá medailistka zo všetkých svetových súťaží, ktorá získava slávu pre Maďarsko. Mimochodom, jej brat preteká za Srbsko. Medzi maďarské „straty“ patrí hádzanársky brankár Árpád Sterbik, ktorý v Londýne stojí v španielskej bráne a aj v zápase s bývalými „svojimi“ vychytil všetko.

Jestvujú však aj zložitejšie prípady. Napríklad: Giovanni Cernogoraz získal strelecké zlato v trape. Giovanni by mohol byť Talian. Cernogoraz znamená Čiernohorec. Medailu však získal pre Chorvátsko. Gianni je chorvátsky občan, ale je príslušník talianskej menšiny z istrijského mestečka Novigrad. A patrí všetkým. Po prebratí medaily spieval chorvátsku hymnu, v Chorvátsku ho vítali obrovské masy, rovnako na Istrii, kde dvíhal do výšky zástavu Novigradu. Aby som nezabudol: taliansky denník La Repubblica sa pýtal: Ako to, že Giovanni nie je náš, veď je Talian, a aspoň polovička zlatej medaily patrí nám...

Netajím sa svojím „istrijanstvom“, takže som trocha zaujatí. Rozhodne som na Gianniho hrdý, lebo je skromný, vracia sa do otcovej reštaurácie, veď vrcholí sezóna a v rodinnom podniku sa zide každá ruka. Pripúšťa, že odteraz bude známejší, ale slávu tenistu Gorana Ivaniševiča vraj nikdy nedosiahne. Gianni by rád získal post v armáde, či v polícii, aby mohol po-

kojne trénovať, lebo napríklad jeden náboj ho vyjde poldruha kuny a ročne ich potrebuje dvadsať tisíc. Všetko si počas olympijskej prípravy platil sám, i tréningy v talianskej Padove. Preto sa niektorí podrývači pýtajú, či jeho medaila naozaj patrí Chorvátsku. Ďalší nepochybujú, dokonca to považujú za znak nadradenosti Chorvátov nad Srbmi. Iní Chorváti začínajú mať radi aj Istrijčanov. Istrijčania sú hrdí na svojho chlapca, Novigradčania ešte viac. Z Talianska mu posielajú odkazy v duchu: Náš zlatý polotalian. Tu by som sa na chvíľku zastavil. Aký polotalian? On je celý Talian, akurát jeho predkovia sú z Istrie, ktorá patrí k Chorvátsku. Giovanni dostal postreh aj z Ríma. Jeden bloger napísal, že „ich“ južní Tiroľáci nie sú ochotní po taliansky ani prehovoriť, nieto aby oslavovali talianskeho zlatého medailistu, či spievali taliansku hymnu. Podobné príklady by sme našli aj v našom priestore...

No pre mňa je vzorom tento skromný strelec. Dokazuje, že aj olympijská medaila má dve strany. Alebo aj viac. (*august*)

Kúpte si... politika!

Vidiek, predovšetkým rodinné farmy v Budapešti. To je podstata najnovšieho trhu v centre maďarského hlavného mesta. Keby len v centre. Nachádza sa oproti Parlamentu pod arkádami ministerstva pôdohospodárstva. Takže mrkva, melóny, rajčiny, klobásy, šunky slanina sa preplietajú, veru, neraz s politikmi. Či by trhovníci kupovali politikov, alebo ich radšej predávali? Isté je, že najlepšie hungarikum vyrábajú Slováci z Dolnej zeme.

Trhovníci z celého Maďarska tu vykladajú svoje produkty každý piatok. Patrí medzi nich aj Michal Knihár z Békešskej Čaby, centra dolnozemskej Slovákov. Nechce sa so mnou rozprávať vo svojom materinskom jazyku, uprednostňuje maďarčinu. Takže po maďarsky vychvaľuje svoje klobásy, šunky, salámy, všetko z domácej výroby, z doma chovaného brava zaručenej kvality, z rodinnej farmy. Vyrábajú najlepšiu čabajku,

ktorú Maďari radia medzi hungariká. „Je však dielom Slovákov,“ dodáva s úsmevom mäsiarsky majster. Celý tento trh je vynikajúci nápad, remeselnícky potravinári, môžu priniesť Budapešťanom svoj tovar. Za miesto na trhovisku nemusia platiť, ministerstvo prispieva na prepravné náklady, takže tovar môže byť trochu lacnejší než v obchode.

Stojím pod arkádami ministerstva pôdohospodárstva a pozerám sa na približne štyridsať stánkov. Nakupujú v nich v prevažne domáci. Cudzinci sa viac-menej iba obzerajú, a čudujú sa, že hneď oproti parlamentu je takýto trh. Možno aj ich napadlo, čo viacerých trhovníkov.

Politika náhodou neponúkate? – pýtam sa majstra Knihára, ktorý sa so smiechom priznáva, že podaktorých by rád predal na kusy.

Jé, za chrbtom nám stojí štátny tajomník ministerstva pôdohospodárstva Gyula Budai. Všetko počul, ale ak aj nie kúpiť, tak sa aspoň nechá podplatiť kúskom slaniny a klobásy. Slivovicu si už dal vedľa. Vraj takto navštívi svojich farmárov každý piatok ráno. Dnes otvoril nový stánok spolku hospodárov na samotách. Objektom záujmu ministerstva je najnovšie táto skupina, pretože samoty môžu byť základom pre malé rodinné farmy. Skupina dôchodcov víta, no nie politika, ale túto možnosť, hoci mnohé syry a mäsové výrobky majú ceny vo hviezdach. Všetko je však pekné, gustiózne. Aj panej v strednom veku sa zdá žltučké kura, ktoré práve kúpila, veľmi drahé, no zároveň vystihuje zmysel takýchto trhov: tovar je čerstvý, domáci, má inú chuť.

Staršia pani je na politikov napaprikovaná. Vraj by na trhu nemali pojeďať. Navyše s celým svojím sprievodom! Odporné! – vraví, ale nešetří ani svoju generáciu a posťažuje sa: „Ani ja nie som mladá, mám 74 rokov, no všimnite si, staré ženy sa sem prídu najesť. Nakrájané salámy, klobásy, syry rad-radom akože ochutnávajú, vo veľkom si berú aj kúsky melóna. Kúpia si krajec chleba a normálne sa takto naraňajujú. Lenže to robia akosi potajomky, nie ako títo politici, ktorí sa za to nehanbia. Ja ich nemám rada, poviem to úprimne, lebo sa úplne

zmenia, ako sa dostanú do parlamentu, prídu kamoši a už to nie je ten človek, ktorý bol predtým.“

Nemôžem sa teda odtrhnúť od tejto línie trhu pri Parlamente. Ani nechcem, lebo sa mi to celé spája do jedného vtipu. Tetka Eržika predala na trhu svoj tovar, peniaze si schová do vreckovky, ktorú si pripevní na vnútornú stranu širokej sukne. Ide si niečo kúpiť a zistí, že peniaze sú fuč. Privolaný policajt sa pýta: „Teta Eržika, necítili ste, že vám niekto šmátra pod sukňou?“ Ona na to: „Cítila, cítila, ale som si myslela, že má poctivé úmysly.“ (august)

Romani Platni

Čo s diskrimináciou? Ako bojovať proti netolerantnosti voči Rómom, ktorá často pramení z neznalosti, nevedomosti? Jednoducho: treba začať jesť rómske jedlá. Treba zájsť do antidiskriminačnej kuchyne, na cigánsku hostinu. Kde človek zistí, že aj sympatie môžu ísť cez žalúdok.

Hovorím s Krisztínou Nagyovou, ktorá to tu celé dnes riadi. Akcia sa nazýva Romani Platni, čo v preklade znamená rómska platňa, rómsky sporák. Je to pozvanie do cigánskej kuchyne z bezprostrednej blízkosti. Nie je to jediné zameranie Krisztíninej nadácie, tá sa venuje niekoľkonásobne hendikepovaným deťom. A kto je väčšmi hendikepovaný ako rómske dieťa s nejakou telesnou či duševnou vadou? Matky týchto postihnutých detí, keď sa zamýšľali nad tým, čo by s radosťou prijímali aj Nerómovia, dostali nápad: variť pre nich rómske jedlá. A z myšlienky sa stala skutočnosť. V klubovni nadácie vytvorili kuchyňu a rozložili pár stolov. Každý si rád pochutí na dobrom jedle – hovorí Krisztína.

Privíta ma po slovensky: „Dobrý deň, vítajte.“ Pochádza zo slovenskej dediny Santov-Pilisszántó pri Budapešti, no ďalej sa bavíme po maďarsky. Kristína ma zasväčuje do tajov cigánskej kuchyne: čo si varili takzvaní „beášski“ Cigáni, akí sú tí rumunskí alebo „olašskí“ remeselníci, no a „Romungrovia“, čiže uhorskí

či maďarskí Rómovia-muzikanti? Presuňme sa však do kuchyne.

Tam velí teta Malvína, dôchodkyňa, pomáhajú jej Éva, Teri a Baba. Nerómovia sú vraj zvedaví, ako varia rómske ženy. A potom tu jedia na plné ústa. Momentálne pri šiestich stoloch osemnásti, sú medzi nimi, vzácne, aj Rómovia. Od jari, odkedy táto špeciálna reštaurácia funguje, nemali žiadnu reklamáciu.

O leče sa hovorí, že je typicky cigánske jedlo, veď ho do celej strednej Európy priniesli z Turecka práve Rómovia, čo teta Malvína možno ani nevie, zato jej lečo s haluškami je chýrne široko ďaleko. Dnes ho však na jedálnom lístku neponúkajú.

Začínáme s cigánskym chlebom. Vyzerá to ako langoš, chuti ako pagáč, no a namáča sa v kačacej masti. Nazýva sa „bodag“. Hlavné jedlo bude mleté mäso a v tom zabalené lesné hríby, najmä dubáky. Príloha? Budú to „gance“, gulôčky z riedkeho cesta uvarené vo vode a bohato omastené. Potom ide dezert. Šišky, ktoré sa pri pečení v oleji samy obracajú tak, že vyskakujú. Necigánim, sám som to videl.

Takže tak. Nie je to fitness-menu, len čo je pravda, zato k nemu traja mladí Rómovia podávajú muziku a neskôr historik aj prednášku o dejinách Rómov. To všetko za 10 eur.

Pani Gertrúde z telekomunikačnej firmy to všetko chutilo, určite urobí reštaurácii reklamu na pracovisku, večer splnil jej očakávania. Priznáva, že predsudky voči Rómom mala, ale dnes sa výrazne rozptýlili.

A to je podstata úsilia tejto nadácie. Ukázať Cigánov z iného aspektu, zblížiť Rómov s Nerómami a tým aspoň trochu zmierniť diskrimináciu. Toľko.

Je to málo? (*september*)

Subjektívny atlas Maďarska

Imidž bez púdru! – to je pravdepodobne hlavný cieľ Subjektívneho atlasu Maďarska. Vytvárať, presnejšie zaznamenávať obraz krajiny sa podujalo päťdesiat mladých kreatívnych ľudí z rôznych oblastí:

výtvarného umenia, dizajnu, sociológie, psychológie, typografie, architektúry. Aká je naša vlasť? Akí sme my Maďari? Ale bez známych klíšé ako „guláš-pusta-čikóš“ – na tieto otázky hľadali odpovede tisícorakým spôsobom. Konečne som sa k tejto knihe dostal aj ja!

V Maďarsku aj zvieratá hovoria po maďarsky. Napríklad prasa vraví „röf-röf“, mačka „miaú“, myš „cin-cin“, mucha „züm-züm“, krava „mú“, kôň „nyihaha“, vrabec „csipcsirip“. No a pes? „Vau-vau“. A tak ďalej...

Podľa jedného z autorov Subjektívneho atlasu Maďarska sa táto špecialita musí rozhodne spomenúť. Medzinárodné znaky, pravidlá, názvy tu často neplatia alebo nie sú známe. Len mimochodom spomeniem, že v Maďarsku je napríklad Deň matiek o týždeň skôr než vo svete. Ale o tom som v knižke, o ktorej hovorím, nenašiel zmienku.

Smiešne, vážne, smutne, veselo, ironicky, vražedným humorom, bezvýchodiskovo, s nádejou, ohŕňajúc nosom, hrdo, nechápavo, zaujato, opovržlivo, dojímavo ... Mohol by som ešte menovať spôsoby vyjadrovania sa o Maďarsku, ktoré je vlasťou autorov. Tí sa zmobilizovali na výzvu istej nadácie a holandskej autorky podobnej knihy o Srbsku a Palestíncoch. Rozhodne ich viedla úprimnosť, snaha ani nie vytvárať, skôr dotvárať imidž krajiny – ale úplne bez púdru. No hneď tu je prvá vec, ktorá mátie čitateľa: názov knihy – Subjektívny atlas Maďarska. Ako môže byť atlas neobjektívny?! Nuž, napríklad tak, že hlavnou zásadou pri jeho tvorbe bola pestrosť, rôznofarebnosť pohľadov, a hlavne pripúšťanie toho, že iný sa môže pozeráť na to isté – nech je to hoci vlasť – odlišne. Bohužiaľ, mnohorakosť či viachlas sú v dnešnej politickej atmosfére akosi zaznávané, alebo prinajmenej ich často odfúkne vietor zjednodušujúceho populizmu.

Jedna kapitolka prezentuje rôzne mapy Maďarska, s dočarbanými, zauzlenými, zazipsovanými, roztekajúcimi sa a inými hranicami, a, samozrejme, nechýba tu ani krajina, ktorá sa dnes nazýva strašne pomýlene „veľkým Maďarskom“. Ide, pravdaže, o historické Maďarsko, čiže o Uhorsko, z ktorého iba jednu

tretinu tvorí dnešné Maďarsko. Jasne to vidno aj na mapke, na ktorej tá tretinka je zelená a ostatné časti s Horniakmi-Dolníkmi-Sedmohradskom-Slavónskom-Chorvátskom sú posiate ružovo-červenými srdiečkami. Čo povedať? Teraz, keď sa oficiálne živí nostalgia po predtrianonských časoch a podaktorí vedúci politici nehovoria o susedoch, ale o „odtrhnutých častiach“, alebo keď na každom druhom aute je nálepka s niekdajšou väčšou krajinou, nuž, v tomto mori zatuchnutej urazenosti pôsobí táto mapka celkom milo.

O napísanie úvodu požiadali autori projektu známeho básnika Lajosa Partiho Nagya, ktorý sa neostýcha nazvať svoju vlast' smiešnou, a zároveň dojímavou. Alebo: je to krajina plotov, pretože aj najmenšie súkromné vlastníctvo vyvoláva nesmiernu kreativitu pri oplocovaní. Aj básnik si myslí, a ja s ním plne súhlasím, že najsilnejším slovom tohto atlasu je „MagyaRorschach“. Rýmuje sa s „Magyarország“, ale je v ňom aj Rorschach, Hermann Rorschach, švajčiarsky psychológ, ktorý vynašiel test s rôznymi fľakmi akoby rozliateho atramentu, z ktorých sa dá vydedukovať duševné rozpoloženie pacienta. V knihe má roztečený atrament tvar Maďarska...

A túto formu má aj rezeň na zemiakovej omáčke, čo je tiež typicky maďarské, spolu s ďalšími prívarkami a ich fľakmi na obruse v reštaurácii. Typický je aj pohľad rómskej rodiny do kamery pri chatrči, kruté až hororové detské pesničky o krave bez uší a chvosta, zamrznutých husiach či slimákovi, ktorému horí dom. No a maďarských fúzov je až jedenásť druhov! Nechýba ani aktuálna politika, veď medzi typicky maďarskými budovami uvádza atlas napríklad sídlo Maďarskej televízie, ktoré na jeseň 2006 rozvášnený dav podpálil. Žeby to už patrilo k identite súčasného obyvateľa Maďarska? Alebo je skutočne medzi maďarskými farbami aj gardistickočierna? Osobne by som uprednostňoval, a tak je na tom aj prevažná väčšina obyvateľov krajiny, o ktorej tento subjektívny atlas hovorí, teda preferujem balatonskú modrú, slaninkovobielu, husacinovomasťovú žltú a v neposlednom rade perkeltovočervenú. (október)

Obsah

Bezbrehý úvod

2003: Keby bolo libido v pivnici • 00

Second hand antisemitizmus? • 00

Puristi v akcii • 00

Sex a komunizmus • 00

Cez pontón do Európy • 00

Aristid, Tasilo a Sv. Štefan • 00

Magor, rováš, ručanie • 00

Mosty nie sú na vine • 00

Čerstvý rybár (halász) • 00

Po čom túžia prostitútky? • 00

Z čoho dostal Teller porážku? • 00

Definitívny koniec trabantov v Maďarsku • 00

Hungarian Tony • 00

2004: Veselo do Únie • 00

Peniaze, petardy, prsnatá Pandora, paplón a peep-šou • 00

Korunová kauza • 00

Samoobslužné sochy • 00

Prasacia cesta • 00

Skládka minulosti • 00

Môžete mi... • 00

Prečo nemáme radi novinárov? • 00

Užitočná osihotenosť • 00

Vínne festivaly Budína a Pešti, spojte sa! • 00

Víťazi a porazení • 00
 Koniec tuleňom, metru a iným švejkovinám • 00
 Riziká: pálenka, fajčenie, hus • 00

2005: Kto je v svrabe? • 00

Aj politik bol človekom • 00
 S tárajmetrom proti komunikačnému amoku • 00
 Poetické hodnoty • 00
 Zlaté kura - trocha vyplznuté, ale naše • 00
 Ej, máme času dost! • 00
 HUN-cúťstvo • 00
 Ako rozvíriť búrku v šerbli? • 00
 Nech žije maďarsko-mongolské priateľstvo! • 00
 Strip-kvíz • 00

2006: Poondiaty rok • 00

Víťazko • 00
 Pišta Szabó a banánová šupka • 00
 Blázni sľubujú a radujú (sa) • 00
 Ako maďarský pulí oblizoval Putina • 00
 Reštika v ZOO • 00
 Katastrofa - keď aj médiá, aj hovorcovia mlčia • 00
 Chuck Noris, Colbert, Zrínsky a tí ostatní pri Volge • 00
 Horí, horí! Televízia... • 00
 Vtipná revolúcia '56 • 00
 Svätec Puskás? • 00
 Veselé Vianoce • 00
 Pesnička roka, tank roka... • 00

2007: Všade dobre. Aj doma • 00

Maestro môže, aj chce! • 00
 Zase zabíjačka? • 00
 Koleso času stojí, marxizmus žije - zub času hryzie? • 00
 Koniec kádárizmu v Maďarsku? • 00
 Pažravý štvrtok • 00

Úsmev človeka pod električkou nemusí byť úprimný • 00
 Aziatov do Maďarska! • 00
 Hviezdy absolútne, bulvárne, charizmatické a vyhasnuté • 00
 Karcsi, Gyuri, Zsazsa, Tony, Johnny... a Sarko • 00
 Janičiari a ďauri alebo Útek zo serailu • 00
 Lopta je guľatá, tráva zelená (susedova vždy zelenšia) • 00
 Tanky, lienky, pochabé myšlienky • 00
 Demokracia cintorínov alebo Čí duch opäť straší? • 00
 Rodinný kruh alebo Likvidácia
 „maďarských Bielikovcov“ • 00
 Tocsikovej tortúra alebo Totálny trolejbus • 00
 Pyrézi všetkých krajín, spojte sa! • 00
 Všade dobre, aj na festivale
 Dum-dum referendum alebo Ako vymeniť ľud? • 00
 Krížom-krážom cez Balaton
 alebo Možno pod vodou plakať? • 00
 Torta krajiny alebo Kde je šľahačka? • 00
 Ako prežiť Svätého Štefana • 00
 Sex a logika • 00
 Magori a masochisti alebo Ako oslavovať • 00
 Brucho Budapešti • 00
 Nekonečné mlaskanie alebo Keď aj sviňa
 má husiu kožu • 00
 Krčný olej, prd bosorky, vrčadlo na farára,
 pálenkový parfém... • 00
 Pätnásť rokov v Budapešti • 00

2008: Pestrofarební bejáři a volovia • 00

Psia komunikácia • 00
 Umrel Dežo Pazaurek • 00
 Kto má a kto nemá humor? • 00
 Budapešť - mesto volov? • 00
 Hyde Park len pre bláznov • 00
 Strakatý Maďar • 00
 Barack-ovica • 00

Čoho sa zriecť okrem cigarety? • 00
 Frustrovaní, plešivejúci mudrci • 00

2009: Zguľatenie kvádra • 00

Merač Maďarov • 00
 Maďarské otázky • 00
 Tlapy preč od husacej pečene! • 00
 Rubikova guľa je vrhnutá • 00
 Nech žije! Éljen! • 00
 Maďarské stereotypy • 00
 Dvadsať rokov – dôstojne a kacírsky • 00
 Jágerské hviezdy • 00
 Otec László zomrel • 00
 Maďarský reštart • 00
 Pingpongdoki • 00
 Večná husacina • 00
 Reľazový matuzalem • 00
 BudaPest-JudaFest • 00

2010: Kabínková revolúcia • 00

Margit Bangó, cigánska kráľovná • 00
 Prasa s dobrým PR • 00
 Už len 22 dní... • 00
 Najoblúbenejšie jedlo Maďarov • 00
 Pochopiť krízu v skale? • 00
 Vífazstvo – ako slon • 00
 Budínsky Jankov vršok • 00
 Blufovanie, alebo poker a politika • 00
 Zachovajme triezvosť! • 00
 Čoraz väčší súlad • 00
 Smutný švédsky vtíp • 00
 Škoda, že svet spoznal Kolontár! • 00
 Katastrofa a zimomriavky • 00
 Pás cudnosti – historický podfuk • 00
 Všetko je možné – aj opak všetkého... • 00

Optimizmus v doline cigánskej biedy • 00
 Filmy a okrídlené vety • 00
 Aukcia červeného režimu? • 00

2011: Osihotenosť • 00

Gödöllő nie je len Sissy • 00
 Hungarikum – čiročisto maďarské? • 00
 Megahviezda Liszt • 00
 Šachista na Keleti • 00
 Pri Dunaji • 00
 Tajomstvá a tajnosti • 00
 Náš Habsburg • 00
 Sila slov • 00
 Torta uhor(s)kovej sezóny • 00
 Trianonský chlieb? • 00
 Motykový fitnes • 00
 Moháč • 00
 Maďarské lečo • 00
 Odchody, príchody • 00
 Bud'alebo • 00
 Naslepo • 00
 „Aj ja som maďarský Žid!“ • 00
 Ochi! • 00
 Nezdanieľný pes • 00
 Husi divé, požehnané • 00
 Lomnický • 00
 Sliepka si nemôže vybrať – my áno • 00

2012: Ticho, rehot, plagiát • 00

Magyarország – Anyaország • 00
 Utužovať kolektív – zabíjačkou • 00
 Mažiarový tlk • 00
 Whiskyman na slobode • 00
 Maďarské fúzy • 00
 Čech a Maďar dvaja bratia... • 00

Mŕtva knižnica • 00

O/d/písaný... • 00

Diplom • 00

Dvojpravda • 00

Špitál • 00

Pravidlá premávky • 00

Kabíny ticha • 00

Rodokmeň • 00

Husacia pečienka s tokajským • 00

Ionesco sa rehoce • 00

Škodlivá kanikula • 00

Zlato sa blyští, najmä olympijské • 00

Kúpte si... politika! • 00

Romani Platni • 00

Subjektívny Atlas Maďarska • 00